

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ BİLİM DALI

MESALİB BAĞLAMINDA
EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA İLK ÜÇ HALİFE
(İBN TEYMİYYE VE İBNU'L-MUTAHHAR EL-HİLLÎ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Kahraman ERDOĞAN

Danışman
Doç. Dr. Seyit BAHCIVAN

Konya-2012

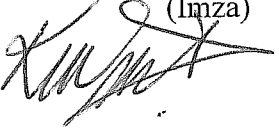
T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	KAHRAMAN ERDOĞAN		
	Numarası	104244041005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tezin Adı	MESALİB BAĞLAMINDA EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA İLK ÜÇ HALİFE (İBN TEYMİYYE VE İBNU'L-MUTAHHAR EL-HİLLİ ÖRNEĞİ)			

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığımı bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	KAHRAMAN ERDOĞAN		
	Numarası	104244041005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. SEYİT BAHCIVAN		
Tezin Adı	MESALİB BAĞLAMINDA EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA İLK ÜÇ HALİFE (İBN TEYMİYYE VE İBNU'L-MUTAHAR EL-HİLLİ ÖRNEĞİ)			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Mesalib Bağlamında Ehl-i Sünnet ve Şia'da İlk Üç Halife* başlıklı bu çalışma *13.1.2012* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Seyit BAHCIVAN	Danışman	
Prof. Dr. M.Bahaüddin VAROL	Üye	
Doç. Dr. Siddık KORKMAZ	Üye	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	KAHRAMAN ERDOĞAN		
	Numarası	104244041005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Mezhepleri Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. SEYİT BAHCIVAN		
Tezin Adı	MESALİB BAĞLAMINDA EHL-İ SÜNNET VE ŞİA'DA İLK ÜÇ HALİFE (İBN TEYMYİYE VE İBNU'L-MUTAHHAR EL-HİLLİ ÖRNEĞİ)			

ÖZET

İslam Mezhepleri Bilim dalındaki tez çalışmamızda, İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet ile Şîa arasındaki en belirgin ayrışma konularından biri olan; Rasûlullah'tan(sav) sonraki ilk üç halifenin tarihi ve aktüel konuları değerlendirilmiştir. Hem Rasûlullah döneminde hem de Rasûlullah'tan sonra dinî hizmetleriyle İslam ümmeti içinde en saygın bir konuma sahip olan ve Hz. Ali'nin de kendilerine biat ve itaat ettiği ilk üç halife hakkında günümüze kadar birçok iddia ve reddiyeler yazılmıştır.

Bu iddia eserlerinden biri; hicri sekizinci yüzyılın başlarında Şîi düşüncenin gelişiminde köşe taşlarından biri olan İbn Mutahhar el-Hillî'nin imamiyye Şîliğinin temel dinamiklerini anlattığı *Minhâcu'l-Kerâme* adlı eseridir. Hillî bu eserin birçok yerinde kaynak dahi vermeden; ilk üç halife hakkında aşırı derecede sebb ve şetm içerisine girip, onları mesâlib bağlamında ele alarak, mesnetli-mesnetsiz bazı iddialarla hakaret etmiştir. Ehl-i Sünnet âlimlerinden biri olan İbn Teymiyye ise; aynı dönemde Hillî'nin ilk üç halifeyi mesâlib bağlamında değerlendirdiği iddialarını red amaçlı *Minhâcü's-Sünne* adlı sekiz ciltlik bir eser kaleme almıştır.

Biz de bu eserlerin ilgili bölümlerinde yer alan ilk üç halife ile ilgili iddia ve reddiyeleri inceleyerek ve konuyla alakalı diğer kaynakları da tetkik ederek araştırmamızı tamamlamış bulunmaktayız. Araştırma içerisinde Hillî'nin, iddialarını kuvvetlendirmek için bazen, aklın sınırlarını zorlayan tevillerle, eleştiri sınırının ötesine geçerek, tutarsız ve çelişkili anlatımlarda bulunduğu rahatlıkla göreceksiniz.

Tez çalışmamız; Hillî ve meslektaşlarının mezhepsel taassub içine girdiklerinde, ilk üç halife hakkında ne gibi tutarsız ve çelişkili yorumlarda bulduklarını ve Ehl-i Sünnet'in ise Allah ve Rasûlü'nün övgüyle bahsettiği söz konusu halifelerin hizmet ve faziletlerinin görmezden gelinemeyeceğini ifade eden yorum ve yaklaşımlarını tasvir etmektedir.

Anahtar Kelime: Halife, Ehl-i Sünnet, Şîa, mesâlib.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	KAHRAMAN ERDOĞAN		
Numarası	104244041005		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / İslam Mezhepleri Tarihi		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tez Danışmanı	Doç. Dr. SEYİT BAHCIVAN		

Tezin İngilizce Adı

The First Three Calips at Ahl al-Sunnah and Shi'a in Term of Mesalıb
(İbn Teymiyyah ve İbn Mutahhar al-Hilli Sample)

SUMMARY

In our thesis study in Islamic Sects History Science Department, historical and actual positions of the first three caliphs subsequencey Prophet Mohammad which is one of the most obvious decomposition subjects between main structure of Islamic Ummah Ahl al-Sunnah and Shiite were evaluated. The first three caliphs who had the most prestigious position in the Islamic Ummah for their religious service in both period of Prophet Mohammad and after the period of Prophet Mohammad and Ali obeyed and made homage for them. Many allegations and refutations about this subject were written until today.

One of these allegations works is *Minhacu'l-Keramah* about main dynamics of Shiite which written by Ibn Mutahhar al-Hilli who was accepted as a cornerstone in developmentof Shi'a thought in early eighth century. Hilli became abusive for the first three caliphs, arguing out them in term of mesalıb, with some supporting-baseless allegations without giving sources in many parts of his work. One of scholars of Ahl al-Sunnah, Ibn Teymiyya wrote eight-volunes work called *Minhacu's-Sunnah* for rejection of Hilli's allegations, evaluating the first three caliphs in term of mesalıb, in the same period.

We completed our research analysing allegations and refutations in relevant sections of these two works and examining other sources relevant to this subject. It will be easily shown that Hilli used inconsistent and contradictory explanation methods for reinforcing his claims with comments enforcing limits of reason and beyond the limits of criticism.

Our thesis study shows that Hilli and his colleagues behaved in denominational fanaticism and made inconsistent and contradictory comments about the first three caliphs and Ahl al-Sunnah expressed supporting comments and approaches that it will not be ignored these caliphs who praised by Allah and his Prophet for their services and virtues.

Keywords: Caliphs, Ahl al-Sunnah, Shi'a, mesalıb (condemnation).

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	vii

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI.....	1
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	3
C. ARAŞTIRMANIN METODU.....	6
D. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	7
E. KAVRAMLARIN TESPİTİ.....	9
1. Tevellî ve Teberri.....	9
2. Mesâlib.....	11
3. Ehl-i Sünnet.....	12
4. Şîa.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMALARIN YAŞANDIĞI DÖNEM

A. Tartışmaların Yaşandığı Siyasî ve Kültürel Ortam.....	18
B. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî.....	24
C. İbn Teymiyye el-Harranî.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

HZ.EBU BEKİR'İN HİLAFETİ İLE İLGİLİ İDDİA ve REDDİYELER

A. SİYASÎ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR.....	35
1. Hilafet/İmamet Ekseninde İlk Üç Halife.....	35
2. İlk Üç Halifenin İslam Öncesi Durumu.....	41
3. Hz. Ebu Bekir'in Raiyesine Uyarısı.....	43
4. Hz. Ebu Bekir'in Hilafetten Alınma Talebi.....	48
5. Hz. Ebu Bekir'in Üsâme'nin Ordusunu Göndermesi.....	49
6. Hz. Ebu Bekir'in Ensar Hakkındaki Sözleri.....	50
7. Hz. Ebu Bekir'in Vefat Anındaki Sözleri.....	51

8. Hz. Ömer'in, Hz. Ebu Bekir'e Biati Değerlendirilmesi	52
B. FIKHÎ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR	53
1. Halid b. Velid'e Kıyas Uygulanmaması	53
2. Hilafet ve İcma'	54
2.1-Hz. Ebu Bekir'in İmametindeki İcma'	54
2.2-Hz. Ali'nin İmametindeki İcma'	61
2.3-Ebu Bekir'in Hilafetindeki İcma'ın Geçerliliği	62
2.4-Hatalı Kullanın İcma'da Bulunması	67
2.5-Hz. Ali'nin İmametine Muhalif Olan İcma'	68
3. Miras Taksimatında Dedenin Payı.....	69
C. FAZİLET VE AHLÂK KONULARINDAKİ TARTIŞMALAR	72
1. Hz. Ebu Bekir'in Rasûlullah'a (sav) Maddî Desteği	72
2. "En Takvalı O Kişi(Ebubekir); Ateş'ten Uzaklaştırılacaktır" Ayeti.....	75
3. Hz. Ebu Bekir'in Hicrette Rasûlullah'a Arkadaşlık Yapması	78
4. Hicret Sırasında İnen Sükûnet.....	88
5. Rasûlullah'ın (sav) Bedir'de Hz. Ebu Bekir'i Yanında Tutması	90
6. Arabları Savaşa Çağırarak Davetçi.....	93
7. Hz. Ebu Bekir'in Hacc Emriğine Atanması	98
8. Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'in Emrinde Tevbe Süresini Tebliği	99
9. Rasûlullah'ın (sav) Hz. Ebu Bekir'i Namazda Halef Tayin Etmesi	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN HİLAFETİ İLE İLGİLİ İDDİA VE REDDİYELER

A. SİYASÎ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR	105
1. Hz. Ömer'in Kırtas Hadisesindeki Rolü	105
2. Hz. Muhammed'in Vefatında Hz. Ömer'in Tutumu	110
3. Hz. Ömer'in Altı Kişilik Şûrayı Tayin Etmesi	112
B. FIKHÎ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR	118
1. Hz. Ömer'in ve Diğer Halifelerin Fıkıh İlmi	118
2. Hz. Fatma'nın Miras Talebinde Hz. Ömer	120
3. Hz. Ömer'in Rasûlullah'ın Hanımlarına Fazla Maaş Vermesi:.....	122
4. Hz. Ömer'in Ganimet Taksimi	123

5. Miras Taksimatında Dedenin Payı.....	124
6. Hz. Ömer'in Teravihi Cemaatle Kıldırması	126
7. Muğire'ye Hadd Uygulanmaması.....	128
8. İçki İçenin Sürgün Edilmesi	129
9. Fazla Mihir İstemenin Yasaklanması	130
10. Kudâme'ye Hadd Uygulanması	132
11. Hz. Ömer'in Korkusundan Bir Kadının Bebeğini Düşürmesi	133
12. İki Annenin Bir Bebeği Sahiplenmesi	134
13. Altı Aylık Bebeğin Doğumu	135
14. Hamile Kadının Recminin Ertelenmesi	136
15. Hz. Ömer'in Hükmetme Yöntemi.....	138
C. FAZİLET VE AHLAK KONULARINDAKİ TARTIŞMALAR	141
1. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e Uymayı Emreden Hadis	141
2. Hz. Ömer'in Şehid Ediliş Anındaki Sözleri	143

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. OSMAN'IN HİLAFETİ İLE İLGİLİ İDDİA VE REDDİYELER

A. SİYASİ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR.....	147
1. Hz. Osman'ın Atadığı İdareciler.....	147
1.1-Velid b. Ukbe'nin Valiliği.....	152
1.2-Said b. Âs'ın Kûfe Valiliği.....	153
1.3-Abdullah b. Serh'in Mısır Valiliği ve İsyanlar	154
1.4-Muaviye'nin Şam'a Atanması.....	156
1.5-Abdullah b. Âmir'in Basra Valiliği.....	157
1.6-Kâtib Mervan'ın İhaneti.....	158
2. Hz. Osman'ın Bazı Sahabîlerle Problemleri.....	158
2.1-Ammar İle Arasındaki Problem	158
2.2-İbn Mesud İle Arasındaki Problem	161
2.3-Ebu Zerr İle Arasındaki Problem	163
B. FIKHİ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR	165
1. Hz. Osman'ın Beytu'l Mal Uygulaması	165
2. Hakem b. Ebi'l Âs'ın Sürgününün Kaldırılması	167
3. Hz. Osman ve Haddlerin Tatbiki	168

4. İkinci Cuma Ezanının Uygulanmaya Alınması	171
C. FAZİLET VE AHLÂK KONULARINDAKİ TARTIŞMALAR	172
1. Hz. Osman`ın Bedir, Uhud ve Rıdvan Biatindeki Durumu	172
2. Hz. Osman`ın Katledilmesi	174
3. Hz. Osman`ın Hilafet ve Şehadetinde İcma` Mukayesesi	177
SONUÇ	179
BİBLİYOGRAFYA	184

ÖNSÖZ

Diğer semavî dinler gibi İslam dini de, Elçi'nin (sav) ümmete emanet olarak bıraktığı, dinî nassların farklı anlaşılması ve yorumlanmasıyla farklı siyasî, itikadî ve fikhî doktrinlere ayrılmıştır. Doktrinlerden bazıları teşekkül sürecini tamamlayarak kurumsallaşmış, bazıları ise yeterli taraftar bulamayıp tarihe karışmıştır...

Hız. Muhammed (sav) döneminde, (nübüvvetin ilahî destekçisi olan vahiy devam ettiği için) bireysel ve toplumsal sorunların her birine, ya daha önce inen ayetlerin hükümleriyle nebevî çözümler üretiliyor ya da sorunlara çözüm sunacak vahyin nüzulü gözetleniyordu. Dolayısıyla şari', gelen vahiyyle insanları rahatlıkla bir tek oluşum halinde kanalize edebiliyordu.

Rasûlullah'ın (sav) vefatından sonra, Müslümanların farklı mizaç ve karakterleri, toplumsal yapıları, sosyal hayatta cereyan eden siyasî olaylar karşısında dinî metinleri farklı yorumlamalarıyla ihtilafa girmeleri kaçınılmaz olmuştu. Ancak ilk üç halife döneminde, Kur'an terbiyesi ile topluma yön verebilecek sahabîlerin çoğunun hayatta olması, devlet yapısının güçlü ve adil olması, merkezi idarenin mevki ve makama dayalı bir otorite olmaktan ziyade, manevî değerlerin ön planda tutulmasıyla; halife tayini ve ridde olayları gibi birçok ihtilaf kısa sürede halledilmişti.

Ancak Hız. Osman'ın yaşlılığının artması ve devletin üst kademelerinde görev alan akrabalarının görevlerini suiistimal etmeleri ile başlayan isyanlar onun Kur'an üzerinde şehid edilmesine sebep olmuştu. Kıyas talebinin reddedildiği gerekçesiyle Muaviye de Ali'ye biati reddedip savaşmış, yenilmek üzere olan Şam ordusu ilk kez dinî siyasete alet edip Kur'an ayetlerini mızrakların ucuna takarak, mezhepler tarihçiliğindeki en büyük kırılmalar arasında yer alan Hakem olayı intac etmişti.

Hakem olayı ise Şia, Haricîler ve Mürcie gibi bazı fırkaların doğmasına sebep olmuştur. Şia-ı Üla'nın; Hız. Ali'yi dost (veli), Muaviye'yi hatalı ve düşman olarak görmesiyle ürettiği "teberîf" kavramı daha sonra Oniki İmam Şîileri tarafından zamanla ilk üç halifeyi de içine katarak onları mesâlib (tenkid, hakaret, ayıplama ve

kötüleme) bağlamında değerlendirilmiştir. Ancak Ehl-i Sünnet gibi Şiâ'nın Zeydiyye kolunun Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in raşid halifeler olduğunu kabulden vazgeçmemesi teberri kavramını tartışma zemininden düşürmemiştir.

Biz de biri Ehl-i Sünnet'in diğeri Şiâ'nın âlimlerden olan İbn Teymiyye ve İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin mesâlib bağlamında ilk üç halife yaklaşımlarını konu edindik. Araştırmamız; önsöz, giriş, dört bölüm ve sonuç'tan oluşmaktadır. Giriş'te; araştırmanın konusu, sınırları, önemi, amacı, metodu ve kaynaklar yer almıştır. Birinci bölümde ilk üç halife hakkında farklı yaklaşımlarda bulunan mezkur müelliflerin kısaca hayatlarını ve tartışmaların yaşandığı siyasi ve kültürel ortamı inceledik. Diğer her bir bölümde ise sırasıyla ilk üç halife hakkındaki iddia ve reddiyeleri kendi yorumlarımız ile ele aldık. Araştırmamızı ulaşılan kanaatimizin toparlandığı sonuç kısmı ile nihayete erdirdik. Azim bizden muvaffakiyet Allah'tandır.

Bu tez çalışmamın her aşamasında, bana kaynak ve yorumları ile ışık tutan, eleştiri ve önerileri ile fikir alışverişinde bulunduğum ve akademik araştırmalara, objektif bir perspektikle bakmayı ve taassuptan uzak kemikleşmiş her türlü düşünceye eleştirel açıdan yaklaşabilme konusunda fikir veren danışmanım Doç. Dr. Seyit BAHÇIVAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Kahraman ERDOĞAN
KONYA – 2012

KISALTMALAR

<i>age.</i>	: Adı geçen eser
<i>agm.</i>	: Adı geçen makale
<i>AÜİFD</i>	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
<i>AÜİFY</i>	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
<i>ay.</i>	: Aynı yer
<i>c.</i>	: Cilt
<i>çev</i>	: Çeviren
<i>b.</i>	: İbn, bin
<i>Bkz.</i>	: Bakınız
<i>CÜİFD</i>	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
<i>DEÜİFD</i>	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
<i>EÜİFD</i>	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
<i>H no</i>	: Hadis no
<i>H.</i>	: Hicri
<i>İAD</i>	: İslami Araştırmalar Dergisi
<i>İSAM</i>	: İslam Araştırmaları Merkezi
<i>İSAV</i>	: İslami Araştırmalar Vakfı
<i>İst.</i>	: İstanbul
<i>Krş</i>	: Karşılaştır
<i>M.</i>	: Miladi
<i>Mukad.</i>	: Mukaddime
<i>Nşr.</i>	: Neşriyat, Neşreden
<i>sy.</i>	: Sayı
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>(sav)</i>	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
<i>SÜİFD</i>	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
<i>ŞİA.</i>	: Şamil İslam Ansiklopedisi
<i>TDVY</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
<i>thk.</i>	: Tahkik
<i>trz.</i>	: Tarihsiz
<i>tsh.</i>	: Tashih eden
<i>TTK</i>	: Türk Tarih Kurumu
<i>vd.</i>	: Ve devamı
<i>yay.</i>	: Yayınevi
<i>yrz.</i>	: Basım yersiz

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

İslam mezhepleri tarihinin ilk dönemlerinde dinin farklı yorumlanması ile oluşan doktrinler¹ karşısında İslam ümmetinin ana bünyesini oluşturarak; Ehl-i Hadis, Eş'arî ve Maturidî gelenekle teşekkül sürecini tamamlayıp kurumsallaşan en büyük siyasi ve itikadî mezhep Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'tır. Bu mezhep daha çok İslam ümmeti içindeki cumhurun yani hadiste geçtiği üzere Sevad-ı Âzam'ın² ittifak ettiği konular üzerinde kendi yapısını şekillendirmiştir. Zira Hz. Muhammed (sav) kendi ümmetinin batıl üzere ittifak etmeyeceğini³ belirtmiştir.

Ehl-i Sünnet ile Şîa arasındaki en büyük problem "imamet" meselesi olmuştur. Öyleki İslam tarihi boyunca uğruna daha çok kanın akıtıldığı hiçbir problem olmamıştır.⁴ Ehl-i Sünnet'e göre imamet belirlenmesindeki temel kriter dört halifenin belirlenmesinde kullanılan, "ittifak ve seçim" unsurlarıdır.⁵ Fakat Şîa ekolünde; insanların imamet seçiminde tercih yapmakta yetkili olamayacağı,

¹ Rasûlullah (sav): "Yahudiler 71 fırkaya ayrıldı, biri dışında hepsi cehennemdedir. Hristiyanlar 72 fırkaya ayrıldı, biri dışında hepsi cehennemdedir. Ümmetim de 73 fırkaya ayrılacaktır, biri dışında hepsi cehennemdedir" deyince ashab: Ya Rasûlallah! O kurtulan fırka kimlerdir diye sormuş. Rasûlullah: "Onlar (Fırka-i Naciye) benim ve ashâbımın gittiği yol üzerinde gidenlerdir" diye buyurmuştur. (Hâkim, Ebu Abdillâh Nisaburî (405/1011), *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Beyrut trz, I, 128; Ebû Davûd, "Sünne", I; Tirmizî, "İmân", 18; İbn Mace, "Fiten", 17; Ahmed, *Müsted*, II, 332; III, 120). Yetmiş üç fırka hadisindeki sayıların kesretten kinaye olduğunu, senediyle ilgili problemlerden dolayı reddedildiği, imanın yetmiş cüz olduğu ile ilgili hadislerle birlikte işlendiği, İslam dininin diğer semavî dinlere olan üstünlüğüne ve düşünce özgürlüğüne işaret ettiği... yorumları bir bütün halinde değerlendirildiğinde ve farklı zamanlarda değişik tedvin ve tasniflere gidildiği de düşünüldüğünde hadisle ilgili problemlerin tam olarak çözümlenmediği görülmektedir. Zira her bir fırka "Fırka-i Naciye"nin kendileri olduğunu iddia etmektedir. (Geniş bilgi için bkz. Gömbeyaz, Kadir, "73 Fırka Hadisinin Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Fırkaların Tasnifine Etkisi" *UÜİFD*, c. 14, Sayı: 2, 2005, s. 147-160 ve Dalkıran, Sayın, "Yetmişüç Fırka Hadisi ve Düşündürdükleri", *EKEV Akademi Dergisi*, c. I, sayı I, Ankara 1997, s. 97-116.)

² Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 115; Beyhâkî, Ebu Bekir b. Hüseyin b. Ali (458/1066), *es-Sünenü'l-Kübra*, Haydarâbâd 1344, VIII, 188.

³ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 115.

⁴ Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (548/1153), *el-Mîkel ve'n-Nihal*, thk. Abdülemir Ali Muhennâ, Ali Hasan Fağür, Beyrut 1996, I, 31.

⁵ Bağdâdî, Abdülkahir b. Tahir b. Muhammed (429/1037), *Usûlu'd-Din*, İstanbul 1928, s.279; Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (606/1209), *Kitabu'l-Erbain fi Usûli'd-Din*, thk. Ahmed Hicazî es-Sakka, Beyrut 2004, s. 418; Amidî, Seyfüddin Ali b. Muhammed b. Salim (631/1233), *Ebkârü'l-Efkâr fi Usûli'd-Din*, thk. Ahmed Ferid el-Müzeydi, Beyrut 2003, III, 426.

imametın belirlenmesinde “nass ve tayin” unsurlarının gerekliliği Şart koŐulduđu iin⁶ ilk u halifenin hilafetleri/imametleri⁷ geçersiz sayılmıŐtır. Oniki İmam Őiilerine göre imamet Hz. Ali’nin hakkıdır ve ilk u halife imameti Hz. Ali’den aldığı için zalim hatta kâfir idarecilerdir.⁸ Bundan dolayı Şia; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ı mesâlib bağlamında tenkid, hakaret ve eleştiri yağmuruna tutmaktan geri durmamıŐlardır.

Şia’nın İmamiyye kolunun tanınmıŐ öncülerinden Cemaluddin Hasan b. Yusuf b. Ali b. Mutahhar el-Hillî de (726/1325) Şii-siyasî kùltürü devletleştirmek ve iktidar desteği almak için Melik Olcayto Hudabende Şerefine *Minhâcü ’l-Kerâme fi Marifeti ’l-İmâme* isimli bir eser yazmış, bu eserde elinden geldiği kadar Ehl-i Sünnet’in din anlayışını karalamıŐ, İmamiyye Őiiliđini ise yegâne hak mezhep olarak göstermeye çalışmıştır. Hillî bu eserin bazı bölümlerinde Hz. Ali’den önceki ilk u halifeyi tenkit edip, onları zalim, zorba, rezil, cahil... olarak nitelemiŐtir.

İbn Teymiyye ise Râfızî saydığı Hillî’nin iddialarını delillerle rütp soruları cevaplandırmak için *Minhâcü ’s-Sünneti ’n-Nebeviyye fi Nakzi Kelami’Ő-Şiati ’l-Kaderiyye* isimli sekiz ciltlik reddiye eserini kaleme alarak Oniki İmam Őiiliđinin esaslarını yıkmaya alıŐmıŐ⁹ ve bu mezhebin sonraki asırlarda ne gibi dinî ve toplumsal etkenlerin tesiriyle teşekkül ettiğini gözler önüne sermiŐ ve mesâlibe uğrayan ilk u halifeyi hem Rasûlullah (sav) dönemindeki hem de kendi hilafetleri dönemindeki icraatlarında; aŐikâr olan güzel davranıŐlarını açıklayarak, ilk u halife hakkındaki iddiaların iftira ve yalan olduğunu akli ve nakli delillerle ispatlamaya çalışmıştır.

⁶ Őehristâni, *el-Milel ve’n-Nihal*, I, 169.

⁷ Gölpınarlı, Abdulbakî, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul 1987, s. 309

⁸ Őehristâni, *el-Milel ve’n-Nihal*, I, 191-192. “U kişi vardır ki Allah, kıyamet gm onlarla konuŐmayacak ve onları arandırmayacaktır. Bunlar imam olmadığı halde imamet iddia eden, hak bir imamı inkâr eden ve bahsi geçenlerin Müslüman olduğuna inananlardır.” Küleynî, Eb Cafer Muhammed b. Yakub b. İŐhak (329/940), *el-Uslû ’l-Kâfi*, tsh. Necmuddin Âmilî, Tahran 1388, I, 373-374

⁹ İbn KesİR, *el-Bidaye*, XIV, 212.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Ehl-i Sünnet'in; seçikle başa gelinen bir otorite ve ferî bir mesele olarak gördüğü imamet/hilafet makamı;¹⁰ Şiîler tarafından nasslara dayandırılmaya çalışılan, ilahî bir makam¹¹ olarak görülmüş ve bunu akli delillere dayandırmaya çalışmışlardır. Fakat Şiîlerin hilafet seçimini insan aklının ötesinde bir iş olarak değerlendirmeleri, akli delilleri savunmadaki iddiaları hakkında soru işaretleri bırakmıştır. Çünkü akli deliller, aklın müktezasına uygun olmalıdır. Şîa fırkası, halifenin Allah ve Rasûlü tarafından atandığını, fakat ilk üç halifeyle birlikte sahabîlerinin hemen hemen hepsinin Rasûlullah'ın (sav) emrine karşı gelen asiler olduğunu ileri sürmeleri kendilerini İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet'ten uzaklaştırma¹² konusunda yeterli bir neden olmuştur.

Şiîler, mevcut nassları; kendi iddia ve fikirlerinin doğruluğu için tevil etmiş hatta ileride göreceğimiz gibi dayanaklarını güçlendirmek için bazı hadisler dahi uydurmuşlardır. Öyle ki bazen bu iddiaların birbiriyle çeliştiğini dahi görmemişlerdir. Hz. Ali'nin imameti ile ilgili 40'¹³ hatta 1000'¹⁴ ayet tevil eden Şîa; Kur'an'da ferî bir mesele olan evlilikle ilgili Zeyd b. Harise'nin isminin geçmesine rağmen, imamet gibi önemli bir konuda Hz. Ali'nin isminin neden geçmediği konusunda tatmin edici bir cevap verememişlerdir. Dolayısıyla Kur'an'da bununla ilgili açık bir ayet olmaması; Ehl-i Sünnet'in; "ittifak ve seçim" kriterleri ile halife tayin etme metodunun isabetli olduğu düşüncesini kuvvetlendirmiştir.

İmamîyyenin iddia ettiği gibi nasslar Hz. Ali'nin hilafetini emir buyursaydı veya işaret dahi etseydi; mutlaka sahabîler buna itaat edecek veya Hz. Ali, bu emrin varlığından bahsedip, bu emrin yerine gelmesi için kanının son damlasına kadar

¹⁰ İci, Abdurrahman b. Ahmed (756/1355), *el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelâm*, Beyrut trz, s. 395.

¹¹ Nevbahî, Ebû Muhammed Hasan b. Musa (300/912), *Kitabu Fırakâ'ş-Şîa*, İstanbul 1931, s. 19; Said Nursî, *Lem'alar*, Envar Neşr, İstanbul 1980, s.24.

¹² Fiğlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, Selçuk yay. İstanbul 1993, s. 119.

¹³ el-Allâme Hillî, İbnü'l-Mutahhar Cemâlüddin Hasan b. Yusuf (726/1325), *Minhâcu'l-Kerâme fi Ma'rîfeti'l-İmâme*, thk. Muhammed Reşad Sâlim, Kahire 1962. s. 147 vd.

¹⁴ el-Allâme Hillî, İbnü'l-Mutahhar Cemâlüddin Hasan b. Yusuf (726/1325), *el-Elfeyn fi İmâmeti Emirî'l-Müminin Ali b. Ebî Tâlib*, Beyrut 1982.

mücadele edecekti. Oysa Şia'nın Zeydi¹⁵ koluna mensup olup *Nehcü'l-Belağa*'yı şerh eden İbn Ebi'l-Hadid (655) bile Hz. Ali'nin her üç halifeye sahih olarak biat ve itaat ettiğini ve arkalarında namaz kıldığını söylemektedir.¹⁶ Oniki imam Şiası ise; Hz. Ali'nin kendilerine itaat ettiği halifelere karşı takiyye yaptığını söyleyerek de işin içinden çıkamamışlardır. Zira böyle bir durum Hz. Ali için bir hakaret olarak telakki edilmiş ve "Hz. Ali oğlu Hz. Hüseyin kadar cesur değil miydi ki zalim ve gaspçı liderlere karşı kıyam etmekten korkmuş olsun" sorularını beraberinde getirmiştir.

Ehl-i Sünnet ve Şia arasındaki hilafet merkezli bu tarihî ihtilaf; "sahabe konumu" ekseninde aktüelliğini yitirmeyen ayrışmalara sebep olmuştur. Öyleki bu ayrışım, olası bir Sünnî-Şifî yaklaşma gayreti önünde en büyük engellerden biri olarak gözükmektedir. Zira her bir ekol, mezhepsel aklın vermiş olduğu tarih algısıyla, kendi doğruları ile düşünce yapılarını kabullendirmeye çalışmaktadır. Öte yandan her bir mezhep asli gayesini; İslam ümmetinin birlik ve beraberliği için çaba sarf etmeye adanmış olduğunu iddia etse de özellikle Şifîlerin ilk üç halifeyi sebb etmeleri ve Hz. Ali'nin mutlak imameti gibi bazı ön şartlarda bulunmaları; dışlama ve ötekileştirme yorumlamalarına sebep olmuş ve tartışma zemininden düşmemiştir. Hatta günümüze kadar Ehl-i Sünnet ile Şia arasındaki polemiklerin merkezî konusu olmuştur.

Günümüzde farklı bireysel ve toplumsal olguların; ortak yaşam ve uzlaşma kültürlerini geliştirme adına birbirlerini kabullenme arayışı içerisinde oldukları bir dönemde Oniki İmam Şifîlerinin, "Ehl-i Beyt" sevgisini öne çıkararak; mezhepler arasındaki ayrışmalara medar olan ihtilaflarla Ehl-i Sünnet anlayışındaki körpe dimağları "Şifîleşme temayülü" içine çekmek istemelerinin nebevî öğretiyi alakası merak konusu olmuştur.

Biz de bu araştırmamızda; batınî ve duygusal söylemleri ile tanınan Şia'nın; siyasi malzemelerini, delillerinin zayıflığını, tutarsızlığını ve çelişkilerini dile getiren

¹⁵ Ahmed Emin, *Fecrü'l-İslam*, Beyrut 2004, s. 184

¹⁶ İbn Ebi'l-Hadid, Abdulhamid Hibetullah b. Muhammed b. Hüseyin (H.655), *Şerhu Nehcü'l-Belağa*, Kum 1404, IV, 520.

İbn Teymiyye'nin, mevcut iddialara karşı reddiyelerini ilgili tez konumuz çerçevesinde inceleyerek, Allah'ın Kur'an'da övgüyle bahsettiği sahabilere¹⁷ dil uzatmanın dini değerlerimiz açısından durumunu göstermiş olacaktır.

Araştırmamızdaki amaç; fitne ateşini körüklemek değil bilakis bu ateşi körükleyenlerin, (Ehl-i Sünnet'in ellerinde hüccet olmadığı için sustuğu) iddialarına karşı sahabilerin tarihi ve aktüel değerlerini tarafsız bir şekilde ortaya koymaktır. Nitekim İbn Teymiyye de bu konuda; "eğer bazı bid'at ehli çıkıp, sahabilere batıl delillerle dil uzatarsa, bizlerin sahabileri savunması, onların batıl ve uyduruk delillerini çürütecek hüccetleri ilim ve adaletle zikretmemiz gereklidir"¹⁸ diye buyurması amacın, fitne ateşini söndürmek olduğunu göstermektedir. Zira Ehl-i Sünnet; Hz. Ali ve çocuklarına hakaret ederek fitne ateşini yakmamış, bilakis onları ciddi olarak sevmiştir.¹⁹

Araştırmamızın amaçlarını soru-cevap tekniği ile ifade edecek olursak içerikte şu sorulara cevap arandığını belirtebiliriz. Rasûlullah'ın (sav) ilk üç halife hakkındaki kanaatini bildiren naslar hangi doğrultudadır? Rafizî Şiîlerin ilk üç halifeyi ayıplamak için getirdikleri iddiaların benzerleri Hz. Ali'de görülmüş mü? Hz. Ali'nin Şîa'sı olduğunu söyleyenler ile Hz. Ali'nin tutum ve davranışları arasında bir tezatlık var mıdır? Şîa'nın Zeydiyye ile Oniki İmam ekollerinin ilk üç halifeye yaklaşımları arasındaki zıtlık Ehl-i Sünnet'i doğrular mı? Rasûlullah kendisinden sonra ümmeti arasında çıkacak sorunlardan bahsetmiş mi? Bahsetmişse çözüm sunmuş mu? Tarihte olmuş bitmiş hilafet seçim ve işleyişlerinin aktüelliğini korumasındaki etkenler nelerdir? Bu etkenler neden halen ayrışma malzemesi olarak kullanılıyor? Şiîler neden Hz. Ali'ye baktıkları perspektiften ilk üç halifeye bakamıyorlar? Ehl-i Sünnet'in ilk üç halife için menakib bağlamında değerlendirdiği eylem ve söylemleri; Şiîler tarafından nasıl mesâlib bağlamında değerlendirilebiliyor?

¹⁷ 8 Enfal 74; 9 Tevbe 100; 48 Fetih 10-18; 59 Haşr 8-10.

¹⁸ İbn Teymiyye, Ahmed Takıyyuddin b. Abdülhalim b. Abdisselam (728/1328), *Minhâcî's-Sümmetî'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi's-Şîati'l-Kaderiyye*, thk. Muhammed Eymen eş-Şubrâvî, Kahire 2004, VI, 138.

¹⁹ Nursî, *Lem'alar*, s. 28.

C. ARAŞTIRMANIN METODU

Akademik araştırmaların sağlıklı ve nitelikli sonuçlar doğurabilmesi için, çalışmalar süresince takip edilen metodun ve bilim alanındaki üslubun kesinlikle göz ardı edilemeyeceği adına; ilk düğmenin doğru iliklenmesinin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Bunun için araştırmamız süresince; tarafsız bir dil, objektif bir bakış, yıkıcı olmayan yapıcı bir eleştiri, açıklayıcı ve betimleyici (descriptive) bir metod ile düşünceleri ana temadan uzaklaştırmadan, fikir hadise irtibatı çerçevesinde, zaman ve mekân bağlantılarını dikey ve düzlemsel yönleriyle ele almaya çalıştık.

Tez çalışmamız İşlam Mezhepleri Tarihi bilim dalı bünyesinde hazırlandığı için doğal olarak bu bilim dalının yöntem ve metoduna uygun olarak hazırlandı. Zira bilimsel araştırmaların sağlıklı sonuçlara varabilmesi için tarafsızlığın ve betimlemenin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Zira Fığlalı'nın deyiimiyle;

“Bir mezheb mensubunun, kendi mezhebini savunması ve başka fırkaları tenkid ve redetmesi tabiidir. Ancak bu durumda, eserin tenkid için yazıldığı belirtilmeli ve tenkide tabi tutulan fırkanın görüşleri aslına uygun bir şekilde nakledilmelidir. Kaldı ki İşlam Mezhepleri Tarihi araştırmacısının ilk vazifesi; hangi mezhepe mensup olursa olsun, mezheplerin içinde buldukları her türlü şartları ve görüşlerini en iyi şekilde aksettirecek bir tarafsızlık anlayışı ile tesbit ve tasvir etmek olmalı, yani “descriptive” bir çalışma yapmak olmalıdır.”²⁰

Güncelliğini koruyan ilk üç halife hakkındaki övücü ve yeric i ddiaları içine düşülen çelişki ve tutarsızlıklarla birlikte eleştirel bir tarzda gözler önüne sermeye çalıştığımız araştırmamızda, ele aldığımız her mesalıb konusu ile ilgili önce Hilli'nin ileri sürdüğu her bir iddiayı kendi öz kaynağından aktardık. Daha sonra İbn Teymiyye'nin sahabileri savunan hüccetleri ele alan reddiyelerini öz kaynağından inceledik. Her bir tartışma konusunun sonunda farklı disiplinlerde de olsa delil mahiyetindeki önemli bulguları kendi yorumlarımız ile değerlendirdik.

²⁰ Fığlalı, Ethem Ruhi; Bağdadı'nın “*el-Fark beyne 'l-Firak*” adlı eserine yazmış olduğu Önsöz'den; TDVY, Ankara 2008, s. XXIII.

D. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmamızın adından da anlaşılacağı üzere irdedeceğimiz konuyla ilgili olarak iki temel kaynağımız vardır. Bunlar: İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin Moğol Hanı Olcayto Hüdabende'yi Şifileştirdikten sonra, onun şerefine yazmış olduğu bir ciltlik *Minhâcu'l-Kerâme* ve İbn Teymiyye'nin bu esere karşı reddiye olarak yazdığı *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye* adlı eserleridir.

Bu eserlerin yanı sıra İslam mezhepleri tarihinin makalat edebiyatı ürünlerinden "*Makâlâtü'l-İslamiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*"²¹, "*el-Fark beyne'l-Fırak*"²², "*el-Milel ve'n-Nihal*"²³ gibi kaynaklarda Ehl-i Sünnet ile Şîa arasındaki farklılıkları incelemek için konumuzla ilgili açıklamalara da yer verdik.

İnsanların geçmişteki faaliyetlerinden geriye kalan her türlü bulguyu içeren tarih kaynaklarından²⁴ İslam tarihini ve özellikle Raşid Halifeler dönemini detaylı bir şekilde inceleyen; İbn Hişâm'ın "*es-Siretun-Nebeviyye*"²⁵, Taberî'nin "*Tarih*"²⁶, İbnü'l-Esir'in "*el-Kamil fi't-Tarih*"²⁷, Zehebi'nin "*Tarihu'l-İslam*"²⁸, İbn Kesir'in "*el-Bidaye ve'n-Nihaye*"²⁹, Suyutî'nin "*Tarihu'l-Hulefa*"³⁰ adlı eserlerini inceledik ve o dönemdeki Ehl-i Sünnet ve Şîî düşüncenin siyasî ve kültürel durumlarını konunun iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle ele aldık.

²¹ Eş'arî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil (324/936), *Makâlâtü'l-İslamiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1995.

²² Bağdâdî, Abdulkahîr b. Tahir b. Muhammed (429/1037), *el-Fark beyne'l-Fırak*, thk. İbrahim Ramazan, Beyrut 1997.

²³ Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Abdülemir Ali Muhennâ, Ali Hasan Fağur, Beyrut 1996.

²⁴ Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt yay. İstanbul 2008, s.31.

²⁵ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdümelik, (218/833) *es-Siretun-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakka, İbrahim el-Ebyarî, Abdülhafîz Şeybî, Beyrut trz.

²⁶ Taberî, İbn Cerir, (310/932), "*Tarihu'l-Taberî*", thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

²⁷ İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu'l-Kerem b. Muhammed (630/1233) *el-Kamil fi't-Tarih*, thk. Halil Me'mun, Beyrut 2002.

²⁸ Zehebi, Şemsüddin Muhammed b. Ahmâd b. Osman (748/1377), *Tarihu'l-İslam*, thk. Ömer Abdus-salam Tedmuri, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut trz.

²⁹ İbn Kesir, İmâdüddin Ebu'l-Fida İsmâil b. Ömer ed-Dimeşki(774/1372), *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Abdullâh b. Abdülmühsin et-Türkî, Beyrut trz.

³⁰ Suyutî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, (911/1505), *Tarihu'l-Hulefa*, Mektebetu's-Saâdet, Eser Neşriyat, İstanbul 1952.

Yine tezimizle alakalı ilk üç halifenin hem Rasûlullah (sav) hem de hilafetleri dönemindeki faziletleri ile ilgili İbn Teymiyye'nin de yer yer atıfta bulunduğu Buhârî'nin "*es-Sahih*"³¹, Müslim'in "*es-Sahih*"³², Ahmed b. Hanbel'in "*el-Müsned*"³³, Tirmizî'nin "*es-Sünen*"³⁴, Ebu Davud'un "*es-Sünen*"³⁵, İbn Hibban *es-Sahih*³⁶ gibi bazı mu'teber hadis kaynaklarından konuyla ilgili hadisler getirdik.

Bu kaynakların yanı sıra araştırmamızdaki kavramların tarihi ve aktüel gerçekliklerini, luğat ve istilâhî manalarını tespit için, farklı doktrinlere sahip âlimlerin telif ettiği kaynaklara başvurduk. Bunlar: Cürcanî'nin "*Ta'rifat*"³⁷, İsfehanî'nin "*Müfredatü Elfazi'l-Kur'an*"³⁸, İbn Manzur'un "*Lisanu'l-Arab*"³⁹, İbnu'n-Nedim'in "*el-Fihrist*"⁴⁰ adlı eserleri ve bazı ansiklopedik kaynakların ilgili maddeleridir.

Ayrıca araştırma konumuzun açıklanmasına ve anlaşılmasına yardımcı olacak bazı ilgili kaynaklara da başvurduk. Bunlar: Fahrüddin Razî'nin "*Kitabu'l-Erbain fi Usûli'd-Din*"⁴¹, İbn Hacer el-Heytemî el-Mekki'nin "*es-Savâiku'l-Muhrika*"⁴², İbn Hacer el-Askalânî'nin "*el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*"⁴³, Sallabî'nin "*Hakikatü'l-*

³¹ El-Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/869), *el-Camiu's-Sahih*, thk. Muhammed Nizar Temim, Daru'l-Erkam, Beyrut 1422.

³² Müslim, İbn Haccâc en-Nisaburî (261/875), *es-Sahih*, thk. Halil Me'mun Şeyha, Beyrut 2010.

³³ Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetu'r-Risale, trz.

³⁴ Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (297/892), *el-Camiu's-Sahih Sünenü't-Tirmizî*, thk. İbrahim Atve İvad, Beyrut 1975.

³⁵ Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Secistanî el-Ezdi (275/888), *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdilhamid, el-Mektebetu'l-İslamiyye, İstanbul trz.

³⁶ İbn Hibbân, Âlauddin Ali b. Belban el-Farisî (354/965), *es-Sahih*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Beyrut 1993.

³⁷ Cürcanî, Seyyid Şerif (816/1413), *et-Ta'rifat*, Daru'l-Mustafa Babi el-Halebî, Kahire 1357.

³⁸ İsfehânî, Râğb (425/1034), *Müfredatü Elfazi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Davudî, Daru'l-Kalem, Dimeşk 2009.

³⁹ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Camaluddin b. Muhammed (711/1311), *Lisanu'l-Arab*, thk. Emin Muhammed Abdulvâhhab, Muhammed Sadik el-Ubeydî, Beyrut 1997.

⁴⁰ İbnu'n-Nedim, Ebu'l-Farac Muhammed b. İshak (H.385), *el-Fihrist*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2010.

⁴¹ Râzi, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (606/1209), *Kitabu'l-Erbain fi Usûli'd-Din*, thk. Ahmed Hicazî es-Sakka, Beyrut 2004, s. 418.

⁴² İbn Hacer el-Heytemî Ahmed el-Mekki (H.974), *es-Savâiku'l-Muhrika fi'r-Reddi âla Ehli'l-Bid'a ve'z-Zendeka*, thk. Abdulvehhab Abdullatif, Mektebetu'l-Kahire trz.

⁴³ İbn Hacer Askalânî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, thk. Ahmed Abdulmevcud, Daru'l-Kutubi'l-İlimiyye, Beyrut 1971.

Hilafî beyne's-Sahabe"⁴⁴, Muhammed Şefî'in "*Makamu's-Sahabe*"⁴⁵ en-Nedvî'nin *el-Mürtedâ*,⁴⁶ adlı eserleridir.

Yine konumuz itibari ile fezailu's-sahabe ile ilgili örneklerden konumuzla alakalı (mesâlib bağlamındaki yaklaşımlar için tezatlık oluşturan) hüccetlere, benzer istidlal ve reddiyelerin kullanıldığı eserlere de kısmen yer vereceğiz. Bu kaynakların dışında tezimizin konusu ve alanı ile ilgili tercüme edilmiş bazı yabancı kaynak, ilmi dergi, güncel makale ve tezlerin farklı yorum ve eleştirilerinden de yararlanmışır.

E. KAVRAMLARIN TESPİTİ

Bir doktrini iyi anlayabilmek için düşüncelerinin temelindeki kavramları bilmek gerekir. Çünkü kavramlar; ekollerin düşüncelerini ifade eden özlü sözler olup, o ekolün zihniyetinin algılanabilmesinde giriş şifresi hükmündedir. Nitekim kavramlarını olgunlaştıramamış siyasi fikirlerin kurumsallaşmaları da mümkündür. değildir.

Bununla birlikte kavramlar tespit edilirken birçok güçlkle karşılaşmaktadır. Zira kavramlar, zamanla içerik değiştirebilmektedir. Bu nedenle kavramlar; ait olduğu sistem ve zaman dilimi içinde değerlendirilmelidir. Kavramların önemine binaen, tezimizin daha iyi anlaşılması için bazı kavramları terminolojik olarak hem sözlük hem de istilahi manalarıyla birlikte tespit etmeye çalıştık.

1. Tevellî ve Teberrf

Tevellî; Hz. Ali'yi dost/veli/imam/halife kabul etme anlamlarına gelmektedir. Birini dost ve lider edinip taklit etme anlamında da kullanılmaktadır.⁴⁷ Teberrf ise; özel anlamda Hz. Ali'nin düşmanlarından uzak olma, genel anlamda ise ayıp ve kusurlardan uzak durma, kendini ondan arındırma anlamında kullanılmaktadır.⁴⁸ Yine tevellî ve teberrf kavramlarına; Allah'ın sevdiklerini sevmek, düşmanlarına

⁴⁴ Sallabi, Muhammed Ali, *Hakikatü'l-Hilafî beyne's-Sahabe*, Müessesetu İkra, Kahire 1428.

⁴⁵ Muhammed Şefî, *Makamu's-Sahabeti ve İlmü'l-Tarih*, Daru'l-Hicr, Cize 1409.

⁴⁶ En-Nedvî, Ebu'l-Hasan Ali el-Hasanî, *el-Mürtedâ*, Daru'l-Kalem, Dımeşk 1409.

⁴⁷ İbn Manzur, XV, 404.

⁴⁸ İbn Manzur, I, 355-356.

düşman olmak anlamları da yüklenmiştir. Ayrıca bu iki kavramı Ehl-i Beyt'i sevmek ve sevmeyenleri sevmemekle sınırlandıranlar da olmuştur.⁴⁹

Takiyye hali dışında, söz, fiil ve akit itibarıyla tevelli ve teberri kavramları ilk önce Hz. Ali ile Muaviye arasındaki mücadelede kimin meşru halife olduğu anlamında kullanılmışken, zamanla (hilafeti gasbettikleri düşüncesi ile) Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ı da içine alacak şekilde genişlemiştir. Zira ilk Şii farklılaşmalar; imamet, tevelli, teberri, mehdilik, vasilik, gizli ilim, ulûhiyet ve nübuvvat kavramlarıyla birlikte başlamıştır.⁵⁰ Tevelli ve teberri kavramlarının ıstılahî ilk kullanımı Salim b. Zekvan'ın, H.70'lerde yazmış olduğu *Sire*'sindeki; "Sebeiyye fırkasından birçoğu Ebu Bekir ve Ömer'den teberri etmektedir" ifadesidir.⁵¹

Tevelli ve Teberri fikirlerinin toplumsal hayatta belirleyici ilk izleri H. II. asırda görülmektedir. Zeyd b. Ali b. Hüseyin b. Ali, Kûfe'de Emevîlere karşı başkaldırı hazırlıkları içerisindeyken, ordusu içinde bulunan bir grup, (Emevîlerin yönlendirmesi ile) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer hakkındaki fikrini sorduklarında, Zeyd'in (onların meşru halifeler olduğunu söyleyip) onlardan teberri etmediğini görünce ondan ayrılmışlardır.⁵² Zeyd döneminin meşhur şairlerinden Kumeyyit de (126/743) bu fikri savunanları eleştirmekte, kendisinin Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'den teberri etmediğini, onları meşru halife olarak gördüğünü söylemektedir.

"Tevelli ve teberri" kavramları zamanla İsnâaşeriyye tarafından bir inanç meselesine dönüştürülmüştür.⁵³ Zaten Zeydi imamlar ise Ehl-i Beyt gibi Ebu Bekir ve Ömer'i de ciddi sevmeseydiler Bağdat Mu'tezilesi onlarla iftihâr etmezlerdi.⁵⁴

⁴⁹ Turan, Abdullah; *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, Al-i Taha yay. İstanbul1999, s. 570.

⁵⁰ Bozan, Metin, *İmamiyyenin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, s. 47.

⁵¹ Salim b. Zekvan, "Salim b. Zekvan'ın Sire Adlı Eserindeki Mürcie İle İlgili Kısmın Tercümesi" (çev. Sönmez Kutlu), *AÜİFD*, XXXV (1996) s. 472. Geniş bilgi için bkz. Sıddık Korkmaz, *Tarihin Tahrihi İbn Sebe Meselesi*, Araştırma yay. Ankara 2005, s.87 vd.

⁵² Taberî, *Tarih*, VIII, 235; Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslamiyyîn*, s. 137.

⁵³ Bozan, Metin, *İmamiyyenin İmamet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, s. 47.

⁵⁴ Yahya b. Hamza, (747/1346), *Risale el-Vazie lil-Mu'tedin ân Sebbi Sahabeti Seyyidi'l-Murselin*, tlf. Ebi Abdırrahman Mukbil b. Hadî el-Vadiî, Daru'l-Hadis, Kahire H.1409, s.126. (Bkz. Ümit, Mehmet, "Ehl-i Beyt Merkezli Yaklaşımlarda Sahabe İmajı", *İslami İlimler Dergisi* 2, Çorum 2007, s.224'ten)

2. Mesâlib

Mesâlib; ayıplama, kınama ve birini eksik addetme anlamlarına gelen ge-le-be fiil kökünden türetilmiş çoğul bir isim olup ayıplanacak davranışlar anlamına gelmektedir.⁵⁵ Güzel davranışlar anlamına gelen Menâkib kavramının zıddıdır.⁵⁶ Mesâlib, meslebe kelimesinin çoğul hali olup ilk üç halifenin; dördüncü halife olan Hz. Ali'nin halifelik/imamet hakkını ondan gasp ettikleri düşüncesiyle; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman hakkında iddia edilen kusurlu davranışlar bütünüdür.⁵⁷

Mesâlib kavramına yakın anlamlarda kullanılan "sebb" ve "şetm" gibi kelimeler de vardır. Tez içerisinde kullanacağımız bu kelimelerin kısaca anlamlarına değinmenin; anlam karmaşasını önlemek adına faydalı olacağını düşünmekteyiz. "Sebb"; Bir kimseyi kınamak maksadıyla herhangi bir ayıbını veya kusurunu dillendirmek, küfretmek anlamına gelmektedir.⁵⁸ Bununla birlikte sebb kelimesine sözlü sataşma ve hakaretvari konuşma anlamları da yüklenmektedir. "Şetm" ise; çirkin söz, dil uzatma, küfretme ve kınama anlamlarında⁵⁹ kullanılmaktadır.⁶⁰

"Sebb" kelimesi Kur'an'da bir ayette iki kez geçmektedir: *"Allah'tan başka taptıklarına sövmeyin ki, onlar da cahillikte ileri giderek Allah'a sövmesinler. Böylece her ümmete işini güzel gösterdik, sonra dönüşleri Rab'lerinedir. Allah, yaptıklarını haber verecektir."*⁶¹ "Şeteme" fiilinden müştak bir kelime Kur'an'da geçmemektedir. Ancak "sebb" ve "şetm" kelimeleri birçok hadis kaynağında; peygamberi ve sahabeyi yermenin kötü telakki edilip yasaklandığı anlamlarda kullanılmaktadır.

⁵⁵ İbn Manzur, II, 116.

⁵⁶ İbn Manzur, XIV, 250.

⁵⁷ Demir, Mahmut, *Fezailü's-Sahabe Rivayetleri Bağlamında Şif-Sünnî İhtilafının Sünnî Hadis Rivayetine Yansımaları*, Ankara 2010, (Doktora Tezi), s.24.

⁵⁸ Mustafa İbrahim, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, Çağrı yay. İstanbul trz. I, 415.

⁵⁹ Mustafa İbrahim, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, I, 475.

⁶⁰ Demir, *Fezailü's-Sahabe*, s. 25-26.

⁶¹ 6 En'am 108.

3. Ehl-i Sünnet

Peygamberimizin Sünnet-i Seniyye'sinin ruhunu benimseyip onun zihniyeti doğrultusunda uygulamalarda bulunarak,⁶² İslam ümmetinin ana bünyesini oluşturan en büyük siyasî ve itikadî mezhebi ifade etmek için kullanılan "Ehl-i Sünnet" kavramı Rasûlullah'ın; Sünnet-i Seniyye'ye uymayı tavsiye ettiği hadislerden⁶³ alınmıştır. "Ehl-i Sünnet" kavramı; iki cüzdten oluşan izâfî bir terkiptir. Niteleme amaçlı kullanılan "ehl" sözcüğü; bir fikre ve mekâna ait olma, aynı sanat ve inancı paylaşma, aile ve yakın akraba anlamlarına gelir.⁶⁴ "Sünnet" ise se-ne-ne fiil kökünden türemiş bir isim olup lügatte metod, izlenilmesi gereken çizgi,⁶⁵ olumlu/olumsuz "izlenen yol",⁶⁶ hikmet yolu, yerleşik örf ve iz anlamlarına⁶⁷ gelmektedir.⁶⁸

"Ehl-i Sünnet" kavramı, Hz. Muhammed (sav) ve Selef-i Salihîn'in manevi izini takip ederek onun yol ve metodunu; delil ve hüccetlerle benimseyip, nefislerini Rabbleri katında hak olana isnad edenleri⁶⁹ ifade etmek üzere kullanılır. "Sevad-ı Azam" ile eş anlamlı kabul edilen⁷⁰ ve İslam ümmetinin her devirdeki tabilerinin büyük ekseriyeti olarak yorumlanan "Ehl-i Cemaat" ise, Kur'an ve Sünnet üzerinde ittifak etmiş, ihtilaf ve tefrikadan sakınmış, dini konularda münakaşaya sebep olan hususlarda akıldan ziyade naklî⁷¹ (Kur'an ve Sünnet'i)⁷² kaynak olarak ve sahabîleri bazı ayetlerin delaletiyle⁷³ adil⁷⁴ kabul edip birlik ve beraberliği esas alan topluluğa

⁶² Kutlu, Sönmez, "Hadis Taraftarları, Eş'arilik, Maturidilik" *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankuzem, Ankara 2007, s. 149.

⁶³ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 128; Tirmizi, "el-İman", 18, 2643, İbn Mace, II, 1321; Ebû Davût, "es-Sünne", I, 4597.

⁶⁴ İsfelhâni, *Mi'fredatü'l-Elfazi'l-Kur'an*, s. 96.

⁶⁵ Aydın, Ali Arslan, "Ehl-i Sünnet", *ŞA*, III, 219.

⁶⁶ Sibâ'i, Mustafa, *es-Sünne ve Mekanetüha fı'l-Teşrî'l-İslâmî*, Beyrut 2003, s. 65.

⁶⁷ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, VI, 399; Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, *Keşşafu İstilahatü'l-Fümûn*, Beyrut 1988, II, 423.

⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Korkmaz, Sıddık, "Sınırları Belirlenemeyen Dini Bir Oluşum: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat", *Marife*, Konya 2005, sy. 3, s. 377-392.

⁶⁹ Cürcanî, *et-Ta'rifat*, s. 33.

⁷⁰ Kotku, M. Zahid (1980), *Ehl-i Sünnet Akâidi*, Seha Nşr, İstanbul 1992, s.19. (Kotku: Ehl-i Sünnet cemaatinden zerre kadar ayrılan kimse İslam'ı boynundan çıkarmıştır, İslam'dan uzaklaşmıştır.)

⁷¹ Kılavuz, Saim, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, Ensar nşr, İstanbul 2006, s.468.

⁷² Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 93; Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, X, 114.

⁷³ Sofuoğlu, M.Cemal, "Şia'nın Sahabeler Hakkındaki Bazı Görüşleri", *AÜİFD*, sy.24, s. 1. (Bu ayetler; 48 Fetih 29, 2 Bakara 143, 8 Enfal 64 vb.)

denmektedir. Yine “Ehl-i Cemaat”i Rasûlullah’ın vahyin ışığında manevi değerlerle yetiştirip birer davetçi olarak, İslam’ı bir bütün halinde sonraki nesillere aktaran ashab cemaati anlamında yorumlayanlarda olmuştur.⁷⁵ Her iki terkibe birden Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat denmiştir.⁷⁶ Bu terki b oldukça manidardır. Zira “gittiği (izlediği) bir yolu ya da tabi olduğu ilkeleri bulunan topluluk anlamına” gelmektedir.⁷⁷

Ehl-i Sünnet manasını ihtiva eden “Sünnî” ifadesi, tabiiinden Saîd b. Cübeyr’e nisbet edilen bir rivâyette⁷⁸ geçtiğinden, “Ehl-i Sünnet” tabirinin İslam’ın ilk asrından itibaren kullanıldığı söylenebilir. Bunun için Montgomery Watt’ın, “Sünnî” teriminin ilk kez hicri IV. yüzyılda kullanıldığı iddiası⁷⁹ doğru değildir.

Ehl-i Sünnet’in otoriter âlimlerinden İmam Eş’arî ise konumuzla ilgili şu açıklama da bulunmaktadır:

“Rasûlullah’a inanç ve fedakârlıklarından dolayı arkadaş olarak seçtiği Selef-i Salihine muhabbet ederiz. Allah’ın seçkinlikle övdüğü o kimseleri biz de metheder ve onların hepsini dost biliriz. Allah Rasûlü’nden sonra en faziletli önderin, Aşere-i Mübeşşere’den olan Hz. Ebu Bekir olduğunu kabul ederiz. Zira Allah dimini onunla şerefletirdi, mürtedleri onunla islah ederek kadrini yükseltti. Rasûlullah namazda onu imam tayin ettiği gibi, sahâbiler de onu imam tayin ettiler. Yine o, ümmet tarafından “Rasûlullah’ın halifesi” unvanıyla onurlandırıldı...”⁸⁰

⁷⁴ Muhammed Şefî, *Makâmı 's-Sahabeti ve İlmu 't-Tarih*, s.64

⁷⁵ Şâhibî, Ebû İshak İbrahim b. Müsa b. Muhammed el-Lehmî el-Ğirnâî, *el-İ'tisâm*, thk. Mustafa Ebû Süleyman en-Nedvî, Riyad 1996, II, 290-296.

⁷⁶ Aydın, Ali Arslan, “Ehl-i Sünnet”, *ŞİA*, III, 219 vd.

⁷⁷ Korkmaz, Sıddık, “Sınırları Belirlenemeyen Dini Bir Oluşum: Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat”, *Marife*, Konya, 2005 sy. 3, s. 377-392.

⁷⁸ Saîd b. Cübeyr: “Benim için tam anlamıyla fasık bir sünnî ile dostluk, ibadetlerine düşkün, ama bid’atçı olan biriyle dostluktan daha iyidir” diye açıklama yapmaktadır. (Fığlalı, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, s. 54.)

⁷⁹ Watt, Montgomery, *The Formative Period of Islamic Thought (İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri)*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı), Sarkaç yay. Ankara 2010, s. 338.

⁸⁰ Bkz. Eş’arî, Ebû’l-Hasan, *el-İbane*, çev. Ramazan Biçer, Gelenek yay. İstanbul 2010, s. 26 vd.

4. Şîa

Şîa; arapça şe-ye-'â kökünden türetilmiş olup fırka,⁸¹ taraftar,⁸² yardımcı, tabi olma, klik,⁸³ etbaâ,⁸⁴ parti, bölük gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁵ “Politik-karizmatik lider” din anlayışının bir ürünü olan⁸⁶ ve Hz. Ali'nin taraftarlığı ile ismini alan Şîa kavramının⁸⁷ mezhepsel ilk kullanımı, dördüncü halife Hz. Ali'yi; Nâkisîn, Kâsifîn ve Mârikîn'e karşı haklı görüp onun safında yer alan, halifelere dil uzatmayan, her birini kendi döneminin en faziletlisi olarak kabul eden Şîa-i Ülä' da olmuştur.⁸⁸

Bununla birlikte Hz. Ali'nin Şîasının karşısında bir de Muaviye'nin Şîasının var olduğunu bilmek gerekmektedir. Ancak (takiyye için herhangi bir durum söz konusu değilken) Hz. Hasan'ın biati ile Muaviye; İslam devletinin başına geçip (Arap kabilecilik anlayışı esasına dayalı⁸⁹) saltanatını kurduktan sonra Şîa adı, sadece Hz. Ali'de istilahî anlam kazanmıştır.⁹⁰ Fakat şunu da unutmamak gerekir ki Hz. Hasan'ın Muaviye'ye yaptığı biatten sonra Müslümanların birliği sağlandığı için Muaviye'nin iktidarının ilk yılına “Cemaat yılı” adı verilmiştir.⁹¹

Şîa-i Ülä'ya göre Ali'nin; Ebu Bekir, Ömer ve diğer sahabeler hakkındaki iyi sözleri gerçek sözlerdir, takiyye değildir. Ğulat Şîilerin dışındaki, Şîa-i Ülä'nın inancı; Ehl-i Sünnet'in bir kısmının inancı gibiydi, ancak daha sonra ortaya çıkan Zeydiyye ve Rafizî fırkalarının, Şîa adıyla anılmaları üzerine hak batıla karışır korkusu ile Şîa lakabını terk ederek “Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat” lakabını aldılar.⁹²

⁸¹ Sönmez, Kutlu, “Zeydilik, İsmailiyye, İmamiyye”, *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankuzem, Ankara 2005, s. 93.

⁸² İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, VII, 258; İsfahanî, *Müfredatü'l-Elfazü'l-Kuran*, s.271.

⁸³ Taraftar ve klik anlamında kullanılan Şîa kelimesi; müfred, tensiye, cemi', müzekker ve müennes olarak lâfzen değişmeyen bir kavramdır. (Bkz. Abdulhamid, *Akaid Esasları*, s.17.)

⁸⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, s. 525.

⁸⁵ Fiğlah, Ethem Ruhi, *Çağımızda İttikadi İslam Mezhepleri*, s.118.

⁸⁶ Kutlu, Sönmez, “Hadis Taraftarları, Eş'arilik, Maturidilik”, *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, s.32 vd.

⁸⁷ Kahveci, Niyazi, “Harcilik, Şîa ve Mutezile'nin İmamet Literatürü Üzerine Çalışma”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, c.8, sy. 23, s.174.

⁸⁸ el-Alüsi, Mahmut Şükri, *Muhtasarü'l-Tuhfeti'l-İsna Aşeriyeye*, İst. 1988, s.3-4. (İlyas Üzüm, “Sünnilikten Şiiliğe, Şiilikten Sünniliğe Geçen İki Müellif ve Eserleri”, *İAD*, Sy.1. 1997, 189.

⁸⁹ Onat, Hasan, *Emeviler Devri Şîi Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDVY, Ankara 1993, s. 5.

⁹⁰ Wellhausen, Julius, *Die Religiös-Politischen Oppositions Parteien Im Alten Islam, (İslamiyetin İlk Devirlerinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri)*, çev: Prof. Fikret Şiltan, TTK, İstanbul 1989, s. 89.

⁹¹ Geniş bilgi için bkz. Onat, *Emeviler Devri Şîi Hareketleri*, s. 5 vd.

⁹² Çağatay, Neşet, *İslam Mezhepleri Tarihi*, AÜİFY. Ankara 1976, s. 52 vd.

Hz. Ali'nin vefatından sonra Şîa-i Üla'nın kullandığı "Şîa" kavramı zamanla içerik değiştirmiş ve birbirlerine düşman birçok fırkaya ayrılmıştır.⁹³ Hillî'nin seleflerinden olan Şeyh Müfid⁹⁴ ise Şîa'yı, Hz. Ali'nin velâyetine tâbi olan ve Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali ve onun soyundan gelenlerin imam olduğuna ve hak etmedikleri halde imâmet makamını ele geçirenleri reddedenlere Şîa dendiğini ifade eder. Şeyh Müfid'e göre İslâm, nasıl genelde diğer bütün peygamberlere gönderilen şeriâtın, özeldede sadece Hz. Muhammed'in şeriâtının ismi ise; Şîa tabiri ile de sadece Hz. Ali taraftarları kastedilmektedir.⁹⁵

Şîa-i Üla'dan sayılan Hz. Ali'nin dostu Süleym b. Kays'a ait olduğu iddia edilen *Kitabu Süleym* adlı eseri; ilk Şîa kavramının geçtiği eser olarak kabul edenler olsa⁹⁶ da Şîa ve teşeyyu' kelimelerinin kullanılması konusunda, Emeviler devri ve hicri üçüncü yüz yılın son çeyreğine kadar ki dönemde ciddi bir zorluk mevcuttur. Bu zorluk İsnâşeriyye Şîliğinin ilk iki İslam asrında, kendi itikadî durumunu destekleyen, fakat zarurî olarak vakıalarla uyuşmayan çelişkili bir rivayet şekli üzerindeki ısrarlı bir "propaganda" yapmaları gerçeğinden ibarettir. İmamiyye'nin oniki imam nazariyesi; onbirinci imam Hasan Askerî'nin H.261 de vefatından ve on ikincisinin kayıp⁹⁷ iddialarından önce ortaya konmuş olamaz. Dolayısıyla aktüel anlamda "Şîa" kavramını önceki dönemlerde kullanmaktan kaçınmak gerekir.⁹⁸

Emeviler devrinin çoğunda ve sonraki tarihlerinde; Şîilerle Hariciler birbirlerine zıt doktrinler⁹⁹ olduğu için farklılıkları bilmenin faydalı olduğu

⁹³ Kutlu, Sönmez, *Mezhepler Tarihine Giriş*, Dem yay. İstanbul 2008, s. 179 vd. Burada Şîa'nın 12, 18 veya 24 fırkaya ayrıldığı tablo şeklinde gösterilmiştir.

⁹⁴ Krş. Bulut, *a.g.m.*, s. 76.

⁹⁵ Müfid, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Bağdâdî (413/1022), *Evâilü'l-Makâlât fi Mezâhibi'l-Muhtârât*, thk. neş. Fadlullah ez-Zencânî, Tebriz 1363, s. 42, 43.

⁹⁶ İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist*, s.366.

⁹⁷ Ehl-i Sünnet inancına göre bir imam; düşmanların korkusundan dolayı mahfi (gizli) ve mestur olamaz. İmam ortaya çıkmak için zamanın düzelmesi, şer ve fesad vasıtalarının ortadan kaldırılması, zalim ve inatçıların haksızlıklarının halledilmesi vaktini bekleyen kişi de imam değildir. Dolayısıyla Oniki imam Şîa'sının Hasan Askerî'nin oğlu mahfi/kayıp/gizli Kaim Müntezar Mehdi inancı Şîa'nın Zeydiyye kolu ve Ehl-i Sünnet tarafından kabul görmemektedir. (Taftazanî, Mes'ud b. Ömer b. Abdullah Saduddîn (793/1390), *Şerhu'l-Akaid*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh yay. İstanbul 1982, s. 328 vd.) Ancak Ehl-i Sünnet ahir zamanda bir Mehdi'nin geleceğini kabul etmektedir. (Said Nursî, *Şüâlar*, Envar nşr. İstanbul 1995, s.587 vd.)

⁹⁸ Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 51.

⁹⁹ Watt, W.Montgomery, *İslam Felsefesi ve Kelâm*, çev. Süleyman Ateş, Pmar yay. İst. 2004, s.49.

kanaatindeyiz. Haricilik, ilk dini-itikadî¹⁰⁰ Şîlik, ilk dini-siyasi bir mezheptir. Hariciler inancını beğenmediği iktidara karşı kıyamda bulunurken; Şîa, siyasi arenada gizli mücadele etmiştir.¹⁰¹ Haricilik, karizmatik toplum¹⁰² Şîa, karizmatik lider anlayışındadır. Bunun için Şîa arabî hareket olmaktan ziyade bir İrani hareket¹⁰³ olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁴ Haricilikte tepkisel-kabilevi din anlayışı hâkimken, Şîa da politik-karizmatik din anlayışı hâkimdir.¹⁰⁵ Nitekim Şîi hareketin tarih boyunca gelişiminde İranlıların büyük payı olmuştur. Özellikle 16. yüzyıl ve onu takip eden yıllarda Şîa, İran'da resmi mezhep haline gelmiştir. İran Devletleri; yayılma siyasetinde, Şîiliği bir araç olarak kullanmıştır. Öyle ki Şîilik ve İranlılık iç içe girmiştir.¹⁰⁶

Şîa'nın beş ana kolu mevcuttur: Keysâniyye, Zeydiyye, İmâmiyye, Aşırılar (Ğulât) ve İsmâiliyye. Usûl bakımından bu fırkaların bir kısmı Mu'tezile'ye, bir kısmı Ehl-i Sünnet'e, bir kısmı da Müşebbihe'ye yakındır.¹⁰⁷

Bunlarla beraber Yunan, Hint, Yahudi¹⁰⁸ ve Kisra kültüründen veya felsefesinden etkilenen¹⁰⁹ ğulât Şîilerden bazıları Hz. Ali'yi ilah olarak tanırlar, imamlarını peygamberlerden üstün görürler, Küleynî gibi bazıları Kur'an'ın onyedinci ayetinden altı bin küsürünün mevcut olduğunu diğerlerinin sakı olduğunu¹¹⁰ yani

¹⁰⁰ Izutsu, Toshihiko, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Pınar yay. İstanbul 2005, s.21. (Hariciler İslam düşünce tarihinde ilk kez iman sorununu ciddi, kurumsal ve kelamsal bir sorun olarak ortaya çıkardılar. Ama bunu dolaylı olarak yaptılar.)

¹⁰¹ Öz, Şaban, "Şîi İnançların Zuhur ve Şekillendirilmesinde Tarihi Hadiselerin Rolü", *Diyanet İlmî Dergi*, 2008, c.44, sy. 3, s.75.

¹⁰² Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 47.

¹⁰³ Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 53-54.

¹⁰⁴ Douzy, Auguste Muller, Von Kraemer, Darmesteter ve Guidi Şîiliği İrani bir temele dayandırdılar. (Abdulhamid, İrfan, *İslam'da İtikadî Mezhepler ve Akaid Esasları*, TDVY, Ankara 2011, s.30.)

¹⁰⁵ Kutlu, Sönmez, "İslam Düşünce Ekollerinin Ortaya Çıkış Sebepleri" *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankuzem, Ankara 2005, s.28 vd.

¹⁰⁶ Ecer, Ahmet Vehbi, "Şîa ve Doğuşu", *EÜİFD*, Kayseri 1983 sy. 1, s.141.

¹⁰⁷ Şehristânî, I, 169 vd; Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyin*, 35 vd; Bağdadî, Abdulkahîr, *el-Fark beyne'l-Firak*, çev. Ethem Ruhu Fırlalı, TDVY, Ankara 2008, s. 26 vd.

¹⁰⁸ Kimi Avrupa âlimleri Şîa mezhebinin Farslardan daha çok Yahudi dininden etkilendiğini ileri sürerler. Hazm ve Şa'bî bu görüştedirler. Ebu Zehra, Muhammed, *Tarihu'l-Mezahibi'l-İslamiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Mısır/Cize trz, s.37.

¹⁰⁹ Subhî es-Salih, *en-Nuzumu'l-İslamiyye Neşetuha ve Tetevvuruha*, çev. İbrahim Sarımsı, Düşünce yay. İstanbul 1981, s. 80.

¹¹⁰ İlhan, Avni, "Şîa'da Usûlü'd-Din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*, İSAV, İlmî Neşr.11. İstanbul 1993. s. 415.

mevcut Kur'an'ın eksik olduğunu, bazıları zalimin mazlumdan intikam alacağını yani Hz. Ali'nin tekrar dünyaya gelip ilk üç halifeden intikam alacağını (Rec'at),¹¹¹ bazıları ise imamların masumluk perdesini yırtan söylemlerinden dolayı tıkanıklığın giderme zaruretiden ileri gelen Allah'ın fikir değiştirebileceğini (Bedâ),¹¹² bazıları ise Allah'ın cisim olduğunu...¹¹³ savundukları bilinmektedir.¹¹⁴

¹¹¹ Üzüm, İlyas, *Sünnilikten Şiîliğe, Şiîlikten Sünniliğe Geçen İki Müellif ve Eserleri*, s.194.

¹¹² İlhan, "Şîa'da Usulu'd-Din", s.411.

¹¹³ Subhi es-Salih, *en-Nuzumu'l-İslamiyye*, s. 82.

¹¹⁴ Bağdadi, *el-Fark*, s. 61 vd.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMALARIN YAŞANDIĞI DÖNEM

Bu bölümde araştırmamızın konusu olan ilk üç halife ile ilgili iddia ve reddiyelerin yazıldığı dönemi ele alacağız. Ancak araştırmamızın ana temasından uzaklaşmamak için sadece tartışmaların yaşandığı dönemin siyasî ve kültürel ortamına kısaca değineceğiz. Yine bu dönemde yaşamış olan ve ilk üç halife hakkında farklı görüşler ileri süren İbnu'l-Mutahhar el-Hillî ve İbn Teymiyye el-Harranî'yi kısaca tanıtmaya çalışacağız. Zira araştırmamızın hususî konusu, müteakip bölümlerde de detaylı bir şekilde ele alacağımız gibi ilk üç halife ile ilgili iddia ve reddiyelerin analizidir. Bu dönemle ilgili geniş bilgi elde etmek isteyenlerin ilgili kaynaklarda ve hususî araştırmalarda detaylı bilgiyi rahatlıkla bulacağı kanaatindeyiz.

A. Tartışmaların Yaşandığı Siyasî ve Kültürel Ortam

Harzemşah'ın 616/1219 yılında Moğol Hanı Cengiz (Timucin) Han'la giriştiği muharabeden yenilgiyle ayrılmasından sonra İslam beldeleri Moğollar tarafından birbir yağmalanıp yıkılmıştı.¹¹⁵ Nihayetinde Cengiz Han'dan sonra ilk İlhanlı hanı Hülagu b. Tölî b. Cengiz döneminde Moğollar (İlhanlılar) Bağdat'a kadar istilalara devam edip gelmişlerdi. Bağdat o zamanlar Ehl-i Sünnet inancında olan Abbasî halifesi Müstasım Billah'a ev sahipliği yapıyordu.¹¹⁶

Hicri 654-656'da Abbasî veziri Şîî el-Alkamî'nin 100.000 kişilik İslam ordusunu dağıtıp Moğollara yardım etmesiyle Bağdat Moğolların eline geçti. Oniki imam Şîâsımın usulî öncülerinden (eski vezir) Nasîruddin et-Tûsî ve vezir el-Alkamî'nin tavsiyesi üzerine Şamanist Hülagu Han, Halife Müstasım'ı öldürerek

¹¹⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi'l-Tarih*, çev. Ahmet Ağırakça, Bahar yay. İstanbul 1987, XII, 327 vd.

¹¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 305.

Abbasî devleti hükümranlığına son verdi.¹¹⁷ Böylece İslam âlemi adına hutbe okunacak halifeden mahrum oldu.¹¹⁸

Şîî vezir ve bazı tüccarların meskenlerine sığınanlar dışında, içinde Ehl-i Sünnet âlim ve emirlerinin de bulunduğu 800.000 Müslüman, Moğollar tarafından şehid edildi. Vezir el-Alkamî mescidleri, medreseleri ve hangahları kapattırdı. Meşhedleri ve Rafizî mahalleleri açık bıraktı ve Şîîler için muazzam bir medrese yapmayı planladı. Ancak işler durulduktan sonra Tatarlar onu da tahkir edip zillete maruz bırakınca evine kapandı nihayetinde iki ay sonra öldü.¹¹⁹

Moğolların öteden beri siyasî bir tavır olarak istila ettikleri şehirdeki etkin otoritenin gücünü kırıp, itaate alışkın olan azınlığı yanlarına çekmeleri Bağdat'ta da aynen uygulandı. Bundan dolayı azınlık olan Şîîler devlet otoritesinde söz sahibi oldular. El-Alkamî'den sonra oğlu vezirliğe atandı. Diğer vezir Nasiruddin et-Tüsî ise Moğolların emri altında kalmaya devam ederken Merağa şehrinde bazı Şîî kurumlar inşa etti. Öncelikle bir rasathane kurdu ve orada çalıştı. Bağdat'ta bulunan birçok vakıf kitabını oraya nakletti. Daru'l-Hikme'yi kurdu ve felsefecileri oraya tayin etti. Ayrıca bir de tip evi, medrese ve Daru'l-Hadis kurumlarını kurdu. Herbir çalışana maaş bağladı.¹²⁰

İlhanlılar daha sonra Halep ve Şam'ı istila ettiler. Ancak İlhanlılar ile Memlükler arasında Filistin yakınlarındaki Ayn-ı Calut savaşı (658/1260) Memlük sultanı Kutuz ve Baybars'ın zaferi ile sonuçlanmıştı.¹²¹ Böylece Moğolların batıdaki ilerleyişleri büyük ölçüde durdurulmuştu.¹²² Zahir Baybars daha sonra idareyi eline aldı. Hicri 659 da yani Halife Müstasım'ın vefatından üç buçuk sene sonra amcası Müntansir Bağdat'taki hapisneden salıverildi. Mısır'da Melik Zahir'in yanına gidip halifelliğini ilan etti. Melik Zahir'den kendisini bir güç ile Bağdat'a göndermeyi

¹¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 361.

¹¹⁸ Philip K.Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev.Salih Tuğ, Boğaziçi yay. İstanbul 1980, III, 769.

¹¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 365-378.

¹²⁰ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 382.

¹²¹ Yıldız, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ yay. İstanbul 1987, VI, 453.

¹²² Geniş bilgi için bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/AvnCalutMuharebesi> (04/09/2012)

talep etti. Ancak Bağdat yakınlarında yapılan savaşı kaybetti ve öldürüldü.¹²³ Savaştan kaçıp kurtulan Hakîm Biemrillah el-Abbasi, Mısır'a gidip halifeliğini ilan etti.

Bu sıralarda ganimet taksiminden dolayı İlhanlı hanı Hülagu ile amcası oğlu Altınordu hanı Bereke Han'ın¹²⁴ orduları arasında korkunç bir savaş meydana geldi (661/1263) ve iki taraftan birçok Moğol öldürüldü. Bu savaş Moğolların kendi arasında çıkan ilk askeri savaştır. Hülagu'nun ordusu bozguna uğradı. Memlük Sultanı Zahir Baybars, Bereke Han'a hediyeler gönderdi.¹²⁵

Zahir Baybars (H.676) Eyyübî'lerin kurduğu birçok medrese, vakıf, hangah, camiî ve tekke kurumlarından sonra kendisi de benzer kurumlar inşa etti. Ayrıca o zamanlar dört mezhebin sorunlarına tek başına Şafîî kadısı bakıyordu. Şafîî kadının önerisiyle her mezhepten bir Kadılıkudat atanmasını da Zahir Baybars kabul edip uygulamaya aldı.¹²⁶ Bu dönem hakkında Muhammed Ebu Zehra şunları söyler:

"Mısırdaki hadis medreselerinin yanıbaşında fıkıh medreseleri de vardı. Bir tarafta Şafîî fıkıh medreseleri varken, diğer tarafta Hanbelî fıkıh medreseleri bulunuyordu. Eyyübîler, Şafîî medreselerine özel bir itina göstermişlerdi. Salâhaddin-i Eyyubi Şafîî mezhebinin mutaassıp bir müntesibi idi. Bu yüzden de Şafîî fıkını (kendi döneminin en önemli ilim merkezi olan) Şam ve Kahire'de yüceltmişti. Bu ilim merkezlerinde fıkıh ve hadis dersleri yanında akaid de tedris ediliyordu. Eyyübîler akaid konusunda Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin mezhebini yaymak için büyük bir çaba gösteriyorlar ve bu mezhebin tabii olunmasını vacip olan sünnet yolu olduğuna, metod olarak benimsenilmesi gereken yegâne meslek olduğuna inanıyorlardı. Bu mezhebin doğuda olduğu gibi batıda da yayılma üstünlüğü vardı. Öyle ki Hanbelî'ler dışında Eş'ari mezhebinden başka hiçbir akide kalmamıştır. Akideleri isbat ve anlama konusunda Hanbelîlerle Eş'ariler arasında metod farklılığındandır ki Eş'ari medreseleri bir tarafta, Hanbelî medreseleri de diğer tarafta

¹²³ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 407.

¹²⁴ Dört kola ayrılan Moğol imparatorluğunun Altınordu Devleti hanı olan Bereke Han ilk Müslüman olan Moğol hanıdır. Büyük Moğol hanı Mengu Han'ın Azerbeycanı Hülagu'ya vermesiyle veya Müslüman olduğu için Abbasi halifesinin öldürülmesinden hoşlanmadığı için Hülagu ile savaşmıştır. Alaaddin Keykubat'ın kızı Melike Hatun ile evlenmiştir. Geniş bilgi için bkz. İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 432. [http://tr.wikipedia.org/wiki/BerkeHan\(AltınordaHan\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/BerkeHan(AltınordaHan)) (04/09/2012)

¹²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 417.

¹²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIII, 469.

temayüz etmiş, aralarında kelâmî münakaşalar olmuş Eş'ariler Hanbelîleri teccimle (Allah'a cisim isnadıyla) ithamda bulunmuşlardır.¹²⁷

Yine bu yüzyılda birçok ilim önderi yetiştiği için dinî ve akli ilimler bu dönemde oldukça gelişmiştir. Mısır ve Suriye'de Eyyubî ve Memlûk sultanları kocaman medreseler ve kütüphaneler kurmuşlardı. Sadece Kemaliye medresesinde 100.000 kitap bulunuyordu. Bu dönemde dört mezheb hak olarak görülür, aralarında ilmi tartışmalar olsa da birbirlerine hoca ve öğrenci olurlardı. Tasavvufa ise İslam dışı düşünce ve unsurlar karıştırılmıştı. Bununla birlikte tasavvuf el-Arabî'nin öğretileriyle zirve yapmıştı. Felsefecilerin bir kısmı dini felsefenin eline veriyor bir kısmı ise akılla nakili birbirine uygun düşürmeye çalışıyorlardı.¹²⁸

İşte İbn Teymiyye böyle bir ortamda 661/1263'de Harran'da dünyaya geldi. Hicrî 663'te de Hülâgu öldü.¹²⁹ Yeni İlhanlı hanı Abaka Han da Nasiruddin et-Tûsî'yi (672) görevinde devam ettirdi. Moğol hanı Abaka Han Haçlılarla birleşip Memlûklerin yönetimindeki İslam beldelerine saldırdı. Ancak Zahir Baybars hem Moğolları hem de yardıma gelen Haçlıları hezimete uğrattı. Öyleki Moğollar barış teklifinde bulunmak zorunda kaldılar.¹³⁰ Baybars daha sonra da Haçlılara karşı savaşın onları yendi. Haçlılardan Antakya'yı da alarak zaferlerini taclandırdı.¹³¹

Moğollar Abaka Han'dan sonra birçok hanlarını öldürdüler. Nihayetinde 694'te İlhan hanı Gazan b. Ergün b. Abaka b. Töli b. Cengizhan İslam dinini seçerek¹³² Müslüman oldu. Böylece Tatarların tamamı ya da çoğu İslam'a girdi. Birçok kiliseyi yıkıp ğayr-i müslimleri cizyeye bağladılar.¹³³ Ancak 696/1296'da Gazan Han, kendisinin ve Tatarların İslam'a girmesine vesile olan Emir Nevruz'u öldürdü. Moğollar Müslüman olsalar da yayılmacı siyasetlerinden yine de vazgeçemediler. 699/1299'da Şam'ın istilası için meşhur Gazan savaşını

¹²⁷ Muhammed Ebu Zehra, *a.g.e.* sayfa: 28-29

¹²⁸ en-Nedvî, Ebu'l-Hasan, *İslam Önderleri Tarihi*, çev. Yusuf Karaca, Kayıhan yay. İstanbul 1992, II, 39.

¹²⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIII, 425.

¹³⁰ Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VI, 459.

¹³¹ Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VI, 465 vd.

¹³² Philip K.Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, III, 770.

¹³³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 22.

gerçekleştirdiler.¹³⁴

Gazan Han ölünce yerine kardeşi Olcayto Hüdabende tahta geçirildi¹³⁵ (703/1303). İşte bu Tatar hanı birçok Ehl-i Sünnet şehrini istila etti. Geylanlılar üzerine de büyük bir ordu gönderdi. Ancak Geylanlılar Moğol ordusuna tuzak kurdular ve 60.000 Moğolu öldürdüler (707/1307).¹³⁶

Olcayto Hüdabende, (709/1310)'da Şî'î âlimlerin tesirinde kalıp, imamiyye fikrini benimsedi. Rivayetlere göre Olcayto hanımını üç talakla boşamış fakat daha sonra pişman olmasına rağmen Ehl-i Sünnet âlimlerinden istediği fetvayı alamamıştı. Olcayto, Hillî adında birinin fetva verdiğini duyunca onu Sultaniye'ye davet etti. Hillî'de boşanmanın iki adil şahid huzurunda gerçekleşmediği için geçersiz olduğu yönünde fetva verdi. Hillî daha sonra Olcayto şerefine *Minhâcu'l-Kerâme* adlı eserini yazdı. Böylece Olcayto İsnââşeriyye Şiîliğinin mutaassıbı oldu. Olcayto kendi döneminde paraların üzerine oniki imam adlarını ve "Aliyyun Veliyyullah" ibaresini yazdırmıştır. Yine Olcayto hutbelerde ilk üç halifenin adlarının anılmasını yasaklamış, Oniki İmam adlarının anılmasını emretmişti. Bu uygulamalar (ve Rasûlullah'ın (sav) yanbaşında yatan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerinin tahrib edilmesi girişimi¹³⁷) muhtemelen Hillî'nin telkinleriyle olmuştur.¹³⁸ İbn Kesir Olcayto hakkında şunları aktarır:

"Olcayto döneminde İlhan âkimiyetinin sınırları Irak, Horasan, (İran), Anadolu, Azerbeycan, Ermenistan ve Diyarbakır'a kadar genişti (Şekil.1). Bir sene kadar Sünnilikte kaldı sonra Rafizîliğe geçti. Ülkesinde Rafizîliğin sloganlarını serbestçe ortaya koydurttu. Nasiruddin et-Tusi'nin öğrencisi İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin onun yanındaki itibarı arttı. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'ye bir kaç beldeyi iktâ olarak verdi. Olcayto, ölünceye dek bu fasit mezhepte kaldı. Zamanında büyük fitneler ve musibetler cereyan etti. Olcayto önceleri hutbelerde "Allah, Ebu Bekir'le Ömer'den sonra Osman'la Ali'den razı olsun" ibaresinin okunmasını emrederek insanları sevindirdi. Böylece fitneler, şerhler, o beldelerin ahalisi

¹³⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 48.

¹³⁵ Mahmud Şakir, *Adem'den Günümüze İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın, Kahraman yay. İstanbul 2004, VI, 187.

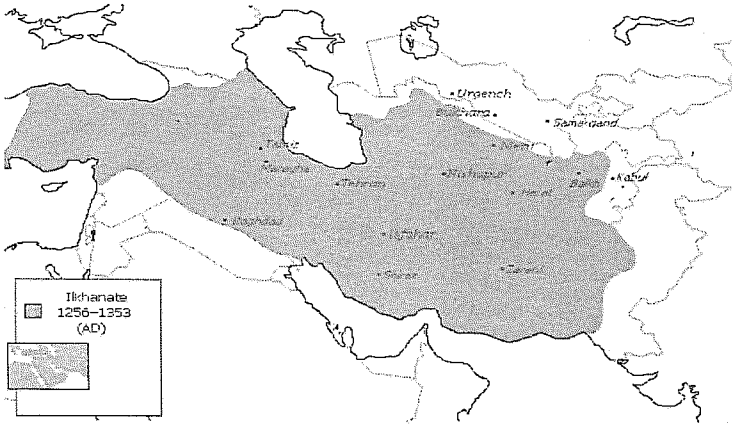
¹³⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 101.

¹³⁷ Aycan, İrfan-Söylemez, Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara Okulu yay. Ankara 1998, s. 87.

¹³⁸ Öz, Mustafa, "Hillî, İbnü'l-Mutahhar", *DLA*, XVIII, 37.

arasında cereyan eden çatışmalar sona erdi. Daha sonra Şii önderlerin isteğiyle; ilk üç halifenin ismini hutbelerden kaldırtıp sadece Ali ve çocuklarının isminin anılmasını emretti. O ülkede bid'atçiler, Ehl-i Sünnet'e egemen oldular. Olcayto'nun döneminde Mekke sahibi Humeys Mekkelilere karşı kendisine yardım etmesi için Olcayto'dan yardım istedi. Rafizî Şiiilerin desteğiyle Olcayto, ona takviye olarak Horasan'dan büyük bir ordu hazırlattı. Ancak Olcayto ölüncce hazırlıklar iptal edildi. Humeys de eli boş olarak Mekke'ye döndü. Hicaz'da Rafizîliği yaşatmak için Humeys'e çok miktarda para toplanmıştı. Ancak Memlük Emiri Muhammed b. İsa, beraberindeki bir grupla onları bozguna uğrattı (Şekil.2). Ellerindeki paralar alındı. İbn Teymiye, paraların Müslümanların yararına olacak işlere sarfedilmesi gerektiği yolunda fetva verdi. Çünkü bu paralar hakka karşı inad etmek, bid'atçı Şiiileri Ehl-i Sünnet'e karşı desteklemek amacıyla toplanıp hazırlanmıştı.¹³⁹

İbn Teymiye'nin Hillî'nin iddialarına karşı yazmış olduğu sekiz ciltlik reddiye eseri (*Minhâcû's-Sünne*) oldukça kabul görmüş olmalı ki Moğollar Olcayto'dan sonra oğlu Ebu Said Bahadır Han döneminde İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet'e tekrar ilhak¹⁴⁰ olmuşlardır.¹⁴¹

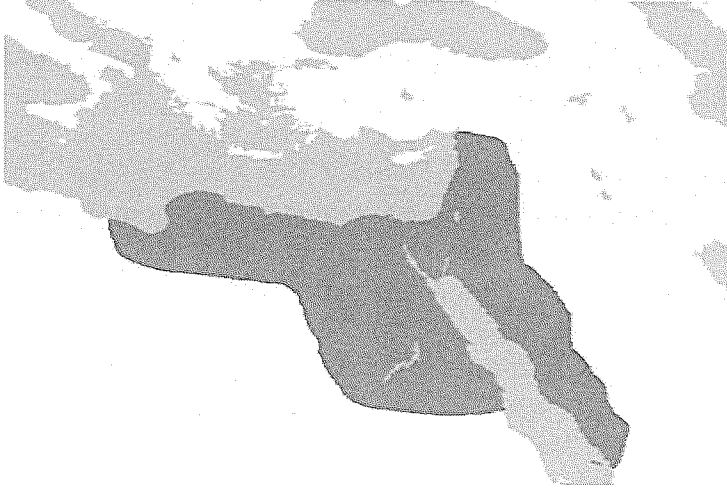

¹³⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 146-147.

¹⁴⁰ Mahmud Şakir, *Adem'den Günümüze İslam Tarihi*, s.189.

¹⁴¹ Öz, Mustafa, "Hillî, İbnü'l- Mutahhar", *DİA*, XVIII, 37; Uyar, *Şii Ulema*, s.82; Bkz. Uyar, Mazlum, *İmamîyye Şia'sında Düşünce Ekolleri Ahbâriyye*, Ayışığı kitap, İst, 2000, s.129.

Şekil 1: İlhanlı Devleti Sınırları

Şekil 2: Memlûk Devleti Sınırları

B. İbnü'l-Mutahhar el-Hillî

Şifilerin önde gelen âlimlerinden Cemâlüddin Hasan b. Yusuf b. Ali b. Mutahhar el-Hillî el-Allâme 648/1240'da Hille'de doğmuştur.¹⁴² Babası Sedîdüddin Yusuf'tan Şîa'nın temel hadis kaynağı olan "*el-Kutub-u Erba'a*" ve Ehl-i Sünnet'in muteber hadis kaynaklarından Buharî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'i, Mâlik'in *el-Muvatta'*, Ahmed'in *el-Müsned*'ini ve Ebu Davud'un *es-Sünen*'ini okudu. Daha sonra dayısı Muhakkik Hillî'den fıkah usulü, Nasîruddin et-Tûsî'den (672/1274) kendisinde derin izler bırakan Şîf kaynaklardan özellikle aklı ilimlerde dersler aldı.¹⁴³

Hocası gibi Şîa kültürünü devletleştirmek gayesiyle İlhanlılar'ın merkezi Sultaniye'deki Olcayto Hüdabende'nin sarayında çeşitli görevler aldı. Hillî, Ehl-i Sünnet düşüncesindeki yeni Müslüman olmuş Olcayto'yu etkileyerek Oniki İmam

¹⁴² İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIV, 212.

¹⁴³ El-Bahrânî, *Lü'lüü'l-Bahreyn*, nşr. Muhammed Sâik Bahru'l-Ülum, Beyrut, H.1406, s. 212,219; Öz, Mustafa, "Hillî, İbnu'l- Mutahhar", *DİA*, XVIII, 37-38.

Şiîliğinin koyu bir taraftarı haline getirmişti. Olcayto Şiî olunca Hillî onun yanında itibar sahibi oldu ve Hillî'ye birçok beldeyi iktâ olarak verdi.¹⁴⁴

Olcayto Şiâ taraftarlığında aşırılığa giderek hutbelerde adları okunan dört halifeden ilk üçünün adının okunmasını yasaklamış¹⁴⁵ sadece Ali ve çocuklarının adının okunmasını emretmişti.¹⁴⁶ Hatta halkıda Rafizîliğe (Oniki İmam Şiîliğine) geçmeye zorladı.¹⁴⁷ Hillî içeriğini ileriki bölümlerde anlatacağımız iddialarla ilk üç halifeyi öylesine karalayıp kötölemiş olmalı ki; Olcayto Medine üzerine sefer hazırlatıp Rasûlullah'ın hemen yanbaşındaki iki münevver danışmanı ve halifeleri olan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kabirlerini tahrip etmeye yeltendiği, ancak bu düşüncesini gerçekleştirmeden¹⁴⁸ zehirlenip öldürüldü. Olcayto'nun öldürülmesinden sonra el-Hillî, 716/1316'da Sultaniye'den ayrılıp doğduğu Hille'ye yerleşti. 726/1325'te vefat edinceye kadar Şiîliğin usulî düşüncesi üzerinde etkin çalışmalar yaptı. Necef'e defnedilen kabri günümüzde de Şiîlerin ziyaret ettiği mekânlardandır.¹⁴⁹

Şiâ'nın Hille ekolü öncülerinden Allâme Hillî, dayısı Muhakkik Hillî'yle birlikte, Sultan Olcayto ile olan iyi ilişkileri sayesinde, bir yandan siyasi otoritenin, kendi mezhebinden olanlara karşı müsamahasını kazanmış diğer taraftan Büveyhiler döneminde temelleri atılan rasyonel Şiî düşüncenin gelişmesine katkıda bulunmuş ve Ehl-i Sünnet âlimlerinden İmam Gazalî ve İmam Razi'nin görüşlerinden de istifade ederek, ictihâdın Şiâ ekolünde meşru bir kavram olarak kabul edilmesinde etkili olmuşlardır.¹⁵⁰

Şiânın usulî geleneği içerisinde Sünnî sistemden de faydalanarak yetişen İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, bazı farklı görüşleri ile Şiî düşünceleri canlandırmıştır. Bu sebeple İmamiyye içinde usulî ekolü zirveye taşıyan kişi olarak kabul edilir. Şiî ilimlerdeki geniş bilgisinden dolayı "Allâme" unvanıyla tanınmıştır.

¹⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIV, 213.

¹⁴⁵ Özgüdenli, Osman Gazi, "Olcayto Han". *DİA*, XXXIII, 346.

¹⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, XIV, 116.

¹⁴⁷ Mahmud Şakir, *Adem'den Günümüze İslam Tarihi*, VI, 187.

¹⁴⁸ Aycan, İrfan-Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s. 87.

¹⁴⁹ Öz, Mustafa, "Hillî, İbnü'l-Mutahhar", *DİA*, XVIII, 37-38.

¹⁵⁰ Uyar, Mazlum, *Şiî Ulemânın Otoritesinin Temelleri*, Kaknûs yay. İstanbul 2004, s.69 vd.

Bunlarla beraber Hillî'nin Şîâ fikhındaki iki reformu, kendisini ayrıcalıklı kılmıştır. Bunlardan biri Sünnî hocalarından faydalanarak muâmelat konusunda getirdiği genişlik, diğeri ise Sünnî âlimlerin yaklaşık 700 yıl kullandıkları "ictihad" kavramını dayısı Muhakkik Hillî ile beraber Şîf fırkaya kazandırmasıdır. Hillî'nin Şîf düşüncede entellektüel bir devrim gerçekleştirmiş olması, almış olduğu Şîf eğitimin yanı sıra, Sünnî birikimden de istifade etmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü hocaları arasında önemli ölçüde Sünnî Ulema bulunmaktadır.¹⁵¹

Şîâ İbnü'l-Mutahhar'ın seleflerinden olan Müfid, Mürteza, Şeyh Tusî ve İbn İdris el-Hillî (598/1201) gibi âlimlerden dolayı Ehl-i Sünnet'in kullandığı ictihad kavramından yaklaşık 700 yıl mahrum kalmıştır. Bunun en büyük sebebi bu kavramın ilk kez Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından takdir edilip kullanılmasıdır. Zira onlar Ehl-i Sünnet'i taklid etmek anlamına gelebileceği endişesi ile bundan sakınmışlardı. Hatta yaklaşık 600 yıl boyunca (aynı sebepten dolayı) aklı da delil olarak kabul etmemişlerdi. Aklın Şîf fikhında delil olarak kabulü İbn İdris el-Hillî'nin reformları sayesinde olmuştur.¹⁵²

İşte Allâme Hillî, Sünnî doktrinden geri kalmışlığı dayısı Muhakkik Hillî'nin araladığı bu ictihad kapısını daha çok açarak sağlamaya çalışmıştır. Her iki Hillî bundan dolayı Şîâ ulema tarafından vazgeçilmez olmuşlardır. Bunun en büyük delili; bu iki âlimden sonra özellikle fıkıh ve usûl alanında fazla orijinal eser kaleme alınmayıp, onların eserlerine şerh ve hâşiye geleneğinin yaygınlaşmasıdır.¹⁵³ Ancak bunları yaparken dahi İbn Kesir'in deyimiyle:

"Hillî, bazen aklı ve naklî delilleri birbirine karıştırmış, istikametinin dışına çıktığı için de hedefe nasıl yöneleceğini bilememiştir."¹⁵⁴

İctihad kavramı için Allâme Hillî dönemine kadar Şîf gelenekte olumsuz bir tavır sergilenmesine rağmen Hillî, re'y ve kıyas terimlerinden ziyade doğrudan

¹⁵¹ Mirza Muhammed Tenkâbûnî, *Kıyasu'l-Ulema*, İntişaratı İslamiyye, Tahran 1985, s. 355 vd;

Uyar, *Şîf Ulemanın Otoritesinin Temelleri*, s.80.

¹⁵² Uyar, *Şîf Ulemanın Otoritesinin Temelleri*, s.60.

¹⁵³ Uyar, *Şîf Ulemanın Otoritesinin Temelleri*, s.81.

¹⁵⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 212.

ictihad üzerinde durmuştur. Bundan dolayı 700 yıl gecikmişse olsa Hillî'den sonra gelen Şii fakihler eserlerine onun ictihad tanımıyla başlarlar. Hillî kıyası reddetmekle birlikte ictihadın akli istinbat anlamında uygulandığını göstermeye çalışmıştır. Hillî ayrıca hocası İbn Tâvûs'un yolunu takip ederek hadisleri sahih, hasen, müvessak ve zayıf olarak kısımlara ayırmıştır. Hatta Şîilerin "el-Kütüb-ü Erba'a" adlı temel hadis kaynağındaki hadislerin hepsini istisnasız kabul eden Ahbârîleri eleştirmiş "Şii hadis literatüründeki haberlerin çoğunun güvenilir olmadığını¹⁵⁵ bunların sıhhatini belirlemede aklın öncelikli konuma sahip olduğunu" söylemiştir.¹⁵⁶

Hillî'nin mezkûr başarılarının altında Moğollarla olan iyi ilişkilerinin izlerini bulmak mümkündür. O ğaybet döneminde (Moğollar gibi) Sünnî olmayan bir devlete itaatin daha kolay olacağını düşünmüştür. Bunun için Rasûlullah'ın lanet ettiği Moğolların istilası; Şii ulemasına ve Hillî'ye göre de nefret ettikleri Sünnî hâkimiyetin sona ermesi anlamına geliyordu. Hillî'nin hocası Nasirüddin et-Tûsî bundan dolayı Moğol idarecilerinin emrine girmiş ve yüzbinlerce Ehl-i Sünnet mensubu müslümanın şehid edildiği Bağdat'ın onlar tarafından işgal edilmesinde elinden geleni esirgememiştir. Allame Hillî de hocasının bu siyasetini takip ederek Moğollarla iyi ilişkiler kurmuş ve sözkonusu coğrafyada imamî görüşlerin yayılmasında, bu ilişkiden istifade etmesini bilmiştir.¹⁵⁷

Sünnî değerlerin yıkılıp, Şii kültürün yaygınlaşması ile ilgili çalışmalar yapan Hillî ve hocası Tûsî sayesinde İmamiyye Şiâ'sı, Büveyhilerden sonra, Safevilerden önce ikinci kez siyasi otoriteden destek görmüştür. Ancak İsnââşeriyenin, siyasi otoriteyle ilişkisinin bu nimetlerinden Sünnîlerin aleyhinde istifade etmesi fazla uzun sürmemiştir. Moğollar son bir-iki yılda ve Ebu Said'in idaresi altında, resmi olarak tekrar Sünnîliğe geçmişlerdir.¹⁵⁸

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî mezkûr gayelerle *Minhâcü'l-Kerâme fî Marifeti'l-İmâme* isimli bir eser yazmış, bu eserde elinden geldiği kadar Ehl-i Sünnet'in din

¹⁵⁵ Uyar, *Ahbârîlik*, s. 268.

¹⁵⁶ Öz, Mustafa, "Hillî, İbnü'l-Mutahhar", 37.

¹⁵⁷ Uyar, *Şii Ulemanın Otoritesinin Temelleri*, s.81-82.

¹⁵⁸ Uyar, *Şii Ulemanın Otoritesinin Temelleri*, s.82.

anlayışını karalayıp eleştirmiş, İmamiyye Şîliğini ise yegâne hak mezhep olarak göstermeye çalışmıştır. Yani eserini imamet teorisi üzerine bina etmiştir.¹⁵⁹ İbn Teymiyye ise Hillî'nin iddialarını delillerle çürütüp çözülmemiş soruları cevaplandırmak için *Minhâcû's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakzi Kelami's-Şîati'l-Kaderiyye*¹⁶⁰ adlı sekiz ciltlik bir eseri Hillî'nin iddialarına reddiye olarak kaleme almıştır. Moğolların tekrar Sünnîliğe geçmesinde İbn Teymiyye'nin bu eserinin payı olduğu kanaatindeyiz.

C. İbn Teymiyye el-Harranî

Ahmed Takiyyuddin Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye b. Şihabiddin Ebi'l-Mehasin Abdilhalim b. Mecdiddin Ebi'l-Berekât Abdisselâm el-Harranî¹⁶¹ 661/1263'de Sabîilerin ve felsefecilerin merkezi olarak bilinen Harran'da dünyaya geldi.¹⁶² Moğolların Harran ve çevresine yapmış olduğu baskınlardan dolayı ahali ile birlikte Şam'a yerleştiler.¹⁶³

İbn Teymiyye ilk ilmî tahsilini babası Şeyh Şihabuddin'den aldı. Genç yaşta Kur'an, hadis, akâid, gramer ve Hanbelî fıkhu gibi ilim dallarında ders alıp¹⁶⁴ usullerini inceledi. İbn Teymiyye 22 yaşında, babasının vefatıyla boşalan Sükkeriye medresesindeki hadis kürsüsüne atandı. İbn Teymiyye, ilmî meziyetlerinin yanı sıra;

¹⁵⁹ Henri Laoust, "el-Hillî Doktrininde Sünnîliğin Eleştirisi", *AÜİFD*, çev. M. Saffet Sarıkaya, sy. 13, Ankara 1997, s. 299-300.

¹⁶⁰ *Minhâcû's-Sünne*, Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunun hatta İbn Teymiyye'ye muhalif olan âlimlerin dahi; İmamiyye Şîliğinin reddi için yazılan en teferruatlı ve en başarılı bir tenkid eseridir.

¹⁶¹ Zehebî, Ahmed b. Osman (748/1374), *Tezkiratü'l-Huffâz*, thk. Abdurrahman b. Yahya, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1374, IV, 149.

¹⁶² İbn Teymiyye'nin nesebi hakkında Muhammed Ebu Zehra özetle şu açıklamayı yapmaktadır: "Harran'lı İbn Teymiyye Arap olarak bilinmemektedir. Bu yüzden zannî bir tahmin yürütebiliriz ki o Arap değil belki de Kürttü. Kürtler, himmet sahibi, kahraman ve sert bir millettir. Ahlaklarında kuvvet ve hiddet vardır. Kürtlere ait bu sıfatlar (âlimlerin bolluğunda, mütefekkirlerin hüznülü hallerinde, araştırmacıların sükûneti içinde yetişmiş olmasına rağmen) tam ve açık bir şekilde İbn Teymiyye'de mevcuttur. Hicrî 6. ve 7. asırlarda Kürtlerin; İslam'ı ve Müslümanları savunmaları konusunda yüksek bir mevkileri vardır. Haçlılara karşı Müslümanların en ön saflarında durmuşlar ve ilk saldırıları karşılamışlardır. Sonra da haçlıları İslam'a tahakküm etmekten ümidlerini kestirinceye kadar takip eden diğer çarpışmalarda bulunmuşlar veya en azından onların kılıçlarında gedikler açmışlar, güç ve kuvvetlerini kırımlarıdır. Nihayet Mısırlılarla birlikte haçlıları ülkelerine mağlup olarak döndürünceye kadar mücadelede bulunmuşlardır." Ebu Zehra, Muhammed, *İbn Teymiyye Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, çev. Nusreddin Bolelli, İslamoğlu yay. İstanbul 1988, s.22.

¹⁶³ Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye", *DA*, XX, 391.

¹⁶⁴ Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdi'l-Hâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, thk. Ekrem Büsî, Beyrut 1989, IV, 283.

keskin bakışları, hiddetli yapısı, fasih konuşması ve tesir gücü ile kendine has sert ve mücadeleci bir heybeti vardı.¹⁶⁵ H. 695'te Hanbeli Medresesinin müdürü ve baş müderrisi Zeyneddin Fatrî b. Muncî vefat edince onun yerine İbn Teymiyye atandı.¹⁶⁶

İbn Teymiyye rutin ders ve vaazların dışında (Akidetu'l-Hamaviyye risalesi gibi¹⁶⁷) mektuplara da cevap verirdi. İbn Teymiyye bu risalede istiva, nazil oluş, arş, kürsü ve ilahî sıfatlar gibi konularda mücessimeyi çağrıştıracak açıklamalarda bulunduğu için âlimler kendisiyle tartışmış büyük Şafiî kadısı İmamuddin, ortahğı yatıştırmıştır.¹⁶⁸ Moğolların saldırı hazırlıkları da tartışmaları tümüyle askıya almıştır.

Moğollar 699/1299'da Suriye'de Nasır b. Kılavun ve askerlerini yenilgiye uğrattığında İbn Teymiyye, yağmaları önlemek için Gazan Han ile görüşmüş ve Müslüman olan ve olmayan esirleri kurtarmıştır. Cenabı Allah'ın yardımı ile sona eren ilk Moğol saldırısının ardından, İbn Teymiyye ve diğer âlimler; cami ve medreselerdeki ilim ve irşad faaliyetlerine geri dönmüş, yakılıp yıkılan eğitim kurumlarını onarıp talebe yetiştirmeye devam etmişlerdir. İbn Teymiyye Moğol baskınını fırsat bilip fuhuş, içki, hırsızlık ve yağma gibi kötü fiilleri çekinmeden işleyenlere karşı da tepkisini sözle ve kalple değil, bizzat eylemle gerçekleştirmiştir. Beraberindeki âlim ve talebeleriyle fuhuş yuvalarını kapatmış, içki kurbalarını kırmıştır. İbn Teymiyye, bu sebeple ve Moğolların saldırılarında göstermiş olduğu cesaret, şecaat ve sabır ile halkın ve devlet erkânının sevgi ve saygısını kazanmıştır.

702/1302'de Moğollar ile Suriye-Mısır orduları savaşında İbn Teymiyye kalpleri teskin edici "*Kimin üzerine saldırılırsa; Allah, mutlaka Ona yardım edecektir*"¹⁶⁹ ayetini tefsir ederek zaferi vadedmiştir.¹⁷⁰ Moğolların, Müslüman oldukları tartışmalarına da şu açıklığı getirmiştir:

¹⁶⁵ Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye", *DİA*, XX, 391 vd.

¹⁶⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 27 - 28.

¹⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. en-Nedvi, Ebu'l-Hasan, *İslam Önderleri Tarihi*, II, 60 vd.

¹⁶⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 42-44.

¹⁶⁹ 22 Hacc 60.

¹⁷⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 70.

“Bunlar Hz. Ali ve Muaviye’ye karşı çıkan ve kendilerini hilâfette, her ikisinden daha çok hak sahibi gören Haricilerin cinsindedir... Eğer beni o tarafta görürseniz başımın üzerinde Mushaf-ı Şerif de olsa beni öldürünüz.”¹⁷¹

İbn Teymiyye, Şakhab yakınlarındaki bu savaşa komutanlık yaparak bizzat iştirak etmiş, cesaretle savaşmıştır.¹⁷² Sonuçta Moğol ordusu kaybetmiş böylece Moğol tehlikesi zail olmuştur.¹⁷³ Ancak sıra her iki Moğol saldırısında daha önce uyarılarak tövbe ettirilmelerine rağmen Moğollarla işbirliği yaparak casuslukta bulunan, Müslümanlara hücum etmeleri için Moğollara haber gönderip, onların bayraklarını taşıyan ğulat Şii firkalara gelmişti. Bunlar Şiânın; Nusayriyye, Hakimiyye ve Haşşaşiyye firkaları idi. Bu taifeler Moğolların yağmalamalarında bozgunculuk yaparak, Müslüman kadın ve çocukları esir olarak Kıbrıs haçlılarına satmışlardı. Ellerine geçecek ilk fırsatta yine haçlılara ve Moğollara casusluk yaparak Müslümanlara zarar verebilirlerdi. Nihayetinde İbn Teymiyye durumu sultana bildirmiş ve bu ğulat Şiiler hazimete uğratılmıştı. İbn Teymiyye, Moğollara ve bu ğulat Şii firkalarına karşı tutumu halk ve devlet nezdinde şan ve şeferini artırmıştı.¹⁷⁴

İbn Teymiyye, Muhyiddin-i Arabî’nin vahdetü’l-vücut (yaratanın ve yaratılanın varlığının tek bir varlık olduğu) fikrini reddediyordu. Özellikle Arabî’nin *Fütûhât-ı Mekkiyye ve Füsûsu’l-Hikem* kitaplarından yapmış olduğu nakillere reddiye yazmıştı. İbn Teymiyye vahdetü’l-üçud fikrini savunan Sultanın yakınındaki el-Münbicî aleyhinde konuşmalarına devam edince Mısır’a çağırılıp¹⁷⁵ hapse atılır. Onsekiz ay sonra hapisten çıkarılan (707/1307)¹⁷⁶ İbn Teymiyye Mısır’da kalıp Salihîyye Medresesinde fikirlerini yaymaya başlamıştır. Nihayetinde benzer akidevi tartışmalardan dolayı tekrar hapse atılmış, bir müddette ev hapsinde kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır.¹⁷⁷ Daha sonra Sultan Muzaffer Baybars iktidarı ele alınca İbn Teymiyye ile Süfiler arasında yeni bir sürtüşme dönemi tekrar başlamış İbn Teymiyye’den kurtulma çaresiyle onu İskenderiye’ye sürgün etmeye karar

¹⁷¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 71.

¹⁷² Aycan, İrfan-Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s. 94.

¹⁷³ en-Nedvî, *İslam Önderleri Tarihi*, II, 81 vd.

¹⁷⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 86.

¹⁷⁵ en-Nedvî, *İslam Önderleri Tarihi*, II, 92 vd.

¹⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 101.

¹⁷⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 103.

vermişlerdir.¹⁷⁸ Burada Seb'inîyye ve Arabiyye gurupları ile mücadele eden İbn Teymiyye birçoğuna tevbe ettirmiştir. Nasır b. Kılavun iktidarı tekrar ele geçirince¹⁷⁹ İbn Teymiyye'yi tekrar Mısır'a getirtip derslerine devam ettirmiştir.¹⁸⁰

Moğolların 711/1312'de İlhanlı hanı Olcayto Han komutasında Şam'a saldıracakları haberi üzerine İbn Teymiyye, Memlük ordusuyla birlikte Şam'a döndü. Ancak Moğol ordusu savaşmadan geri dönünce İbn Teymiyye Şam'da kalmayı tercih etti.¹⁸¹ İbn Kesir, İbn Teymiyye'nin Şamdaki faaliyeti hakkında şunları söyler:

“Şeyh İbn Teymiyye Şam'a yerleşince insanlara ilim öğretmeye, ilim yaymaya, kitap tasnif etmeye, şer'i hükümler hususunda ichtihad yapmaya, insanlara şifahi veya yazılı fetvalar vermeye başladı. Bazı hükümlerde dört mezhebe muvafık şekilde, bazı hükümlerde ise onlara muhalif fetva veriyordu. İctihadi fetvalarını birçok ciltte toplamıştı. Bu fetvalarına Kur'an'dan, sünnetten, sahabilerin ve selef-i salihî'nin sözlerinden deliller bulmuştu.”¹⁸²

Her dört mezhep imamının ittifak ettiği konulardan biri; boşama ile ilgili yeminlerde Hanbelî mezhebi İmamı Ahmed b. Hanbel'e açıkça ve cesaretle muhalefet ederek talakın geçersiz sayılacağını söylemesidir. Sultan ve Kadı İbn Müslim el-Hanbelî; İbn Teymiyye'yi bu görüşünden vazgeçirseler de tekrar fetva vermeye başlayınca kendisini kınayıp hapse attılar. Beş ay sonra da çıkardılar.¹⁸³

İbn Teymiyye, yine akidevî ve fikhî fetvaların yanı sıra bazı hadisleri delil getirerek “Hz. Muhammed'in kabrinin bulunduğu Ravza-i Şerif'in ziyareti için uzak yollardan gelmek caiz değildir” fetvası onu ve öğrencilerini hapse attırdı. Fakat kısa bir süre sonra İbn Kayyim hariç hepsini serbest bıraktılar.¹⁸⁴ İbn Teymiyye, bu hapsinde birçok mektup, risale ve ciltlerle kitap yazdı.¹⁸⁵ Daha sonra verdiği bazı fetvalarından dolayı kırtasiye malzemelerine de el konuldu. Nihayetinde İbn Teymiyye vefat edene kadar zindanda kaldı (728/1328). Cenaze merasimine büyük

¹⁷⁸ En-Nedvî, *İslam Önderleri Tarihi*, II, 126 vd.

¹⁷⁹ Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VI, 485 vd.

¹⁸⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 101-111.

¹⁸¹ Aycan, *İrfan-Söylemez*, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, s.97.

¹⁸² İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 132.

¹⁸³ En-Nedvî, *İslam Önderleri Tarihi*, II, 143 vd.

¹⁸⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 211.

¹⁸⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye*, XIV, 224.

bir halk kitlesi katıldı.

Gariptir ki, bid'atlere karşı açtığı savaş yüzünden sürgün ve hapishanelerde çürüyüp nihayet orada vefat eden İbn Teymiyye'nin techiz ve tekfini de, kendisinin razı olmadığı bid'atlerden kurtulamamıştır. Cenazesinde halkın haykırarak ağlaşmaları, üst-başlarını yırtmaları, gasilden arta kalan suyu teberüklen aralarında paylaşmaları; takkesini, -teberüklenme kastıyla- büyük paralar vererek mirasçılardan satın almaları... Tümü merhumun tasvip etmediği bid'atlerdendi.¹⁸⁶

Hanbelî mezhebine mensub Müslümanlar ve talebeleri İbn Teymiyye'nin taraftarları olsa da, birçok ulema bazı selefi fikirlerinden dolayı ona muhalefet etmişlerdir. Bunun yanı sıra İbn Teymiyye'nin müctehid olduğunu; isabet ettiği konular olduğu gibi hata yaptığı konularda olduğunu savunan öğrencisi Zehebi, bu konuda şöyle demektedir:

“O'nun ile beraber olanlar benim O'nun hakkını teslim etmediğimi söylerler. O'na muhalif ve karşı olan kişiler de benim O'nu övmeye aşırı gittiğimi söylerler. Ben O'nun hem dostlarından, hem de muhaliflerinden eziyet gördüm. Ben O'nun masum olduğuna inanmıyorum. Hatta O'na aslı ve fer'i birçok meselede muhalifim. Çünkü ilminin genişliğine, aşırı şecaatine, zihninin akıcılığına, dinin yasaklarına olan saygısına rağmen yine de diğerleri gibi bir insan idi. Münakaşa esnasında kendi aleyhine düşmanlık duygularını uyandıran bir hiddet ve gazap kendisine arız olur, hasımlarına, şiddetle çatarı. Eğer öyle olmasaydı hakkında herkes sözbirliği ederdi. Çünkü hasımlarının büyükleri O'nun ilmine boyun eğiyorlar ve Onun uçsuz bucaksız bir deniz, misli bulunmayan bir hazine olduğunu itiraf ediyorlardı. Şu kadar ki, O'nu ahlaken ve davranışları açısından tan edip ayıplıyorlardı. (Hz. Peygamber s.a.v hariç) herkesin bazı sözleri kabul görür, bazıları da terk edilir.”¹⁸⁷

İbn Teymiyye, rivayete dayalı din anlayışının bir yansıması olan Selefilik'in ikinci kez ihya edicisi olarak Müteahhirin selefiyeden olup ilk selefilere nisbetle ilahi sıfatlar ve müteşabih naslar hakkında icmalden ziyade tafsil cihetine önem vermekte tanınır. İbn Teymiyye, nasları daha ziyade literal okumasıyla tanınan ve kendi döneminde birçok bid'at ehliyle sözlü ve fiili çatışmaya girmiş Selefi/Hanbelî âlim

¹⁸⁶ Rızaeddin b. Fahreddin, *Kalem ve Kılıç Üstadı Şeyhülislam İbn Teymiyye*, çev. Ömer Hakan Özalp, Özgü yay. s. 21

¹⁸⁷ Ebu Zehra, *İbn Teymiyye*, s. 35.

ve müctehiddir.¹⁸⁸

Allah'ın kitabı Kur'an'ı ve Rasûlullah'ın sünnetini şer'î nass olarak hukukî deliller hiyerarşisinin birinci sırasına yerleştiren İbn Teymiyye, kelâmcıların akıl üzerine, hadisçilerin nakil üzerine, sûfilerin ise irade üzerine inşa ettikleri sistemlerini eleştirerek; akıl, nakil ve iradeyi bir bütün halinde uzlaştırıcı bir sentezle denge kurmaya çalışmıştır. Bundan dolayı "muhafazakâr reformcu" olarak icthad fikrini yeniden canlandırmıştır.

İbn Teymiyye'nin nakli merkeze alıp akli, onu doğrulayan bir delil olarak kullanarak; akılla nakli uzlaştırma çabası sûfi ve filozoflara karşı Selefi geleneği mudafaa çabası olarak algılanabilmektedir. İbn Teymiyye, bid'at fırkalarının kendi görüşlerine delil olarak getirdiği ayet yorumlamalarını tevil olarak değerlendirip şiddetle eleştirmektedir. Bunun için mücerret re'y ile Kur'an'ı tefsir etmeyi de Selefiliğin bir gereği olarak haram görmüştür.

İbn Teymiyye mezhep taassubuna ve taklide saplanıp kalmamış, diğer mezheplerin delillerini araştırmıştır. Hatta bazen kendi mezhebinin genel kabullerinin dışında da görüş belirtmiştir. Kaza namaz, talak, yemin, oruç, mest, kasr, tasavvuf, kabir ziyareti, tevessül... gibi konularda ezber bozan fetvalar vermiştir. Ancak bu farklı icthadlarda bulunup karşıt görüşleri eleştirirken takındığı sert, tavizsiz ve kırıcı üslubu, tebliğinde heyecanlı ve ısrarcı olması etrafındaki muhalefeti güçlendirmiştir.

İbn Teymiyye'nin İslam düşüncesi ile ilgili ilk ve sahih kaynakların Kur'an, Sünnet ve Selef-i Salihînin görüşleri olduğu inancı ve tevhid akidesini zedeleyici bid'at ve hurafelere karşı sözlü ve fiili mücadelenin gerekli olduğu düşüncesi birçok âlimin ve İslamî hareketlerin ilgisini çekmiştir. Bunun için İbn Teymiyye'nin Selefi ekolü İslam düşünce tarihinde siyasal İslam ve İslam modernizminin temsilcileri olarak nitelendirilmişlerdir.

¹⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. Ebu Zehra, Muhammed *İbn Teymiyye*, s.22 vd; İşcan, Mehmet Zeki, *Selefîlik İslamî Köktenciliğin Tarihi Temelleri*, Kitap yay. İstanbul 2006, s.29 vd; el-Bütî, Said Ramazan, *Selefiye İslamî Bir Ekol/Mezhep Değil Zamansal Bir Aşamadır*, çev. Vecihi Sönmez, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat yay. İstanbul 2009.

İbn Teymiyye'nin Selefi düşüncesi; dinin asli unsurları olan inanç ve ibadetler alanında öze dönüşü ve saflığı amaçlasa da hukuk sahasında akla ve yoruma geniş bir alan bırakmıştır. Bundan dolayı İslam toplumlarına geçmişi tekrar yaşatmayı değil, dönemi ve sonrası için çözüm üretmeyi, hatta devamlı kendini yenilemeyi hedefleyen ıslahatçı bir çizgiye sahiptir.¹⁸⁹

¹⁸⁹ Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye", *DİA*, XX, 401 vd.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ.EBU BEKİR'İN HİLAFETİ İLE İLGİLİ İDDİA ve REDDİYELER

A. SİYASİ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR

1. Hilafet/İmamet Ekseninde İlk Üç Halife

İlk üç halifeyi mesâlib bağlamında değerlendiren Hillî: "Ali'den önce gelenler (ilk üç halife) imam olamazlar, birkaç vecih buna delalet eder"¹⁹⁰ diye eleştirilerine başlamaktadır.

İbn Teymiyye ise ilk üç halife¹⁹¹ nin imamet¹⁹²leri süresince Müslümanlara ululemirlük yaptıklarını, Müslüman halkın da halifelerin imametine biat ettiklerini, Müslümanlar arasında hüküm koyma otoritesine sahip olduklarını, kanunları ikame ettiklerini, hak sahiplerine haklarını verdiklerini, düşmanlara karşı gerekli savaşı verdiklerini, Cuma ve Bayram namazlarını kırdırdıklarını ve bunların dışındaki imametın gerekliliklerini yerine getirdiklerini ilan ederek Hillî'nin bu söylemlerinin; ilk üç halifeye atılmış büyük bir iftira, yalan ve kibir mahsulü olduğunu savunmaktadır.¹⁹³

¹⁹⁰ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 194

¹⁹¹ Halifelik, sözlükte başkasına vekâlet etmek, ardından gelmek, bir kişinin ölümü ve acizliği gibi nedenlerle onun yerine geçmek gibi anlamlara gelmektedir. (İsfehâni, s. 294). İstihlâhi bir terim olarak ise dini korumak ve dünya işlerini idare etmek hususunda şeriat sahibine naiblik etmek demektir. Siyasî lidere halife denmesi ise ümmete haleflüğünden dolayıdır. Bu sebeble Hz. Peygamber'in yerine geçen kimseye halife denmiştir. (İbn Manzûr, IV, 187).

¹⁹² İmânet; hidayet, irşat, komutanlık, kılavuzluk, gibi vazifelerle toplulukların kendisine tabi olduğu makama denmektedir. (İbn Manzûr, I, 213; İsfehâni, s.87.) İmamîyye Şia'sı ise bir beşerin ulaşabileceği en üstün özellikleri içeren mükemmel sıfatları, iman için şart koşmuşlardır. Bunlar çok çeşitli nitelikler olmasına rağmen üç ana başlık altında toplanabilmektedir: Efdâliyet, masumiyet ve özel ilim'dir. (Bozan, Metin, *İmamîyye Şiasının İmamet Tasavvuru*, Avrasya yay. Ankara 2007, s. 101.) Ehl-i Sünnet ise İmamet-i Kübra meselesinin itikadî esaslardan olmayıp, fıkıh ilgilendiren ferî bir mesele olduğunu, zira fıkıh kitaplarında İslam ümmeti için dini yaşatacak, sünneti tatbik edecek, mazlumları koruyacak ve haklıyı haksızdan ayırarak bir imama mutlaka ihtiyaç olduğu yazılmaktadır. (Taftazânî, Mes'ud b. Ömer b. Abdullah Saduddin (793/1390), *Şerhu'l-Mekasid*, thk. Abdurrahman Ümeyra, Beyrut trz, II, 277. İbn Haldun, Ebü Zeyd Abdurrahman b.Muhammed (808/1405), *Mukaddime*, çev. Zakir Kadri Ugan, İstanbul 1997, I, 342 vd.)

¹⁹³ İbn Teymiyye, VIII, 141 vd.

İbn Teymiyye devamla ilk üç halifenin imametlerinin gerçek olduğunun tevâtürle bilindiğini ve günümüze kadar da böyle bildirildiğini, Rafizîler¹⁹⁴ dışında hiçbir zaman iki müslümanın dahi bunu tartışma konusu yapmadıklarını, hatta ümmetin imamlarının bu üç halife hakkında; “Biz biliyoruz ki bunlar (ilk üç halife) imamete daha layıktırlar ve bunlar ümmetin en faziletlieleridirler” diye ilan ettiklerini ve bunun aksinin, hiçbir kafî ve zannî delille ispatlanmadığını ifade etmektedir.¹⁹⁵

Hillî ve diğer Şii’lerin Hz. Ebu Bekir ve diğer halifelerin imametlerini reddetmeleri Hz. Ali taraftarı oldukları iddialarına şüpheli bakmamıza vesile olmuştur. Çünkü Hz. Ali, her üç halifeye biat etmiş ve bizzat kendi oğlunun rivayeti ile bu ümmetin Rasûlullah’tan sonra en hayırlılarının Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer olduğunu söylemiş, Hz. Ebu Bekir’i “Halifetu Rasûlillah” olarak çağırmıştır. Ayrıca Ehl-i Sünnet’in imamet için yeterli gördüğü ittifak, seçim ve biat, ilk üç halife için gerçekleşmiştir.¹⁹⁶

Bunun dışında imamların Kureyş’ten olduğu¹⁹⁷ ve hilafetin otuz sene olacağı,¹⁹⁸ sonrasında ısrırcı meliklerin geleceğini¹⁹⁹ bildiren hadisler, sahabîlerin; “ittifak ve seçim” ile yapmış oldukları hilafet biatlerinin icma’en sahih²⁰⁰ olduğunu gösterir. Nitekim Şiânın dünyaya gelen onbir imamı dahi ilk üç halifeye dil uzatmamış, bilakis İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet âlimleri gibi ilk üç halifenin hiç bir menakibini mesâlib bağlamında ele almamışlardır.

Muhammed Bakır; “Fatıma’nın çocukları, şeyheyn (Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer) hakkında en güzel sözleri söylemeye icma’ etmişlerdir” diyerek halifelere olan sevgisini göstermiştir. Yine Hz. Ali’nin torunlarından Abdullah Nefsü’z-

¹⁹⁴ Râfîzî: Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın imametlerini/halifeliklerini reddedenler olarak bilmekte ve ilk kez Hüseyin’in torunu Zeyd’in Emevîlere karşı başkaldırısında kendisini Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’den teberrî etmediği için terk edenlere denmektedir. (Şehristânî, *el-Milel ve’n-Nihal*, I, 180-181.)

¹⁹⁵ İbn Teymiyye, a.y.

¹⁹⁶ Razî, *el-Erbain fi Usûli’d-Din*, s.443; en-Nedvî, *el-Mürtedâ*, s.79.

¹⁹⁷ Buhârî, “el-Ahkâm”, 2. (H.no. 7139-7140); Müslim, “el-İmare”,1818; Ahmed, *Müsned*, XIX, 318.

¹⁹⁸ Ebû Davûd, “es-Sünne”, 4646.

¹⁹⁹ Tirmizî, “el-Fiten”, 2226; Ahmed, *Müsned*, XXXVI, 248.

²⁰⁰ Taftazânî, *Şerhu’l-Akaid*, s. 324 vd.

Zekiyye'ye Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in durumunu sorduklarında: "Benim yanımda Ebu Bekir ve Ömer; Ali'den daha faziletlidirler"²⁰¹ diye buyurmuştur.

Cafer (es-Sadık); babası Muhammed Bakır'dan rivayet ettiğine göre; biri Hüseyin'in oğlu Zeyne'l-Abidin'in yanına gelerek; "Bana, Ebu Bekir'den haber ver" demiş. Zeyne'l-Abidin: Sıddık'tan mı? diye sormuş. Adam: "Sen ona sıddık mı? diyorsun" deyince Zeyne'l-Abidin: "Annen seni yitirsin! Rasûlullah (sav), muhacirler ve ensar onu "sıddık" olarak isimlendirmişlerdir. Onu "sıddık" olarak isimlendirmeyen kişiyi Allah, dünya ve ahirette doğrulatmaz. Git yanımdan. Ben; Ebu Bekir ve Ömer'i seviyorum. Allah ikisinden razı olsun"²⁰² demiştir.

Hz. Ali'nin ilk taraftarları dışında bizzat kendi oğlu Muhammed ibnu'l-Hanefiyye babasına: "Rasûlullah'dan sonra insanların en hayırlısı kimdir? diye sorar. Ali: "Ebu Bekir'dir" diye cevap verir. Oğlu, "ondan sonra kimdir?" diye sorunca, Ali; "Ömer'dir" diye cevap verir. Oğlu: üçüncüsü sen misin diye sorunca, Ali: "Ben mi? Ben sıradan bir müslümanım" diye cevap verir.²⁰³ Yine Hz. Ali'nin oğlu Muhammed, babasının şöyle dediğini rivayet eder: "Benim, Ebu Bekir ve Ömer'den daha faziletli olduğumu söyleyen birini görürsem, mutlaka onu iftira cezası ile cezalandırırım."²⁰⁴

Hz. Ali bu fetvasından olsa gerek sahabelere özellikle ilk üç halife ve Hz. Aişe'ye dil uzatan kişilere bazı hukukî yaptırımlar da uygulanmıştır. Hz. Ali'nin bizzat kendisi Hucr b. Adiy²⁰⁵ ve Amr b. Hamik'a; Muaviye ve taraftarlarını lanetlemeyi yasaklamıştır.²⁰⁶ Emevi sultanları döneminde hutbelerde Hz. Ali'ye edilen lanet; (Hz. Ömer'in torunlarından) Ömer b. Abdulaziz döneminde hemen

²⁰¹ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâiku'l-Muhrika*, s. 50

²⁰² İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâiku'l-Muhrika*, s. 50. Muhammed Bakır; Hz. Hüseyin'in torunudur. Ne Hüseyin'in oğlu Zeyne'l-Abidin, ne onun oğlu Muhammed Bakır, ne de onun oğlu Cafer-i Sadık zalim Emevi sultanlarına karşı herhangi bir belirgin başkaldırıda (kıyam da) bulunmamışlardır.

²⁰³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, I, 11

²⁰⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 78.

²⁰⁵ Hucr b. Adiy, her Cuma günü mescitte, Ali'ye edilen lanetin geri teperek; bu laneti okuyanlara çarpmasını haykırmak suretiyle, bu davranışı protesto ettiği için daha sonra Muaviye tarafından öldürülmüştür. (Wellhausen, s. 91 vd.)

²⁰⁶ Onat, Hasan, *Emeviler Devri Şif Hareketleri ve Günümüz Şifliği*, s.45.

kaldırılmıştır. Mısır'a 237/854'de kadı olarak atanan Haris b. Miskîn; Hz. Aişe'yi kötöleyen birine hadd cezası uygulamıştır.²⁰⁷ H. 7. yy'da Şafîi ekolüne mensup Şam'ın ileri gelen hu-kukçuları; Rafizî bir şahıs, Kur'an ve hadislerde övgüye mazhar olmuş ilk üç halifenin, Ali ve çocuklarının hakkını gaspettiklerini ileri sürerek onlara hakaret edip kötölemesi üzerine, defalarca onu tevbe etmeye ve bu işinden vazgeçmeye çağırmışlar. Fakat Rafizî tevbe etmeyip kötölemeye devam edince idamına karar vermişlerdir.²⁰⁸

Yukarıda ilk üç halife hakkında getirilen hüccetler; aslında Şîa'nın takiyye mefhumunu da çürütmektedir. Çünkü Hz. Ali'nin ilk üç halife döneminde takiyye yaptığını iddia ediyorlar. Oysa yukarıdaki hüccetler; ya Hz. Ali ve çocuklarının ya da taraftarlarının sözleridir. Hz. Ali'nin takiyye yapmasına ihtiyaç olmadığı yerlerdir. Gerçi Ehl-i Sünnet, hiçbir zaman Hz. Ali'nin yirmi altı yıl boyunca imamet arzusuyla, ilk üç halifeye karşı kendini farklı gösteren biri olarak kabul etmemiş, Şîilerin takiyye iddialarını benimsememiştir.

Allah'ın ümmet için seçmiş olduğu her dört halife de sahabîlerin en faziletliileri olup, onları sevmenin Rasûlullah'ı(sav) sevmek, onlara buğzetmenin Rasûlullah'a buğzetmek anlamına geldiğini ve onlara dil uzatmanın kötü akibeti neticelendireceğini, Rasûlullah'ın(sav) sahabîlerine karşı saygılı olunması gerektiğini bilmek; Muhammedî olmanın bir gerekliliğidir. Sahabîler hata yapmış olsalar da tevbe etmişlerdir. Çünkü sahabîler âdildirler.²⁰⁹

Kadı Beydavî'nin tefsirine haşiye yazan Şeyhzade, Haşr sûresinin onuncu ayetini şöyle tefsir etmektedir. Allah (cc) bu ayetle beyan etmiş ki: muhacir ve ensardan sonra gelen Müslümanların muhacir ve ensarı rahmet ve dua ile anmaları gerekir. Bunu yapmayı; muhacir ve ensarı kötülükle anan kişilerin, bu ayetin muktezasıyla müminler sınıfından çıkmış sayılacaklardır. Iraklı bir kafil, Muhammed (el-Bakır) b. Ali b. Hüsey'nin yanına gelerek; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer

²⁰⁷ Kindî, Ebu Ömer Muhammed b. Yusuf (350/961), *Kitabu Fıulât*, Müessesetü'l-Kütubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1987, s.355.

²⁰⁸ Bkz. Lutz, Wiederhold, "Blasphemy Against the Prophet Muhammed and His Companions", *Journal of Studies*, Spring, 1997, s. 47 vd. (Ümit, a.g.m, s.220'den)

²⁰⁹ Muhammed Şefî, *Makamu's-Sahabe*, s. 64.

ve Hz. Osman'a dil uzatıp çokça hakaret etti. (el-Bakır) onlara: "sizler muhacirlerden misiniz?" deyince; "hayır" dediler. (el-Bakır) onlara: "sizler yurtlarını ve gönüllerini; imana ve inananlara açmış (ensar)dan mısınız?" diye sorunca onlar; "hayır" dediler. Bunun üzerine el-Bakır: "Sizler bu iki fırkadan (muhacir ve ensar'dan) uzaksınız. Ben şahidim ki; sizler ayetin sınıflandırdığı, muhacir ve ensarın arkasından gelip: "*Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi (muhacir ve ensarı) bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma. Rabbimiz! Şüphesiz sen çok şefkatli ve çok merhametli olansın*" ²¹⁰ diyen müminlerden değilsiniz dedi.

Şeyhzade devamla Şâbi'den şu nakilde bulunur; "Yahudi ve Hristiyanlar doğruluk açısından Rafizî olan Şiîlerden (sadece) bir hasletle ileridedirler. Çünkü Yahudilere: "Dininizin en hayırlıları kimlerdir?" diye sorulunca, onlar: "Musa'nın ashabı" demişlerdir. Hristiyanlara sorulunca: "İsa'nın ashabı (havariler)" demişlerdir. Ama Rafizî Şiîlere "Dinimiz İslam'ın en şerhileri kimlerdir" diye sorulunca: "Muhammed'in ashabı" diye cevap vermektedirler..."²¹¹

Öte yandan Şîa'nın Zeydiyye ekolüne mensup birçok âlim; başta Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer olmak üzere diğer sahabîleri övücü menakiblerini dile getiren yazılar da yazmışlardır. Bunlardan biri İbn Teymiyye ve Hillî'nin çağdaşı olan Zeydi Yahya b. Hamza'nın (747/1346) yazdığı *Risale el-Vazie lil-Mu'tedin ân Sebbi Sahabeti Seyyidi'l-Murselin* adlı kitabıdır.²¹²

Bir Şiî olarak Yahya b. Hamza'nın sahabîlere dil uzatan Hillî gibi (oniki imam) Şiîlerini eleştiren ve Ehl-i Beyt mensuplarının sahabîleri kötüleme eylemlerine karşı çıktığını anlattığı bir kitap yazması Oniki imam Şîa'sının iddialarının iftira, sebb ve şetm mahsulü olup olmadığı konusunda tartışmalara sebep olmuştur.

²¹⁰ 59 Haşr 10.

²¹¹ Şeyhzade, Muhyiddin, *Haşiyetu Muhyiddin Şeyhzade âla Tefsiri'l-Kadı Beydâvî*, Mektebetu'l-İslamiyye, Diyarbakır, trz. IV, 477.

²¹² Yahya b. Hamza, *Risale el-Vazie*, s.126. (Ümit, a.g.m, s.222'den.)

Çünkü Hz. Hüseyin'in torunu Hz. Zeyd de, Kûfe'deki ayaklanmasından bir gün önce Şiilerin şu sözleri ile karşılaşır: "(Ey Zeyd) Allah seni bağışlasın! Ebu Bekir ve Ömer hakkında fikrin nedir? Zeyd: "Allah ikisini de bağışlasın ve onlara merhamet etsin. Ailemden kimsenin onlardan yaka silktiğini (teberrî ettiğini) duymadım ve onlar hakkında kötü bir şey de demezlerdi. (Ebu Bekir ve Ömer'den nasıl teberrî edeyim. O ikisi benim dedemin sıhrî arkadaşlarıdır. Rasûlullah; Ebu Bekir ve Ömer'in kızları Aişe ve Hafsa ile evliydi.²¹³) Kûfeli Şiilerden bir grub Zeyd'e: "O halde bu ailenin intikamını ne diye iddia edersin. Yoksa sadece sultanlığı elinizden çekip aldılar diye mi? diye sorunca Hz. Zeyd: "İnsanlardan en çok Rasûlullah'ın hükümlerine ve sultanlık hakkına biz sahibiz. Bunlar bizden onu aldılar ve bizi geri ittiler. Ama Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer; Kur'an ve sünnet ile hükmedip, insanlar arasında adaletle hükmetti, dolayısıyla hükmün onların elinde olması bizce küfrü gerektirmez" diye cevap vermiştir.²¹⁴

Bunun yanı sıra Şia-i Üla da bu görüşleri benimsememekte, bilakis Şeyheyn'in Hz. Ali'den daha fazla faziletli olduğunu kabul etmektedir. Fakat Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan daha faziletli olduğu konusunda tartışmaktadırlar. Bazı Şiiler Şia-i Üla'dan olan Kûfe Kadısı Şüreyh'e (H.79-713) "Ebu Bekir ve Ali'den hangisi daha faziletlidir? diye sorunca Kadı Şüreyh: "Ebu Bekir daha faziletlidir" cevabını verdi. Kendisine; "Şii olduğun halde nasıl böyle söylersin dendiğinde Kadı Şüreyh: Ali, (Kûfe mimberinde) "Rasûlullah'tan sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebu Bekir ve Ömer'dir" dedi.²¹⁵ "Ben, Ali'nin bu sözünü nasıl yalanlıyayım? Vallahi! Ali, yalancı değildir" dedi.²¹⁶

Kûfe kadısı Şüreyh'ten sonra özellikle Şiiler için bir merkez olan Kûfe ehlinin mesâlib konusundaki görüşlerine yer vermemiz kavramın gelişim sürecini bilmemiz açısından önemli olacağı kanaatindeyiz. Yıllarca Kûfe'de yaşayan tabiiinden Ebu İshak es-Sübeiy'i (H.127), Kûfe'ye geldiğinde Abdullah b. Ziyad b.

²¹³ Yahya b. Hamza, *Risale el-Vazie*, s.153. (Ümit, a.g.m, s.223'den.)

²¹⁴ Taberî, *Tarih*, IV, 204; Eş'arî, *Makalatü'l-İslamiyyin*, s. 137; Atay, Hüseyin, *Ehl-i Sünnet ve Şia*, AÜFY, Ankara, 1983, s. 66.

²¹⁵ Buharî, "Fedâilü'l-Ashab", 5. (H.no. 3671)

²¹⁶ Çağatay, a.g.e, s. 53

Hudayr ile Şemr b. Atiyye onun yanına giderler. Ebu İshak kendilerine şöyle der: "Ben Kûfe'den ayrıldığım da hiç kimse Hz. Ebu Bekir'in ve Hz. Ömer'in fazileti hakkında şüphe dahi etmez, o ikisini diğer sahabilere tercih ederlerdi. Şimdi ise konuşabildikleri kadar konuşuyorlar. Vallahi nasıl böyle söylediklerini anlayamıyorum."²¹⁷

Kûfe'nin büyük âlimlerinden olan İkrime'den de hadis rivayet eden ve Ma'mer, Şu'be ve Sevri'ye hocalık yapan Leys b. Selim el-Kureşî (H.143) şöyle demiştir: "Şia-i Üla'ya (ilk Şiilere) yetiştim. Onlar Ebu Bekir ve Ömer'den daha faziletli birini bilmezlerdi."²¹⁸ İbn Hanbel'in nakline göre Kûfe'deki en büyük tabiinden olan Mesrûk ve Tâvûs; İbn Mesud'un rivayetine paralel olarak şöyle demişlerdir: "Ebu Bekir ve Ömer'i sevmek ve onları faziletli olarak bilmek, Rasûlullah'ın sünnetindedir." Ayrıca seksen koldan gelen rivayetle Hz. Ali: "Rasûlullah'tan sonra bu ümmetin en hayırlısı, Ebu Bekir ve Ömer'dir"²¹⁹ diye ilan etmiştir.

Dolayısıyla Şia'nın getirmiş olduğu delillerin ya sıhhatinin kabul edilmediği veya ilk üç halifenin imametlerine zarar vermeyen deliller olduğu ve önermelerden birinin sağlam olmayışı, muaraza edenin ispatını imkânsız kıldığı da göz önüne alınırsa, ilk üç halifenin imametini geçersiz kılacak hiç bir delil kalmayacaktır.

2. İlk Üç Halifenin İslam Öncesi Durumu

Şîi Hillî, ilk üç İslam halifesine hakaret etmek için Cenabı Allah'ın: "(Ey İbrahim) Senin zürriyetinden olan zalimler; benim ahdime nail olamaz"²²⁰ ayeti hakkında şunları söyler: "Allah (c.c) bu âyet ile imametin zalime verilemeyeceğini haber veriyor. Zalim ise kâfirdir. Çünkü Allah (c.c): "Kâfirler zalimlerin ta

²¹⁷ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 76-77.

²¹⁸ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 77.

²¹⁹ Buhârî, "Fedâilü'l Ashab", 5. (H.no. 3671); Ebû Davûd, "es-Sünne", 4629; Ahmed, *Müsned*, I, 106.

²²⁰ 2 Bakara 124.

kendileridir”²²¹ diye buyurmuştur. Şüphesiz ki ilk üç halife Rasûlullah (sav) ortaya çıkıncaya kadar putlara tapan kâfirler idiler.”²²²

İbn Teymiyye ise Şîî Hillî’yi bu sözlerinden dolayı sert bir şekilde eleştirerek: “Ey Sapık Rafizîcik! Her şeyden önce küfürden sonra İslam; sahibine geçmişten hiçbir günah bırakmaz. İslam, geçmişin tümünü siler. Bu, dinin bilinen zaruretlerindedir. İslam fitratı üzerine doğanlar, Müslüman olanlardan üstün değildir. Böyle olsaydı İslâm fitratı üzerine doğan herkes ashaptan üstün sayılması gerekirdi.”²²³

Hâlbuki insanların en hayırlıları Rasûlullah’ın (sav) içinde yaşadığı asrın mümin insanlarıdır.²²⁴ Onların birçoğu cahiliyyeden sonra müslüman olmalarına rağmen, müslüman anne ve babadan doğan çocuklardan daha faziletlidirler. Bunun içindir ki, birçok âlim; “Allah, peygamberlere iman edenlerden birini, peygamber olarak gönderebilir” demişlerdir. Zira Allah (cc): “*Bunun üzerine İbrahim’e (ilk olarak) Lût iman etti*”²²⁵ ayetini nazil buyurarak Lût’un daha sonra iman ettiğini belirtmiştir. Rasûlullah (sav), nübüvvet ile görevlendirilmeden önce Kureyş’in erkekleri gibi kadın ve çocuklarının da putlara taptığı bilinmektedir.

İbn Teymiyye; “Çocuğun küfrü kendisine zarar vermez, diyorsanız, küçüğün imanının büyüğün imanı gibi olmadığı, cevabını veririz... Hem anne-babası kâfir olan çocuklar dünyada kâfir muamelesine tabi oldukları icma’en sabittir... Fakat bulûğ çağında İslamiyeti kabul eden kişinin müslümanlığında asla ihtilaf edilmemiştir. Ayrıca Hz. Ali’nin putlara secde etmediği de kesin bir şekilde sabit değildir”²²⁶ diyerek Müslüman olmanın yeterli olduğunu belirtmiştir.

Kim küfürden sonra İslamı kabul eder ve Allah’tan korkarak emirlerine sarılırsa, ona zulüm isnad etmek caiz değildir. “*Zalimler ahdime nail*

²²¹ 2 Bakara 254.

²²² Hillî, *Minhâcu l-Kerâme*, s.194.

²²³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 152.

²²⁴ “İnsanların en hayırlısı benim dönemimde yaşayanlardır. Sonra onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenler.” Buharî, “eş-Şehâdat”, 9. (H.no.2652); Müslim, “Fedâilu’s-Sahabe”, 2533.

²²⁵ 29 Ankebut 26.

²²⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 153.

olamaz"²²⁷ ayetinin manası şudur: Yani ahdim (imamet) zalime değil, âdil olana verilir. Yani zalim biri tevbe edip âdil davranırsa imamete nail olabilir. Zira Allah şöyle buyurmuştur. "*İyiler cennettedir*"²²⁸ ve "*Gerçekten Allah'tan korkanlar emin makamdadırlar.*"²²⁹ Hem Müslüman'a imanından sonra kâfirdir diyen, müslümanların icma'ı ile kendisi kâfir olur. İnsanların imanca en faziletli olan halifelere kâfir denilemez.

Dolayısıyla ilk üç halifenin seçimi ve onu seçenlerle ilgili olarak birebir ilişkili olan sahabe meşhuru Şîa'yı İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet'ten ayıran önemli bir kırılma noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ehl-i Sünnet daha çok kişinin içine gireceği bir kapsama alanı çizerken, başta Şîa olmak üzere diğer mezhepler (yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi) kendi temel düşünceleri önünde engel olarak gördükleri sahabileri kendi tanımlamaları dışına çıkarmaya çalışmışlardır. Muaviye, Amr, Velid gibilerini dışarıda tutmaya çalışanlar olduğu gibi, teberri kavramının alan genişlemesiyle ters orantılı olarak, sahabe tanımını daraltıp Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ı; Hz. Ali'nin hakkını yedikleri için birer zalim olarak göstererek imametlerinin geçersizliğini savunanlarda olmuştur.

3. Hz. Ebu Bekir'in Raiyesine Uyarısı

Hillî, hilafet zincirinin ilk halkası olan Hz. Ebu Bekir'in halife seçildikten sonra şöyle söylediğini iddia eder; "Bana musallat olan bir şeytanım vardır, eğer ben dosdoğru hareket edersem bana yardımcı olunuz, eğer ben sapmaya meyil gösterirsem beni düzeltin." Hillî devamlı; "Oysa raiyeti düzeltmek imamın işidir. Nasıl raiyetinden kendisini düzeltmesini ister" diye eleştirmektedir.²³⁰

İbn Teymiyye ise Hz. Ebu Bekir'in hilafete geçince; "bana musallat olan bir şeytanım vardır, o bana musallat olduğunda (yani sınırlendiğimde) benden çekininiz. Sizi üzmem, mutsuz etmek istemem. Ben Allah'a itaat ettiğim müddetçe bana itaat

²²⁷ 2 Bakara 254.

²²⁸ 83 Mutaaffifin 22.

²²⁹ 44 Duhan 51.

²³⁰ Hillî, *Minhâcû'l-Kerâme*, s. 194.

edin. Ben Allah'a isyan ettiğimde bana itaat etmek zorunda değilsiniz" diye buyurmasının aslında onun en çok methodilecek bir sözü olduğunu belirtir.

Hız. Ebu Bekir'e musallat olan şeytan, bütün âdemoğlu sinirlendiğinde musallat olan şeytandır. Sinirlendiğinde kendi raiyetinden birilerine zulmetmekten korktuğu için; "sinirlendiğimde benden uzak durun" demesi onun faziletine ve adaletine işeret etmektedir. Hız. Ebu Bekir, Rasûlullah'ın (sav); "hâkim sinirliyi ken iki kişi arasında hüküm vermesin" yasağına uymayı, sinirliyi ken yanlış bir hüküm vermemek için, hüküm vermeye zorlanmamasını istemiştir. Bu onun Allah ve Rasûlüne itaatinden kaynaklanmaktadır.²³¹

Öfke âdemoğlunun hepsinde vardır. Hatta Hız. Muhammed: "Allah'ım ben de bir beşerim, insanların sinirlendiği gibi ben de sinirlenirim... Ben herhangi bir mümine eziyet vermişsem ya da ona hakaret etmişsem ya da ona vurmuş isem; bunu ona kefare t kıl ve sana yakınlaşmasına vesile eyle"²³² diye buyurduğuna göre Hız. Ebu Bekir'in raiyetine zulmetmemek için onları uyarması takvasını göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de, Hız. Musa'nın öfkesinden de bahsedilmekte, insan olarak onun da öfkelenip kızabileceğine dikkat çekilmektedir: "*Bunun üzerine Musa, öfkeli ve üzüntülü olarak kavmine döndü. Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamış mıydı? Şu halde size zaman mı çok uzun geldi, yoksa üstünüze Rabbinizin gazabının inmesini mi istediniz ki, bana olan va'dinizden döndünüz? dedi.*"²³³

Hız. Muhammed'in ve Hız. Musa'nın peygamberliklerine zarar vermeyen öfke, hilafete/imamete hiç zarar vermez. Bununla beraber biz Hız. Muhammed'in; Hız. Ebu Bekir'i hilm ve yumuşak huyluluğundan dolayı Hız. İbrahim ve Hız. İsa'ya, Hız. Ömer'i de sertliğinden dolayı Hız. Nuh ve Hız. Musa'ya benzettiđini²³⁴ biliyoruz.

²³¹ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 142.

²³² Buhari, "ed-De'âvat", 34. (H.no. 6361); Müslim, "el-Birr ve's-Sılat", 2601.

²³³ 20 Tâ-Hâ 86.

²³⁴ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 144.

H.z. Ebu Bekir'in raiyetini bu şekilde uyarması mı, yoksa öfkelenip onlarla savaşması mı daha hayırlıdır?" diye düşündüğümüzde; başta uyarmanın sonra pişman olmaktan daha tercih edildiğini görmekteyiz. İsyan edenle savaşmak halifenin hakkıdır. H.z. Ali'nin kendisine isyan edenlerle savaşması caiz ise (ki caizdir), H.z. Ebu Bekir'in isyan edebilecekleri uyarması daha belirgin bir şekilde caizdir ve daha mükemmeldir.

Adamın birinin H.z. Ebu Bekir'i kızdırdığını ve Ebu Berze'nin de; "Ey Rasûlullah'ın halifesi bana izin verir misin, bunun boynunu vurayım?" dediğini, fakat H.z. Ebu Bekir'in kızgınlığının gidip: "Rasûlullah'tan sonra hiçbir kimseye, biri kendisine muhalefet ettiği için boynunu vurması helal değildir" dediğini dile getiren İbn Teymiyye, H.z. Ebu Bekir'in öfke anında dahi müdahale etmediğini, bilakis âlicenaplık gösterip affettiğini bildirmiştir.²³⁵

Rasûlullah'ın halefi olarak hilafet makamına geçen H.z. Ebu Bekir; ne kendisine biat etmediği için Sa'd b. Ubade'ye ne de biatini iki/altı ay geciktiren H.z. Ali'ye herhangi bir rahatsızlık vermemiştir. Bütün bunlar H.z. Ebu Bekir'in ümmete rahatsızlık vermekten çekindiğini, takvasını ve yüksek adaletini göstermektedir.

H.z. Ebu Bekir'i tenkid için ileri sürülen; "benim bir şeytanım vardır" sözünün benzerini Rasûlullah (sav) da söylemiştir. "Ben dahil herkesin bir şeytanı vardır, fakat benimki Allah'ın yardımı ile Müslüman oldu." Yine Kur'an'da Rasûlullah'a hitaben: "*Ayetlerimiz konusunda alaylı tartışmalara dalarlar; -onlar bir başka söze geçinceye kadar- onlardan yüz çevir. Şeytan sana unutturacak olursa, bu durumda hatırladıktan sonra, artık zulmeden toplulukla beraber oturma.*"²³⁶

H.z. Musa da bir kiptiyi istemeden öldürdükten sonra "*bu şeytanın amelindedir*"²³⁷ demesi ve H.z. Musa'nın H.z. Hızır ile buluşmaya giderken yanında götürdüğü gencin, "*Şeytan bana unutturdu*"²³⁸ sözü de H.z. Ebu Bekir'in şeytanından

²³⁵ İbn Teymiyye, a.y.

²³⁶ 6 En'am 68

²³⁷ 28 Kasas 15.

²³⁸ 18 Kehf 63.

bahsetmesinin doğal olduğunu gösterir. Şeytanların müdahalesi; peygamberlerin risaletine zarar vermediği gibi imamların imametine de zarar vermez.

Hiz. Ebu Bekir'in halife olarak "saparsam beni düzeltin" sözü de; adaletli bir idareci olduğunu göstermektedir. Zira en cahil insanlar dahi bu sözlerin zulmetmek istemeyen idarecilerin sözleri olduğunu bilir. Hillî'nin bu sözü kabullenmesi dahi Hiz. Ebu Bekir'in adaletine dil uzatılmayacağına dair bir hüccettir. Raiyenin de; imamlarına düzgün hareket ettiği müddetçe itaatkâr ve yardımcı olması, hata edince düzeltilmesi ve bilerek zulmederse güçleri nisbetinde engellemeleri gerekir.

İmamların; masum, kusursuz ve mükemmel olduğunu benimseyen Şif Hillî; "imam raiyesini düzeltir, raiyesinden kendisini düzeltmesini nasıl isteyebilir?" diyerek Hiz. Ebu Bekir'i küçümsemesini doğru görmeyen İbn Teymiyye şöyle bir açıklama yapar:

"Biz, halifenin raiyetini düzeltmek için çabalayacağını, fakat raiyenin halifelerine yardımcı olamayacağını kabul etmiyoruz. Bizce günah ve düşmanlık dışında, imam ile raiyesi; komutan ve askerleri gibi birbirlerine iyilik ve takva üzere yardımcı olmalıdırlar. Din; Rasûle öğrenilmiştir, imamların kendi başlarına ortaya koyacakları bir din yoktur. Sadece cüzziyatlarda ictihad yapabilirler. Bütün insanlar ilmi münazaralarda, istişare meclislerinde, din ve dünya işlerinde birbirlerine yardımcı olurlar. Hatta öğretmenler de öğrencilerinden istifade ederler. Hiçbir kimseye ihtiyacı olmayan sacede Cenabı Allah'tır."²³⁹

Hiz. Musa, Hızır'dan daha faziletli olmasına rağmen ondan ders alarak istifade etmiştir...²⁴⁰ Hüdhüd bir kuş olmasına rağmen Hiz. Süleyman'a: "*Senin bilgin olmayan şeyi öğrendim*"²⁴¹ demiştir. Oysa Hüdhüd; Cenabı Allah'a, Süleyman peygamberden daha yakın değildi.

Hiz. Muhammed (sav) de ashabıyla istişarede bulunur, birçok kez onların görüşlerine tabi olurdu. Bedir günü Hiz. Muhammed'in (sav) karargâh kurduğu yeri

²³⁹ İbn Teymiyye, a.y.

²⁴⁰ 18 Kehf 65-82.

²⁴¹ 27 Neml 22.

beğenmeyen Habbab b. Munzir: “Bu konaklama menzilinizi size Allah mı emretti, yoksa sizin kendi görüşünüz mü? Allah’ın vahyi ise; biz ona müdahale edemeyiz” diye sorunca Efendimiz (sav), bunu bir vahiyle değil, kendi savaş tedbiri ve görüşü olarak tercih ettiğini söyleyince; Habbab belirlenen yerin savaş için uygun olmadığını, karargâhın Bedir kuyularına hâkim bir yere kurulması gerektiğini önerir. Rasûlullah da kendi emrinden vazgeçip, Habbab’ın görüşünün yerine getirilmesini emreder.²⁴²

Yine Rasûlullah (sav); Hendek günü düşmanı dağıtmak için savaş taktiği olarak Gatafanlılara bir yıllık hurma mahsûlünden verip savaştan vazgeçirmeyi planlarken, ensardan Sa’d b. Muaz, Allah’ın emri değilse, bunun yapılmasını istemediklerini söyleyince Rasûlullah (sav), Sa’d’ın görüşünü benimser...²⁴³ Ayrıca Tebuk seferinde Efendimiz yiyecek için bineklerin kesilmesini emredince; Hz. Ömer, bineklerin kesilmesinin kendilerini daha çok zora sokacağını, bunun yerine “herkesin yanında kalan azıkları getirmesinin ve Rasûlullah’ın da, bereket için dua etmesinin daha doğru olacağını önerince” Rasûlullah (sav), Hz. Ömer’in tavsiyesini kabul etmiştir.²⁴⁴ Hz. Ebu Bekir peygamberlerden büyük değil ki raiyeti ile istişare edip onlarla fikir alışverişinde bulunmasın.

Hz. Ebu Bekir, sürekli raiyesiyle istişare eder, onlardan yardım talebinde bulunurdu. Fakat Allah ve Rasûl’ünden gelen açık naslar hakkında raiyesine dönmez, muhalefet edene aldırış etmezdi. Öyle ki mürtedler,²⁴⁵ zekât vermeyenler²⁴⁶ ve Üsâme ordusunun hareketi²⁴⁷ hakkında Hz. Ömer’in ve diğerlerinin muhalefetini dinlememiş. Bilakis onlara naslara dayanarak böyle yaptığını söylemiştir.²⁴⁸ Fakat Kur’an-ı Kerim’in cem’î gibi hakkında açık bir nass olmayan konularda raiyesiyle istişare etmiştir.

²⁴² İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 167.

²⁴³ İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 180.

²⁴⁴ Buhârî, “eş-Şerike”, 1. (H.no. 2484)

²⁴⁵ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s.76.

²⁴⁶ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s.75, 76.

²⁴⁷ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s.72.

²⁴⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 147.

İbn Teymiyye, Hz. Ebu Bekir'in bu sözleriyle ümmet nezdinde şeref ve büyüklüğünün arttığını, dört halifeden en çok kendisine itaat olduğunu Rıdvan biati ehlinin Hz. Ebu Bekir'e, isteyerek biat ettiğini, hilafeti döneminde ihtilafı herhangi bir meselenin çözümsüz kalmadığını, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın da halifelik hizmetlerinde Hz. Ebu Bekir'e yakın olduklarını, ama Hz. Ali'nin Müslümanlarla savaştığını, onların da Hz. Ali'ye karşı savaştığını, raiyesini tam olarak düzeltmediğini, raiyesinin de onu düzeltmediğini, Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ali'den daha çok dini ikame ettiğini, mürtedleri reddedip kâfirlerle savaştığını ve ümmetin Hz. Ebu Bekir'e ittifakla biatte bulunduğunu, böylece ümmetin dağılmadığını anlatır.²⁴⁹

Yine Hz. Ebu Bekir; hilafete geçen ilk kişi olarak raiyetinin desteğini isteyen bir açıklamada bulunmasının çok doğru olduğunu düşünüyoruz. Bu sözlerinden; hak ve adaleti ikame ettiğini, topluma diktatör olmadığını bilakis hizmetkâr olduğunu anlıyoruz. Ayrıca sadece kendi sorumluluğundan değil de raiyenin dahi sorumluluğundan mütevazı bir şekilde bahsetmesi Hz. Ebu Bekir'in bencil olarak kendini merkeze almadığını, bilakis kutsal değerleri ve ümmeti merkeze alarak Rasûlullah'ın (sav) emanetine sahip çıktığını da anlayabiliriz.

4. Hz. Ebu Bekir'in Hilafetten Alınma Talebi

Hillî, Hz. Ebu Bekir'in: "Beni görevden alınız. Ben sizin hayırlınız değilim" dediğini ve gerçekten imam olmuş olsaydı, kendisinin görevden (imametten) alınmasını talep etmeyeceğini savunmaktadır.²⁵⁰

İbn Teymiyye ise, Hillî'nin bu eleştirisinde kullandığı rivayetin sahihliğinin kesin olmadığını, isnadın doğru olması halinde dahi bu sözlerin; onun velayetteki zühdüne ve insanların hak ve hukukunu gözetememe korkusundan dolayı takvasına delil olduğunu söylemektedir.²⁵¹

²⁴⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 148.

²⁵⁰ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 195.

²⁵¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 152.

Tezimizin başında Hillî'nin ileri sürdüğü bazı iddialarının çelişkili olduğuna değinmiştik. Birbiri ile çelişen iddialardan en az biri doğru değildir. Hillî, yukarıda geçen iddiasında Hz. Ebu Bekir'in; "Beni görevden alınız. Ben sizin hayırlınız değilim" dediğini söylerken, başka yerde aynı Hz. Ebu Bekir hakkında; "muhakkak ki Ebu Bekir velâyet makamına rağbet edip arzularak, riyaseti (mevki ve makamı) talep ediyordu" demektedir. Dolayısıyla her iki iddiadan en az birinin gerçek dışı olduğu kesinlik kazanmaktadır. Zira sevgi ile nefret bir arada bulunamayacağı gibi, istek ve red de bir arada bulunmaz.

5. Hz. Ebu Bekir'in Üsâme'nin Ordusunu Göndermesi

Hillî, Rasûlullah'ın (sav) "Üsâmenin ordusunu techiz ediniz" hadisini yorumlarken, Rasûlullah'ın Ali'yi savaşa katılmaktan menettiğini, fakat ölüm döşeğinde iken müminlere namaz kıldırmak için kendi yerine tayin ettiği halifesi Ebu Bekir ve Ömer'in; kendinden sonra halifelik üzerinde hak iddia etmelerini menetmek için Üsâme'nin ordusuyla gönderdiğini ve ordunun hareket etmesini defalarca söylemesine rağmen Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Rasûlullah'ı(sav) dinlemediğini iddia ederek ilk halifeleri sebb etmektedir.²⁵²

İbn Teymiyye ise Hillî'ye önce usul açısından cevap vererek; nakli delilleri hüccet olarak getiren kişinin, mutlaka bu delillerin sıhhatini bilerek onlara dayanması gerektiğini, oysa bu nakillerin tamamen yalan olduğunu; Hz. Ebu Bekir'in, Rasûlullah (sav) tarafından namaz kıldırmak için atandığını,²⁵³ hatta vefat ettiği günün sabah namazını bile Hz. Ebu Bekir'in kıldırdığını ve Rasûlullah'ın hücre-i saadetin perdesini kaldırıp sevindiğine dair rivayetin²⁵⁴ tevatür derecesinde sahih olduğunu belirtir. Dolayısıyla Hz. Ebu Bekir'in Üsâme ordusunda kesinlikle olamayacağını ve olmadığını, Hz. Ömer'in ise orduda olduğuna dair sadece bir tek rivayet olduğunu beyan eder.²⁵⁵

²⁵² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 195.

²⁵³ Buharî, "el-Ezan(es-Salât)", 46. (H.no. 678)

²⁵⁴ Buharî, "el-Ezan(es-Salât)", 46. (H.no. 680, 754); Müslim, "es-Salat", 419.

²⁵⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 156 vd.

Rasûlullah (sav), Hz. Ali'yi halife yapmak isteseydi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dahil olmak üzere hiç kimse buna mani olamazdı. Yine öyle bir nass olsaydı; Sahabe-i Kiram, Rasûlullah'ın emrini hemen uygulayacak, Sakife gölgeliğinde hiç toplanmayacaklardı. Zira biz biliyoruz ki Sahabe-i Kiram; Rasûlullah'a karşı ölümüne itaat etmiş, canlarını, mallarını, evladını ve memleketlerini onun emirleri doğrultusunda feda etmiş ve bu fedakarlıklarından dolayı Cenabı Allah; Kur'an'da birçok kez²⁵⁶ kendilerine iltifatta bulunmuştur. Ebu Bekir'in kendinden sonra Hz. Ömer'i tayin etmesine Hz. Ali dahil hiçbir sahabe itiraz etmemişken Rasûlullah'ın tayinine mi itiraz edildiği pek inandırıcı gelmemektedir.

Ebu Bekir'in Rasûlullah'ın vefatının ardından gevşemeyip ilk iş olarak, Müslümanları güzel tavsiyelerle Üsâme'nin ordusunda sefere göndermesi;²⁵⁷ Müslümanlar için moral, İslam düşmanları için de bir korku²⁵⁸ vesilesi olmuştur.

Rasûlullah, açık bir nass bırakabilecek konumda iken, Rasûlullah'ın Hz. Ali'nin imametini kolaylaştırmak için Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i Üsâme'nin ordusu ile gönderdiğini iddia etmek; tarihe kurgusal bakmanın yani anakronizmin göstergesidir. Nitekim bazı insanlar kendi tarihini yeniden kurarken tahayyüllerini tahakkuk etmiş gibi algılamaktadırlar. Bu algı da tarihçilerinin içgüdülerinde Hilafet Teorisi olduğunu gösterir.²⁵⁹ Rasûlullah (sav), Hz. Ali'nin hilafeti için Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i göndermesine gerek olmadığı gibi, eğer Rasûlullah (sav) Hz. Ali'nin hilafeti için birilerini göndermeyi düşünmüş olsaydı, Beni Sâide'de ilk önce toplanan ensarı veya Sa'd b. Ubade'yi göndermesi gerekmez miydi?

6. Hz. Ebu Bekir'in Ensar Hakkındaki Sözleri

Hillî, birinci halife Hz. Ebu Bekir'in ölüm döşeginde iken; "Keşke Rasûlullah'a (sav) ensar'ın imamette hakkının olup olmadığını sorsaydım" dediğini, yani

²⁵⁶ 59 Haşr 8; 22 Hacc 39-40; 48 Fetih 4 ve 18.

²⁵⁷ en-Neccar, Abdulvahhab, *el-Hulefau'r-Raşidun*, Daru'l-Kelime, Beyrut, H. 1406, s. 45 vd. Rıda, Muhammed, *Ebu Bekir es-Sıddık Evvelü Hulefai'r-Raşidîn*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, H.1402, s. 40

²⁵⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e*, V, 254 vd.

²⁵⁹ Krş. Öz, Şaban, "Tarih Felsefesi Bağlamında Şif Tarih Yorumu," *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, s.128 vd.

kendine yapılan biatten şüphe içinde olduğunu, oysa Sakife günü, ensarı ilk olarak biate zorlayanın Hz. Ebu Bekir olduğunu²⁶⁰ iddia etmektedir.

İbn Teymiyye ise, “bütün imamlar Kureyş’tendir”²⁶¹ hadisinin sahih olduğunu Hz. Ebu Bekir’in kendi imametinden şüphe içinde olmadığını, iddiaların yalan olduğunu, hatta bu sözler söylenilmiş olsa bile Hz. Ebu Bekir’in yüceliğine delalet ettiğini, hadisten habersiz olma durumunda bile ictihadının nassa uygun olması onun ilminin kemaline delil olduğunu belirtir. Ayrıca Hillî’nin Hz. Ebu Bekir’i mesâlib bağlamında değerlendirmek için getirdiği bu delilin; Hz. Ali’nin halifelğine delalet eden bir nass olmadığını da anlaşıldığını belirtmektedir.²⁶²

Hillî bir taraftan Hz. Ebu Bekir’in Sakife günü ensarı kendisine biate zorladığını ileri sürerken diğer taraftan; Hz. Ebu Bekir’in hilafet görevinden alınmayı talep ettiğini iddia etmektedir. Şimdi de ensarın imamette hakkının olup olmadığı konusunda Hz. Ebu Bekir’in şüphe içinde olduğunu savunmaktadır. Oysa Selef-i Salihîn Hz. Ebu Bekir’e biat ederek Rasûlullah’tan sonraki en büyük sorunu çözmüş, Müslümanlar arasına ihtilaf girmesine engel olmuşlardır.

7. Hz. Ebu Bekir’in Vefat Anındaki Sözleri

Hillî, Hz. Ebu Bekir’in ölüm döşegindeyken: “Keşke Fatıma’nın evini bulmasaydım. Beni Saîde gölgeliğinde iki adamdan birine biat ederek onu emir yapıp ben de vezir olsaydım” dediğini ve bu sözlerinden, Hz. Ali ve Hz. Zübeyr’in başkalarıyla birlikte Fatıma’nın evinde toplantı halindeyken Hz. Ebu Bekir’in oraya gittiği ve hilafete kendisi dışındakilerin daha layık olduğunun anlaşıldığını ifade eder.²⁶³

İbn Teymiyye ise, bu rivayetin sıhhatinin nakledilmediğini hatırlattıktan sonra Hillî’nin iddialarını red için Hz. Ebu Bekir’in hilafeti boyunca, Hz. Ali ve Zübeyr’e eziyet etmediğini, hatta kendisine biat etmeyen Sâ’d b. Ubâde’ye de eziyet

²⁶⁰ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 195.

²⁶¹ Buhârî, “el-Ahkâm”, 2. (H.no. 7139); Müslim, “el-İmare”, 1818; Ahmed, *Müsned*, XIX, 318,

²⁶² İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 155.

²⁶³ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 195

etmediğini Hz. Ebu Bekir'in Fatıma'nın evine gitmesindeki gayenin; müslümanlara paylaştırılacak Allah'ın malından birşey bulunup bulunmadığını öğrenmek olduğunu, fakat oradaki malın Ehl-i Beyte bırakılmasını uygun gördüğünü savunmaktadır.²⁶⁴

Beni Sa'fde gölgeliğindeki iki kişi, Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde'dir.²⁶⁵ Hz. Ebu Bekir, hilafete ikisini önermiş, fakat Ömer; Rasûlullah'ın en sevdiği kişinin ve sahabilerin en faziletlisinin Hz. Ebu Bekir olduğunu bildiği için ona biat etmiş ve geciken bir kaç sahabe hariç bütün sahabiler ona biat etmişlerdir.

8. Hz. Ömer'in, Hz. Ebu Bekir'e Biati Değerlendirilmesi

Hillî, ilk halifeyi sebbetmek için Hz. Ömer'in: "Ebu Bekir'e biat ani bir karar idi. Allah bizi onun şerrinden korudu, kim bu biate benzer bir biate dönerse, onu öldürün" dediğini ve bu sözden Ebu Bekir'e biatin sağlam bir dayanağının olmadığını ve Ebu Bekir'e töhmet edilmesi gerektiğini ileri sürer.²⁶⁶

İbn Teymiyye ise, Buhârî ve Müslim'de rivayet olunan Hz. Ömer'in sözünün şöyle olduğunu bildirir: "Sizden bazılarınızın şayet Ömer ölürse, filan adama biat edeceğim, dediğini duydum, sizden biriniz, Ebu Bekir'in biati ani bir karardı deyip de kendisini aldatmasın. O biat gerçek bir biattir. Allah, (ortaya çıkan) ihtilafı bir an önce sonlandırmakla fitneyi ortadan kaldırdı. Aranızda boyunların kendisine teslim olacağı biri varsa o da ancak; Ebu Bekir'dir. Sakife günü, Ebu Bekir'in halka; (beni ve Ebu Ubeyde'yi göstererek) "bu iki adamdan birine itaat edin..." sözünden hoşlanmamıştım. Vallahi boynumun vurulması, içinde Hz. Ebu Bekir'in bulunduğu bir kavme emir olmak kadar zoruma gitmez"²⁶⁷ diye buyurduğunu bildirmektedir.²⁶⁸

Hz. Ömer'in sözlerinden ilk halife seçiminin ani olduğunu hazırlıklı olmadıklarını, Hz. Ebu Bekir'e Selef-i Salihîn'in biat ettiğini ve hilafete layık biri olduğunu anlamaktayız. Dolayısıyla Hz. Ömer; Hz. Ebu Bekir'in şerrinden

²⁶⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 156.

²⁶⁵ İbn Hişâm, *es-Sire*, VI, 77 vd; İbn Sa'd, Ebû Abdillâh b. Muhammed (230/844), *Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut trz. II, 268 vd; Taberî, *Tarih*, II, 233; Zehebi, *Tarihu'l-İslam*, III, 5-6,

²⁶⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 194.

²⁶⁷ Buhârî, "el-Muharibin", 17, 6830.

²⁶⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 148.

korunmak için değil, bilakis Allah'ın onunla fitne ateşini söndürdüğünü haber vermektedir. Zira hilafet /yönetim sorununun önemine binaen işin oldubittiye getirilmemesi için Rasûlullah'ın defin işinden önce iç savaşa medar olabilecek²⁶⁹ bu mesele ile ilgilendiler. Hatta Sakife günü aralarında rekabet bulunan ensarın ileri gelen büyük kabilelerinden Evs ve Hazrec'in tam teşkilat hazır olması işlerini zorlaştırmıştır. Yine muhacirlerin önde gelen iki büyük kabilesi olan Beni Haşim ve Beni Ümeyye kabilelerinin hazır olmaması muhacirlerin rekabetinden söz ettirmemiş. Bilakis işlerini kolaylaştırarak hilafetin muhacirlere geçmesine²⁷⁰ vesile olmuştur.

B. FIKHÎ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR

1. Halid b. Velid'e Kıyas Uygulanmaması

Hillî, Hz. Ebu Bekir'i; Halid b. Velid'in Müslüman olan Malik b. Nuveyre'yi öldürdüğü için kıyas uygulamamakla yani Allah'ın haddlerini tatbik etmemekle suçlamaktadır. Yine Hillî, Halid'in Malik'i öldürdükten sonra aynı gün hanımı ile evlendiğini ve Hz. Ömer'in Halid için kıyas talebinde bulunmasına rağmen Hz. Ebu Bekir'in bunu icra etmediğini²⁷¹ iddia etmektedir.

İbn Teymiyye ise; ümmetin halifesi olan Hz. Osman'ın katillerine kıyas uygulanmamasının bundan çok daha büyük bir suç olduğunu, zira Hz. Osman'ın Malik'ten daha ziyade masum olduğunu ve mazlumca şehid edildiğini belirtir. Eğer Hz. Ali için Hz. Osman'ın katillerine kıyas uygulamamakta bir özur varsa; bu özrün daha büyüğü Hz. Ebu Bekir için de vardır. Bunun için İbn Teymiyye; "Hz. Ebu Bekir mazur değilse Hz. Ali de mazur değildir" diye açıklama yapmaktadır.²⁷²

Hz. Ömer; Hz. Ebu Bekir'i Halid'e kıyas uygulamaya zorladığı gibi Talha ve Zübeyr de Hz. Ali'yi Hz. Osman'ın katillerine kıyas uygulamaya zorladığı inkâr edilemeyen bir gerçeklerdir. Üstelik Hz. Osman'ın katillerine kıyas uygulanmaması

²⁶⁹ Azimli, a.g.m, s.36.

²⁷⁰ Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgaı*, Pozitif Matmaacılık, Ankara 2001, s. 38 vd.

²⁷¹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 115.

²⁷² İbn Teymiyye, a.g.e, V, 267 vd.

Cemel ve Sıffin gibi çok daha büyük fitnelerin çıkmasına sebep olmuştur. Oysa Hz. Osman'ın katillerini öldürmek bu savaşları yapmaktan daha kolaydı.

Halid b. Velid, Beni Cüzeyme maharebesinde de bir teville bazı masumları öldürmüştü. Bu haber Rasûlullah'a ulaşınca Halid'e kısas uygulamamış, sadece "Allah'ım! Ben, Halid'in yaptığından uzağım"²⁷³ demiştir. Yine Üsame b. Zeyd Müslümanlığını ilan eden birini öldürdüğü için Rasûlullah tarafından azarlanmış,²⁷⁴ ancak kısas uygulanmamıştır. Aynı şekilde Halid, bir teville²⁷⁵ Malik'i vurmuş olduğu için Hz. Ebu Bekir, icihad edip kısas uygulamamış, şikâyete gelen Ebu Katede'yi geri göndermiş fakat ailesine de Malik'in diyetini ödemiştir.²⁷⁶ Muhakkak ki Hz. Ebu Bekir'in bu siyaseti; Rasûlullah'ın siyasetine benzemektedir. Zira Hz. Ebu Bekir İslam orduları başkumandanı olan Halid'i kısasen öldürseydi, çok daha büyük iç ve dış fitneler meydana gelebilecekti.

Hz. Ebu Bekir'in hilafetinden sonra hilafet makamına geçen Hz. Ömer, kendi döneminde Halid'e kısas uygulamamıştır. Hz. Ebu Bekir dönemindeki Hz. Ömer'in kısas talebine gelince, hem Ehl-i Sünnet ve hem de Şîa'ya göre Hz. Ömer; Hz. Ebu Bekir'den daha âlim değildir. Ayrıca Hillî birçok yerde cahillikle suçladığı Hz. Ömer'den, Hz. Ebu Bekir'i kötülediği yerde; isabetli görüş sahibi olarak bahsetmesi de ilginç olarak kabul edilebilir.

2. Hilafet ve İcma'

2. 1-Hz. Ebu Bekir'in İmametindeki İcma'

Hillî: "Ehl-i Sünnet, Ebu Bekir'in hilâfeti icma' ile sabittir, diyorlar. Hâlbuki icma' olmamıştır. Çünkü Hâşimoğullarından bir topluluk Ebu Bekir'in halifeliğini kabul etmemiştir. Selman, Ebu Zerr, Mikdad, Ammar, Huzeyfe, Sa'd b. Ubâde, İbn Abbas, Zeyd b. Erkam, Üsame ve Halid b. Said b. As gibi birçok sahabe Ebu Bekir'in hilafetini kabul etmemişlerdir. Babası da bu işi ona uygun görmemiştir.

²⁷³ Buhârî, "el-Meğâzî", 59. (H.no. 4339) "el-Ahkâm", 35. (H.no. 7189)

²⁷⁴ Müslim, "el-İman", 158; Ebû Davûd, "el-Cihad", 2643,

²⁷⁵ Rıda, *Ebu Bekir es-Sıddık*, s.74.

²⁷⁶ en-Neccar, *el-Hulefau'r-Raşidun*, s.58.

Babası: "Kim halife oldu?" diye sormuş. "Oğlun halife oldu," cevabını alınca: "Ali ve Abbas'a işaret ederek; o iki mustaz'af ne yapıyordunuz?" diye sordu. Kendisine: "O ikisi Rasûlullah'ın techiz ve tekfin işleriyle uğraşıyorlardı. Geride kalanlar içinde Ebu Bekir en yaşlıları olduğu için onu seçtiler" denilince babası; "ben ondan daha yaşlıyım" demiştir. Ayrıca Hanife oğulları da hilafetini kabul etmeyerek ona zekâtlarını vermemiş, bunun üzerine Ebu Bekir onları mürted ilan edip onlarla savaşmış ve birçoklarını esir etmiştir. Hatta Ömer savaştan geri durmuş ve halifeligi esnasında bu esirleri geri vermiştir."²⁷⁷

İbn Teymiyye ise; Şii'lerin "Allâme"²⁷⁸ dedikleri Hillî'yi mürtedlerin arkadaşı, insanların en cahili, en müfterisi ve bu sözleri ile Allah'a, Rasûl'üne ve müttaki evliyalara olan düşmanlığının ifşa olduğunu, Allah'ın onu rezil ettiğini belirttiikten sonra şöyle der: "Rafizî Şii'ler; kendi batıl isteklerini savunan kişinin deccal olduğunu dahi bilseler onu tasdik ederler. Menfaatine göre, evet veya hayır diyen bir kimseden hayır gelmez. Rafizî Şii'ler, kendilerine ulaşan haberlerin hevâ, heves ve menfaatlerine uygun olduğu durumda, haberin doğruluğunu araştırmadan onu tasdiklerler. Kim de; menfaatlerine uygun konuşmaz ise onu da araştırmadan yalanlarlar"²⁷⁹

Bütün İslam âlimleri, Müseylime'nin tabileri olan Beni Hanife'nin Rasûlullah'ın onayı ile mürted olduklarını kabul etmelerine rağmen, Hillî'nin onları; Hz. Ebu Bekir'in imametinde icma' makamındaymışlar gibi görmesi düşündürücüdür. Yine Hillî, Hz. Ebu Bekir'in; mürted olmuş Hanifeoğulları ile sırf kendisine biat etmedikleri ve zekâtı vermedikleri için savaşır esir aldığı iddia etmektedir.

Oysa Hz. Ebu Bekir, Beni Hanifeli Müseylime ve tabilerini Rasûlullah'ın onayı ile yalancı ve mürted olup dinden çıktıkları için öldürüp, esir etmiştir. İslam âlimleri bu tutumundan dolayı Hz. Ebu Bekir'i; 1400 yıldır takdirle anmış ve onun en büyük faziletlerinden biri olarak kabul etmişlerdir. Hz. Muhammed (sav) henüz

²⁷⁷ Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, 197.

²⁷⁸ Uyar, *Şii Ulemânın Otoritesinin Temelleri*, s.80.

²⁷⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 171.

hayattayken; nübüvvet iddiasında bulunan mürted ve yalancı Müseylime'yi uyarmış fakat vefat ettiği için mudahale Hz. Ebu Bekir'e kalmıştır.²⁸⁰ Hatta bir diğer yalancı peygamber Esvedü'l-Ânsî'nin, Yemen'in San'a şehrinde öldürüldüğü haberi Peygamberimize ulaşınca da; onu öldüren Feyruz Deylemi'yi övmüş²⁸¹ tür.

Mürted Beni Hanife; yalancı peygamber Müseylime'ye inanmış yüzbin kişilik bir kabile idi. Hz. Ali bu savaşta görev aldığı için kendisine bir cariye verilmiştir. Hem Hz. Ali'nin Ümmü Muhammed el-Hanefiyye'yi yalancı peygambere karşı yapılan Yemame harbinde, cariye olarak alması dahi gösterir ki Hz. Ali de Beni Hanife'nin mürted olduğunu kabul etmiştir. Üstelik Hz. Ali, İslâm şeriatının hükümleri doğrultusunda Hz. Ebu Bekir'in bunlara karşı savaş açmasından dolayı onu tebrik²⁸² etmiştir.

Hillî'nin ilmi hatasına gelince; Hz. Ebu Bekir'in zekât vermedikleri için savaştığı kabile Beni Hanife değil, Esed, Gatafan ve Tayy kabileleridir.²⁸³ İbn Teymiyye bu konuda alaylı bir dille der ki:

“Ey Rafizî Hillî! Madem Hz. Ebu Bekir'e biat etmeyenler arasında, dinden çıkmış mürtedleri sayıyorsun neden Yahudileri, Berberileri, Kisra ve Kayseri de saymıyorsun?”²⁸⁴

İbn Teymiyye, Hillî'nin “Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir'in mürtedlere karşı açtığı savaştan geri durmuş ve halifeliği esnasında bu esirleri geri vermiştir” iddiasının bir iftira olduğunu, bilakis Hz. Ömer'in zekâtı kabul etmeyenlere karşı yapılan savaşta, Hz. Ebu Bekir'in safında yer aldığını, ancak işin başında “La ilahe illallah diyenlerle nasıl savaşsın diye” aralarında bir münazara çıktığını ve istişare sonucunda Hz. Ebu Bekir'in “hadiste geçen -İlla bi hakkiha- istisnasını hatırlatması ve zekâtında İslam'ın

²⁸⁰ Peygamberimizin; daha önce kendisine: “(Değil sana risalette ortaklık vermek,) bir hurma dahi bile vermem”(Buhari, “Menakib”, 25. (H.no. 3620); Müslim, “er-Rü'ya”, 2273. dediği Müseylime'ye gönderdiği mektup günümüze kadar ulaşmıştır. Şu an Topkapı sarayında sergilenmektedir.)

²⁸¹ İbnü'l-Esir, II, 313. (Rasûlullah: “Onu salih, mübarek bir ev halkından, mübarek bir kişi; ed-Deylemi öldürdü!” diye buyurmuştur.)

²⁸² ([\(30/07/2012\)](http://selef01.blogcu.com/sia-ya-reddiyye/6030743Neccef Toplantısı Risalesi, s. 31))

²⁸³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 437 vd.

²⁸⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 174.

haklarından biri olduğunu dile getirmesi ile Hz. Ömer; onun görüşünü kabul etmiştir.²⁸⁵

Hız. Ali'ye biat etmeyen veya biatini bozan yüzünü aşkın sahabe ve tabiinden bahsetmeyen Hillî'nin, Hz. Ebu Bekir'e biat etmedikleri iddiası ile sıralamış olduğu birkaç sahabe gelince: İbn Teymiyye bu iddia içerisinde sadece Sa'd b. Ubade'nin biat etmediğinin doğru olduğunu, onun dışındakiler için söylenilenin siyer ve hadis âlimlerince bilindiği gibi tamamen yalan olduğunu delilleri ile anlatmaya çalışır. Üsame b. Zeyd; Hz. Ebu Bekir'in ordu komutanıdır ve kendisine biat etmeden sefere çıkmamıştır. Hiçbir akıl devlet başkanının emri altındaki komutanın, devlet başkanına biat etmediği iddiasını kabul edemez. Halid b. Said adlı sahâbî ise Rasûlullah (sav) sefere çıktığında yerine vekil olarak atadığı kişidir. Hz. Ebu Bekir'e biat etmiş, fakat Rasûlullah (sav) dışında kimseye vekillik yapamayacağını bildirmiştir. Hz. Ali ve diğer Haşimoğulları da bazı rivayetlerde ertesi gün, bazı rivayetlere göre de iki veya altı ay sonra kendi istekleri²⁸⁶ ile Hz. Ebu Bekir'e biat etmişlerdir.

Sahâbilerden Sa'd b. Ubade hariç hepsi istişare ile seçilen²⁸⁷ Hz. Ebu Bekir'e ve Hz. Ömer'e biat etmiştir. Sa'd; Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in faziletlerini inkâr etmemiştir. Ancak hilafetin Kureyş'in hakkı olduğunu bilmediği için ensarın (yani kendisinin) imam olmasını istemiştir. Dolayısıyla Hz. Ebu Bekir değil de Hz. Ali dahi seçilmiş olsaydı; Sa'd, yine biat etmeyecekti. Çünkü Sa'd halifelğin herhangi bir nass ile Hz. Ali'nin hakkı olduğunu da söylemiyordu. O kendinin halife olmasını arzuluyordu. Hillî'nin, Sa'd b. Ubade'yi örnek olarak vermesi de kendi Şîî düşüncesine zarar vermektedir. Zira Sa'd b. Ubade'nin halife olmak istemesi de; Hz. Ali hakkında herhangi bir nass olmadığını savunduğu anlamına gelmektedir.

Hillî'nin, Ebu Kuhafe'den rivayetine gelince; Hz. Ebu Bekir'den yaşlı birçok sahâbî vardı. Abbas dahi Hz. Ebu Bekir'den büyüktü. Belki de en yaşlısı Ebu Kuhafe

²⁸⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 175.

²⁸⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 177.

²⁸⁷ Azimli, Mehmet, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII (2007), sy: 1. s. 38.

idi. Rasûlullah vefat edince Mekke çalkalandı. Ebu Kuhafe durumu sorunca: Rasûlullah (sav) vefat etti” dediler. Ebu Kuhafe: “çok büyük bir haber, peki yerine kim seçildi?” diye sorunca: “oğlun seçildi” dediler. Ebu Kuhafe: “Menaf ve Muğire oğulları kabul ettiler mi?” diye sorunca “evet” dediklerinde: “Allah’ın verdiği mani olabilecek, vermediğini de zorla alacak kimse yoktur” dedi.²⁸⁸

Öyleki Ebu Sufyan b. Harb, Hz. Ebu Bekir’in halife seçildiğini duyunca, Hz. Ali ile Abbas’ın yanına gidip: “Vallahi, isterseniz, ben onun üzerine her taraftan süvarileri ve piyadeleri doldururum!” deyince Hz. Ali: “yazıklar olsun sana ey Ebu Süfyan! Müslümanlar, birbirlerinin evlerine gelirse nasihat eder, hayırlı öğüt verirler. Münafıklar da, birbirlerinin yurtlarına ve akrabalarına yaklaşırlarsa, hainlik ve yaramazlık eder, ortalığı karıştırırlar! Ey Ebu Süfyan! Vallahi sen bununla ancak fitne ve fesat çıkarmak istiyor, İslamiyete ve Müslümanlara düşmanlığımı sürdürüp duruyorsun! Fakat sen bununla onlara hiçbir zarar veremeyeceksin! Senin öğüdün bize gerekmez!²⁸⁹ deyip fitneden uzaklaşmış ve daha sonra istekli olduğu bu siyasi tutumuna²⁹⁰ rağmen umumi biate katılmıştır.

Sahiheynde rivayet edildiğine göre, Ümmü’l-Müminin Aişe şöyle bir rivayette bulunmaktadır: Rasûlullah’ın kızı Fatıma, Hz. Ebu Bekir’e haber göndererek babasının Medine, Fedek ve Hayber humusundan kalan mirasını istedi. Hz. Ebu Bekir, ona; Rasûlullah’ın (sav) “Biz Peygamberlerden miras alınmaz, geride bıraktıklarımız sadakadır” sözüyle cevap verdi ve “Ey Fatıma! Âl-i Muhammed (sav) bu maldan yiyebilir. Vallahi ben Rasûlullah’ın uygulamasından bir şey değiştirmem, sadece onun yaptığını yaparım” diye ekledi. Bunun üzerine Fatıma, Hz. Ebu Bekir’e gücendi ve vefat edinceye kadar onunla konuşmadı. Hz. Ali, Fatıma’dan dolayı Müslümanlardan hürmet görüyordu. Fatıma vefat ettikten sonra, Hz. Ebu Bekir’e biat etmediği için Müslümanların kendisine karşı yüzlerini asık görünce, Hz. Ebu Bekir’le barışıp ona biat etmek istedi.

²⁸⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 178.

²⁸⁹ Taberî, *Tarih*, III, 202-203, İbnü’l-Esir, *el-Kamil*, II, 326.

²⁹⁰ Azimli, *a.g.m.*, s.38.

Hiz. Ali, Hiz. Ebu Bekir'e haber g6ndererek onu davet etti ve yalnız başına gelmesini istedi. Çünkü Hiz. Ömer'in onunla birlikte gelmesinden endişe ediyordu. Hiz. Ömer, Hiz. Ebu Bekir'in yalnız gitmemesini tavsiye etti. Hiz. Ebu Bekir: "Bana yapabilecekleri birşey yoktur, gideceğim" deyip gitti. Hiz. Ali, Hiz. Ebu Bekir'i yalnız g6r6nce Şehadet getirdi ve sonra Ő6yle konuştu: "Biz senin faziletini ve Allah'ın sana verdiği nimetlerini biliyoruz. Allah'ın sana verdiği bu nimetlerden dolayı sana haset etmiyoruz. Fakat bize karşı sert davrandığını d6Őt6n6yoruz. Ras6lullah'a (sav) yakınlığımızdan dolayı kendimizi hak (hisse) sahibi g6rm6Őt6k."

Hiz. Ali'nin s6zleriyle g6zleri yaŐaran Hiz. Ebu Bekir: "nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim için Ras6lullah'ın(sav) yakınlarını g6zetmek, kendi yakınlarımı g6zetmekten daha sevimlidir. Bu mallar y6z6nden aramızda çıkan ihtilafa gelince, benim amacım hakkın yerine gelmesidir. Ras6lullah'ın(sav) yaptığını g6rd6đ6m Şeyleri terk etmedim" deyince Hiz. Ali, 6đle namazından sonra biat edeceğini s6yler. Hiz. Ebu Bekir, namazdan sonra; Şehadet getirip Hiz. Ali'nin biatte gecikmesindeki mazeretini kabul ettiğini açıklar.

Sonra Hiz. Ali, Allah'tan bağışlanma ve mağfiret dileyerek Hiz. Ebu Bekir'i 6v6p biatte gecikmesinin Hiz. Ebu Bekir'e rekabetten ileri gelmediğini, sadece Ras6lullah'a akrabalıktan dolayı hak (hisse) sahibi olduklarını d6Ő6nerek beklediklerini s6yler ve Hiz. Ebu Bekir'e biat edip M6sl6manları sevindirir.²⁹¹

Bunlarla beraber imamet seçiminde birkaç kişinin muhalefeti icma'a zarar vermez. B6ylesine k66k ihtilafalara itibar edilmiş olsaydı; başta Hiz. Ali olmak 6zere, hiçbir imamın (halifenin) imameti geçerli olmazdı. Oysa biz biliyoruz ki Hiz. Ali, kendisine biat etmeyen veya biatini bozan y6z bin civarındaki m6sl6manın isyanına rağmen, hem kendisi hem de kendisinden 6nceki ilk 6 halife Raşid halifelere dendir. Emir olmak isteyen Sa'd b. Ubade veya Muaviye gibilerin biatten geri durması ne Hiz. Ebu Bekir'in imametine ne de Hiz. Ali'nin imametine zarar verir. Ahmed b. Hanbel ve Muhammed b. Cerir et-Taber6 gibi 6limlerin çoğu, birkaç kişinin

²⁹¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 179-180. (Hilafet için sahabilere destek g6rmeyen Hiz. Ali'nin bir s6re sonra biat etmesi dahi bazı Ő6ilerin en eskiye dayanmak gayretiyle; "6cy6z sahabinin Resu-lullah d6neminde Şia inancında oldukları" iddiasının doğru olmadığı kanaatini oluŐturmuŐtur.

muhalefetinin icma'a zarar vermeyeceği konusunda görüş belirtmişlerdir. Üstelik hilafetin sıhhati hakkında kabul gören görüş; hakça güçlü bulunan cumhurun ittifakıdır. Nitekim Rasûlullah'tan (sav) rivayet olunan bazı hadisler de buna işaret etmektedir: "Cemaatten ayrılmayınız. Allah'ın eli cemaatin üzerindedir. Şeytan tek kişi ile beraberdir, iki kişi ile daha uzaktır",²⁹² "Büyük topluluktan(Sevad-ı Azam'dan) ayrılmayınız, onlardan ayrılan cehennemdedir."²⁹³

Hiz. Ebu Bekir'in imameti üzerine ittifak edenler, Hiz. Ali'nin imameti üzerine ittifak edenlerden çok daha fazla olduğu inkâr edilemeyen bir gerçektir. Müslümanların üçte biri, belki de daha fazlası Hiz. Ali'ye biat etmediği gibi, onunla savaşmış hatta büyük sahabîlerden bir kısmı onun safında yer almayı ondan ayrılmışlardır.²⁹⁴ Ümmetten bazılarının geri çekilmeleriyle imametın zemmedilmesi caiz olsaydı; Hiz. Ali'nin imameti, diğer ilk üç halifenin imametinden daha fazla zemmedilmesi gerekecekti. Oysa Hiz. Ali de diğer ilk üç halife gibi raşid halifelerdendir.

Muhakkak ki Rasûlullah'ın (sav) vefat etmesiyle bazı kabile liderlerinin halifelik konusunda bir beklenti içine girmesi olağanüstü bir durum değildir. Bir sultan dahi vefat ettiğinde ana-baba bir kardeşler birbirine girmekte ve çok kötü sonuçlar dahi intac edebilmektedirken, farklı toplulukların bazı temennilerde bulunması ve akabinde inkisar-ı hayale uğramaları da doğaldır.²⁹⁵ Zaten bu gibi işlerin yüzde yüz sorunsuz çözülebileceği ihtimali çok zayıftır.

Hiz. Davut (a.s) kendisi gibi peygamber olan oğlunu halife tayin ettiğinde dahi Hiz.Süleyman'a (a.s) karşı isyan çıkmışken Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ali'ye karşı isyan çıkması gayet doğal görülebilmektedir. Önemli olan ittifak ve seçim neticesinde Müslümanların biatıyla iş başına geçen halifenin "adil" bir idareci olup olmadığıdır.

²⁹² Taberâni, Ebu'l Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mucemu'l-Kebir*, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyni, Daru'l-Harameyn, Kahire 1995, VII, 193.

²⁹³ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 115; Ahmed, XXX, 392.

²⁹⁴ İbn Teymiyye, VIII, 180 vd.

²⁹⁵ Krş. Öz, Şaban, "Şii ve Sünnî Tarih Yorumu Açısından Hiz. Ali'nin Hiz. Ebu Bekir'e Biat Meselesi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, sy.1 s. 187.

Bu özellik de başta Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer olmak üzere her dört halifede de mevcuttur.

2. 2-Hz. Ali'nin İmametindeki İcma'

Hillî: "Ali'nin biatinde icma' aramaya ihtiyaç yoktur, çünkü Ali'nin imameti nass ile sabittir"²⁹⁶ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise imametın takdim edilmesi ile ilgili nassların Hz. Ebu Bekir'e delalet ettiği, Hz. Ali'ye delalet etmediğinin daha önce anlatıldığını, Rasûlullah'tan sonra (Hz. Ali de dahil) ümmetin Hz. Ebu Bekir'in imametinde icma' edip onu "Allah Rasûlü'nün halifesi" olarak tesmiye etmelerinin Hz. Ebu Bekir'in faziletinin diğer bir yönü olduğunu savunmaktadır.

İbn Teymiyye devamlı, Şif'lerin Hz. Ebu Bekir'in hilafeti hakkında yaptıkları tartışmaların iki yönlü olduğunu; birincisinin, hilafetin fiilen gerçekleşip gerçekleşmediği, ikincisinin ise onun hakkı olup olmadığı konusu olduğunu bahseder. Hz. Ebu Bekir'in imametinin fiilen gerçekleştiği tevatürle sabittir. Çünkü ümmet, Hz. Ebu Bekir'in Rasûlullah'ın (sav) yerine geçip hilafeti yürüttüğünü, haddleri tatbik edip hukuku yerine getirdiğini, kâfirlere savaş açıp mürtedleri öldürdüğünü, işleri ve sorumlulukları ehline tevdi edip, malları taksim ettiğini, halifenin yapması gereken ne varsa hepsini yaptığını ve ümmetin birliğini²⁹⁷ sağlayarak imamet görevini yerine getirdiği hususunda ittifak etmiştir. Hz. Ali'nin imametini ispatlayacak her delil, Hz. Ebu Bekir'in imametına daha layıktır.²⁹⁸

Usame'yi ve babasını göreve atayan Rasûlullah (sav), Ali'yi halife yapmak isteseydi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dahil olmak üzere hiç kimse buna mani olamazdı. Zira Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer'i halife tayin etmesine kayda değer bir itiraz yapılmamışken Rasûlullah'ın tayinine nankörlük yapıldığı iddiası inandırıcı gelmemektedir. Yine öyle bir nass olsaydı, Sahabe-i Kiram; Rasûlullah'ın emrini

²⁹⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s.198.

²⁹⁷ Loust, Henry, *İslamda Ayrılıkçı Görüşler*, çev. Ethem Ruhi Fiğlalı, Pınar yay. İst, 1999, s.20.

²⁹⁸ İbn Teymiyye, VIII, 183.

hemen uygulayacak, Sakîfe gölgeğinde kamuya açık siyasi bir kongre²⁹⁹ hükmünde olan istişare için hiç toplanmayacaklardı. Zira biliyoruz ki Sahabe-i Kiram; Rasûlullah'a karşı ölümüne itaat etmiş, canlarını, mallarını, evlatlarını ve memleketlerini onun emirleri doğrultusunda feda etmiş ve bu fedakarlıklarından dolayı Cenabı Allah; Kur'an'da birçok kez³⁰⁰ kendilerine iltifatta bulunmuştur.

Hz. Ebu Bekir için icma'ı şart koşanlar, aynı şartı Hz. Ali için de koşmalıydılar. Yoksa ayet ve hadisleri sadece kendi görüşümüz doğrultusunda tevil ederek yorumlamamız, algılama ve kavrama kültürümüzle tezat oluşturabilir. Sonuç itibariyle İslam ümmeti Allah'ın da iradesiyle; hem Hz. Ebu Bekir'i, hem Hz. Ömer'i, hem Hz. Osman'ı hem de Hz. Ali'yi halife olarak seçmiştir. Her dördü birbirinin meziyetine inanmış ve kendilerinden önce gelen halifelere biat etmişlerdir.

2. 3-Ebu Bekir'in Hilafetindeki İcma'nın Geçerliliği

Hillî: "Dalâlet konusunda icma' olsa da esas değildir, hükümler üzerinde toplanılıp görüş birliği yapılması gerekir. Yoksa hata olur. Ebu Bekir'in imametindeki icma' konusunda deliller ya akli ya da nakli olmalıdır. Akılda Ebu Bekir'in imametine bir delil yoktur. Nakli delile gelince Ehl-i Sünnet âlimleri, Rasûlullah'ın vasiyetsiz vefat ettiğini, imamların seçiminde nassa ihtiyaç olmadığını, Kur'an'ın da buna değinmediğini söylerler. Oysa Ebu Bekir'in imamete seçilmesinde icma' olmuşsa dahi (biat eden bütün sahabiler) hata yapmışlardır. Dalâletle yaptıkları bu icma' geçersizdir."³⁰¹

İbn Teymiyye ise; "Dalâlette, icma' esas değildir" sözüyle; icma' ile seçilen halifenin, Allah'ın emirlerini yürüttüğü takdirde ancak kendisine itaatin vacib olduğunu, itaatin zatın şahsına olmadığı kastedilmiş ise bunun doğru olduğunu, Rasûlullah'a (sav) itaatin dahi mücerred şahsından değil, bilakis ona itaatin Allah'a itaat olarak kabul edilmesinden kaynaklandığını dile getirir. Fakat eğer Hillî yukarıdaki sözüyle; icma'nın bazen hakka muvafık bazen da muhalif olduğunu

²⁹⁹ Ziyauddin, Rayyis, *İslam Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. Ahmet Sarkaya, İst, 1990, s. 59.

³⁰⁰ 59 Haşr 8; 22 Hacc 39-40, 2 Bakara 143.

³⁰¹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s.198

kastediyorsa bu iddiasının, icma'nın hüccetliği hakkında büyük bir itham olduğunu hatırlatır. Çünkü bu iddianın; ümmetin batıl üzerine icma' yapabileceği anlamına geldiğini söyler.³⁰²

Oysa birçok hadiste; İslam ümmetinin dalâlet üzerine icma' etmeyeceği, (hak üzere icma edeceği) belirtilmiştir.³⁰³ Yani ümmetin icma'ına itaat; dalâlete değil hakikate itaattir. Madem Rasûlullah'ın vefatından sonra (30'lu yaşlardaki Hz. Ali dahil) Medine ehli, 60'lı yaşlardaki Rasûlullah'ın baş danışmanı ve veziri olan; Hz. Ebu Bekir'in imametine icma' etmiş, o zaman; "Hz. Ebu Bekir'in imametine itaat ve teslimiyet, Allah ve Rasûl'ünün emridir" denilebilir. Ümmetin hilafetini icma' ile kabul ettikleri Hz. Ebu Bekir'e itaati Allah emrediyorsa, ona isyan etmek de Allah'a isyan etmek anlamına gelir. Çünkü ulu'l-emre itaat Allah'ın emridir.

İbn Teymiyye devamla; "Hz. Ebu Bekir'in imametindeki icma'ı kabul etmeyenler Hz. Ali'nin imametindeki icma'dan söz edemezler. İmamî Şiilerin; "insanlar için aklen bilindi ki; imameti nassla sabit ve masum imamlar lazımdır" sözü bizlere gösterir ki, Hz. Ali için kabul ettikleri nasslar diğer on imam hakkında olmadığından dolayı, -eğer icma'ı kabul etmezlerse- diğerlerinin imametleri de batıl ve geçersiz olur. Madem hakikatin ortaya çıkması ile usulleri batıl oldu, o zaman Ehl-i Sünnet'in hüccetleri haktr. Çünkü icma' haktr. Zaten onlar icma'ı delil olarak kabul etmezlerse, Rasûlullah'ın söylediğini iddia ettikleri sözler dışında delilleri de kalmaz"³⁰⁴ diye reddiyede bulunmaktadır.

Hz. Ebubekir'in hilafetini bu bağlamda ele alacak olursak, muhakkak ki ulemanın itifaki ile birçok nass Hz. Ebu Bekir'in imametinin hak ve doğru olduğunu gösterir.³⁰⁵ Bu konuda hiç ihtilaf edilmemiştir. İhtilaf olan mevzu, yapılan hilafet ahdinin özel bir nassla mı, yoksa icma' ve seçim ile mi sabit oluşu hakkındadır. Ehl-i Sünnet'in âlimleri Sıddik'in hilafeti hakkındaki nasslarda da ittifak etmişlerdir. Nitekim ulemanın icmâ'nın nasslara dayanması gerektiği bilinmektedir. Şimdi Hz. Ebu Bekir'in imametinin hak ve doğru olduğunu gösteren delillerden bir kaçını verelim:

³⁰² İbn Teymiyye, VIII, 183,184.

³⁰³ "Benim ümmetim dalâlet üzerine icma' etmez" Tirmizi, "el-Fiten", IV, 466, (H no:2167)

³⁰⁴ İbn Teymiyye, VIII- 184.

³⁰⁵ İbn Hacer, *es-Savâiku'l-Muhrika*, s. 24.

Allah (c) buyurur ki: *"Siz insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoysunuz ve Allah'a inanırsınız."*³⁰⁶

Bu ayet Rasûlullah'ın ashabının bütün hak ve iyi olan şeyleri emrettikleri, batıl ve kötü olan şeyleri de yasak ettikleri anlamına gelir. Sahabiler, Allah'ın vacib kıldığını vacib, haram kıldığını da haram olarak ilan etmek ve haksızlıklar karşısında susmamakla emrolunmuşlardır. Öyleyse sahabiler, imametın seçiminde, hakkı bırakıp batıla sarılmaz. Hz. Ebu Bekir'in velayeti haram, batıl bir şey olsaydı; ona itaat haram olduğu gibi, onu bu işten vazgeçirmeleri de vacib olurdu. Eğer Hz. Ali'ye biat etmek vacib olsaydı, ona bu hakkı vermek üzere bu amaçla çalışmak sahabiler için en büyük ma'ruf (iyilik) olurdu. Madem sahabiler Hz. Ali'nin imameti için çalışmamış, öyleyse "iyiliği emir" bunda görünmemektedir. Sahabiler, Hz. Ebu Bekir'in imametinde karar kılmayı "iyiliği emir" olarak gördüler. Öyleyse insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetin kararına saygı göstermek gerekir. Hz. Muhammed'in (sav), diğer peygamberlerden sonra gönderilmesi bir eksiklik olmadığı gibi, Hz. Ali'nin de ilk üç halifeden sonra gelmesi onun hilafetine bir zarar vermemiştir.

Allah (cc) mezkûr ayetlerde buyurur ki: *"Erkek ve kadın bütün müminler, birbirlerinin yardımcılarıdır; İyiliği emreder, fenalıktan alıkoyar, namazı gereği gibi kılar, zekâtı verir, Allah'a ve Rasûl'üne itaat ederler. Muhakkak ki Allah bunları rahmetiyle bağışlayacaktır. Gerçekten Allah (cc) Aziz ve Hâkim olandır."*³⁰⁷

*"Böylece biz sizi vasat (mu'tedil ve seçkin) bir ümmet kıldık ki, bütün insanlık üzerine adalet timsali hak şahidleri olasınız. Rasûl de sizin üzerinize şahid olsun."*³⁰⁸

Allah'ın insanlık için şahid kıldığı kimseler, elbette ki şahidlik edecekleri hususu en iyi bir şekilde bilmeleri ve onunla amel etmeleri gerekir. Şayet sahabiler Allah'ın haram kıldığını helal, helal kıldığını da haram kılmış olsalardı, insanoğlu

³⁰⁶ 3 Âli İmran 110.

³⁰⁷ 9 Tevbe 71.

³⁰⁸ 2 Bakara 143.

üzerine nasıl şahidlik yapacaklardı. Yani denildiği gibi sahabilerin yanında Allah Rasûlü, Hz. Ali'nin imameti hakkında en ufak bir şey söylemiş olsaydı, hiç şüphesiz Cenabı Allah'ın insanoglu için hak şahid olarak yazdığı bu mümtaz sahabiler bu duruma şahidlik edecekler ve hakkı gizlemeyeceklerdi. Nitekim böyle bir şey yapmak onlara ne yaraşır ne de yakışır.

Bu anlatılanlara delil niteliğinde Hz. Ömer'in rivayet ettiği bir hadisi şerif verelim: "Bir gün Rasûlullah'ın önünden bir cenaze geçti. İnsanlar ölen kişiyi hayırla anınca Rasûlullah: "vacip oldu" dedi. Daha sonra başka bir cenaze geçtiğinde, insanların bunu kötülükle andıklarını gören Rasûlullah yine: "vacip oldu" dedi. Rasûl-İlah'a (sav) bunun ne demek olduğu sorulunca: "Sizin hayırla andığınız cenaze için; Cennet ona vacip oldu, dedim. Yine sizin kötülükle andığınız cenaze için ateş ona vacip oldu, dedim. Çünkü sizler Allah'ın yeryüzündeki şahidlerisiniz"³⁰⁹ dedi.

Ümmetin ittifak ettiği bir şeyde onlara muhalefet etmek, müminlerden başkasının yoluna girmek sayılır ki bu da "hep beraber Allah'ın dinine sınıksı sarılın. Birbirinizden ayrılıp dağılmayın"³¹⁰ ayetine muhalefet olduğu için zemmedilmesi gereken bir husustur. Tahminimce Hz. Ali de Hz. Ebu Bekir'e biatini iki/altı ay geciktirmesinin doğru olmadığını bu ve benzeri ayet ve hadisleri düşünerek karar vermiş ve biat etmiştir. Dolayısıyla Hz. Ali'nin biat kararına yani Hz. Ebu Bekir'in emri altına girmesine saygı gösterilmelidir. Oniki İmam Şîasının imamet nazariyelerinin diğer Şîa kolları tarafından kabul edilmemiş olması söylediklerimizi destekler niteliktedir.

İbn Teymiyye, Hilli'nin Hz. Ebu Bekir'in imametinde sahabilerin icma'mını, (görüş birliğini) dâlaletle nitelemesinin asılsız ve haksız bir iddia olduğunu ilan ettikten sonra; ayet ve hadislerin Hz. Ebu Bekir'e itaati zorunlu kıldığını ispatlamasına rağmen tekidlemek üzere başka naslardan da örnekler verir.³¹¹

³⁰⁹ Buharî, "el-Cenaiz", 85. (H.no. 1367); Müslim, "el-Cenaiz", 949.

³¹⁰ 3 Ali İmran 103.

³¹¹ İbn Teymiyye, VIII, 188 vd.

*"Ey İnananlar! Allah'a itaat edin, Rasûlüne ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanmışsanız bir şey hakkında çekiştiğinizde, onu Allah'a ve Rasûlüne bırakın. Bu, hayırlı ve netice itibarıyla en güzeldir."*³¹²

Oniki İmam Şîasının; Hz. Ali'nin, ilk üç halifeye biatinin yürektekenden olmadığını takiiye yaptığını iddia etmeleri dahi Ehl-i Sünnet âlimleri tarafından Hz. Ali'ye hakaret olarak algılanmıştır. Çünkü takiiye kavramına göre Hz. Ali sahabilere karşı hem içi dışı bir olmayan ikiyüzlü, hem korkak, hem yirmi altı yıl boyunca mevki makam hırsı ile kavrulan, hem de ayet ve hadislerle ulu'l-emre itaati dahi bilmeyecek kadar bilgisiz biri olduğu anlamına geldiği için reddedilmiştir. Ehl-i Sünnet âlimleri Şîileri tekzip ederek; Hz. Ali'nin ne takiiye yaparak ikiyüzlü olduğunu, ne korkak olduğunu, ne gözünü mevki makam hırsı ile dünyaya çevirdiğini ve ne de ayet ve hadisleri bilmeyen bir cahil olduğunu reddederek; Allah'ın Hz. Ali'nin imameti için takdir ettiği vakit geldiğinde onunda ilk üç halifeden sonra icma' ile halife seçildiğini belirtirler.

*"Kim cemaatten ayrılır, itaati terkedip ölürse; cahiliye ölümü üzerine ölür."*³¹³
Bu hadis bizlere gösterir ki ümmetin bir araya gelmesi ancak hak, hidayet ve doğruluk üzere olur. İslam ümmeti içinde bunu en iyi gerçekleştirecek olanlar da hiç şüphesiz Rasûlullah'ın ashabıdır. Dolayısıyla Sıddık'ın hilafetinde yaptıkları da hak, hidayet ve doğruluktur. Zaten Hz. Ebu Bekir'e hakaret ederek sebbeden bazı Şîiler dışında hiç kimse Hz. Ebu Bekir'i "sıddık" unvanı dışında bir unvanla anmamıştır.

(Hz. Ali dahil) Selef-i Salihîn, icma'a karşı gelenlere sert davranır, onları sapıklardan sayardı. İcma' kat'î bir delildir ve icma'a uymak vacip, icma'a muhalefet haramdır. Ayrıca Ehl-i Sünnet ve Şîa; Hz. Ali'nin halife iken yaptığı ictihadlarda ittifak etmişlerdir. Eğer icma' Şîilerin delili değilse Hz. Ali'nin ismeti yoktur. Eğer

³¹² 4 Nisa 59.

³¹³ Ahmed, *Müsned*, XIII, 424; Hâkim, *el-Müstedrek*, I,119.

icma' onların delili ise Hz. Ali'nin ismetine ihtiyaç yoktur. Zaten böyle değilse hem Ehl-i Sünnet'in hem de Şîa'nın delilleri batıl olur.³¹⁴

2. 4-Hatahı Kulların İcma'da Bulunması

Şîi Hillî, bu kez Hz. Ebu Bekir'i imamet makamına layık gören sahabilerin yalan atabilecek konumda olduklarını şu sözlerle dile getirir: "ümmetin her bir ferdi hata yapması mümkün olan kullardır, icma' sırasında onları yalandan koruyacak bir ismet sahibi koruyucu var mıdır?"³¹⁵ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise; bir insanın hesapta yanılabilceğini ama bir cemaatin aynı hatayı yapmayacağını şu sözlerle açıklar: "Bir kişi Ramazan hilalini gördüm derse görmemiş olma ihtimali vardır. Ama bir grup Müslüman, hilali gördüklerini söylerse kanaat oluşur. Çünkü Müslümanlar topluluk hallerinde; kötülüğe ve zulme daha az meyilli olurlar. Ayrıca Müslümanlar İslami kurallara muhalefet etmek için toplanmazlar. Rasûlullah (sav) şöyle buyurur: "Şeytan teklerle beraber, ikilerden uzaktır."³¹⁶ Şîilerin dediği gibi eğer icma' bazen hata üzerine olabiliyorsa, Hz. Ali'nin de masumiyeti geçersiz olur. Çünkü Şîilere göre Hz. Ali'nin masumiyeti icma' ile sabittir ve Hz. Ali'den başka haklı da yoktur. İcma'da hata caiz görülürse, Hz. Ali'den başkalarının da masum olması mümkün olur. Şayet icma'nın hüccetliğinde şüpheliyseler; o zaman, mezheplerinin temeli icma'a dayandığı için mezhepleri de batıl olmuş olur"³¹⁷ diye reddiyede bulunmaktadır.

Rasûlullah'ın Hz. Ebu Bekir'e; "*üzülme, muhakkak ki Allah ikimizle beraberdir*"³¹⁸ dediği ayeti, "erkeklerden Rasûlullah'a (sav) en sevimli olan Hz. Ebu Bekir'dir" hadisi ve müşriklerden Ukbe b. Ebi Muayt'ın Rasûlullah'ı boğma girişiminde Hz. Ebu Bekir'in Rasûlullah'ı ellerinden kurtarana kadar onlarla mücadele edip "rabbim Allah'tır dediği için bir insanı öldürecekmişiniz" feryadı ve ağır yaralanması ile ilgili hadiseyi, Rasûlullah'ın (sav) bir kadına müracaat mercii olarak: "Beni bulamazsan (vefat etmişsem) Hz. Ebu Bekir'e sor" diye buyurduğu hadisi, Rasûlullah'ın Hz. Ebu Bekir'e "Sıddık" ünvanı verdiği hadisi, "Benden sonra

³¹⁴ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 192 vd.

³¹⁵ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 198.

³¹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, VII, 193.

³¹⁷ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 194.

³¹⁸ 9 Tevbe 40.

Ebu Bekir ve Ömer'e uyunuz"³¹⁹ hadisi, "arkadaşım Ebu Bekir'i bana bırakmaz mısınız?"³²⁰ hadisi, Rasûlullah'ın Hz. Ebu Bekir'i namazda halef tayin etmesi ile ilgili hadisi, hacc farızası için Rasûlullah'ın onu yetkili tayin ettiği hadisi ve daha bir çok delili üst üste bırakırsak, Rasûlullah'ın vefatından sonra Müslümanların icma'ın ona biat etme sebebini ve isabetlerini daha iyi anlarsınız diye düşünmekteyiz.

Sahabîlerin, Hz. Ebu Bekir'i halife seçimi, Hillî'nin sözlerinden de anlaşıldığı gibi icma' ile olmuştur. İcma'ın hükmünü ferdlerin hükmü ile bir tutmak caiz olmasa gerek. Bir ferd yalan ve yanlışlıkta bulunabilir. Fakat rivayet edilen haberler tevâtür derecesinde olursa, rivayet edenleri yalancılıkla suçlamak hiçbir akıl sahibinin kabul edemeyeceği bir suî zan olur. Hem bazı zevat tevâtüre ulaşmış haberleri yalancılıkla suçlayanların, yalancı olduklarını belirtmişlerdir.

2. 5-Hz. Ali'nin İmametine Muhalif Olan İcma'

Hillî; "sahabiler, Ali'nin imametini ispatlayan nassın hilafına icma' ettikleri için hata yapmışlardır"³²¹ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise şu sözlerle iddiaya cevap vermektedir:

"İlk üç halifenin imametlerinin hak olduğuna dair yapılan icma'; sem'i değil, kat'îdir. İcma'a aykırı bir hadis sonradan ortaya çıksa dahi geçersizdir. İddia edilenler ya Rasûlullah'a nisbet edilen bir yalandır. Ya da onda bir delil yoktur. Zira nass ve icma' bu iddiaları engelliyor. Nass ve icma'ın her ikisi de kat'î delildir. Karşı gelmek caiz değildir... İkisi birbirine zıt olmaz. Sahih bir nassa zıt olan şeyde, zaten icma' olmaz. Böyle bir şey olmamıştır. Nasslar ve icma' Sıddık'ın hilafetine işaret eden delillerdir ki zıt fikirleri iptal eder. Rafizîlerin getirdikleri nass ise yalandır. Yalan olduğunun birçok delili anlatılmıştır"³²² diye reddiyede bulunmaktadır.

Hz. Ali hiçbir nassı kendi imametine dair delil olarak ileri sürdüğü bilinmemektedir. Elbette Hz. Ali ileri sürülen bu nassları daha iyi biliyordur. Hz.

³¹⁹ Tirmizi, "el-Menakıb", V, 609. (H.no: 3662); Ahmed, *Müsned*, XXXVIII, 280.

³²⁰ Buharî, "et-Tefsîr", 3. (H.no. 4640); "el-Fedail", 5. (H.no. 3661)

³²¹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 198.

³²² İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 195.

Ali'den daha âlim olan ilk üç halife de Şifilerin ileri sürdüğü ayet ve hadislerle böyle bir anlam yüklemediklerine göre ilk üç halifeyi mesâlib bağlamında tenkid için getirilen delillerin asılsız olduğu anlaşılmaktadır. Yok, eğer Hz. Ali'nin bu delillerden habersiz olduğu söyleniyorsa bu daha büyük bir hatadır ki; Hz. Ali'nin ilmine yapılan büyük bir hakarettir. Hz. Ali'nin ilk üç halifeden korkup çekindiği için takiiye yaptığını söylüyorlarsa; bu da Hz. Ali'nin cesaret ve metanetine yapılan çok daha büyük bir hakarettir. Zira Rasûlullah'ın bir emri ile hicret sırasında ölümü göze alarak yatağına giren Hz. Ali'nin imamet gibi bir meselede korkmuş olması inandırıcı değildir.

En-Nedvî, Şîi (Zeydî) ve Mu'tezilî olan ve *Nehcü'l-Belâğa*'nın şarhi İbn Ebi'l-Hadid'in; "Bizim mutekaddimin ve müteahhirin âlimlerimize göre Ebu Bekir es-Sıddık'ın biati nass ile olmayıp icma' ile olan sahih bir biattir. Zira bu seçim tarzı imamet için uygundur" dediğini³²³ nakletmektedir.

3. Miras Taksimatında Dedenin Payı

Hillî, Hz. Ebu Bekir'in dedenin mirası hakkında yetmiş çeşit hüküm verdiğini, hırsızın hangi elinin kesileceğini bilmediğini, yani ilimde kusurlu olduğunu iddia etmektedir.³²⁴

İbn Teymiyye ise Hillî'nin "Ebu Bekir; dedenin mirası hakkında yetmiş farklı karar vermiştir" iddiasına karşılık şu reddiye de bulunur: "Hz. Ebu Bekir toplam iki kûsur yıl halifelik yapmıştır. Bu süre içerisinde babası olmayıp dedesi mirasa ortak olacak yetmiş kişi olabileceği ihtimali gözükmemektedir. Bu tür vakalar yok nadirdir. Dolayısıyla Hz. Ebu Bekir'in dede mirası hakkında yetmiş çeşit hüküm verdiği iddiası pek inandırıcı gelmemektedir. Hatta dünyadaki bütün dedeler için dahi yetmiş farklı karar verilmez. Üstelik Hz. Ebu Bekir; babanın yokluğunda, dedenin mirastaki payını, Cenabı Allah'ın ayetlerine³²⁵ uygun olarak babanın ki ile eşit olarak tayin etmiştir."³²⁶

³²³ En-Nedvî, *el-Mürtedâ*, s.79.(Bkz. İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, I, 7.)

³²⁴ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 134.

³²⁵ 7 Âraf 27; 22 Hacc 78.

³²⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, V, 259 vd.

Yine İbn Teymiyye; Hz. Ali'nin miras hakkında dedenin payı ile ilgili fetvasının İbn Ebi Leyla dışında hiç kimse tarafından benimsenmediğini fakat Hz. Ebu Bekir'in dedenin mirastaki payı hakkındaki görüşünü sahabilerin cumhurunun benimsediğini anlatarak Hz. Ebu Bekir'in de Hz. Ömer gibi Hz. Ali'den daha âlim olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ayrıca İbn Teymiyye; İmam Şafî ve Muhammed b. Nadr b. Mervezi'nin ümmetin benimsemediği Hz. Ali'nin görüşlerini içeren büyük bir kitap oluşturduklarını, çünkü diğer sahabilerin belirtilen konulardaki görüşlerinin sünnete daha yakın olduğunu, Hz. Ali'nin tercih edilmeyen görüşlerinin; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan daha fazla olduğunu belirtmektedir.³²⁷

Rivayetler Rasûlullah'ın fetva ve hüküm vermede en çok Hz. Ebu Bekir'e danıştığını, ilim ehlinin Hz. Ebu Bekir'i ümmetin en âlimi olduğu noktasında icma' ettiğini göstermektedir. Çünkü Hz. Ebu Bekir döneminde hiçbir sorun çözümsüz kalmamış, Rasûlullah'ın (sav) vefatı ile üzüntü ve şaşkınlığa bürünen ashaba Hillî'nin de kabul ettiği gibi Hz. Ebu Bekir moral vermiştir.³²⁸ Müslümanların İslam dininde sebat göstermelerini sağlayan, Rasûlullah'ın (sav) defin yerini tayin eden, zekât vermeyi reddedenlere ve mürted olanlara karşı tavizsiz bir şekilde mücadele eden, Bizanslıları Yermük savaşında yenerek Suriye kapılarını İslam'a açan ve Kur'an'ı bir Mushaf haline getiren yine Hz. Ebu Bekir'dir.

Rasûlullah'ın (sav), İslam'ın en zor menasiklerini içerisinde barındıran Hacc farızasının eda edilmesi için sorumlu olarak tayin ettiği Hz. Ebu Bekir'in bilgisiz, cahil ve ilminin az olduğunu söylemek, Rasûlullah'a (sav) karşı da saygısızlığı göstermez mi? Oysa Rasûlullah'ın Hz. Ebu Bekir'i hacc sorumlusu olarak ataması; Hz. Ebu Bekir'in ilmine ve faziletine delalet etmektedir. Çünkü Rasûlullah (sav), ilmi az olan birini insanların başına sorumlu tayin etmemiştir. Ayrıca günümüze kadar fakihlerin ellerinde bulunan Hz. Ebu Bekir'in feraiz hakkındaki ayrıntılı hadisi;³²⁹ onun ilim sahibi olduğunu gösteren bir delildir.

³²⁷ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 151.

³²⁸ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 137.

³²⁹ Mustafa Dibi'l-Buğa, *et-Tehzib Edilleti'l-Çayeti ve'l-Takrib*, Daru İbn Kesir, Dimeşk, 1989, s.95

Hırsızın sağ elinin kesilmeyip sol elinin kesilmesine gelince, İbn Teymiyye Hz. Ebu Bekir'in sol elin kesilmesine karar vermesinin caiz olduğunu, zira Kur'an'ı Kerim'de hangi elin kesilmesi gerektiği tayin edilmediğini sadece İbn Mesud'un kıraatinde bulunduğunu belirtmektedir. Hz. Ebu Bekir döneminde böyle bir ihtilafın bahsedilmemesine rağmen Hilli'nin hadisenin isnadından bahsetmeden iddiada bulunması düşündürücüdür, diye de eklemektedir.³³⁰

Rasûlullah'ın döneminde en fazla kendisine danışılan ve hilafeti döneminde çözümsüz hiçbir sorun bırakmayan Allah Rasûlü'nün halifesi Hz. Ebu Bekir; Rasûlullah'tan sonra ümmetin en âlimidir. Diğer halifeler gibi Hz. Ali de kendi hilafeti döneminde ümmetin en âlimi idi. İleride bizzat Hilli'nin bir parçasını getireceği hadiste dahi Rasûlullah; (içinde dört halifenin de olduğu) dokuz sahabe hakkında her birinin diğerlerinden üstün olduğu yönlerini anlatmaktadır.

Sahih hadis kitaplarında olmayıp Hz. Ali hakkındaki uydurulan, "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır, kim ilim talep ediyorsa kapıya gelsin" mevzu hadisi hakkında Şeyhu'l-İslam Şevkanî; bu mevzu hadisin naklinde Taberani'nin isnadında geçen Ebu Saltî'l-Herevî'nin bu hadisi uydurduğunu, el-Akil'in isnadındaki Ömer b. İsmail'in kezzap (çok yalancı) olduğunu ve yine isnattaki Ahmed b. Seleme el-Cür-cani'nin ise güvenilir kişilere iftira etmekle tanındığını³³¹ anlatmaktadır.

Bununla beraber en-Nedvi; Hz. Ali'nin ilk üç halifeye ilmi konularda en zor anlarda dahi yardımcı olduğunu, onların da Hz. Ali'nin derin ve ince ilmini takdir ederek övdüklerini, Hz. Ali'nin, Rasûlullah'ın akrabaları ile beraber; Hz. Ebu Bekir'e uyduğunu ve Şeyheynin vefatları sırasında Hz. Ali'nin vermiş olduğu hutbelerin bunun en büyük delillerinden biri olduğunu³³² da dile getirmektedir.

³³⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, V, 258.

³³¹ Şevkanî, Muhammed b. Ali(H.1250), *el-Fevaidu'l-Mecmuâ fi'l-Ehadisi'l-Mevduâti*, Matmaâtu'l-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire, H.1380, s. 348.

³³² En-Nedvi, Ebu'l-Hasan Aliyyu'l-Hasani, *Süretani Mutedâdetâni inde Ehli's-Sümeti ve's-Şiati'l-İmamîyye*, Daru'l-Beşir, Cidde H.1410, s. 42.

C. FAZİLET VE AHLÂK KONULARINDAKİ TARTIŞMALAR

Hillî bu bölümde, Hz. Ali'nin kendisine biat ettiği ve sonrasında ne hilafeti döneminde ne de diğer zamanlarda kendisine karşı her hangi bir olumsuz tutum ve tavır içerisine girmediği Rasûlullah'm(sav) halifesi Hz. Ebu Bekir'in faziletlerini mesâlib bağlamında ele alarak uzunca açıklamalarda bulunmuştur.

İbn Teymiyye ise; Şîi Hillî'nin uzunca iddialarına tek tek cevap vermeden önce Hillî'nin sözlerinde hiçbir Müslüman taifenin karşılaşmadığı yalan ve iftiraların var olduğunu, Rafizîlerin uydurdukları bu iftiralarla Yahudilere benzediklerini, Allah'ın nurunu söndürmek ve hakikatleri ters çevirmek istediklerini, Râfizîlerin hakkı red ve yalanı tasdik etmede bid'atçıların en kalabalık olanları olduğunu belirtir.³³³

İç içe girmiş konular, zihinlerde karmaşıklıklara sebep olduğu için Hillî'nin bu uzunca iddialarını muhtelif başlıklara ayırıp tek tek ele almaya karar verdik. Çünkü Hillî'nin bu iddiaları sadece Hz. Ebu Bekir'e hakâreti barındırmamaktadır.

1. Hz. Ebu Bekir'in Rasûlullah'a (sav) Maddî Desteği

Şîi Hillî: "Ebu Bekir'in malını Rasûlullah için infak ettiği de yalandır. Çünkü malı yoktu. Babası da gayet fakir idi. Abdullah b. Cud'ân'ın hizmetçisi onu günlük geçimi için sofraya çağırırdı. Ebu Bekir'in malı olsaydı babasına yardım ederek kâfi gelirdi. Ebu Bekir, cahiliye döneminde çocuk mürebbisi, İslamı seçtikten sonra ise terzi idi. İnsanlar onu emirü'l-mü'minin olarak ilan ettiklerinde onu terzilikten alıkoydukları için "aziğe ihtiyacım var" demesi üzerine, ona her gün için beytü'l-maldan üç dirhem vermeye başladılar. Rasûlullah (sav) ise, Hatice'nin malı ile zengindi. Ebu Bekir malını infak etseydi, Hz. Ali hakkında "Hel etâ" (İnsan) suresi indiği gibi, onun hakkında da ayet inmesi vacip olurdu. Ali'nin kendilerine yardım ettiği kişilerin en üstünü de şüphesiz ki, Rasûlullah'tır. Ehl-i Sünnet'in Ebu Bekir hakkında iddia ettikleri mal infakı, Ali'nin mal infağından fazla olmasına rağmen bu

³³³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 199.

hususta ayet nazil olmamıştır” diye mesnedini belirtmediği bir iddiada bulunmaktadır.³³⁴

İbn Teymiyye ise Hilli'nin Hz. Ebu Bekir hakkında söylediklerini yalan ve iftira olarak değerlendirerek, sahih hadis ve siyer kitaplarının Hz. Ebu Bekir'in fazileti ile dolu olduğunu ve bilgisi az Müslümanların dahi Hz. Muhammed'in en yakın ve en faziletli sahabîsinin Hz. Ebu Bekir olduğunu bildiğini hatırlatır.³³⁵

Daha önce, konu aralarında; Hz. Ebu Bekir'in malını Allah için harcadığına dair birçok ayet ve hadisler verilmişti. Burada konu ile alakalı birkaç nassı tekrar paylaşalım. Rasûlullah (sav): “Ebu Bekir'in malından menfaat gördüğüm kadar hiçbir maldan menfaat görmedim”,³³⁶ “Muhakkak ki insanlar içinde sevgisi ve mal infakı ile üzerimizde en fazla minneti bulunan Ebu Bekir'dir”³³⁷ diyerek Hz. Ebu Bekir'in faziletinden bahsetmiştir.

Hz. Ebu Bekir'in babasının Abdullah b. Cud'ân'ın sofrasına fakirliğinden dolayı çağrılmasına gelince; Hilli bu iddiasının isnadını vermemiştir. Ebu Kuhafe'nin dilendiği de bilinmemektedir. Ayrıca İbn Cud'ân'ın Hz. Muhammed'e peygamberlik gelmeden önce vefat ettiği bilinmektedir. Ebu Kuhafe onun sofrasına davet edildiğinde, Hz. Ebu Bekir'in kaç yaşında olduğu da bilinmemektedir. Bilinen şu ki Hz. Ebu Bekir vefat ettiğinde babası Ebu Kuhafe'ye mirastan altıda bir verilince maddi durumu iyi olduğu için mirası Hz. Ebu Bekir'in çocuklarına geri göndermiştir.³³⁸

Eğer Ebu Kuhafe fakir olsaydı mutlaka oğlu Hz. Ebu Bekir; ifk hadisesinde iftiralara ortak olan Mistah b. Usase'ye düzenli infakta bulunduğu gibi³³⁹ babasına da infakta bulunurdu. Yine Hz. Ebu Bekir; inançlarından dolayı, yedi veya on dört işkence gören müslüman köleyi satın alıp azad ettiği³⁴⁰ gibi babasının da ihtiyacını

³³⁴ Hilli, *Minhâcû'l-Kerâme*, s. 200-201.

³³⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 286.

³³⁶ Ahmed, II, 253-366.

³³⁷ Ahmed, III, 18; Müslim, “Fedailü's-Sahabe”, 2382.

³³⁸ İbn Teymiyye, *a.y.*

³³⁹ 24 Nur 22.

³⁴⁰ Hâkim, *Müstedrek*, III, 284.

göürdü. Üstelik Hz. Ebu Bekir hicret ettiğinde bütün malını götürmüştü. Ebu Kuhafe oğlunun evine gelip kızı Esmâ'ya: Size bir mal bıraktı mı? diye sorunca Esmâ: "Evet" demesine rağmen onlardan mal talebinde bulunmamıştır.³⁴¹

İbn Teymiyye; Hz. Ebu Bekir'in cahiliyede çocuk terbiyecisi, İslam döneminde ise terzi olduğu iddialarının -bir sakıncası olmamasına rağmen- yalan olduğunu, birçok Müslüman âlimin bu meslekte çalıştığını, Hillî'nin Olcayto'nun sarayında meslekleri küçümseyen sözler sarfettiğini belirtmiştir. Yine İbn Teymiyye, Mekke müşriklerinin de Rasûlullah'ın yanındaki mustaz'af ve miskin Müslümanlara karşı kibirlenip alay ettiklerini, dolayısıyla Hz. Ebu Bekir'in çocuk terbiyeciliği veya terzilikle suçlanamayacağını, bu işlerin bir suç değil hatta peygamber mesleği olduğunu, bununla beraber Hz. Ebu Bekir'in tacir olduğu ve Şam'a ticaret için gittiğinin bilindiğini de belirtmektedir. Müşriklerin dahi Hz. Ebu Bekir'i bir ayıp ve kusurla andıkları bilinmezken, Müslüman bir âlim olan Hillî'nin onu böylesine kötülemesine pek anlam verilememektedir. Hz. Ebu Bekir'i Habeşistan'dan çeviren müşrik İbn Düğunne, Hz. Ebu Bekir'e: "senin gibi biri, ne çıkar ne de çıkarılır" diye iltifatta bulunması,³⁴² Hz. Ebu Bekir'in müşrikler tarafından dahi üstün bir şahsiyetle tanındığının göstergesidir.

İbn Teymiyye, Hillî'nin "Ebu Bekir malını infak etseydi, Ali hakkında "Hel etâ" (İnsan) sûresi indiği gibi, onun hakkında da ayet inmesi vacip olurdu" sözünün aldatmacadan ibaret olduğunu belirtir. Çünkü insan sûresi, âlimlerin ittifakı ile hicretten önce inmiş olan Mekki³⁴³ sûrelerdendir. Hz. Ali ise; Mekke'de babası Ebu Talib'in fakirliğinden dolayı Hz. Muhammed'in (sav) sadakaları ile kamını doyuruyordu. Kendisi sadakaya muhtaç olan biri nasıl sadaka verebilir. Mekke döneminde Hz. Ali; yedi sekiz yaşlarında bir çocuktuktu. Hicret ettiğinde ise on dokuz/yirmi yaşlarında bir genç idi. Hicretten sonra hurma karşılığında kovalarla su taşıyordu. Hatta Rasûlullah; kızı Fatıma'yı kendisine nikâhladığı vakit parası

³⁴¹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, III-220.

³⁴² İbn Teymiyye, *a.g.e*, VIII, 287 vd.

³⁴³ Şeyhzade, *Hâşiyetu Şeyhzade âla Tefsiri'l-Kadı Beydâvî*, (Kadı Beydâvî ve Şeyhzade İnsan sûresinin Mekki olduğunu söylerler.)

olmadığı için zırhını satmak mecburiyetinde olduğunu biliyoruz.³⁴⁴ Bu sayılanlar Hz. Ali için bir eksiklik değil bilakis bir fazilettir. Başkalarına el açmaktansa kendi alnı teri ile çalışıyordu. Hz. Ali'nin zor şartlarda sadaka verdiği bir kaç hurma, belki başka infaklardan daha değerli olabilir. Fakat Hz. Ali'nin infak edeceği pek bir malı yokken, mübalağa yapmaya da ihtiyaç yoktur. Hz. Ali fakir haliyle de ciddi sevilmeye layıktır.

Daha önce geçtiği gibi Hz. Ebu Bekir'in infakı hakkında bir kaç ayet inmiştir. İfk hadisesinde Aişe annemize atılan iftiralara ortak olan Mistah b. Usase, Hz. Ebu Bekir'in düzenli olarak sadaka verdiği fakir sahabilerdendi. Hz. Ebu Bekir bazı kişiler gibi Mistah'ın da Hz. Aişe'yi diline doladığını görünce artık Mistah'a sadaka vermeyeceğini söylediğinde, Cenabı Allah'ın şu ayeti indirmiştir: *"Sizden, faziletli ve varlıklı olanlar, yakınlarla, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere vermekte eksiltme yapmasınlar, affetsinler ve hoşgörsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmemişiniz? Allah, bağışlayandır, esirgeyendir."*³⁴⁵ Yine *"Elbette içinizden, fetihten önce harcayan ve savaşıyanlar, daha sonra harcıyıp savaşıyanlarla eşit değildir. Fetihden öncekilerin derecesi, sonradan infak eden ve savaşıyanlardan daha yüksektir."*³⁴⁶ ve ileride detaylı olarak anlatılacak olan *"malımı temizlenmek niyetiyle veren o kişi (Hz. Ebu Bekir) Cehennemden uzaklaştırılacaktır"*³⁴⁷ ayeti de birçok ayet gibi ya hususi olarak ya da genel anlamda Hz. Ebu Bekir hakkında inmiştir.³⁴⁸

2. "En Takvalı O Kişi(Ebubekir); Ateş'ten Uzaklaştırılacaktır" Ayeti

Hillî: "Kur'an'da geçen *"uzaklaştırılacaktır cehennemden o takva sahibi kişi (Hz. Ebu Bekir)"*³⁴⁹ fermanı ilahisinin; Medine'de fakir bir Müslümana rahatsızlık veren bir hurma ağacını bostan sahibi komşusundan satın alıp, kendisine hediye ettiği

³⁴⁴ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 293.

³⁴⁵ 24 Nur 22.

³⁴⁶ 57 Hadid 10.

³⁴⁷ 92 Leyl 17-18.

³⁴⁸ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 286 vd.

³⁴⁹ 92 Leyl 17-18. Bu ayet Hz. Ebu Bekir hakkında nazil olmuştur. Vahidî, Ebu'l-Hasan, *Eshabu'n-Nizul*, Daru'l İbn Kesir, Dimeşk H.1408, s. 370.

için Rasûlullah (sav) tarafından Cennetteki bir bostanla müjdelenen ensarlı Ebu Dehdah hakkında indiğini³⁵⁰ iddia etmektedir.”³⁵¹

İbn Teymiyye ise Hillî'nin bu iddiasını içindeki çelişkilerden de bahsederek şöyle reddetmektedir:

“Kur'an'ın tefsiriyle ilgilenen ilim ehli, Mekki olan bu surenin nüzul sebebinin Hz. Ebu Bekir dışında sadece Ebu Dehdah'a has kılınmasını uygun görmemişlerdir. Çünkü bu süre Mekke döneminde inmiştir. Oysa Ebu Dehdah, Medinelî Ensardandır. Ayrıca bostanlar Mekke'de bulunmaz, Medine'de bulunurdu. Bu ayetin nüzul sebebi Hz. Ebu Bekir'in fedakârlıkları olsa da, ayetin hükmü Ebu Dehdah ve onun gibilere de şamildir. Hatta bazı âlimler bu ayetin iki kez nazil olduğunu söylerler.”³⁵²

Bu sûrenin nüzul sebebi olarak Hz. Ebu Bekir'in; Müslüman olduğunda sahip olduğu kırk bin dirhemî Allah yolunda harcadığı, inancından dolayı işkence gören yedi veya bazı rivayetlere göre on dört Müslüman köleyi satın alıp azad etmesidir.³⁵³ Yine Hz. Ebu Bekir boykot yıllarında malını infak etmekten geri durmamış öyle ki Allah Rasûlü: “Kesinlikle Ebu Bekir'in malı gibi hiçbir mal bana menfaat sağlamamıştır”³⁵⁴ diye buyurmuştur. Medine'de Hz. Muhammed (sav) Tebük gazvesi için Müslümanlardan destek talebinde bulunduğu Hz. Ömer malının yarısını, Hz. Ebu Bekir ise malının tamamını Rasûlullah'a getirmiştir. “Ehline ne bıraktın” sorusuna karşılık da: “onlara Allah ve Rasûl'ünü bıraktım” cevabını vermiştir.

Ayetten anlaşıldığı üzere en takvalı olan kişi Cehennemden uzaklaştırılmıştır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat doktrinine göre cehennemden uzaklaştırılacak en takvalı kişi; Hz. Ebu Bekir'dir. Tüm Şiîler gibi Hillî de en takvalı kişinin Hz. Ali olduğunu iddia etmesine rağmen; Hz. Ali'nin parası olmadığı için burada Hz. Ali'den bahsetmemesi kendisi ile çeliştiği anlamına gelebilir. Zira burada “en takvalı kişinin”

³⁵⁰ Ahmed, *Müsned*, XIX, 464.

³⁵¹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 199.

³⁵² İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 261.

³⁵³ Hz. Ebu Bekir'in satın alıp azad ettiği köleler arasında; Amr b. Fuheyre, Nehdiyye ve kızı, Zinnire, Ümmi Umeyys ve Bilal Habeşî gibi sahabiler bulunmaktaydı. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 284.

³⁵⁴ Ahmed, *Müsned*, XII, 41.

Hız. Ali değil de, Ebu Dehdah olduğunu sylyor. Oysa Sünnî ve Şif doktrinlere göre Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ali dışında birini; en faziletli ve en takvalı olarak kabul etmek caiz değildir. Şiiler bu ayetin Hız. Ali hakkında indiğini iddia etmediğini gördüğümüze göre ve Hız. Ebu Bekir birçok sebepten dolayı Hız. Ali'den daha faziletli olduğu ortaya çıkmış ve bu ayetin Hız. Ebu Bekir hakkında inmiŐ³⁵⁵ olduğu kuvvet kazanmıştır.

Nitekim Rasûlullah (sav) Hız. Ali'yi fakirlik ve açlıktan dolayı amcasının yükünü azaltmak niyetiyle Ebu Talib'ten almıştı. Hız. Ali'nin infak edecek pek bir malı da yoktu. Kendisi Hız. Muhammed'in (sav) infakı ile geçiniyordu. Tabi ki bu fakirlik Hız. Ali için bir noksanlık değil, bilakis onun zühd ve vera' sahibi biri olduğunu göstermektedir. Hız. Ali; imknsızlıklarına rağmen kardeŐlerini kendi nefesine tercih ederek gece, gündüz, gizli ve açıktan kendi gücü dahilinde halisane infakta bulunmuştur.

Hız. Ebu Bekir de o kadar maddi ve manevi destekte bulunmuş ki; Rasûlullah (sav): "nsanlar içinde canı ve malı ile Ebu Bekir b. Ebi Kuhafe kadar üzerimden minneti olan hiç kimse yoktur. Eğer, ben Rabbimden başkasını halil (dost) tutacak olsaydım, mutlaka Ebu Bekir'i dost edinirdim. Ancak, İslam kardeŐlięi ve İslam muhabbeti daha faziletli olarak vardır. Mescide açılan hiçbir kapı bırakılmayıp, hepsi kapatılacak, sadece Ebu Bekir'in kapısı açık bırakılacak"³⁵⁶ diye buyurmuştur.

Bütün bu deliller mezkûr ayetin Hız. Ebu Bekir hakkında inmiŐ³⁵⁷ olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Çünkü ayette zikredilen sıfatları en mükemmel bir Şekilde kendinde barındıran kişi Muhammed (sav) mmetinin en faziletlisi³⁵⁸ olan Hız. Ebu Bekir'dir. Nitekim müfessirlerin çoğu bu ayette geçen kişinin malıyla, canıyla ve davetiyle İslam'a olan hizmetlerinden dolayı Hız. Ebu Bekir olduğu hususunda ittifak etmiş bulunmaktadır. Hilli'nin, ayetin nüzul sebebinin; (içinde

³⁵⁵ Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s. 44.

³⁵⁶ Buharî, "Fedailu Ashabi Nebi", 31. (H.no. 3654); Müslim, "Fedailu's-Sahabe", 2382.

³⁵⁷ Sabunî, Muhammed Ali, *Safvetu'l-Tefasir*, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 2009, III, 570. (Hız. Ebu Bekir, Bilal HabeŐi Allah için satın alıp zgrleŐtirdięinde, MŐnikler bunu Bilal'in Ebu Bekir zerindeki bir iyiliğe karşılık azad edildiğini iddia etmeleri üzerine inmiştir.) es-Sav, Ahmed el-Maliki, *Haşiyetu'l-Allâme Sav la Tefsiri'l-Celaleyn*, Eser nşr, İstanbül 1972, IV, 324.

³⁵⁸ İbn Teymiyye, a.g.e. VIII, 161 vd.

bostanların olmadığı) Mekke'de henüz Müslüman dahi olmamış birine has kılması pek inandırıcı gözükmemektedir.

3. Hz. Ebu Bekir'in Hicrette Rasûlullah'a Arkadaşlık Yapması

Hillî; "Ebu Bekir'in mağarada Rasûlullah ile beraber bulunmasında onun için bir fazilet yoktur. Çünkü Rasûlullah, Ebu Bekir'i hicreti açığa çıkarmasın diye yani şerrinden (gizli düşmanlığından) emin olmak için onu arkadaş edinmiştir. Ayette geçen "üzülme Allah ikimizle beraberdir" nehyi de; Ebu Bekir'in noksanlığına, eksikliğine, zayıflığına, sabrının azlığına, Allah'a yakınının olmayışına, Rasûl'le beraber olmasından dolayı kader ile kazaya razı olmayışına delalet eder. Hüzün itaat olsaydı Rasûl onu bundan nehyetmezdi. Hüzün kötülük ise Ebu Bekir için hicret arkadaşlığı fazilet değil rezalettir.³⁵⁹ diyerek Ebu Bekir'in faziletini yermektedir.

İbn Teymiyye ise Hillî'yi iftira atmakla suçlar ve ilim ehlinin Hz. Ebu Bekir'in fazileti hakkında herhangi bir tereddüdünün olmadığını, bilakis ayet ve hadislerin onun faziletine delalet ettiğini beyan ederek Hillî'nin iddiasını reddetmektedir.

*"Eğer siz ona (Rasûlullah'a) yardım etmezseniz, muhakkak ki Allah ona yardım etmiştir. Hatırlayın o zamani ki kâfirler, onu yurdundan çıkarmışlardı. Hani O, iki kişinin ikincisiydi ve ikisi de mağaradaydılar, (Rasûlullah) arkadaşına (Ebu Bekir'e), "mahzun olma hiç şüphesiz, Allah ikimizle beraberdir" demişti. Şüphesiz ki Allah, ona manevî bir kuvvet ve huzur vermişti ve onu, sizin görmediğiniz ordularla kuvvetlendirmişti ve kâfir olanların sözlerini alçaltmıştı, Allah'ın sözüyle zaten yüceydi ve Allah, her şeye üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir."*³⁶⁰

Yine bu konu ile ilgili Sahihheynde Enes'ten rivayet edilen şöyle bir hadis geçmektedir. "Hz. Ebu Bekir: Biz mağarada iken müşriklerin tepemize kadar gelen ayaklarını gördüğümde Rasûlullah'a (sav): "Onlardan biri kendi ayaklarına bakacak

³⁵⁹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s.199.

³⁶⁰ 9 Tevbe 40.

olursa bizi görür” dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (sav): “Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünürsün?”³⁶¹ diye buyurdu.

Yukarıdaki ayet ve hadiste geçen sözlerden; Hz. Ebu Bekir’in, Rasûlullah’a (sav) gelebilecek tehlikelerden dolayı tedirgin olduğunu ve üzülüğünü anlamaktayız. Çünkü o iman ve muhabbetinden dolayı Allah Rasûlü’ne bir şey olmasından korkuyordu. Bu korkuya benzer bir korkunun geçtiği bir ayeti ele almamız konunun anlaşılması için faydalı olacağı kanaatindeyiz. Allah’ın, Firavun’a gitmelerini emrettiği Musa ve Harun: “*Rabbimiz gerçekten biz, onun bize karşı ifrata (aşırılığa) gitmesinden veya tağuti (azgın) davranmasından korkuyoruz*” deyince Allah: “*Korkmayınız, zira ben ikinizle beraberim, iştirim ve görürüm*”³⁶² diye nida etmiştir.

Ayetler dikkatlice incelendiğinde, Allah’ın; Musa ve Harun’u Firavun ve hanedanından ayrı tutarak “ikisiyle beraber” olduğunu belirttiği gibi Muhammed (sav) ile Hz. Ebu Bekir’i de kendilerini arayan Mekke’li kâfir düşmanlarından ayrı tutarak “ikisiyle beraber” olduğunu belirtmiştir. Hem “*Korkmayınız, zira ben sizinle beraberim, iştirim ve görürüm*” ayetindeki Allah’ın beraberliği; Firavun ve kavmine karşı Musa ve Harun’a vaat edilen yardım ve destek manasındadır. Nasıl ki günlük hayatta düşmana karşı birilerinin; “biz sizinle beraberiz” dediği gibi. Aynen Hz. Ebu Bekir’in Rasûlullah ile birlikte hicrette; “Allah ikimizle beraberdir” sözüne muhatap olması da Allah’ın yardım ve desteğinin kendileri ile beraber olduğuna delildir.

Ayrıca Musa ve Harun peygamberlere hitaben “korkmayın” diye uyarı yapılması; her iki peygamberin korkak olduğu anlamına gelmediği gibi her ikisi için bir eksiklik ve zaafiyet olarak kabul edilemeyeceği gibi, Hz. Ebu Bekir’in Rasûlullah’a bir zarar dokunmasından endişe ettiği için Rasûlullah’ın kendisine “üzülme” deyip moral vermesini de bir eksiklik veya zaafiyet olarak kabul edemeyiz. Acaba Hillî, Rasûlullah’ı yakalayıp öldürmek isteyen düşmanlarının mağara ağzına kadar geldiği bir sırada Hz. Ebu Bekir’in sevinmesini mi bekliyordu ki, Hz. Ebu

³⁶¹ Buhârî, “Fedailü’s-Sahabe”, 2. (H.no. 3653); Müslim, “Fedailü’s-Sahabe”, 2381.

³⁶² 20 Tâ-Hâ 45-46.

Bekir'in üzülmelerini bir eksiklik olarak görüyor? sorusu akla gelmiyor değil. Oysa her akıl sahibi bilir ki; insan sevdiği bir kişiye bir tehlike bulaşacağından korkarsa, velev ki mağara kapısının önü gibi burunlarının dibine kadar gelmemiş olsa da mahzun olur.

Kur'an'da Hz. Ebu Bekir'e hitaben: "Üzülme, Allah ikimizle beraberdir" ayetindeki "üzülme" kelimesinin geçtiği bir iki ayet vermemiz konumuza açıklık getirmesi açısından faydalı olacaktır: "(Ey Muhammed) Sabret, senin sabrında ancak Allah'ın yardımı iledir, onlara üzülme (mahzun olma), tuzak kurmakta olduklarından dolayı da sıkıntıya düşme."³⁶³ ve "O halde gevşemeyin ve üzülmeyin (mahzun olmayın)! Eğer iman etmişseniz, üstün gelecek olanlar sizlersiniz."³⁶⁴

Yine Allah: "muhakkak ki ben iyilik yapan o takva sahipleri ile beraberim"³⁶⁵ ve "Allah'ın Rasûl'ü Muhammed (sav) ve onunla beraber olanlar, kâfirlere karşı çok şiddetli; kendi aralarında çok merhametlidirler"³⁶⁶ ayetleri dahi Rasûlullah ile beraber olan kişiler hakkında ve özellikle yirmi üç yıllık peygamberlik sürecinde hiçbir zaman ne Rasûlullah'a ne de müminlere yardımda geri kalmayan ve herhangi bir yanlış harekette bulunmayan Hz. Ebu Bekir'in dostluğunu onaylamaktadır.³⁶⁷

Allah'ın; Hz. Muhammed (sav) ve Hz. Ebu Bekir'e yardımı; sevgi ve ikram yardımıdır. "Muhakkak ki dünya hayatında peygamberlere ve iman edenlere yardım etmişizdir"³⁶⁸ ayeti Rasûlullah'ın; imanına şahid olduğu Hz. Ebu Bekir için iltifattır ki Allah'ın yardımına Rasûlullah ile beraber açıkça ulaşmış ve "Allah ikimizle beraberdir" ayetiyle de bir kez daha tecelli etmiştir. Bu ayetlerden dolayı olmalı ki Ebu Sufyan b. Uyeyne; "Rasûlullah'a karşı olan tavırlarından dolayı; Allah, Hz. Ebu Bekir dışındaki bütün insanlara itabta bulunmuştur. Kim Hz. Ebu Bekir'in sahabiliğini (Allah Rasûlüne olan dostluğunu) inkâr ederse kâfir olur. Çünkü bu kişi

³⁶³ 16 Nahl 127.

³⁶⁴ 3 Ali İmran 139.

³⁶⁵ 16 Nahl 128.

³⁶⁶ 48 Fetih 29.

³⁶⁷ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 201, 202.

³⁶⁸ 40 Gafir 51.

Kur'an'ı yalanlamıştır" demektir. Ebu'l-Kasım es-Suheyli ve birçokları: "Ayetteki bu beraberlik sadece Hz. Ebu Bekir'e hastır. Ondan başkasına sabit olduğu bilinmemektedir" diyorlar.³⁶⁹

Rasûlullah (sav) vefat edince Hz. Ebu Bekir'e "Allah Rasûlü'nün Halifesi" unvanı verilmiş ve kimse buna itiraz etmemiştir. Nitekim niteleyenin (sıfat) nitelenileni başka bir nitelenen (mevsûf) için niteleyen ise; ilk nitelenen son niteleyen için de nitelenendir. Dolayısıyla Rasûlullah'ın halifesi, Allah'ın (yeryüzündeki) halifesidir. Bu ünvan "*Allah ikimizle beraberdir*" ayeti ve "üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünürsün" hadisi ile tam bir uygunluk arz etmektedir. Ayrıca Hz.Ebu Bekir'den sonra gelen halifelere; "Allah Rasûlü'nün halifesi" değil de "emirü'l-mü'mi-nin" denmesi de Hz. Ebu Bekir'in ayrı bir üstünlüğü³⁷⁰ olarak telakki edilmektedir.

Rasûlullah (sav), sahabileri ile istişare etmeye karar verdiğinde; ilkin Hz. Ebu Bekir'in görüşünü sorar daha sonra diğer sahabilerin görüşlerini sorardı. İstişarede farklı görüşler çıktığı zaman Rasûlullah, Hz. Ebu Bekir'in görüşüne tabi olurdu. Bedir esirleri hakkındaki muamele ile ilgili hadislerde³⁷¹ Rasûlullah'ın farklı görüşler içerisinde Hz. Ebu Bekir'in görüşüne tabi olduğu, tefsirlerden³⁷² de bilinmektedir.

Rasûlullah'ın Hudeybiye anlaşması ile sonuçlanan umre yolculuğuna, engel olan müşriklere karşı sahabileriyle istişare edince, Hz. Ebu Bekir'in; "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir. Ey Allah'ın Rasûlü biz herhangi biri ile savaş için gelmedik, ancak umre için geldik. Kim Beytullah ile aramıza girerse onunla savaşırız" diye görüşünü bildirdiğini ve Ebu Hureyre'nin; "Rasûlullah'ın; ashabı içinde Hz. Ebu Bekir kadar kendisine daha çok danışılan kimse görmedim" diye buyurması da Hz. Ebu Bekir'in faziletlerinin göstergelerindedir.³⁷³

³⁶⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 205.

³⁷⁰ İbn Teymiyye, *a.y.*

³⁷¹ Müslim, "el-Cihad ve's-Siyer", 1763, Tirmizî, "et-Tefsiru'l-Kur'an", 3081

³⁷² "Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." 8 Enfal 67.

³⁷³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 211.

Hudeybiye antlaşmasında müşriklerin; “Allah’ın Rasûlü Muhammed” ifadesinin silinip, “Abdullah oğlu Muhammed” yazılmasını talep etmeleri üzerine, Rasûlullah Hz. Ali’ye silmesini emreder, fakat Hz. Ali “ben bu yazıyı silmem” demesi üzerine, Rasûlullah’ın kendisi yazıyı silmiştir. Diğer taraftan Hz. Ömer de anlaşma maddelerini ağır görünce önce Rasûlullah’a sonra Hz. Ebu Bekir’e endişesini anlatmıştır. Hz. Ebu Bekir: “Ey Hattab’ın oğlu, Muhammed; Allah’ın Rasûlü’dür. O, Rabbine âsi değildir, Allah onu zayı etmez, sen hemen onun emrine sarıl, vallahi Muhammed (sav) hak üzeredir”³⁷⁴ demiştir.

Hz. Ebu Bekir; İsrâ ve Mirac hadiseleri hakkında, müşriklerin inkârlarına karşı Rasûlullah’ı doğrulaması ile aldığı “Sıddık” ünvanı Hudeybiye sonrasındaki bu sözleriyle birkez daha perçinlenmiştir. Bununla beraber ne Rasûlullah’ın “sil” emrine karşı Hz. Ali’nin “ben bu yazıyı silmem” demesi ne de Hz. Ömer’in; Rasûlullah’ı ve Hz. Ebu Bekir’i antlaşma şartlarından dolayı sıkıştırması herhangi bir zaâfiyet, takvasızlık veya iman eksikliğinden dolayı değildir. Bilakis bu itirazları; zahiri bir ezikliği İslam için kabul edemez derecede imanlarının sağlam oluşundandır. Çünkü biliyoruz ki, Allah bu umre seferine katılanların Rıdvan ağacı altındaki biatleri hakkında: *“Andolsun ki, Allah, o ağacın altında sana biât ettikleri zaman, müminlerden razı oldu. Ve onların kalplerinde olanı biliyordu. Böylece onların üzerine sekînet indirdi. Ve onlara yakın bir fetih nasip etti”*³⁷⁵ diye buyurmuştur.

Eğer Hz. Ebu Bekir, Hillî’nin dediği gibi Rasûlullah’a düşman olsaydı, ayet ve hadiste geçtiği gibi saklandıkları mağarada üzülmez, bilakis sevinirdi. Ayrıca denildiği gibi Hz. Ebu Bekir münafık olsaydı, yani gizli düşman olsaydı; yıllarca yanında kalan Rasûlullah, elbet bunu anlar veya en azından bir kerecik olsun onda düşmanlık belirtisi görürdü. Oysa mevcut naslar Hz. Ebu Bekir’in; Rasûlullah’a karşı silah kullanmak bir yana zehirlenme girişiminde dahi bulunmadığını, bilakis malı ve canı ile Rasûlullah’a destek olduğunu haber veriyor. Nitekim düşman olan kişi bir an önce hedefine ulaşmak ister. Nasıl ki Ümeyr b. Vehb, Rasûlullah’a olan

³⁷⁴ Buhârî, “el-Cizye”, 18. (H.no. 3182)

³⁷⁵ 48 Fetih 18.

düşmanlığını tek oturuşta gerçekleştirmek istedi de Allah mani oldu.³⁷⁶ Münafıklar da Uhud, Tebuk ve İfk hadisesi gibi birçok yerde Rasûlullah`a ve İslam`a fırsat buldukça zarar vermek istemişlerdir. Oysa Hz. Ebu Bekir gibi diğer halifelerin her biri imkânları dahilinde malları, canları ve fikirleriyle Rasûlullah`ı desteklemişlerdir.

Hem bilmeden bir şey söylemenin caiz olmadığı İslam dininde, nasıl olur da Rasûlullah (sav) bilmeden “Allah ikimizle beraberdir”³⁷⁷ diyebilsin ve Allah da Rasûlü`nün teselli ve beklentisini onaylayan ayet indirsin. Eğer Hillî`nin dediği gibi Rasûlullah düşmanına bilmeden yanlışlıkla “Allah ikimizle beraberdir” demiş olsaydı, Allah; Rasûlü`nün bazı uygulamalarını vahiyle düzelttiği gibi bunu da onaylamaz düzeltirdi. Nasıl ki Bedir esirleri,³⁷⁸ münafıklar için istiğfar,³⁷⁹ âmâ (kör) için din tebliğini ertelemesi³⁸⁰ ... konularında uyarıldığı gibi “Allah ikimizle beraberdir” sözünden dolayı da uyarılırdı. Bilakis Allah; Rasûlü`nün bu sözünden razı olmuş ki, vahiyle bunu Kur`an`a nakşetmiştir.

İbn Teymiyye devamla: “Hillî`nin bu iddialarına en akılsız insanlar dahi inanmaz. Rasûlullah (sav), insanların en akıllısı, en tecrübelisi ve en bilgisi olmasına rağmen, Rasûlullah`ı (sav), kendisine; kin besleyen düşmanı ile gizli bir sefere çıkabilecek derecede cehalet ve geri zekâlılık ile nispet edenleri Allah rezil etsin. Hiç şüphesiz Rafizî Şii`lerin dolaylı olarak Rasûlullah`ı (sav) az akıllı olarak göstermelerine rağmen Allah; Rasûlü`nü ve arkadaşı Hz. Ebu Bekir Sıddık`ı yalanlarından korumuştur. Böylece asıl amaçlarının Rasûlullah`ı ayıplamak olduğu ortaya çıkmıştır” demektedir”.³⁸¹

Hâşâ! Rasûlullah (sav) müşriklerden gizli tuttuğu hicreti, şerrinden emin olmadığı birine söyleyecek kadar akıllı değil miydi? Hicretini ifşa etmesinden korktuğu birine: “hicret için hazırlık yap, binek ve yiyecek hazırla, gece hicret için size geleceğim, mağarada iken oğlun Mekke`den bize haber getirsin, kızında yiyecek

³⁷⁶ Zehebi, *Tarihü'l-İslam*, II, 71. Kandehlevi, Muhammed Yusuf, *Hayatu's-Sahabe*, çev. Cengiz Yağcı, Huzur yay. I, 203 vd.

³⁷⁷ 9 Tevbe 40.

³⁷⁸ 8 Enfal 67.

³⁷⁹ 9 Tevbe 80.

³⁸⁰ 80 Âbese 1- 4.

³⁸¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 228 vd.

getirsin, çoban da ayak izlerini kaybettirsin...³⁸² gibi sözleri lisan-ı kal veya lisan-ı haliyle de olsa söyler miydi?

Rasûlullah'ın (sav) ilk sahabîlerinden olan ve Hz. Ebu Bekir'in tebliği ile İslam'ı seçen Abdurrahman b. Avf ile Rıdvan biatinden sonra Müslüman olan Halid b. Velid arasında çıkan bir sorunda Hz. Muhammed (sav), Halid'e hitaben: "Ashabımdan hiç birine dil uzatmayın, içinizden biri Uhud dağı kadar altını sadaka olarak verse dahi onların iki avuç dolusu sadakasına hatta yarısına bile yetişmez"³⁸³ diye buyurmuştur. Sahabîlerden olan Halid, ilk sahabîlerden biri olan İbn Avf hakkında uyarılıyorsa, Rasûlullah'ın has arkadaşı olan, ilk Müslüman ve aynı zamanda Allah ve Rasûl'ünün takdirini almış olan Hz. Ebu Bekir'e dil uzatmanın karşılığı ne olabilir. İbn Teymiyye bu konu ile ilgili açıklamalarına şu sözlerle devam eder:

"Biri çıksa ve Hz. Ebu Bekir için söylenenlere benzer iftiraları Hz. Ali için iddia edip: "Hz. Ali, ilk üç halife zamanın da ümmeti ifsad etmeye çalışıyordu. Fakat fırsat eline geçmediği için bundan aciz kalıp yapamadı. Ne zaman ki sahabîlerin büyüklere vefat etti ve fırsat ona kaldı o zaman İslam ümmetinin helakini istedi. Bunun için kendi döneminde on binlerce Müslüman'ı öldürdü. Zaten onun amacı da geri kalan Müslümanları öldürmekti. Bunun içindir ki; Rasûlullah'a (sav) kin bağlayan Karamita, İsmaililer, Nusayriler, Dürziler... gibi münafık zındıklar ona intisab etmişlerdir" diye açıklamada bulunursa (Ehl-i Sünnet olarak) onu da yalanlarız. Hatta hiçbir İslam düşmanı bulunmaz ki, yardım ve destek bulmak için mutlaka "Hz. Ali'ye dostluk bahanesi" ile planlarını gerçekleştirmek için İslam kalesine girmeye çalışmış olmasın. Yine biz biliyoruz ki; Hz. Ali'nin dostluğunun delilleri kesinlikle sahihtir, raşid dördüncü halifedir ve düşmanlığı ile ilgili deliller de batıldır. Muhakkak ki; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'da Rasûlullah'a dost ve sevgilidir, düşmanlık iddiaları batıldır. Hatta Hz. Ali henüz çocukken bu ilk üç halife İslam'a girmiş ve dine hizmet etmeye başlamışlardır."³⁸⁴

Ayrıca Hz. Ebu Bekir düşman olsaydı, yolculuk sırasında bu düşmanlığını ortaya çıkarma gerekliliği bir yana, ayette geçen İslam düşmanları; Rasûlullah (sav)

³⁸² Buhari, "el-Menâkıb", 63 (H.no. 3905); İbni Sa'd, I, 227 -229.

³⁸³ Buhari, "el-Fedail", 5. (H.no. 3673); Müslim, "el-Fedailu's-Sahabe", 2540.

³⁸⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 231.

gibi onun da yakalanması için mükâfat vaat etmezlerdi. Hem Oniki İmam Şiflerinin dediği gibi Rasûlullah, Hz. Ebu Bekir'in hicreti izhar etmesinden korksaydı neden gece çıktığı bu yolculuğu ona bildirsin ki. Hem Hz. Ebu Bekir, Rasûlullah'tan hicret için izin istediğinde, neden onu bekletsin ki.³⁸⁵ Sevr dağındaki mağarada kaldıkları üç günlük süre içinde Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah, Mekke'de olan biten gelişmeleri onlara haber vermek için neden bilgi toplasın ki. Hatta Ebu Bekir de düşmanlık söz konusu olsaydı oğluyula müşriklere haber verebilirdi. Çobanlarını da haber toplayan oğlu Abdullah'ın ve yemek getiren kızı Esmâ'nın ayak izleri kaybolsun diye koyunlarıyla peşi sıra getirtmezdi³⁸⁶

Tüm bu anlatılanlar gösterir ki Hz. Ebu Bekir, Rasûlullah'ın düşmanı değil dostudur. Çünkü gizli düşmanlıklar, güç ve şartlar oluştuğunda ortaya çıkar. Böyle bir durum yirmi yıldan fazla süren bir dostlukta oluşmamışsa; düşmanlık iddiası ile ilgili dava düşmüştür. Hz. Ebu Bekir'in mağarada ve yolculuk sırasında tek başına kaldığı Rasûle karşı herhangi bir düşmanlıkta bulunmaması Muhammed Mustafâ'nın (sav) dostu olduğunu tek başına ifade etmektedir.

Hillî'nin Hz. Ebu Bekir hakkında söylemiş olduğu sözlerde bazı çelişkilerden bahsedip hüccet tutarsızlığını dile getirmek Hillî'nin yaklaşım tarzını daha iyi betimleyecektir. Hillî, hem Hz. Ebu Bekir'i, Rasûlullah'ın "şerrinden emin olmadığı düşmanı" olarak gösteriyor, hem "Rasûlullah (sav); hicretini açığa çıkarmasın diye onu yoldaş edindi" demekte, hem de Hz. Ebu Bekirin üzüldüğünü söylemektedir. Oysa bir insana hem düşman, hem de dostluk muamelesi yapılmaz.

Ayrıca İslam tarihinden az da olsa haberdar olan herkes bilir ki; Mekke'li Müslümanlar arasında münafık yoktu. Nifak hastalığı; Müslümanların güç ve iktidar elde ettiği Medine'de kalbi tereddüt içinde olan kişilerin Müslümanları aldatmak için kullandıkları bir yöntemdi. Mekke'de böyle bir durum söz konusu değildi. Dolayısıyla Hz. Ebu Bekir gibi; sahabilerin en faziletlisi bir yana ismi pek bilinmeyen, tanınmayan sahabiler dahi nifaktan uzaktı.

³⁸⁵ Taberî, *Tarih*, II, 242.

³⁸⁶ Buharî, "el-Menâkıb", 45. (H.no. 3905).

Yine Hillî'nin dediği gibi Hz. Ebu Bekir'in; "yakîni ve kadere rızası" olmasaydı, hiçbir dünyevi menfaati olmayan bu dinde devam etmez, hemen orada bu işi sonlandırır. Bilakis mezkûr ayet ve hadislerle sabit olduğu üzere Hz. Ebu Bekir; malı, canı, düşünce ve kabiliyeti ile Rasûlullah'ın yanından hiç ayrılmamış, desteğini hiç eksiltmemiştir. Ayrıca Rasûlullah'a düşman olan kişi hiç onunla birlikte tehlikeli yolculuktan sonra da savaflara katılıp ölümü göze alır mıydı? Oysa Allah; Hz. Ebu Bekir ve diğer muhacirleri, övücü vasıflarla anmaktadır.³⁸⁷

Ayrıca "Üzülme! ve Korkma!" gibi her hangi bir fiilin yasaklanması, o fiilin gerçekleştiği anlamına gelmez. Bilakis o fiilden men olunduğu ve daha sonra oluşması istenmediği anlamına gelir. Nitekim Cenabı Allah da, Hz. Muhammed'e bazı fiilleri yasaklamıştır; "*Ey peygamber! Allah'tan kork. Sakın kâfirlere ve münafıklara itaat etme.*"³⁸⁸ Bu ayetteki "kork" emri peygamberimiz Allah'tan korkmadığı anlamına gelmeyeceği gibi "*kâfirlere ve münafıklara itaat etme!*" yasağı da; peygamberimizin böyle bir itaat fiilini işlediği anlamına gelmez. Yine "*Allah'tan başka bir ilaha yalvarma, dua etme!*"³⁸⁹ ve "*Allah ile beraber başka bir ilah edinme, kulma!*"³⁹⁰ ayetleri de aynı şekildedir. Yoksa peygamberimiz kesinlikle başka bir ilah edinmiş değildir. Dolayısıyla, Sıddık da üzülmesin veya teselli bulsun diye kendisine "*üzülme*" diye nehiye bulunulmuştur denilebilir.

Yine Hz. Ebu Bekir düşman olsaydı, mağara ağzına geldiklerinde içeride olabilecek yurtcu veya ısırcı hayvanlara karşı; "Ya Rasûlullah! Sen dur, ben içeriyi kontrol edeyim" demez ve hicret sırasında da Rasûlullah'a gelebilecek tehlikelere karşı Rasûlullah'ın bir önünden bir arkasından gitmezdi.³⁹¹ Nitekim Cenabı Allah; "*Peygamber, müminlere kendi nefislerinden daha önceliklidir*"³⁹² diye buyurmuştur.

Hz. Yakup oğlu Hz. Yusuf için mahzun olup üzülmüş ve Hz. Muhammed de kendi oğlu İbrahim'in vefatında mahzun olmuştur. Hz. Muhammed kadar değerli

³⁸⁷ 22 Hacc 39- 40;59 Haşr 8; 33 Ahzab 6.

³⁸⁸ 33 Ahzab 1.

³⁸⁹ 28 Kasas 77.

³⁹⁰ 17 İsrâ 22.

³⁹¹ Taberani, Ebul Kasım Süleyman b. Ahmed(H.360), *el-Mu'cemu'l-Kebir*, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire, trz. XXVI, 106.

³⁹² 33 Ahzab 6.

olmayan bu iki çocuk için hüznülenmek bir eksiklik alameti olarak kabul edilmemiş, bilakis bu hüznün onların sevgi, şefkat ve merhametlerinden kaynaklandığı söylenmiştir. Nitekim Rasûlullah (sav) bu konuda: “Muhakkak ki Allah, gözlerin yaşarması ve kalbin mahzun olmasıyla sorgulamaz. Lakin dil ile yapılanı ya sorguya çeker ya da merhamet eder”³⁹³ diye buyurmaktadır.

İbn Teymiyye ise; ayette Rasûlullah ve Hz. Ebu Bekir’in kendilerini yurtlarından çıkararak kâfirlerden istisna tutulduğunu belirtir. Allah hem peygamberine yardım edecek hem de (Hillî’nin iddia ettiği gibi) “düşmanı” ile onu bir arada tutup, “ben ikinizle beraberim” diyecek. Buna aklı az olanlar bile inanmaz. Çünkü Rasûl’e yardımcı olmak, onu düşmanla bir arada bırakmakla, vefat edene kadar baş danışmanı yaptırmakla ve savaşlarında yanında beklettirmekle olmaz.³⁹⁴

Ayrıca bu dört halifenin herhangi birinde nifak olmuş olsaydı, İbn Abbas, İbn Ömer, Cabir, Ebu Said, Enes gibi birçok sahabî onlar hakkında meziyetlerinden bahsetmez, ma’siyetlerini ilan ederlerdi. Fakat bunlar Rasûlullah’ın önde gelen sahabîleri olmasına rağmen dört raşid halifeyi kendilerinden daha faziletli görüyorlardı. Ayrıca İmam Zeyd, İmam Cafer, İmam Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Muhammed Şafî, İmam Ahmed... gibi ilimde derinleşmiş büyük zatlar dahi bu dört halifenin hepsinin raşid halife olduğu konusunda görüş birliği etmişlerdir.

Kısacası Hillî’nin bu iddiası sadece Hz. Ebu Bekir’e yapılan bir hakaret değildir. Zira Ebu Bekir dışında iddiada Allah, Kur’an ve Rasûlullah ile ilgili hususlarda vardır. Çünkü ne kelam; sıradan bir kelamdır, ne kitap; sıradan bir kitaptır ve ne de Rasûlullah; sıradan bir insandır. Allah boş ve beyhude konuşmaktan münezzehtir. Kur’an, her bir harfî anlam dolu olan Müslümanların kutsal kitabıdır. Muhammed (sav) ise herkes getirdiği dinde tereddüt etmekteyken, Hz. Ebu Bekir’in kendisini tereddütsüz doğruladığı rahmet peygamberidir. O Ebu Bekir ki; Allah kendi lafzı ile kutsal kitabımız Kur’an’da ondan Rasûlullah’ın arkadaşı (ve ikinin ikincisi)

³⁹³ Buharî, “el-Cenaiz”, 44. (H.no. 1304); Müslim, “el-Cenaiz”, 924.

³⁹⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII. 248-249.

olarak bahsetmektedir. Bu Arab edebiyatında birinci kişinin herkes tarafından iyi tanınan biri olduğunu gösterir.

4. Hicret Sırasında İnen Sükûnet

Hillî, Hz. Ebu Bekir'e hakaret edici sözlerine bir yenisini daha ekleyerek "Allah ona sekînesini indirdi (sükûnete erdirdi)" ayetindeki "o" zamirinin Hz. Ebu Bekir dışında sadece Rasûlullah'a ait olduğunu, dolayısıyla Hz. Ebu Bekir'e sükûnet indirilmediğini ve bunun da Hz. Ebu Bekir'in noksanlığına delalet ettiğini iddia etmektedir.³⁹⁵

İbn Teymiyye ise; müfessirlerin sükûnetin üzerine indiği şahıs zamirinin Rasûlullah'a mı? Yoksa Hz. Ebu Bekir'e mi? ait olduğu konusunda görüş ayrılığına düştüğünü belirtmiştir. Çoğunluğa ve tercih edilen görüşe göre sekinenin indiği zamir Hz. Ebu Bekir'e aittir. (Çünkü Şiîlerin abdest için ayakları meshetmede delil getirdikleri -zamirin en yakın olana aitliği- kuralına göre) sekinenin indiği zamir, en yakın olarak bahsedilen "arkadaşına" tabiri ile kullanılan Hz. Ebu Bekir'e aittir. Zaten sükûnetin üzerine inmesine muhtaç olan da Hz. Ebu Bekir'dir. Çünkü mahzun olan ve mahzun olduğu içinde Rasûlullah'ın kendisine "*mahzun olma, Allah ikimizle beraberdir*" diye teselli ve moral verdiği kişi; Hz. Ebu Bekir'dir.³⁹⁶

Cenab-ı Allah, hicret sırasında Rasûlullah ve Hz. Ebu Bekir için indirdiği sükûnetin benzerini daha önce Hz. Ebu Bekir ve diğer sahabe için de indirdiğini Kur'an'da birçok kez tekrar etmiştir. Huneyn günündeki telaşın ardından inen ayette Allah: "*Sonra Allah, sükûnetini Rasûlü'nün üzerine ve (Hz. Ebu Bekir'in de içinde olduğu) müminlerin üzerine indirdi. Ve görmediğiniz ordular indirdi*"³⁹⁷ diye buyurmaktadır. Mekke fethinin müjdelendiği sürenin ilk ayetlerinde "*O Allah ki müminlerin kalplerine sükûnet indirdi*"³⁹⁸ diye teselli ve müjde vermektedir. Yine Allah Rıdvan biatine katılan Hz. Ebu Bekir ve diğer müminler için: "*Muhakkak ki Allah kesinlikle ağaç altında sana biat eden müminlerden razı oldu. Allah onların*

³⁹⁵ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 199.

³⁹⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 258 vd.

³⁹⁷ 9 Tevbe 26.

³⁹⁸ 48 Fetih 4.

kalplerinde olanı bildi ve onların üzerine sekine (sükûnet) indirdi"³⁹⁹ diye bahsetmektedir.

Rasûlullah (sav), mağarada son derece mutmain olduğu için sükûnete ihtiyacı yoktu. Fakat Huneyn de İslam ordusunda sayı ve kuvvetten kaynaklanan rahatlığın ardından gelen ani bir düşman baskını karşısında, İslam ordusunun bozguna uğrama endişesiyle telaşlaşan Rasûlullah (sav), Hz. Ebu Bekir ve diğer sahabiler sükûnete ihtiyaç duyduğu için; Allah hem Rasûlü'ne hem de müminlere sekine indirmişti. Çünkü Huneyn'de düşman baskının ilk anlarında İslam ordusu dağılmış, tedirginlik hakim olmuştur. Allah'ın indirdiği sekine ile toparlanıp düşmana saldıran Müslümanlar muzaffer olmuşlardır.

Sükûnetin üzerine indiği zamirin Rasûlullah'a (sav) ait olduğu düşünülürse dahi bu sükûnetin, yol arkadaşı olan Hz. Ebu Bekir'i de kapsadığı söylenebilir. Çünkü tabi olunanın durumu; tabi olanları da kapsamaktadır. Eğer ayette sükûnetin üzerine indiği şahıs zamiri tekil değil de ikili kullanılmış olsaydı, bazı Şiilerin nübüvvetinde Hz. Ali'yi hak sahibi gördükleri gibi birileri de Musa ve Harun'un nübüvvetindeki ortaklığı gibi, Hz. Ebu Bekir'in de nübüvvetinde ortak olduğu konusunda fitneye düşeceklerdi. Zira Kur'an-ı Kerim'de ikili zamirler kullanılarak Musa ve Harun'un nübüvvetinde ortak⁴⁰⁰ oldukları belirtilmiştir. Hem sükûnet Rasûlullah'a inmiş dahi olsa, Rasûlullah'ın Hz. Ebu Bekir'e: "*mahzun olma Allah ikimizle beraberdir*" diye teselli vermesi sükûnetin Hz. Ebu Bekir'e de indiği anlamına gelmektedir. Zira hiçbir sahâbi Hz. Ebu Bekir kadar yakın ve sebât sahibi olmamış, zorluklar karşısında dayanıklılığını göstermemiştir. Bunun için olsa gerek "Ebu Bekir'in imanı yeryüzündekilerin imanı ile tartılırsa; Ebu Bekir'in imanı ağır gelir"⁴⁰¹ diye buyurulmuştur.

³⁹⁹ 48 Fetih 18.

⁴⁰⁰ "Allah buyurdu ki (Ey Musa) Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki, âyetlerimiz sayesinde onlar size erişemeyecekler. Siz ikiniz ve siz ikinize tâbi olanlar üstün geleceksiniz" (28 Kasas 35) ve "And olsun ki Musa ve Harun'a da iyilikte bulunmuştuk. İkisini ve milletlerini büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştık. Onlara yardım emiştik de üstün gelmişlerdi. Her ikisine de, apaçık anlaşılabilir bir Kitap vermiştik." (37 Saffat 114-118)

⁴⁰¹ Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (458/1066), *el-Cami'ü li Şü'abi'l-İman*, thk. Abdülâlî Abdulhamid, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, I, 144.

5. Rasûlullah'ın (sav) Bedir'de Hz. Ebu Bekir'i Yanında Tutması

Hillî, Hz. Ebu Bekir'e yaptığı karalamalarına bir yenisini daha ekleyerek: "Ebu Bekir, çadırda Rasûlullah'ın yalnızlığını gidericiydi; sözü doğru değildi. Çünkü Rasûlullah'ın (sav) yalnızlığını gideren Allah'tır. Lakin Rasûlullah (sav) daha önceki savaşlarda Ebu Bekir'i savaşmaya gönderdiği zaman defalarca kaçmış olduğundan ve dolayısıyla savaştan kaçmasıyla fitne çıkabileceğini düşünerek onu yanında tutmuştur. Böyle bir durumda savaşmadan oturan mı, yoksa Allah yolunda canıyla cihad eden mi daha faziletlidir"⁴⁰² diye tenkitte bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise, Hillî'nin de kabul ettiği gibi Hz. Ebu Bekir'in savaş sırasında Rasûlullah tarafından tek başlarına çadırda bekletilmesi; öncelikle Hz. Ebu Bekir hakkında daha önce söylemiş olduğu "düşman ve münafık" nitelermelerinin çürütüğünü hatırlatmaktadır. Zira Rasûlullah (sav); böyle niteliklere sahip birini yanında bekletecek değildir.⁴⁰³

Şii'ler tarafından "Allâme" olarak nitelenen Hillî; Hz. Ebu Bekir'in, daha önce defalarca savaşlarda kaçmış olduğunu iddia etmektedir. Oysa Rasûlullah'ın savaşları hakkında insanların en az bilgiye sahip olanı dahi bilir ki; Bedir gazvesi Rasûlullah'ın katıldığı ve savaşın yapıldığı dokuz gazvenin ilk olanıdır. Bedir'den önce yapılan seriyelere gelince, bunlardan sadece İbn Hadramî'nin olduğu seriyede savaş çıkmıştır. Hz. Ebu Bekir ise bu seriyede bulunmamıştır. Oysa Hz. Ebu Bekir hem Mekke'de hem hicret sırasında, hem bütün savaşlarda Rasûlullah'ın yanından ayrılmamıştır. Hatta Müslümanların zor duruma düştüğü Uhud ve Huneyn gazvelerinde dahi Allah Rasûlünün yanından ayrılmamıştır.⁴⁰⁴ Hz. Ebu Bekir'in her hangi bir gazveden kaçtığına dair bir tek rivayet dahi yokken, nasıl olurda birçok gazveden kaçmış denilebilir. Bu isnadı dahi verilmeyen haberlere ancak Asrı Saadet olaylarının kronolojik sıralamasından haberdar olmayanlar inanabilir. Çünkü Hillî'nin bu iddiası anakronizmden başka bir şey olarak gözükmektedir.

⁴⁰² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 200.

⁴⁰³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 283.

⁴⁰⁴ İbn Teymiyye, *a.y.*

Üstelik bu iddia Rasûlullah'a da hakaret içerdiği kanaatindeyiz. Çünkü iddia edildiği gibi böyle korkak birini savaşta dost edinmek caiz dahi değildir. Hem titrek ve düşük karakterli birini dost edinip çadırda yalnız başına bırakmak imama dahi yakışmazken nasıl Rasûlullah'a yakıştırılır. Hiçbir siyerde Rasûlullah'ın birini zorla savaşa götürdüğüne dair en ufak bir rivayet yoktur. Bilakis Rasûlullah izin isteyenlere,⁴⁰⁵ ailesine bakma zorunluluğu olanlara, imkân olmayanlara⁴⁰⁶ izin verir, bazen anlaşmalı olan kabilelerden gelen yardımları dahi geri çevirirdi. Hatta Bedir'de müşriklere; Rasûlullah'a yardıma gitmeyeceklerine dair söz veren iki müslümana, sözlerinde durmalarını tavsiye eden⁴⁰⁷ Rasûlullah'a, nasıl korkak birini yanında bulundurmuştur diye iftira atılabilir.

Oysa Hz. Ebu Bekir, Bedir'de Rasûlullah'ın (sav) rabbine ısrarla: "Allah'ım bana zafer vaadini yerine getir. Eğer bu küçük İslam topluluğunu helak edersen, yeryüzünde sana ibadet edilmez" dediğinde omuzlarından düşen ridasını kaldırmış ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbine olan yalvarışın yeterlidir. Muhakkak ki Allah vaadini gerçekleştirecektir" diye destek vermiştir.⁴⁰⁸ Bu hadise ile ilgili: "...Rabbimize yalvardığımız vakit, Allah sizin yalvarışınıza icabet etti"⁴⁰⁹ diye ayet inmiştir.

Hillî'nin Hz. Ebu Bekir hakkındaki; "...savaşmadan oturan mı, yoksa Allah yolunda canıyla cihad eden mi daha faziletlidir" sözüne gelince; Muhakkak ki Rasûlullah'a itaat edip onun yanında bulunmak, cihad etmekten daha faziletlidir.⁴¹⁰ Hiç şüphesiz düşmanın asıl hedefi Rasûlullah idi. Rasûlullah (sav) ise kendine en yakın gördüğü baş danışmanı olan kişiyi yanında bırakmıştır. Hz. Ali; o zaman henüz yirmi yaşlarında bir genç mücahid idi. Zülfikar ile cihad etmek ona daha çok

⁴⁰⁵ "Allah seni affetsin; doğru söyleyenler sana açıkça belli oluncaya ve yalancılara da öğreninceye kadar niye onlara izin verdin?" (9 Tevbe 43)

⁴⁰⁶ "Allah ve Rasûlü için (insanlara) öğüt verdikleri takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhine bir yol (sorumluluk) yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir." (9 Tevbe 91)

⁴⁰⁷ Ahmed, *Müsned*, XXVIII, 377.

⁴⁰⁸ Ahmed, *Müsned*, I, 334, İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 335, Tirmizi, "et-Tefsiru'l-Kur'an", V, 269, (H.no: 3081)

⁴⁰⁹ 8 Enfal 9.

⁴¹⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 284

yakışıyordu. Hz. Ebu Bekir ise elli yaşlarında olgun, cesur ve ileri görüşlü kişiliği ile Rasûlullah'ın yanında yer alması kendisine daha çok yakışıyordu ki Rasûlullah görev taksimlerini böyle yapmıştı. Hem Hz. Ali'nin görevinde ortakları çoktu. Fakat Hz. Ebu Bekir görevinde tek başına idi, ortağı yoktu. Ayrıca Rasûlullah'ın görev taksimi hakkında ileri geri konuşmanın hiçbir Müslüman için uygun olmadığı kanaatindeyiz.

Hillî'nin "Hz. Ebu Bekir, çadırda Rasûlullah'ın yalnızlığını giderici değildir. Rasûlullah'ın (sav) yalnızlığını gideren Allah'tır" sözüne gelince; Hz. Ebu Bekir'i Rasûlullah'ın yalnızlığını giderici olarak vasıflandıran kişi, onun Rasûlullah'a destek ve yardımcı olduğunu söylemek istemiştir. Nitekim "*O Allah ki, seni yardımıyla ve müminlerle desteklemiştir*"⁴¹¹ ayeti bunun için en büyük hüccettir.⁴¹²

Bu iddialar içerisindeki çelişkilerden bahsetmenin Hillî'nin amacını daha iyi betimleyeceği kanaatindeyiz. Hillî, yukarılarda; "Hz. Ebu Bekir'in düşman olduğunu" söylüyordu. Oysa şimdi (faziletini inkâr etsede) Rasûlullah'ın onu kendi yanında karargâh çadırında tek başına bıraktığını savunmaktadır. Bir insan ya dosttur ya da düşmandır. Birine düşman demek için onun düşmanlığını ispatlamak gerekir. İspatlanmayan düşmanlıklar art niyetli iddialar olarak kabul edilir. Ebu Bekir düşman ise düşmanlığını göstereceği en uygun ortam (hicret yolculuğu dışında) Bedir'de çadırda baş başa kaldıkları yerdir. Madem Hz. Ebu Bekir'de bir düşmanlık alemeti gözükmemiş öyleyse dostluğunda şüphe yoktur.

Kıscacası Rasûlullah'ın karargâh çadırında Hz. Ebu Bekir'i yanında bekletmesi onun en büyük faziletlerinden biridir. Zira Sultanlar dahi baş danışmanlarını savaş meydanlarına göndermezler. Çünkü her hangi bir olumsuzluğa karşı yanlarında istişare edebilecekleri ve yalnızlıklarını giderebilecekleri ve gerekirse canını kendisine feda edebileceğinden emin oldukları vezirlerini yanlarında tutarlar. Bu da vezirler için elbette bir şereftir. Hz. Ebu Bekir'e bu şerefi veren de Rasûlullah'tır(sav).

⁴¹¹ 8 Enfal 62.

⁴¹² İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 284 vd.

6. Arabları Savaşa Çağırarak Davetçi

*“Bedevilerden geri kalmış olanlara de ki: Siz ileride çok kuvvetli, cengâver bir kavme karşı savaşa çağırılacaksınız. Onlar ya müslüman olurlar, ya da kendileriyle savaşıacaksınız. Eğer emre itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğümüz gibi yine de dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratar”*⁴¹³ ayetinde bedevi Arabları savaşa çağırarak kişinin Hz. Ebu Bekir olduğunu⁴¹⁴ inkâr eden Hillî:

“Bu ayetteki Arablar; (tehlikeli buldukları için) Hudeybiye’den geri kalanlardır. Bunlar Hayber ganimetlerini elde etmek için sefere çıkmak istediler. Fakat Allah; *“de ki bize tabi olamazsınız”* ayetiyle onların savaşa katılmalarını men etti. Çünkü Allah, Hayber ganimetlerini Hudeybiye’ye katılanlar için irade etmişti. Ayetin devamında Allah Teâlâ: *“Bedevilerden (seferden) geri kalmış olanlara de ki: Siz ileride çok kuvvetli, cengâver bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız...”* diye emirde bulunması ya; Mute, Mekke, Huneyn, Tebük gibi birçok gazveye çağırın Rasûlullah’a işaretir, ya da Nâkisîn⁴¹⁵, Kâsîfîn⁴¹⁶ ve Mârikîn⁴¹⁷ ile savaşan Hz. Ali’ye işaretir... Nitekim (mevzu) bir hadiste: “Ey Ali! Savaşın, savaşımıdır. Rasûlullah ile savaş ise; küfürdür” diye iddiada bulunmaktadır.⁴¹⁸

İbn Teymiyye ise ilim ehlerinden olan Şafîî, Eş’ârî ve ibn Hazm gibi âlimlerin bu ayette Hz. Ebu Bekir’e işaret edildiğini kabul ettiklerini ve delil olarak da *“Eğer Allah seni onlardan bir zümrenin yanına döndürür de, onlar savaşa çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: “Artık siz benimle birlikte ebediyen çıkmayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz ilk başta yerinizde oturup kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalan (kadın ve çocuk)larla*

⁴¹³ 48 Fetih 16.

⁴¹⁴ Razi, Fahreddin İbnu’l-Allâme Muhammed Diyaüddin b. Ömer, (606), *et-Tefsiru’l-Kebir ve Mefatihü’l-Ğayb*, Daru’l-Fikr, Beyrut 1981, XXVIII, 92. (Ayrıca bkz. es-Savî, IV, 99. Müfessir Savî bu ayetin Yemame, Fars ve Rumlarla yapılan savaşlara da yani Ebu Bekir ve Ömer’e de işaret ettiğini belirtmektedir.)

⁴¹⁵ Cemel savaşına katılanları temsil eder.

⁴¹⁶ Sıffin savaşına katılanları temsil eder.

⁴¹⁷ Haricîlerle yapılan Nehrevan ve Harûra savaşına katılanları temsil eder.

⁴¹⁸ Hillî, *Minhâcu’l-Kerâme*, s. 200.

birlikte oturum"⁴¹⁹ ayetini getirdiklerini açıklar. Bu ayette görüldüğü gibi Allah, Hz. Muhammed (sav) ile beraber ebedi olarak savaşa çıkamayacaklarını, ancak Rasûlullah'ın vefatından sonra savaşa çağrılacakları ilan edilmiştir. Bu da Rum, Fars ve Mısır ordularına karşı savaşa çağırılan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a işaret etmektedir. Dolayısıyla bu ayet ilk üç halifenin imametlerine delil olarak getirilebilir.⁴²⁰

Ayette, savaşa çağrılacak kavmin özelliği olarak "...çok kuvvetli, cengâver bir kavim..." tanımının kullanılması, bu düşmanın kendileri gibi aynı bölgenin insanları olmadıklarını, aynı kuvvet ve cengâverliğe sahip olmadıklarını, yani denk sayılamayacaklarını gösterir. Dolayısıyla Hayber'den sonraki; Mekke, Huneyn ve Taif seferlerinin bu bahsedilen savaş olmadığını anlayabilmekteyiz. Çünkü Mekke, Huneyn ve Taif savaşlarına katılan düşman kavimler İslam ordusuna denk sayılırlardı. Aralarında, pek kuvvet ve cengâverlik farkı yoktu. Aynı toplumun insanlarıydılar. Rasûlullah'ın Hayber'den sonra yaptığı savaşlardan geriye Mute ve Tebük kalıyor. Gerçekten de Rum'lara karşı yapılan bu iki savaş seferinde düşman kendilerinden daha kuvvetli ve cengâver bir kavimdi. Fakat bu kuvvetli ve cengâver kavimle ne şartla savaşılacağına bakılırsa kastedilen savaşın Rasûlullah (sav) dönemindeki hiçbir savaşla uyuşmadığı anlaşılır.

Çünkü ayetin devamında; "ya Müslüman olurlar, ya da kendileriyle savaşacaksınız" diye emir buyrulmaktadır. Oysa Mute ve Tebük Seferleri; Ehl-i Kitap olan Rum ordusuna karşı yapılmıştı. Ehl-i Kitaba karşı ise şart ya Müslüman olmaları, ya cizye vermeleri, ya da savaşmalarıdır. "Ya Müslüman olurlar, ya da kendileriyle savaşacaksınız" özelliği kendileri ile savaşa çağrılacak düşmanın kitap ehli⁴²¹ olmadığını gösterir. Ayrıca ayetten, İslam ordusunun düşmana Müslümanlığı tek çıkar yol olarak sunabilecek konumda olabileceği anlaşılıyor. Oysa Mute savaşında Rasûlullah'ın peş peşe sıraladığı her üç İslam ordu komutanı da şehid edilmiş ve İslam ordusu hezimete uğradığı için savaşı terk etmek zorunda

⁴¹⁹ 9 Tevbe 83.

⁴²⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e*, VIII, 267 vd.

⁴²¹ Hz. Muhammed de ehli kitap olan ve haklarında mubahele ayeti inen Necranlı Hristiyanlara Ebu Ubeyde b.Cerrahı göndererek cizye almıştır. Bkz. İbn Kesir, *el-Bidaye*, II, 83.

kalmışlardı. Tebuk seferinde de; ne kuvvetli ve cengâver bir kavimle savaşıldı, ne de kendilerini İslam'a çağıracakları bir düşman ordusuyla karşı karşıya gelindi. Savaş yapılmadan geri dönüldü. Yani "ya Müslüman olurlar, ya da kendileriyle savaşacaksınız" ayetinin tecellisi gözükmedi.

Ayette; savaştan önce cizye şartının koşulmamış olması; bu çağrılacak savaşın kitab ehline karşı değil de mürtedlere karşı yapılacağını gösterir. Hz. Muhammed (sav), hayatı boyunca mürtedlere karşı böyle zorlu bir savaş yapmamıştır. Mürtedlerle "Allah Rasûlünün halifesi" lakaplı birinci halife Hz. Ebu Bekir böyle zorlu bir savaşa girişmiştir. Mürted olan Beni Hanife kabilesi pek kuvvetli ve cengâver bir kavimdi. Nitekim müslümanlar binden fazla şehid verdiler. Fakat Müslümanlar savaşı kazandı ve ayette geçtiği gibi mürtedlere cizye kabul edilmeksizin: "ya Müslüman olursunuz ya da öldürüleceksiniz" şartı koşuldu. Mürtedlerden ise cizye kabul edilmeyeceği için Müslüman olmayan 10.000'den fazla mürted öldürüldü.⁴²²

Hatta Hz. Ali, tehlikeli olduğu için Hz. Ebu Bekir'in bu savaşa şahsen katılmasına mani olmuştur. Mürtedlerle yapılan bu Yemame harbi hakkında İbn Ömer şöyle söylemiştir: "Ebu Bekir, Zi'l-Kassa'ya gittiğinde bineği üzerinde doğrulup durduğu zaman Ali, onun bineğinin yularını tuttu ve şöyle dedi:⁴²³ "Ey Allah Rasûlünün halifesi! Nereye gidiyorsun? Ben Rasûlullah'ın Uhud gününde sana söylediği şu sözü söylüyorum: "Kılıcımı kınına sok ve kendini feda ederek başımıza musibet getirme."⁴²⁴ Medine'ye dön. Allah'a yemin ederim ki, eğer seni kaybetme musibetine maruz kalırsak, artık ebediyen İslam'ın nizam ve düzeni kalmaz." Hz. Ali'nin böyle demesi üzerine Hz. Ebu Bekir, Medine'ye döndü ve İslam ordusu yoluna devam etti.⁴²⁵ Zira Hz. Ali; İslam birliğinin bozulmasını istemiyordu.⁴²⁶

⁴²² Taberi, *Tarih*, II, 281-283.

⁴²³ Suyutî, *Tarîhu'l-Hulefa*, s. 75.

⁴²⁴ Hz. Ebu Bekir çarpışmak isteyince, Rasûlullah (sav): "Sok kılıcını kınına, dön yerine! Biz senin kendinden yararlanmaktayız!" buyurdu. Belâzurî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah, Daru'l-Mearif, Mısır trz. I, 321.

⁴²⁵ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, IX, 446.

⁴²⁶ En-Nedvî, *el-Mürtedâ*, s.89.

Hız. Ali, derin ilmiyle Kur'an'ın bu ayetinin; Hz. Ebu Bekir'in savaş davetine icabetini vacip kıldığını bilmiş olmalı ki, bizzat kendisi savaşta komutanlık görevini⁴²⁷ almış ve kendisine ganimetlerden bir de cariyeye verilmiştir. Ayrıca Hz. Ali'nin bu ridde savaşında görev alması dahi Hz. Ebu Bekir'e biatının altı ay gecikmediğini,⁴²⁸ Beni Sakife biatından bir gün sonra biat ettiği rivayetinin daha sağlam olduğunu göstermektedir. Hem Hz. Ali'nin bu ridde savaşından aldığı cariyeden; kendisine ilk kez "Mehdi" denilen⁴²⁹ Muhammed el-Hanefiyye adında bir oğlu olmuştur.⁴³⁰

Bu ayetin; ya Hz. Ali'ye işaret edebileceğini de iddia eden Hilli'nin; iddiasında büyük bir yanılığı içine girdiğini düşünmekteyiz. Zira bu ayet Hz. Ali'nin kendileri ile savaştığı Müslümanları kesinlikle kapsamamaktadır. Çünkü ayette: "ya Müslüman olurlar, ya da kendileriyle savaşacaksınız" diye açıklama yapılmıştır. Hz. Ali'nin kendileri ile savaştığı kişiler zaten müslümandılar.⁴³¹ Fakat raşid dördüncü halife olan Hz. Ali'nin hilafetini kabul etmedikleri için asi olmuş ve Hz. Ali'ye karşı savaşmışlardır. Hz. Ali de onbinlerce⁴³² müslümanın öldürülmesine neden olan bir icthatta bulunarak onlarla savaşmıştır. Ümmetin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet'in âlimleri Hz. Ali'nin bu icthadından dolayı hiçbir zaman onu kınamamışlardır.

Ayrıca Hz. Ali ile savaşan Müslümanlar "çok kuvvetli ve cengâver bir kavim" değil, bilakis kuvvet ve cengâverlik yönünden Hz. Ali'nin ordusundan çok daha zayıf oldukları için Hz. Ali diğer Arablara ayette geçtiği üzere Cemel ve Haricî savaşlarına çağırmamıştır. Çünkü yeterli gücü vardı. Hem birçok sahabî ve tabiîn Cemel ve Sıffin savaşlarının emredilen savaşlardan olmadığını, bu savaşlara katılmaktansa, savaşın terk edilmesinin daha faziletli olduğunu; bazı hadisleri⁴³³

⁴²⁷ En-Nedvi, *el-Mürtedâ*, s.90.

⁴²⁸ Taberî, *Tarih*, II, 447; İbn Keşir, *el-Bidaye*, VI, 311. Krş. Öz, Şaban *a.g.m.*, s. 193.

⁴²⁹ Bunu ilk kez meşhur şair Kuseyyir ve es-Seyyidu'l-Himyerî'nin şiirlerinde görmekteyiz. Bkz. Şehristani, *el-Milel ve'n Nihâl*, I, 173-174.

⁴³⁰ İbn Keşir, *el-Bidaye*, VI, 466.

⁴³¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 275.

⁴³² Sadece Sıffin savaşında şam ordusundan 45.000 müslüman, Hz. Ali'nin ordusundan 25.000 müslüman şehid olmuştur. (Sallabî, *Hakikatü'l-Hilâfi beyne's-Sahabe*, s. 156.)

⁴³³ Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "İleride fitneler olacak. Fitne vaktinde oturan ayakta olandan, ayakta olan yürüyenden, yürüten koşandan daha hayırlıdır. Kim ona yönelirse oda ona yönelir.

hüccet getirerek ilan etmişlerdir.⁴³⁴ Hz. Ali de bu fitnelere katılmayıp uzak durmayı tercih eden müslümanları kınamamıştır. Sahabilerden Sa'd b. Ebi Vakkas, Said b. Zeyd, Abdullah b. Ömer, Ebu Eyyüb el-Ensari, Suheyb-i Rumî, Muhammed b. Mesleme, İmran b. Husayn, Ebu Hureyre, Seleme b. Ekvâ ve Üsame bunlardan⁴³⁵ bir kaçıdır.

Hillî'nin rivayet ettiği; "Ey Ali! Savaşın, savaşımıdır. Rasûlullah ile savaş ise; küfürdür" mevzu (uydurma) hadisine gelince, ilim ve hadis ehli bunun yalan olduğunda ittifak etmiştir. Zaten Hillî de verdiği bu mevzu hadisin isnadını belirtememiştir. Zira Hz. Ali imameti döneminde kâfirlerle savaşmamış, ancak asi Müslümanlarla savaşmıştır. Hatta Hz. Ali'nin dahi; Müslüman din kardeşlerinin asiliklerinden dolayı kendileri ile yaptığı Cemel savaşında nedamet (pişmanlık) ve nefret duyduğu bilinmektedir. Hz. Ali'nin savaş sırasında ki: "kaçanları kovalamayın" sözü de meşhurdur. Çünkü sonuçta Müslüman idiler. Nitekim Cenabı Allah:

*"Müminlerden iki topluluk çarpışacak olursa, aralarını bulup, düzeltin. Şayet biri diğerine tecavüzde bulunacak olursa, artık tecavüzde bulunanla, Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşın; eğer sonuçta dönerlerse, bu durumda adaletle aralarını bulun ve adil davranın. Şüphesiz Allah, adil olanları sever. Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup düzeltin ve Allah'tan korkup sakının; umulur ki esirgenirsiniz."*⁴³⁶

Bu ayetin yanı sıra her iki taifenin Müslüman olduğunu gösteren şu hadis de meşhurdur. Rasûlullah torunu Hasan için: "Benim bu oğlum seyyittir. Allah onunla "iki Müslüman" taifenin arasını sulh edecektir"⁴³⁷ diye buyurmuş olması her iki taifenin kâfir olmadığını gösterir. Yine Siffin savaşını sonuçlandıran Hakem olayında dahi her iki taraf İslam hükümleri ile muhakeme olmuş ve Hz. Ali dahil hiçbir sahabî

Kim bir koranak bulursa ona sığın. Buharî, "el-Fiten", 9. (H.no. 7081, 7082); Müslim, "el-Fiten", 2886, 2887.

⁴³⁴ İbn Teymiyye, a.g.e, VIII, 276.

⁴³⁵ Sallabî, *Hakikatü'l-Hilafî Beyne's-Sahabeti*, s. 34 vd.

⁴³⁶ 49 Hucurat 9-10.

⁴³⁷ Buharî, "es-Sulh", 9. (H.no. 2704); "el-Menakib", 25. (H.no. 3629)

onları kâfir olarak vasıflandırmamıştır. Ancak Hakem olayını benimsemeyen Ali'nin Şîasından büyük bir topluluk (Hariciler) Hz. Ali'ye cephe açmışlardır.⁴³⁸ Nitekim İbn Abbas Harûra'da İslam ordusundan ayrılan 24.000 Haricînin Hz. Ali hakkında ileri sürdükleri üç dini şikâyeti, Kur'an ve hadislerden örnekler vererek çözümlenmiş, böylece Haricîlerden 20.000 kadarı tekrar Hz. Ali'nin safına geçmişlerdir.⁴³⁹

Kısacası Hz. Ali'nin Müslümanlarla yaptığı bu savaşların ayette bahsi geçen savaşlarla hiçbir ilgisinin olmadığı gözükmektedir. Nitekim Ebu Hanife ve Muhammed Şafî'nin dediği gibi bu ayet Hz. Ebu Bekir'e ve onun imametine işaret etmektedir. Hz. Ebu Bekir, içinde Hz. Ali'nin de bulunduğu sahabilerin onayı ile Yemame'de ayette özellikleri belirtilen savaş gerçekleşmiştir.

7. Hz. Ebu Bekir'in Hacc Emirliğine Atanması

Hillî, Rasûlullah'ın hiçbir iş için Hz. Ebu Bekir'i âmir tayin etmediğini bilakis, Hz. Ebu Bekir'in üzerine birilerini amir olarak tayin ettiğini iddia etmektedir.⁴⁴⁰

İbn Teymiyye ise; Hillî'nin bu iddiasının da batıl olduğunu zira Rasûlullah'ın (sav) hiç kimseye vermediği velayetleri Hz. Ebu Bekir'e verdiğini, bunların başında Namaz, Zekât ve Hacc sorumlulukları olduğunu dile getirmektedir. İbn Teymiyye, hem Ehl-i Sünnet hem de Şîa kaynaklarında Rasûlullah'ın Ebu bekir dışında da birçok kimseyi (Halid b. Velid, Amr b. As, Velid b. Ukbe...) görevli olarak tayin ettiğini hatırlatmaktadır.⁴⁴¹

Rasûlullah'ın; Hz. Ebu Bekir'i veya Hz. Ali'yi bazen amir tayin etmemesi onlar için noksanlık değildir. Bir işe birçok kişi ehil olmasına rağmen, sadece bir kişiye sorumluluk verilmesi diğerleri için bir eksiklik değildir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e gelince, ikisi zaten Rasûlullah'ın vezirleri olduğu için, Hz. Muhammed (sav) kolay kolay onları yanından ayırmazdı. Hz. Ebu Bekir H. 9. yılda âmir iken, Hz.

⁴³⁸ Wellhausen, *a.g.e.*, s. 17.

⁴³⁹ Taberâni, *Mu'cemu'l-Kebir*, X, 313-314. H.no: 10598.

⁴⁴⁰ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 196.

⁴⁴¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 157.

Ali'nin memur⁴⁴² olduđu⁴⁴³ Hacc seferi gibi birçok yerde Hz. Ali'ye ve sahabilere amir olmuştur.

8. Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'in Emrinde Tevbe Süresini Tebliği

Hillî, yine ilk üç halifenin ilk halkası olan Hz. Ebu Bekir'in imametini inkâr gayesiyle; Rasûlullah'ın Berâe (Tevbe) sûresini müşriklere tebliğ etmek üzere önce Hz. Ebu Bekir'i tayin ettiğini daha sonra tebliğ işini üstlenmek üzere Hz. Ali'yi tayin ederek, Hz. Ebu Bekir'in geri dönmesi için Hz. Ali'ye emir verdiğini iddia ederek şöyle bir karalamada bulunur: “Bir sûrenin veya bir kısmının hükümlerini tebliğ etmeye yaramayan bir kişi, imam (halife) olabilir mi? Muhakkak ki imamet, bütün şer'î hükümleri ümmete tebliğ etmeyi içinde barındıran bir iştir.”⁴⁴⁴

İbn Teymiyye ise; Rasûlullah'ın (sav), Hz. Ebu Bekir'i H. 9. senede hacc emirliğine tayin ettiğini, onu geri çağırmadığını ve onun da geri dönmediğini bilakis müslümanların hacc işlerini yürütüp, onlara namaz kıldırırken Hz. Ali'nin de diğer Müslümanlar gibi O'nun emirlerine uyduğunu ve gerçek olanın bu olduğunu, bu hususta iki kişinin dahi ihtilaf etmediğini belirtir. İbn Teymiyye, Hillî'nin “Rasûlullah, Ebu Bekir'in dönmesini emretmiştir” iddiasına karşı, onu cahillikle suçlar ve Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'in arkasından âmir olarak değil, sadece memur olarak gönderildiğini, bunu siyerden az bir bilgisi olanların dahi bildiğini anlatır.⁴⁴⁵ Yine, Arap adetlerine göre andlaşmaları, ya bizzat kavmin reisi ya da onun çok yakın akrabalarından biri yapıp bozabileceği kaidesi söz konusu olduğu için Rasûlullah (sav), içeriğinde müşriklere anlaşma bulunan Berâe sûresinin tebliğ edilmesi için Hz. Ebu Bekir'in arkasından Hz. Ali'yi göndermiştir.

Nitekim yüzlerce insanın hacc farizasını eda etmek için onlara yardımcı olmak, işlerini kolaylaştırmak, barınmalarını temin etmek, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşılamak, asayişlerini güvenli bir şekilde sağlamak, seyahat sırasında sefer hazırlıkları yapmak, kurban kesme ve şeytan taşlama gibi hacc menasiklerini

⁴⁴² Vâkidî, *Meğazî*, III,168-169; İbni Hişâm, *Siretu'n-Nebeviyye*, V, 229 vd.

⁴⁴³ Korkmaz, Sıddık, *Şîa'nın Oluşumu*, İz yay. İstanbul 2012, s.37.

⁴⁴⁴ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 196.

⁴⁴⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 158.

sorunsuz bir şekilde ifa etmek için görevlendirilen birinin müşriklerle yapılacak bir andlaşma için de görevlendirilmesinin isabetli olmayacağını ve gereği gibi yerine getirilemeyeceğini bilen Rasûlullah'ın kendi yerine amcası oğlu ve damadı olan Hz. Ali'yi, Hz. Ebu Bekir'in peşi sıra gönderdiği anlaşılmaktadır.

Hillî'nin "imamet, bütün şer'î hükümleri ümmete tebliğ etmeyi içinde barındıran bir iştir" sözü doğru değildir, çünkü bütün şer'î hükümlerin peygamberden alındığını bu hususta hiçbir imam veya halifeye ihtiyaç olmadığı bilinmektedir. İmamlar sadece Rasûlullah'ın koyduğu hükümleri tatbik eder, cüzıyatlarda da icihad yapar. Hz. Ebu Bekir'in de bütün bu hükümleri en iyi şekilde bildiği, kesin olarak bilemediklerini de ashaba sorduğu⁴⁴⁶ nakledilmiştir.

İbn Teymiyye, Hz. Ebu Bekir'in ashabın en bilgilisi olduğunu ve nassa aykırı hiçbir söz ve uygulamasının olmadığını, fakat Ömer, Osman ve Ali'nin nassa aykırı bazı hükümlerinin olduğunu, hatta Hz. Ali'nin nassa aykırı olan hükümlerinin ise her ikisinden daha fazla olduğunu bazı delillendirmeler ile beyan etmiştir. Hz. Ali, kocası vefat eden hâmile kadının "ebadü'l-eceleyn"⁴⁴⁷ süresince iddet beklemesine hükmetmiştir. Hâlbuki Buhârî ve Müslim'de sahih olarak rivayet edilen hadiste açıklandığı gibi hâmile, doğum yaptıktan sonra nikâhlanmasının helal olduğudur.⁴⁴⁸

Muhammed Şafî; Hz. Ali ve İbn Mesud'un naslara aykırı olarak verdikleri hükümlerle ilgili olarak bir kitap derlemiştir. Ondan sonra Muhammed b. Nasr el-Mervezî de; Şafî'nin topladığı delillerden fazlasını topladığında Kûfe'liler kendisiyle tartışarak: "Biz, Ali ve İbn Mesud'un görüşleriyle amel ederiz" demişlerdir. Bunun üzerine; Mervezî, bizzat Kûfelilerin terkettiği Hz. Ali ve İbn Mesud'un görüşlerini toparlayarak onlara: "Sizler için topladığım bu konularda Ali ve İbn Mesud'a muhalefet etmeniz caiz ise; naslara aykırı olan diğer konularda da

⁴⁴⁶ İbn Teymiyye, Hz. Ebu Bekir'in nassa aykırı davranmamak için; kesin olarak bilmediği ninenin mirastaki payını ashaba sorduğunu, onların da Rasûlullah'ın (sav) nineye altıda bir verdiğini kendisine bildirmiş olduklarını belirtir. *a.g.e.*, VIII, 159.

⁴⁴⁷ Ebadü'l-eceleyn: Hâmile kadının kocası vefat ettikten sonra, hamilenin doğum yapması ile kocasının vefatı arasındaki sürenin; dört ay on günden az olması durumunda, kadının o müddeti dört ay on güne tamamlamasına eb'ad'ül-eceleydenir. Aslında doğru ve râcih olan görüş, kocası vefat eden hamile kadının doğum yaptıktan sonra nikâhının helâl olmasıdır.

⁴⁴⁸ Buhârî, "el-Megâzi", 9. (H.no. 3991)

ikisine muhalefet etmeniz gerekmektedir” diye seslenmiştir. Oysa âlimlerin ittifakı ile Hz. Ebu Bekir’in nasllara aykırı bir meselesi olmamıştır.⁴⁴⁹

Hz. Ebu Bekir’in Kur’an ayetlerini açıklayamayacağını söylemek caiz dahi değildir. Çünkü tebliğ işi tüm Müslümanların görevi ve sorumluluğundadır. Hele hele “Kur’an’ın tebliği Ali’ye mahsus bir iştir” sözü kesinlikle Kur’an ve Sünnet’e terstir. Kur’an; sadece Hz. Ali’nin rivayetleri ile toparlanmamış ki bu iş sadece Hz. Ali’ye mahsus bir iş olsun. Hem Kur’an; ilk inmeye başladığında Hz. Ali sadece yedi sekiz yaşlarında bir çocuktur. Rasûlullah’ın nübüvvetinden önce ve sonra kendisine dostluk ve arkadaşlık yapan Hz. Ebu Bekir ise; ona tereddütsüz iman eder etmez hemen İslam davetçiliğine başlamış; Hz. Osman b. Affân, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebî Vakkas ve Talha b. Ubeydullah gibi⁴⁵⁰ İslam’ın yayılmasında büyük emekleri geçen ve büyük fedakârlıklar yapan ilk Müslümanların birçoğunu İslam davası ile tanıştırmıştır.

Hillî’nin bir diğer çelişkisine gelince: Hillî, birçok yerde Hz. Ebu Bekir’in cahil, beceriksiz ve Rasûlullah’a düşman olduğunu iddia etmesine rağmen burada Ebu Bekir’in; Rasûlullah (sav) tarafından Hacc emirliğine atandığını itiraf etmektedir. Nasıl olurda Rasûlullah’ın (sav) cahil ve İslam düşmanı olan birini amir olarak atadığını iddia edebiliyor. Bunun Rasûlullah’a (sav) karşı saygısızlık olarak yorumlanabilecek bir durum olduğunu düşünmekteyiz.

Şîa’nın Ali’nin imameti için delil olarak getirdikleri bu meselede zaman ve mekân tahlili yapacak olursak; o dönemde Tevbe sûresinin tebliğinde Ali’nin imameti ile ilgili herhangi bir söylem dahi söz konusu edilmediği açıkça görülmektedir. Hem bu sûrenin tebliği Ali’nin imametine delil olsaydı, müşriklerle yapılan uzunca anlaşma maddelerine bir cümle ile “Ali’nin imameti” eklenebilirdi.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 160.

⁴⁵⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 89-90; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, II, 36; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 75.

⁴⁵¹ Korkmaz, Sıddık, *Şîa’nın Oluşumu*, s.37.

9. Rasûlullah'ın (sav) Hz. Ebu Bekir'i Namazda Halef Tayin Etmesi

Hillî: "Ebu Bekir'in namaz için imamete geçirilmesi bir hata neticesidir. Çünkü Bilal ezan okuyunca, Aişe babasının öne geçirilmesi için Bilâl'e emretmiştir. Rasûlullah (sav) uyanıp ezan sesini işitince, "Beni camiye götürün" der. Abbas ve Ali'nin destekleri ile camiye giderek, Ebu Bekir'i imametten azledip, kendisi namaza başlamıştır"⁴⁵² diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise, bu sözlerin ilim ve hadis ehli tarafından yalanlandığını bazı sahih hadislerle açıklamaya çalışır. Hz. Ebu Bekir'in sadece bir kez namaz kıldırmadığını bilakis Rasûlullah'ın hastalığı boyunca, (yaklaşık on iki gün süreyle) namaz kıldırıldığını ve Hz. Ebu Bekir'in daha önce de Rasûlullah (sav), Beni Amr ve Beni Avf kabileleri arasında çıkan bir anlaşmazlığı çözmeye gittiğinde müminlere namaz kıldırıldığını anlatmaktadır.⁴⁵³ Yine Tebük seferinde Rasûlullah (sav), namaza gecikince; Müslümanlar Abdurrahman b. Avf'in arkasında namaz kılmışlardır. Hatta Rasûlullah ve Muğire bir rekaât Abdurrahman'ın arkasında bir rekaât da tek başlarına kılmışlardır. Namazdan sonra Rasûlullah: "iyi yaptınız, isabet ettiniz (namaz vaktinde kılınır)"⁴⁵⁴ demiştir.

Ebu Musa el-Eşarî'nin rivayetine göre Rasûlullah (sav) hastalığı şiddetlenince: "Emredin de Ebu Bekir insanlara namaz kıldırın" dedi. Aişe: "Ey Allah'ın Rasûlü! Babam Ebu Bekir yumuşak ve ince huylu bir adamdır. İnsanlara namaz kıldırılmaya güç yetiremez (ağlar)" dedi ve bu üç kez tekrarlanınca Rasûlullah: "emredin de Ebu Bekir insanlara namaz kıldırın. Muhakkak ki siz (kadınlar), Yusuf'u (kandırmaya çalışanlar) gibisiniz" dedi. Böylece Hz. Ebu Bekir müminlere namaz kıldırıldı.⁴⁵⁵

Hillî'nin aktardığı hadise; sahih kaynaklarda şöyle geçmektedir. Übeydullah b. Abdullah bir gün "Müminlerin Annesi" Hz. Aişe'ye: "Rasûlullah'ın hastalığını bana anlatır mısın?" diye sorar. Hz. Aişe: Evet, Rasûlullah'ın hastalığı ağırlaşmıştı,

⁴⁵² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 201.

⁴⁵³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 294 vd.

⁴⁵⁴ Müslim, "et-Tahare", 274.

⁴⁵⁵ Buharî, "es-Salât", 39. (H.no. 664); Müslim, "es-Salât", 418.

“insanlar namaz kıldılar mı? diye sorunca biz: “Ya Rasûlullah! Hayır, sizi bekliyorlar” dedik. Abdest için su istedi ve abdest aldıktan sonra... tekrar bayıldı. Uyandığında yine aynı soruyu sordu ve biz yine aynı cevabı verdik. O sırada insanlar mescitte toplanmış yatsı namazı için Rasûlullah'ı bekliyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah insanlara namaz kıldırması için Ebu Bekir'e haber gönderdi... Ebu Bekir o günlerde namaz kıldırdı. Daha sonra ki günlerde bir öğle namazında Rasûlullah'ta bir iyileşme görüldü. Biri Abbas olan iki adamın kolları arasında namaza çıktı. Hz. Ebu Bekir, insanlara namaz kıldırıyordu. Rasûlullah'ın geldiğini görünce geri çekilmek istedi. Fakat Rasûlullah (sav) geri çekilmemesini işaret etti ve kollarındaki iki kişiye Ebu Bekir'in yanına oturtmalarını söyledi. Ayakta imam olan Ebu Bekir, oturmuş olan Rasûlullah'a uyuyor, cemaatte Ebu Bekir'e uyuyordu. (Übeydullah, daha sonra) Abbas'ın oğlu Abdullah'a Hz. Aişe'den duyduklarını anlatınca Abdullah bir şey inkâr etmez, sadece: Aişe annemiz sana Abbas'ın yanındaki ikinci kişinin kim olduğunu söyledi mi? Übeydullah: Hayır deyince, Abdullah: ikinci kişinin Ali b. Ebî Talib olduğunu söyler.”⁴⁵⁶ Aişe annemiz; geçmişte ayetle temize çıkmadan önce; Hz. Ali'nin ifk hadisesindeki tavrından dolayı onun ismini vermemiş olabilir.⁴⁵⁷

Bu hadis Hz. Aişe ve İbn Abbas'ın; Rasûlullah'ın, Ebu Bekir'i namaz için halef tayin ettiği hakkında ittifak edilen bir hadistir ki birçok sahih hadis kitabında geçmektedir. Ulema ve fakihler bu hadisi fikhî meselelerde dahi örnek almıştır.

Rasûlullah'a on yıl hizmet eden Enes b. Malik de rivayet ettiği bir hadiste; Rasûlullah'ın hastalığı döneminde Hz. Ebu Bekir'in namaz kıldırdığını ve vefat ettiği gün cemaatle namaz kılınırken, Rasûlullah'ın perdeyi kaldırıp kendilerine gülerек tebessüm ettiğini, kendilerinin Rasûlullah'ın çıkışından dolayı ferahlandıklarını, hatta

⁴⁵⁶ Buharî, “es-Salât”, 51. (H.no. 687); Müslim, “es-Salât”, 418.

⁴⁵⁷ Vakidi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer,(207/822) *Kitabu'l-Megâzî*, thk. A. Şirbinî, Beyrut 1984, I, 222, Ahmed, *Müsned*, VI, 196. (Hz. Ali, açıkça değilse de üstü kapalı olarak (telvîh) Aişe'yi boşayıp diğerini almasını işaret etti. Üsâme ve diğerleri ise Aişe'yi boşamayıp, düşmanlarının sözlerine aldırış etmemesini işaret ettiler. Ali, Rasûlullah'ın insanların dedikodularından dolayı uğradığı ızdırıp ve üzüntüden kurtulmasını istemiştir. Geniş bilgi için bkz. İbnü'l-Kayyim, el-Cevziyye, *Zâdu'l-Mead*, çev. Muzaffer Can, Cantaş yay. İstanbul 1989, III, 1222 vd)

H.z. Ebu Bekir'in geri çekilerek arkadaki safa geldiğini, ancak Rasûlullah'ın namazı tamamlaması için kendisine işaret ettiğini ve daha sonra perdeyi kapattığını anlatır.⁴⁵⁸

Ehl-i Sünnet ve Şii kaynakların hiçbirinde H.z. Ebu Bekir dışında herhangi bir sahabînin bu hastalık döneminde namaz kıldırıldığını gösteren bir hadis yoktur. Ne H.z. Ömer, ne H.z. Osman ve ne de H.z. Ali... Bu dahi H.z. Ebu Bekir'in namazda halef tayin edildiğine dair rivayetleri kuvvetlendirmektedir.

Şîa'nın Zeydiyye koluna mensup Yahya b. Hamza halifeleri öven kitabında H.z. Hasan'ın; dedesi Rasûlullah'ın insanlara namaz kıldırılmak üzere H.z. Ebu Bekir'e emir buyurduğunu ifade ettiğini belirttiikten sonra: "Rasûlullah'ın dinimiz için razı olduğundan, biz de dünyamız için razıyız" dediğini rivayet etmektedir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Buhârî, "es-Salât", 46. (H.no. 680); Müslim, "es-Salât", 419.

⁴⁵⁹ Yahya b. Hamza, *Risale el-Vazie*, s.126. (Ümit, a.g.m, s.222'den.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN HİLAFETİ İLE İLGİLİ İDDİA VE REDDİYELER

A. SİYASİ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR

1. Hz. Ömer'in Kırtas Hadisesindeki Rolü

Rasûlullah'tan sonra İslam devletinin başına geçecek halifenin kim olacağı ile ilgili meşhur Kırtas hadisesi Oniki İmam şîasının Hz. Ömer'i dillerine doladıkları bir hadisedir. Hillî de bu hadise ile ilgili Hz. Ömer'i yermek gayesiyle: "Rasûlullah vefat ettiği hastalık sırasında yanındakilere: "Mürekkebe ve kâğıt getirin de benden sonra dâlalete düşmemeniz için bir yazı yazdırayım. (Rasûlullah'ın ağır hastalığında defalarca bayılıp ayıldığını gören) Ömer: "Rasûlullah çok hastadır. Allah'ın kitabı bize yeter" dedi. Bunun üzerine konuşmalar çoğaldı. Rasûlullah da: (Allah'ın vahyi olmadığı için bir şey bildirmede ve) "yanımdan çıkın, yanımda tartışmanız uygun değildir" dedi. İbn Abbas bu konuda: "Bizimle Rasûlullah'ın yazdıracağı yazı arasındaki durumumuz felaketlerden en büyük felakettir" dedi. Hillî devamla: Rasûlullah vefat ettiğinde Ömer: "Muhammed ölmedi. Birilerinin ellerini ve ayaklarını kesmeden de ölmeyecek" deyince; Ebu Bekir onu bu sözlerden nehyetti ve şu ayetleri okudu: "*Muhakkak ki, sen öleceksin ve yine muhakkak ki onlar da ölecekler*"⁴⁶⁰, "*Eğer Muhammed ölürse ökçeleriniz üzerinde geri mi döneceksiniz?*"⁴⁶¹ Bunun üzerine Ömer'in: "Sanki bu ayetleri daha önce işitemiş gibiydim" dediğini⁴⁶² iddia eder.

İbn Teymiyye ise Hillî'nin yukarıdaki iddialarına birkaç yönden cevap vermektedir. Rasûlullah (sav) bir hadisi şeriflerinde: "Muhakkak ki sizden önceki ümmetlerde kendilerine ilham olunanlar vardı. Benim ümmetimden biri ilham olunanlardan olacaksa o da Ömer olur"⁴⁶³ diye buyurmaktadır.

⁴⁶⁰ 39 Zümer 30.

⁴⁶¹ 3 Ali İmran 144.

⁴⁶² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 136-137.

⁴⁶³ Müslim, "Fedailu's-Sahabe", 2398; Buharî, "Ehadisi'l-Enbiya", 52. (H.no. 3469)

Yine bir hadisi şerifte Abdullah b. Ömer, Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet etmiştir: "Üç şey hakkındaki dileğim, Allah'ın vahyine tesâdüf etti. Yahud Rabbimin vahyi benim dileğime muvâfık oldu: 1.) Ya Rasûlallah! Makam-ı İbrahim'i namazgâh ittihaz etseniz, dedim. Bunun üzerine: "İbrahim'in makamını namazgâh edin" ⁴⁶⁴ ayeti nazil oldu 2.) Yine ben: Ya Rasûlallah! Huzurunuz (maslahat icâbı) salih ve fasık kimseler giriyor. Müminlerin anneleri olan eşlerinize örtünmelerini emretseniz, dedim. Bunun üzerine de Allah hicab ayetini ⁴⁶⁵ indirdi. 3.) Bir kere Rasûlullah'ın (kıskançlık gösteren) bazı hanımlarına darıldığını duymuştum. Bunun üzerine onların yanına giderek: Ey Rasûlullah'ın hanımları! Ya bu duruma son verirsiniz, yahud iyi biliniz ki Allah, sizin yerinize Peygamber'ine sizden daha hayırlı kadınlar verir, dedim... Bunun üzerine de Azîz ve Celîl olan Allah: "Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bâkire eşler verebilir." ⁴⁶⁶ meâlindeki ayeti indirdi.

Hillî'nin işlediği bu hadisi tahrir ettiği sahihaynde geçen ve bu hadisin öncesi ile ilgili tamamlayıcı özellikte olan iki nassı vermek yerinde olacaktır. Kur'an'da kendisi hakkında "müminlerin annesi" ⁴⁶⁷ diye bahsedilen Hz. Aişe, hastalığı sırasında Rasûlullah'ın: "Bana, babanı ve kardeşini çağır. Onlara bir yazı yazdırayım. Ben korkarım ki; bir temenni edici ya da söz sahibi kendisinin daha üstün olduğunu söyleyerek temennide bulunur. Oysa Allah ve müminler; Hz. Ebu Bekir'den başkasını kabul etmezler" ⁴⁶⁸ diye buyurduğunu rivayet eder.

Ebu Müleyke'nin rivayet ettiğine göre de Hz. Aişe'ye; "Rasûlullah (sav), halife tayin etmek isteseydi, kimi halife tayin ederdi?" diye soruldu. Hz. Aişe: "Ebu Bekir" dedi. Ebu Bekir'den sonra kimi dediler. "Ömer", dedi. Ömer'den sonra kimi dediler. "Ebu Ubeyde b. Cerrah" dedi ve burada durdu. ⁴⁶⁹

⁴⁶⁴ 2 Bakara 125.

⁴⁶⁵ 33 Ahzab 53, Sabunî, *Safvetu'r-Tefasir*, II, 962.

⁴⁶⁶ 66 Tahrim 5.

⁴⁶⁷ 33 Ahzab 6.

⁴⁶⁸ Buhari, "el-Merda", 16. (H.no. 5666); Müslim, "Fedailu's-Sahabe", 2387.

⁴⁶⁹ Müslim, "Fedailu Ashabu'n-Nebi", 2385.

Hiz. Ömer'in "Allah'ın kitabı bizim için yeterlidir" sözüne gelince Hiz. Ömer: Rasûlullah'ın (sav) defalarca bayılıp ayıldığını dolayısıyla çok hasta ve halsiz olduğunu görmüş ve bu durumdaki birçok hastanın farkında olmadan bir şeyler söylediğini bildiği için veya Rasûlullah bir halife tayin edecek olsaydı bunu son anlarına gelmeden ümmetine açıklayacağını tahmin ettiğinden ve insanlar da Rasûlullah; kendinde değilken bir şeyler yazdırdı diye şüpheye düşmesinden korktuğu için engel olmuş olabilir. Bu da kendisi için caizdir. Zaten Allah'ın emri olsaydı, daha önce Aişe üç kez engel olmasına rağmen; yine de Hiz. Ebu Bekir'i imamlığa geçirttiği gibi, (yanımdan çıkın demez) mutlaka onu yazdırırdı. Rasûlullah (sav); yanında sözlerin çoğalmasından dolayı, artık yazdırılacak şeyde tereddüt olunacağını, pek bir faydasının olmayacağını anladığı (ve Allah'ın vahyi de olmadığını) için; bir şeyler yazdırmaktan vazgeçmiştir.⁴⁷⁰

İbn Abbas'ın Rasûlullah'ın bir şeyler yazdıramadığı durumdan felaket olarak bahsetmesi de, Hiz. Ebu Bekir'in hilafetine dayanak olurdu diye düşündüğündendir. Zaten İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet; Hiz. Ebu Bekir'in imamet için, en faziletli ve en uygun kişi olduğunu belirtmektedir. Hatta Şîa dahi bu yazıya ihtiyaç olmadığını, daha önceden Hiz. Ali'nin imameti için yeterli nass bulunduğunu iddia etmektedir.⁴⁷¹ Oysa Kırtas hadisesi de dahil hiçbir kaynaktaki Hiz. Ali'nin halifeliliği ile ilgili hiçbir vesika yoktur.⁴⁷² Konuşulanların tümü te'vildir.

İbn Teymiyye devamla; Hiz. Ali'nin de bazı konularda Rasûlullah'a muhalif icthadlarının daha önce geçtiğini, Hiz. Ömer ve Hiz. Ali'nin her ikisinin de icthad makamında olduğu için icthattaki durumları isabetsiz olsa da fetva vermelerinin caiz olduğunu belirtir. Çünkü icthad isabetsiz ise bir, isabetli ise iki sevap kazanılır.⁴⁷³ Kiblenin tayininde ortaya çıkan icthadlardan sadece biri doğru olmasına rağmen hepsi sevap kazanır. Hiz. Ömer de icthadı doğru veya hatalı olsa da, en az Hiz. Ali'nin verdiği bazı kararlardaki icthadı kadar sevap kazanmıştır.⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 12 vd.

⁴⁷¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 14.

⁴⁷² Boyacıoğlu, *a.g.m.*, s. 86.

⁴⁷³ Beyhaki, *Sünenü'l-Kubra*, X, 118-119.

⁴⁷⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 15 vd.

İbn Teymiyye Hz. Ali'nin isabet edemediği şu icthadını da aktarmaktadır. Kur'an'la sabit olduğu üzere; Rasûlullah kendi hanımlarını boşanma hususunda serbest bırakmasına ve hanımları da birlikte kalmayı tercih etmelerine rağmen, Rasûlullah (sav) onlar için "bir talak" düşürmemiştir. Buna rağmen Hz. Ali; koca, hanımını serbest bıraktığında bir talak düşer diye icthad etmiştir. Bu icthadını da vefat edene kadar sürdürmüştür. Hatta İmam Şaffî, Hz. Ali'nin bu gibi benimsenmeyen icthadları ile ilgili "İhtilafu Ali ve Abdillâh" adıyla, el-Mervezi de; "Ref'ul Yedeyni fi's-Salah" adıyla birer eser telif ettiklerini daha önce belirtmiştik.⁴⁷⁵

Sahihi Buhârî'de de Rasûlullah'ın (sav) kızı Fatıma ve Ali'yi "namaza kalkmaz mısınız" diye çağırınca, Ali'nin, kaderle hüccet getirerek: "Nefsimiz Allah'ın elindedir. Eğer dilerse bizi uyandırır" diye kendini savunduğu ve bunun üzerine Rasûlullah'ın (sav) dizine vurarak: "*Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır*"⁴⁷⁶ ayetini okuduğu⁴⁷⁷ nakledilmektedir.

Hillî'nin Kırtas hadisesini dillendirmesi, daha önceki iddiaları ile çeliştiği gibi Oniki İmam Şîa'sının usul ve kaidelerini çürüttüğünü görmekteyiz. Çünkü daha önce Hz. Ebu Bekir'i; Rasûlullah'ın ve İslam'ın düşmanı olarak tanıtmıştı. Hatta yer yer Ebu Bekir'in cahil, korkak, zalim, rezil, kadere rıza göstermeyen, ürkek, gevşek... olduğunu iddia ediyordu. Şimdi ise bütün sahabîlerin Rasûlullah'ın vefatı ile şaşkın ve perişan haldeyken Hz. Ebu Bekir'in Müslümanları toparlamak ve kendilerine getirmek için büyük bir metanetle vaaz ve nasihatte bulunduğu Rasûlullah'ın fani Allah'ın ve dininin baki olduğuyla ilgili ayetleri okuduğunu söylüyor. Şimdi Hillî'nin hangi sözü doğru? Hicreti anlatırken Hz. Ebu Bekir'i; Rasûlullah'ın ve İslamın düşmanı olarak nitelediği sözlerine mi? yoksa Rasûlullah'ın vefatında Ömer'i kötülerken, Ebu Bekir'in Müslümanlara vaaz ve nasihatleri ile moral verip Allah'ın kaderine rıza gösterilmesini belirttiğini savunduğu sözlerine mi?

⁴⁷⁵ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 16.

⁴⁷⁶ 18 Kehf 54.

⁴⁷⁷ Buhârî, "es-Salât", 482. (H.no. 1127)

Ayrıca ilmi araştırmalarda; eleştiri yapılacak konu bir kaynaktan geçiyor ve bu kaynaktan aynı konu ile ilgili başka veriler varsa, sadece şahsi gaye ve niyetine uygun görülen bir verinin alınıp, diğerlerinin alınmaması; etik kurallara uymamaktadır. Hilli'nin de Rasûlullah'ın bir şey yazdırmadığı Kırtas hadisini tahrir ettiği aynı kaynaktan müphem kalan yazının ne olduğuna dair rivayetlerden aynı yerde bahsetmemesini etik görmemekteyiz. Benimsenmesi dahi vermesi gerektiği kanaatindeyiz.

Kırtas hadisesinin İmamıyye şiliğinin temelini oluşturan usullerden "nass ve tayin" şartlarını dayanaksız bıraktığına gelelim. Daha önce de akladığımız gibi şia mezhebi Ehl-i Sünnet'in aksine imamlarının nass ve tayin ile atandığını iddia etmektedir. İslam ümmetinin anabnyesi Ehl-i Sünnet; halife seçimi için "nass ve tayin" şartlarının gerçekleşmediğini, "ittifak ve seçim" ile yapılan biat şartlarının yeterli olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla Kırtas hadisesi Ehl-i Sünnet için bir takıntı olmadığı görünmektedir. Ayrıca aynı kaynaktan Rasûlullah'ın Hz. Ebu Bekir'i yazdırmak istediği açıkça görünmektedir.

Aslında Kırtas hadisesi Hilli tarafından kabullenmesinin Ehl-i Sünnet'in delillerini kuvvetlendirdiğini görmekteyiz. Zira bu hadiseden Rasûlullah'ın ne Hz. Ebu Bekir'i ve ne de Hz. Ali'yi tayin etmediğini görmekteyiz. Hatta Ali'nin daha önce imam olarak tayin edildiği iddialarını da rtmektedir. Çünkü Rasûlullah (sav) Hz. Ali'yi tayin etmiş olsaydı, Kırtas hadisesi olmazdı.

Daha açık bir ifadeyle Kırtas hadisesi; aslında Hz. Ali'nin imameti için ileri sürülen Ğadir-i Hum ve diğer hüccetleri de rtmektedir. Zira Rasûlullah, daha önce Ali veya başkasını halife tayin etmiş olsaydı; Beni Sakife gölgeliğinde en azından Ali'nin veya başkasının ismi geçerdi.⁴⁷⁸ Dolayısıyla Kırtas hadisesinin gerçekleşmesine ihtiyaç kalmazdı. Kırtas hadisesi dahi tek başına Rasûlullah'ın her hangi birini Ğadir-i Hum veya başka bir yerde tayin etmediğini gösteren en büyük hüccettir.

⁴⁷⁸ Krş. Boyacıoğlu, a.g.m, s.86-87

Tüm bunlarla beraber Rasûlullah'ın Kırtas hadisesindeki vasiyetlerinin siyasi veya ahlaki de olabileceği ihtimali de vardır.⁴⁷⁹ Nitekim Rasûlullah'ın son nefesini vereceği zamanda böylesine önemli bir konuyu Kırtas hadisesiyle ele almış olacağını düşünmek, doğrusu zorlama olarak görünmektedir.⁴⁸⁰

Ğadir-i Hum rivayetlerinde dahi birçok ihtilaf mevcuttur. Öyle ki Yemen askerleri ile Ali arasında çıkan bir problemin sebep olduğu rivayetler⁴⁸¹ dışında hadisenin sebeplerinden biri olarak gösterilen Zeyd b. Harise'nin veda haccından birkaç yıl önce Mute'de şehid edildiği düşünüldüğünde Ğadir-i Hum hadisesinin anakronizm sebebiyle, varlığı bile tehlikeye girmektedir. Veda haccında bütün farzların tebliğ edildiği ancak Velâyet emrinin Ğadir-i Hum'a bırakıldığı iddiası Rasûlullah ile Arafat'ta bulunan Müslümanların toplantısını anlamsızlaştırmaktadır.⁴⁸²

Ayrıca Ğadir-i Hum ile ilgili rivayetlerde Hz. Ali'nin soyundan gelenlere imamet verildiğine dair ümmeti harekete geçirecek açık seçik ifadeler yer almamaktadır. Hatta Hz. Ali'nin hilafetinden önceki dönemde, bu düşüncüyü destekleyen tarihi bir örnek bulmak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bu şüpheli ve karışık hadise hakkında Rasûlullah'ın ümmetine Hz. Ali'nin vasîliği, velâyeti ve inâmîti gibi bir iman esasını ilave etmesi de vaki değildir.⁴⁸³

2. Hz. Muhammed'in Vefatında Hz. Ömer'in Tutumu

Hillî, ilk üç halifenin ikinci halkası olup İslam dünyasında ilk kez kendisi için "emirü'l-müminin"⁴⁸⁴ lakabı kullanılan ve Rasûlullah'ın (sav) kendisi için "benden sonra peygamber gelseydi, Ömer peygamber olurdu"⁴⁸⁵ diye iltifatta bulunduğu

⁴⁷⁹ Subhi es-Salîh, *en-Nuzumu'l-İslamiyye Neşetüha ve Tetevvuruha*, s. 82.

⁴⁸⁰ Korkmaz, Sıddık, *Şia'nın Oluşumu*, s. 54.

⁴⁸¹ Müfid dahi Ali'nin askerleri ile arasında bir problem çıktığını ve Rasûlullahın Ğadir-i Hum da: "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır..." dediğini nakletmektedir. (Müfid, Ebu Abdillah Muhammed b. Muhammed b. Numan el-'Abkarî el-Bağdadi (413/1022), *el-İrşâd fî Ma'rifeti Hucecillah ale'l-'İbâd*, thk. el-Mü'temer li'ş-Şeyh Müfid, Kum 1992, I, 175.)

⁴⁸² Korkmaz, Sıddık, *Şia'nın Oluşumu*, s. 46 vd.

⁴⁸³ Korkmaz, Sıddık, *Şia'nın Oluşumu*, a.y.

⁴⁸⁴ Rıda, Muhammed, *el-Farık Ömer b. Hattab*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1407, s. 29

⁴⁸⁵ Tirmizi, "el-Menakib", V, 619, H. No: 3686; Hâkim, *Müstedrek*, III, 85.

büyük veziri Hz. Ömer hakkında küçümseyici ve kötüyeyici bir üslupla: “Muhammed ölmemiştir” sözünün Hz. Ömer’in ilminin azlığını gösterdiğini iddia etmektedir.⁴⁸⁶

İbn Teymiyye ise Hz. Ömer’in, Hz. Ebu Bekir’den sonra insanların en âlimi olduğunu, Rasûlullah’ın vefatı anında söylediklerinin bir an meselesi olduğunu, bu gibi durumların çok olduğunu bazen insanın şüpheye girdiğini, bilahare Hz. Ömer’in de vefata yakinen inandığını ve Hz. Ali’nin doğru bildiği bazı şeylerin de daha sonra öyle olmadığını ortaya çıkmasına rağmen bunun Hz. Ali’nin hilafetine zarar vermediğini anlatır.⁴⁸⁷

Muhakkak ki Rasûlullah’ın vefatı İslam ümmeti için en büyük musibettir. Hz. Ömer de Rasûlullah’a olan aşk ve muhabbetinden dolayı onu kaybetmenin vermiş olduğu yürekleri dağılayan acı ve hüznü ile bu cümleleri söylemiştir. Aslında Hillî; Hz. Ömer’in Rasûlullah’a olan sevgisinden dolayı kendini kaybetmesini dile getirerek Hz. Ömer’e iltifatta bulunmuştur. Çünkü aşığın maşuğunu kaybettiğinde kullandığı sözleri tekrarlamıştır.

Şiîlerin Rasûlullah’ın vefatından dolayı Fatma’nin üzüldüğünü, ağladığını bundan dolayı evini, “Hüzün evi” olarak ilan etmeleri bir kusur olmadığı gibi, Hz. Ömer’in hüznü de kusur değildir. Halen günümüzde Rasûlullah’ın torunu Hz. Hüseyin için yapılan aşırı anma törenlerinde Şiîlerin naslara ve kendi imamlarına muhalefet ederek kendilerini zincir ve satarlarla (ölümle dahi sonuçlanan derece de) yaralamaları, çocuklardan dahi bıçakla kan akıtmaları yerinde bir davranış oluyor da Hz. Ömer’in Rasûlullah’a olan sevgisinden dolayı onu katbetmenin verdiği acıyla kullandığı sözleri mi suç oluyor?

Şiî Hillî’nin, Hz. Ömer’in; Rasûlullah’ın vefatı anındaki sözlerini cahillikle ya da ilminin noksanlığı ile yorumlaması da doğru değildir. Çünkü Hz. Ömer Müslüman olmadan önce dahi Mekke site devletinin sefirliğini (elçiliğini) yapıyordu yani brokrattı. Rasûlullah İslam’ın kendisiyle izzet bulması için Hz. Ömer’e özel dua etmiş ve sürekli yanından ayırmadığı baş danışmanı yapmıştı. Hz. Ömer çok

⁴⁸⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 196.

⁴⁸⁷ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 160,161.

üzüldüğü için şuur kaybı neticesinde bu sözleri söylemiş olabileceği gibi ferasetiyle bazı kesimlerin devletin başına geçmek için fırsat elde etmelerinden çıkabilecek karmaşanın önüne geçmek⁴⁸⁸ de istemiş olabilir. Yani sahabilerin önde gelenlerinin toplanmasını, işin oldubittiye gelmemesini istemiştir. Nitekim feraseti de isabet etmiş Beni Sakife’de riyaset tartışmaları başlamıştır. Hatta tarihten biliyoruz ki hükümdarların vefatı dahi yeni hükümdar belirleninceye kadar ihtilallerin veya iktidarı ele geçirme girişimlerinin önünü almak için gizlenmiştir. Amaç devletin birlik ve bütünlüğünün sağlanmasıdır.⁴⁸⁹

Şiilerin ilk üç halifeye; Hz. Ali’ye davrandıkları gibi davranmaları gerekirken önyargılı davrandıkları gözlenmektedir. Oysa Hz. Ali; kendi arkadaşları olan ilk üç halifeye biat edip onlara şeyhu’l-İslamlık yaparak⁴⁹⁰ yardımcı olmuş,⁴⁹¹ itaat etmiş ve arkalarında namaz kılmıştır. Hz. Ali’nin Şîa’sı olduğunu söyleyenlerin bunu tarafsız ve önyargıdan uzak olarak değerlendirmeleri gerekir. Bu, amaçlarının; üzüm yemek değil, bağcıyı dövmek olduğu düşüncesini çağırıyor.

3. Hz. Ömer’in Altı Kişilik Şûrayı Tayin Etmesi

Hz. Ali’nin taraftarı olduğunu söyleyen ve Hz. Ali’nin eylemlerinde hata olmadığını, masum olduğunu savunan Hillî; Hz. Ali’nin de (seçim tarzını beğenerek) içerisinde yer aldığı altı kişilik şûra heyetinin üçüncü halifeyi belirlemek üzere toplanmasının hata olduğunu yani, Hz. Ali’nin de yanlış yaptığını ima etmektedir. Hillî: “Ömer, Ebu Bekir’e muhalefet ederek, kendinden sonraki halifeyi tayin etmeyip bu işi, topluma değil de altı kişilik şûraya bırakmıştır. Hatta Ali varken: Huzeyfe’nin kölesi Salim hayatta olsaydı, tereddütsüz onu halife tayin ederdim” dediğini iddia etmektedir.

⁴⁸⁸ Öz, Şaban, “İslam Siyaset Geleneğinde Bir Şaz (Şîi-Sünnî Yol Ayrımında Sakife Hadisesi)”, *İSTEM*, 2008, sy. 22, s.84.

⁴⁸⁹ Boyacıoğlu, Ramazan, *Hz. Muhammed’in Hastalığı Sırasında Hz. Ömer’in Tavrı ve Halife Seçimi*, CÜİFD, Sivas 2002, s. 87 vd.

⁴⁹⁰ Nursî, *Lem’alar*, s.27.

⁴⁹¹ En-Nedvî, *Süretani Mutedâdetini inde Ehli’s-Sünneti ve Ş-Ştati’l-İmamiyye*, s. 42.

Hillî devamla: “Ömer, faziletliiler içerisinde en faziletlisini belirlememiş, tayin ettiği kişilerin kusurlu yönlerini anlatmış, hayatta üstlendiği emirliği vefatından sonra üstlenmek istememiştir. Altı kişiyi dörde, sonra üçe, daha sonra kardeşi ve amcası oğlu Osman’dan vazgeçmeyeceğini bildiği Abdurrahman’a (şura başkanlığını) vermiştir. Daha sonra, dine muhalefet ederek; eğer üç gün içinde şura heyeti birini seçmezlerse, (cennetle müjdelendiklerini kabul ettikleri bu kişilerin) boyunlarının vurulmasını emretmiştir... Osman’a dedi ki: “eğer seçilirsen, Ebi Muayt (Emevî) ailesi iş başına gelerek insanları köle edinir. Böyle yaparsan öldürülürsün.” Bununla Osman’ın öldürüleceğine işaret etmiştir”⁴⁹² diye iddiada bulunmuştur.

İbn Teymiyye ise anlatılanların ya yalan bir nakil olduğunu veya hakkı inkâr için ileri sürdüğünü, oysa Hz. Ömer’in şura heyetini belirlemesinde kendisi için bir hata olmadığını, bilakis böyle bir tercihin onun faziletinden ve ahlakının güzelliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. İbn Teymiyye daha sonra Rafizî Şîileri; doğruyu yalanlamak, aklî ve naklî delilleri ters çevirmekle suçlayarak, kendilerine itibar edilemeyeceğini ve şu ayetin muhatabı olacaklarını dile getirir.⁴⁹³ “Bir de şöyle derler: Biz iştirir veya akıl eder olsaydık, şu azgın ateşe atılanlar arasında bulunmazdık.”⁴⁹⁴

Hz. Ömer, halife tayininde Hz. Ebu Bekir’e muhalefet etmemiş, ancak farklı bir üslup geliştirmiştir. Nitekim Kur’an’ın dahi yedi kıraat üzere okunma şekli⁴⁹⁵, namazlarda okunan “et-tehiyyatu” duasının farklı lafızları⁴⁹⁶ ve günde beş kez okunan ezan ve kametin dahi çeşitli lafızlarının⁴⁹⁷ hadislerle sabit olması Hz. Ömer’in farklı ictihadda bulunmasının olağan olduğunu gösterir.

Rasûlullah (sav), Bedir esirleri hakkında istişare ederken Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in farklı görüşlerinden dolayı; her ikisinin farklı mizaçlarını farklı

⁴⁹² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 139-140.

⁴⁹³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 67 vd.

⁴⁹⁴ 67 Mülk 10.

⁴⁹⁵ Buharî, “el-Husumat”, 4. (H.no. 2419); Müslim, “es-Salât”, 818.

⁴⁹⁶ Müslim, “es-Salât”, 403,404; Ebû Davûd, “es-Salât”, H.no: 974.

⁴⁹⁷ Müslim, “es-Salât”, 379; Ebû Davûd, “es-Salât”, H.no: 499-503.

peygamberlere benzetmiş olması dahi, dini kararlarda farklı icthadların yapılabileceğini göstermektedir. Hz. Ömer'in, (Hz. Ebu Bekir'den farklı olarak) halife seçimini faziletli bildiği altı kişilik şûraya havale etmesi de bunun gibi bir icthaddir. Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir'in kararları hakkında Rasûlullah (sav): "İkiniz bir şeyde ittifak ettiğiniz zaman size muhalefet etmem"⁴⁹⁸ ve "Müslüman topluluk Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e itaat ederse hakikati bulur"⁴⁹⁹ diye buyurmuştur.

Hz. Ömer'in atayacağı halifenin nass ile belirlenmesi veya masum olması gerekmez. Peygamberler dışında kimse masum değildir. Nitekim Şîa'daki masumiyet anlayışı; İslam'da olmayıp, Emevilere karşı Şîa'yı destekleyen Sasanî (İran-Kisra) kültüründen kalma kusursuz, tabiatüstü yarı tanrı kral anlayışından doğduğu söylenilmektedir.⁵⁰⁰ Rasûlullah'ın kendi döneminde tayin ettiği memurları dahi masum değilken, Hz. Ömer'in tayin ettikleri, nasıl masum olsun.

Hatta günümüze kadar kadıların hüküm vermeden önce okudukları hadiste Hz. Muhammed dahi hüküm vermede her zaman aynı isabette bulunamayacağını belirtmiştir: "Muhakkak ki, sizler ihtilaflı meselelerinizde bana geliyorsunuz. Bazılarınız delil getirme hususunda diğerinizden daha maharetli olabilir. Ben getirdiğiniz delillere göre hükmederim. Hakkı olmadığı halde ve getirdiği delillere istinaden kime kardeşinin hakkından bir şey verirsem onu almasın. Çünkü ona, cehennemden bir parça vermiş olurum."⁵⁰¹

Görüldüğü gibi hakkında kesin bir nass olmayan meselelerde icthad yapılabilir. Bir mesele hakkında âlimlerin farklı icthadlarda bulunmaları dahi yanlış yapılabileceğinin en açık delilidir. Zaten Rasûlullah (sav) da bundan dolayı davacı ve davalıyı, Allah'tan sakınmakla uyarmıştır. Rasûlullah (sav) dahi, ileri sürülen delillerle hüküm verirken her zaman aynı isabette bulunamayacağını söylemişken; neden her dört halifenin de yanlış hüküm verme durumları söz konusu olmasın.

⁴⁹⁸ Ahmed, *Müshed*, XXIX, 518.

⁴⁹⁹ Müslim, "el-Mesâcid", 681.

⁵⁰⁰ Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, s. 73.

⁵⁰¹ Buhârî, "el-Ahkâm", 31. (H.no. 7185); Müslim, "el-Akdiye", 1713.

Nitekim Hz. Ali de verdiği bazı hükümleri yanlış bulduğu için daha sonra değiştirmiştir.

Hz. Ömer; “onların işleri kendi aralarında şûra iledir”⁵⁰² ve “iş hakkında onlarla istişare et”⁵⁰³ ayetlerine binaen üçüncü halifenin belirlenme işini altı kişilik şûraya bırakmıştır.⁵⁰⁴ Çünkü seçmeyeceği bir kişinin seçeceği kişiden daha fazla faydalı olabileceğini düşünmüş ve bu konuda Allah’tan korktuğu için birini tayin etmemiştir. Mefhumu muhalefetten deriz ki: Hz. Ali tasvip etmeseydi, şûrada bulunmazdı. Nitekim Ehl-i Sünnet ve Mutezile âlimleri dahi Hz. Ali’nin şûraya katılmasını; Hz. Ali hakkında her hangi bir nass ve tayin olmadığına delil olarak sunmuşlardır.⁵⁰⁵ Hz. Ali şûraya katılmayı uygun görmüşken, Hz. Ali taraftarı olduğunu söyleyenlerin asıl niyetlerinin; Hz. Ali’ye olan sevgide değil de, Hz. Ömer’e olan düşmanlıkta saklı olduğu⁵⁰⁶ söylenebilir.

Hz. Ömer’in halife tayini ile ilgili şu sözü takva ve adaletine işaret eder: “Halife tayin edeceksem, benden hayırlı olan Ebu Bekir de halife tayin ettiği için yanlış olmaz. Halife seçimini birilerine bırakıp terk edeceksem, yine benden ve herkesten daha hayırlı olan Rasûlullah da tayin etmemiştir, ona uymuş olurum”⁵⁰⁷ demiştir.

Hz. Ali de Hz. Ömer gibi; kendinden sonra halife tayin etmemiştir. Hz. Ali, ağır yaralıyken yanındakiler kendisine: “seni kaybettik, senden sonra oğlun Hasan’a biat edelim mi? diye sorduklarında Hz. Ali: “Siz bilirsiniz, ne emrediyorum, ne de yasaklıyorum. Siz daha basiretlisiniz” diyerek halife tayininden uzak durmuştur.⁵⁰⁸ Bu konudaki bir diğer Şii rivayette ise Hz. Ali’nin: “Rasûlullah vasiyet etmediği yerde ben mi vasiyet edeyim? Şayet Allah insanların iyiliğini isterse, daha önce Rasûlullah’tan sonra Ebu Bekir’de birleştirdiği gibi onları da en hayırlılarında

⁵⁰² 42 Şûra 38.

⁵⁰³ 3 Ali İmran 159.

⁵⁰⁴ Suyutî, *Tarihü'l-Hulefa*, 135.

⁵⁰⁵ Bulut, *a.g.m.*, s.85.

⁵⁰⁶ Nursi, *Lem'alar*, s. 28.

⁵⁰⁷ İbn Teymiyye, a.y.

⁵⁰⁸ Rıda, Muhammed, *İmam Ali*, Daru'l-İlmiyye, Beyrut H.1358 s.292.

birleştirir”⁵⁰⁹ diye buyurmuştur. Bu rivayeti şia`nın (Zeydiyye) koluna mensup bir müellifin dile getirmesi de manidardır.

H. Ömer`in eğer hayatta olsaydı Ebu Huzeyfe`nin kölesi Salim`i halife tayin edeceği de doğru değildir. Çünkü H. Ömer gibi bütün sahabiler de bilirdi ki; halifelik Kureyş kabilesine ait kılınımtır. Nitekim her hadis kitabında, muhacirlerin Sakife günü ensara, halifeliğin Kureyş`e ait olduğuna dair itirazları ⁵¹⁰ yer almaktadır. İbn Teymiyye de; “Salim, muhacirler Medine`ye geldiğinde onlara imamlık yapan ashabin seçkinlerinden biridir. Ona, daha değişik görevler verilmiş veya kendisi ile istişare edilmiş olabilir. Ancak H. Ömer`in bir köleyi halife olarak tayin edeceği düşünülebilir mi? Ey Hilli aklın nerededir?” ⁵¹¹ diye itirazda bulunmaktadır.

Hilli`nin, H. Ömer`i en faziletli ile diğer faziletlieleri eşit tutmakla ilgili iddiasına gelince, H. Ömer faziletleri birbirine yakın olan altı kişiyi halifeyi belirlemek için seçmiş ve onlarda en faziletli olarak H. Osman`ı seçmişlerdir. H. Ali de H. Osman`a hemen biat etmiştir. ⁵¹² H. Ali`nin taraftarı olduğunu iddia eden şiilerin H. Ali`nin, biat ettiği kişiy(ler)e ve seçilme şekline dil uzatmaları gariptenmektedir. Oysa H. Osman`ın halife seçimi en yoğun katılımlı ve itirazsız yapılan bir seçimdir. H. Osman`a biat eden sahabiler: “Allah onları sever, onlar da Allah`ı severler. Müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlerle karşı izzetlidirler. Allah yolunda cihad eder ve kınayıcıların kınamasından korkmazlar” ⁵¹³ diye vasıflandırılmışlardır.

H. Ömer`in, hilafet seçimini altı kişiye devrettikten sonra bu sayıyı dörde, üçe indirdiği, en son Abdurrahman`a bıraktığı Ehl-i Sünnet tarafından yalanlanmıştır. Zaten Hilli de bu konuda bir nakil verememiştir. Ancak Abdurrahman`ın teklifi ile birileri çekilmiş, geri kalanlar tercihi ona bırakmıştır. O da H. Osman`a biat etmiştir. H. Ömer hayattayken atadığı emirlerin yanlışlarını düzeltebiliyordu. Bunun

⁵⁰⁹ Yahya b. Hamza, *Risale el-Vazie*, s.126. (Ümit, a.g.m, s.223`ten.)

⁵¹⁰ Buhari, “el-Ahkâm”, 2. (H.no. 7139); Müslim, “el-İmare”, 1818; Ahmed, *Müsned*, XIX, 318.

⁵¹¹ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 86.

⁵¹² Suyuti, *Tarihu`l-Hulefa*, s. 135.

⁵¹³ 5 Maide 54.

için her yıl valilerini hacı adayları ile birlikte hacca çağırır, raiyetlerinden onları sorar, hataları varsa düzeltirdi. Hz. Ömer'in adaleti; atadığı kişilerin durumunu kontrol etmeye zorluyordu. Hz. Ömer öldükten sonra kontrol yapamayacağı için, daha faziletlisi olabilir korkusu ile üçüncü halifeyi atamışlığın yükünü taşımak istemiyordu. Aslında Hillî, Hz. Ömer'in birini atamadığını söyleyerek Hz. Ömer'e iltifat etmiştir. Zira Hz. Ömer, oğlu dahil hiç bir akrabasını atamamıştır.

Şi'lerinde inkâr edemediği gibi Hz. Ömer hiç kimseden korkmaz, takiiyeye ihtiyaç duymaz, hak bildiğini korkusuzca yapardı. Hz. Ömer, birini atasaydı mutlaka ümmet ona itaat ederdi.⁵¹⁴

Hillî'nin Hz. Ömer'i kerametle niteler tarzda, İbn Avf'ın Osman'ı seçip, Hz. Ali'yi devre dışı bırakacağı iddiası doğru gözükmemektedir. Çünkü Hillî'nin dediği gibi; Hz. Ömer, halife tayin etmeye muktedirdi. Bunu İbn Avf'ın eliyle yapmaya ihtiyacı yoktu. Şi'lerin; zülüm dolu İnan/Kisra saltanatını yıkan, insanları kölelikten kurtaran ve farsları İslam ile tanıştıran Hz. Ömer'e, hidayetlerine vesile olduğu için teşekkür sunmaları gerekirken; şeytanın kendisinden korktuğu⁵¹⁵ ve Rasûlullah'ın kendisini sevdiği Hz. Ömer'i "ümmetin firavunu" olarak nitelemeleri yakışıksız/çirkin bir söylemdir.

Oysa Hz. Ömer, altı kişilik şûrayı tayinden sonra: "Benden sonra seçilecek halifeye; Allah'tan korkmasını, yurtlarından çıkarılıp malları alınan ilk muhacirlerin hukukuna riâyet edip, onlara ve ensara hürmet etmesini, diğer beldelerdeki Müslümanlara, hatta Ehl-i Kitaba iyilik ve adaletle hükmetmesini tavsiye ediyorum"⁵¹⁶ demiş ve dünyada beraber olduğu Hz. Muhammed (sav) ile Hz. Ebu Bekir'in yanına defnedilmeyi Aişe annemizden rica etmiş,⁵¹⁷ annesi de bu isteğini kabul etmiştir.

Ayrıca Hillî'nin kendi kabulü dahi gösterir ki Hz. Ali'nin nass ve tayin ile değil de şûra ile halifelik seçimine katılması ve kendisi hakkında herhangi bir nasstan

⁵¹⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 90.

⁵¹⁵ Rıda, *el-Faruk Ömer b. Hattab*, s.38.

⁵¹⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 91.

⁵¹⁷ Rıda, *el-Faruk Ömer b. Hattab*, s.316

bahsetmemesi; Hz. Ali'nin hakkında nass olmadığını gösterir. Zaten bu konuda güvenilir herhangi bir rivayet de yoktur. Öyle bir nass olsaydı, hilafetini şahadetle noktlayan ve hilafeti süresince Hz. Ali'yi şeyhu'l-İslam olarak görevlendirmiş olan Hz. Ömer; Hz. Ali'yi tayin ederdi.

Hillî'nin, İbn Avf ve Osman için amcaoğlu tabirini kullanması da doğru değildir. Ömer'e ve arap neseplere atılmış bir iftiradır. İbn Avf ve İbn Vakkas, Ben-i Zühre'dendir. Osman ise Ben-i Ümeyye'dendir. Nitekim Rasûlullah; "bu(Sa'd) benim dayımdır, siz de bana dayınızı gösterir misiniz"⁵¹⁸ diye iltifatta bulunmuştur. Abdurrahman b. Avf akrabasını seçecek olsaydı, şûrada bulunan Sa'd'ı seçerdi.

Yine Hz. Ömer'in; Halifelik işini kendilerine havale ettiği şûranın üç gün içerisinde, halifeyi belirleyememe durumunda boyunlarının vurulmasını emrettiği iddiası da doğru değildir. Gerçek şu ki Hz. Ömer; şûra heyetinin birini belirlemeden ayrılması için ashabına emir vermiştir. Nasıl olurda Hz. Ömer; Rasûlullah, vefat ederken kendilerinden razı olduğu ve ümmetin en faziletli olarak imamet tayinini kendilerine bıraktığı altı kişinin boyunlarının vurulmasını isteyebilir.⁵¹⁹ Hem her biri bir aşiret reisi hükmünde olan bu altı kişiyi kim öldürecek? Yukarıda şahid tamamlanmadığı için hadd yapmaktan korkan Hz. Ömer'in; bir suç işlemeyen müminlerin boynunun vurulmasını emrettiğine nasıl inanabiliriz.

B. FIKHÎ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR

1. Hz. Ömer'in ve Diğer Halifelerin Fıkıh İlmî

Hillî, "Onlar (Ömer, Ebu Bekir ve Osman), ilimde kusurludurlar ve hükümlerin çoğunda Ali'ye müracaat etmişlerdir"⁵²⁰ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise, Hillî'yi iftira etmekle suçladıktan sonra özellikle Hz. Ebu Bekir'in hiçbir zaman Hz. Ali'den bir şey dahi istifade ettiğinin bilinmediğini, bilakis Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'in yolunu taklit ettiğini, yaşantısına iktida ettiğini belirtir.

⁵¹⁸ Tirmizi, "el-Menakib", V, 649, (H.no: 3752)

⁵¹⁹ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 96.

⁵²⁰ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 194.

Fakat Hz. Ömer'in Hz. Ali'den istifade etmekle beraber; Hz. Ali'nin de Hz. Ömer'den istifade ettiğini, Hz. Osman'ın ise her ne kadar ilmi kabiliyetinin Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer kadar olmasa da Hz. Ali'ye muhtaç olmadığını belirterek şöyle bir örnek vermektedir. Bazı insanlar Hz. Ali'ye Hz. Osman'ın zekât memurlarını şikâyet edince; Hz. Ali, Hz. Osman'a zekât kitabını göndermiştir. Hz. Osman da "bu kitaba ihtiyacımız yoktur" deyip kitabı geri göndermiştir.

Ayrıca İbn Teymiyye, âlimlerin zekât hakkında Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kararlarıyla amel ettiğini, fakat Hz. Ali'nin bazı kararlarıyla amel etmediklerini bir örnekle delillendirmektedir. Hz. Ali, "yirmi beş deve, beş küçükbaş hayvan verilir" diye karar vermiş. Oysa bu Rasûlullah'tan tevatürle rivayet olunan hadise uymamaktadır. Çünkü Allah Rasûlü; yirmi beş deve, bir adet bir yaşındaki deve verilir diye buyurmaktadır.⁵²¹

Hz. Ali'nin kadılarından; Kadı Şüreyh ve Kadı Abide es-Selmanî bu gibi konularda Hz. Ali'ye müracaat etmeden kendi reyleri ile amel ediyorlardı. Hz. Ali, Hz. Ömer'le birlikte "çocuk sahibi cariye'nin satılmaması" ile ilgili kararından vazgeçip; "artık satılabileceğini" ilan ettiğinde Kadı Abide, Hz. Ali'ye: "Hz. Ömer ile birlikte aldığımız karar, senin tek başına verdiğin karardan daha sevimlidir" dediği ve bu meselede Hz. Ali'nin görüşüne uymadığı rivayet edilmiştir. Bununla beraber İbn Teymiyye insanların çoğunun, çocuklu cariye'nin satılması konusunda Hz. Ali'nin görüşünden ziyade Hz. Ömer'in görüşünü taklid ettiklerini anlatır. İbn Teymiyye, âlimlerin çoğunun Hz. Ali'nin görüşünü benimsememeleri hakkında ise: "Böyle hakkında nass olmayan bir meselede Hz. Ali'ye müracaat etmediklerine göre, hakkında nass olan meselelerde nasıl Hz. Ali'ye müracaat ederler. Çünkü hakkında nass olan konularda gönlü tatmin eden ve yeterli olan cevaplar vardır"⁵²² diye açıklama yapmaktadır.

Özetle ilk üç halifenin ilmi kabiliyetinin Hz. Ali'den geri olmadığını hatta âlimlerin ilk üç halifenin fetvalarına daha çok uymasının ilmi faziletleri için en bariz

⁵²¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 149-150.

⁵²² İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 150.

hüccet olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Hillî'nin ilk üç halifeyi Ali'ye müracaatlarından dolayı sebbetmesi garipsenmektedir. Zira Rasûlullah dahi birçok kez sahabilerine müracaat edip onlarla istişare etmişken neden ilk üç halifenin Ali'ye müracaat edip istişare etmeleri ayıp/kusur olsunki. Nitekim Cenabı Allah: "*onların işleri kendi aralarında şûra iledir*"⁵²³ ve "*iş hakkında onlarla istişare et*"⁵²⁴ diye emretmemiş mi?

2. Hz. Fatıma'nın Miras Talebinde Hz. Ömer

Fatıma, Rasûlullah'ın(sav) vefatından sonra sadece altı ay, Hz. Ömer de Fatıma'nın vefatından sonra yaklaşık on üç yıl yaşamasına rağmen ve Hillî; Moğol Hanı Olcayto'ya Şiî kültürü aşlamak gayesiyle olsa gerek Hz. Ömer'i şu sözlerle suçlar: "Fatıma, Fedek arazisi ile ilgili Ebu Bekir ile konuştu. Ebu Bekir de ona bir yazı ile cevap verdi. Oradan ayrılan Fatıma, Ömer'le karşılaştı. Ömer, Fatıma'nın elindeki yazıyı alıp yaktı. Bunun üzerine, Fatıma ona beddua etti ve Ebu Lü'lü onu öldürdü" diye⁵²⁵ iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise; Hillî'yi yalancılıkla suçlayıp, hadis ve ilim ehlerinden hiç kimsenin Hz. Ebu Bekir'in Fatıma'ya veya herhangi birine, Fedek hakkında bir yazı yazdığının bilinmediğini belirtir. Fatıma da Hz. Ömer'e böyle bir beddua etmemiştir. Hem birinin bir kâfir tarafından, şehid edilmesine yönelik dua etmek, o kişinin lehinedir. Rasûlullah da bazı Müslümanların şehadete nail olması için dua etmiştir. Üstelik Hz. Ömer'in bir kâfir eliyle şehid edilmesi, Hz. Ali ve Hüseyin'in Müslümanların eliyle şehid edilmesinden daha faziletlidir. Çünkü âlimlerin ittifakı ile kâfirlerin eliyle şehid edilen Müslümanlar; Müslümanların eliyle şehid edilen Müslümanlardan daha hayırlıdır.⁵²⁶ Ayrıca Fatıma'nın hemen vefat etmesi ve Hz. Ömer'in de on üç yıl sonra şehid edilmesini beddua ile ilişkilendirmek hiç isabetli gözükmemektedir.

⁵²³ 42 Şûra 38.

⁵²⁴ 3 Ali İmran 159.

⁵²⁵ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 137.

⁵²⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 17.

Rasûlullah (sav), birine rahmet duasında bulunduğu vakit sahabiler, o kişinin şehid olacağını tahmin ederlerdi. Hayber seferinde de İslam ordusuna moral verici bir Şiir söyleyen, Amir adındaki bir şair için Rasûlullah (sav): “Allah sana rahmet etsin” diye dua ettiğinde, sahabiler o kişinin şehadet şerbetini içeceğini anladıklarından dolayı: “(Ya Rasûlullah!) bıraksaydın da bizi (şiiirleriyle) sevindirseydi” dediler... Amir, Hayber savaşında şehid oldu.⁵²⁷ Bu gibi hadiseler pek çoktur.

Biri derse ki: “Ali; ictihaden yaptığı Cemel, Sıffin ve Haricî savaşlarında Müslümanlara zülmetmesi üzerine, onlar da Ali’ye beddua ettiler de İbn Mülcem Ali’yi öldürdü.” Biz bu sözleri kabul etmeyeceğimiz gibi, Fatma’nın da beddua ettiğine inanmıyoruz. Nitekim Hz. Ömer’in Fedek arazileri ile ilgili bir gayesi yoktu. Hillî de bu konuda bir iddiada bulunamamıştır.

Hatta ileride Rasûlullah’ın gelirlerin yirmibeşte birini kendisine aldığı gibi Hz. Osman’ın da almasını eleştiren Hillî; Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in bu payı aldığından bahsetmemesi dahi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in Fedek gelirinin kat kat fazlasına dokunmadıklarını yeterince ifade eder. Ayrıca Hz. Ebu Bekir dönemindeki bu karar Hz. Ali dahil diğer halifeler tarafından da aynı şekilde⁵²⁸ tatbik edilmiştir.

Hz. Ömer; ilk kez gelir dağılımı için kayıtlı divan “tahsisat”⁵²⁹ tuttuğunda “en başa seni mi yazalım? diye sorduklarında, Hz. Ömer: “hayır Rasûlullah’ın akrabalarından başlayın, beni de Allah’ın bıraktığı yere bırakın” diye cevap vermiştir. Hatta Üsameyi kendi oğlu Abdullah’tan önce yazdırınca, oğlunun hoşuna gitmediğini gören Hz. Ömer, oğluna: “Üsame; Rasûlullah’a senden daha sevimli idi! Babası Zeyd de, Rasûlullah’a senin babandan daha sevimli idi” diyerek, adil kişiliğini bir kez daha göstermiştir. Rasûlullah’ın azatlı kölesine ve oğluna saygılı olan Ömer; nasıl Rasulullah’ın kızına; denildiği gibi davranır. Ayrıca devlet

⁵²⁷ Buharî, “el-Megazi”, 39. (H.no. 4196); Müslim, “el-Cihad ve’s-Sire”, 1802.

⁵²⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, V, 271.

⁵²⁹ Subhî es-Salih, *en-Nuzumu’l-İslamiyye Neşetüha ve Tetevvürüha*, s. 198-199.

başkanları ve vezirler, kadınlara zayıflıklarından dolayı müdahale etmez, bilakis onlara ikramda buldukları⁵³⁰ bilinen bir gerçektir.

Şii Hillî ve meslektaşlarının ilk üç halifeyi mesâlib bağlamında değerlendirirken, aslında Ehl-i Sünnet'in delillerini kuvvetlendirdikleri görülmektedir. Çünkü Fatıma'nın; Hz. Muhammed'in mirasını Hz. Ebu Bekir'den istemesi dahi, Hz. Ebu Bekir'in hilafetini/imametini tanıdığı⁵³¹ anlamına gelir. Zira en cahil insan da bilir ki; kişi ancak yetkili kabul ettiği yönetimden talepte bulunabilir. Fatıma'nın, idareciliğini tanımadığı bir yönetimden talepte bulunacağı inandırıcı gelmemektedir.

3. Hz. Ömer'in Rasûlullah'ın Hanımlarına Fazla Maaş Vermesi:

Hillî, Hz. Ömer'i; hazine'den Rasûlullah'ın hanımlarına fazla maaş vermekle eleştirmekte ve Aişe ile Hafsa'ya yılda onbin dirhem verdiği⁵³² iddia etmektedir.

İbn Teymiyye ise Hz. Ömer'in yukarıda da kısmen geçtiği üzere insanlara maaş ödemede bazı önceliklere yer verdiğini bunlardan birinin de Rasûlullah'ın ailesine ve yakınları olan Haşimoğullarına öncelik tanınması ve Rasûlullah'ın hanımlarına (yani Ehl-i Beyt'e) biraz daha fazla vermesi olduğunu, Ömer'in Aişe'ye fazla verdiğinin doğru olduğunu fakat Rasûlullah'ın hanımı⁵³³ olan kendi kızı Hafsa'ya fazla verdiğinin doğru olmadığını belirtir. Çünkü Hz. Ömer oğlu Abdullah'a az verdiği gibi kızı Hafsa'ya da ihtiyaten az maaş veriyordu. Bu da adaletinden ve rabbinin korkusundan kaynaklanıyordu.⁵³⁴

Özetle Hz. Ömer kişinin sıkıntularına, nüfusuna, maddi ihtiyaçlarına bakarak maaş belirlerdi. Üsame'yi kendi oğlundan daha öne almıştı. Dolayısıyla: "Hz. Ömer, birilerini sevdiği için onlara daha fazla ödeme yapıyordu" denilemez, çünkü Hz.

⁵³⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 18.

⁵³¹ Krş. Öz, Şaban, *a.g.m.*, s.193.

⁵³² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 137.

⁵³³ Rıda, *el-Faruk Ömer b. Hattab*, s.23.

⁵³⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 20.

Ömer'in adaleti ve idareciliği⁵³⁵ darb-ı mesel olmuş ve ondan daha adaletli biri kendisinden sonra gelmemiştir. Ne Hz. Osman, ne Hz. Ali ve ne de bir başkası... Ayrıca Ömer'in Rasûlullah'ın hanımlarına bir miktar fazla vermesi dahi mesalib bağlamında değilde menâkib bağlamında değerlendirilecek bir husus olduğunu birkaç yönden açıklayabiliriz. Cenabı Allah Rasûlullah'ın hanımlarını "ümmehatu'l-müminin" (müminlerin anneleri) olarak vasıflandırmıştı. Hem diğer bayanların kendilerine bakacak eşleri varken Rasulullah vefat ettiği için onlar ümmete emanetti. Hem de birçok bayan dini konuları Rasûlullah'a en yakın ağızdan öğrenmek için hanımlarının yanlarına gider gelirdi. Dolayısıyla "ezvac-ı tahirat"ın masrafları da ister istemez artmaktaydı... Bunun için Hz. Ömer'in isabet ettiği kanaatindeyiz.

4. Hz. Ömer'in Ganimet Taksimi

Hillî; Allah'ın ganimet ve aylık maaşları eşit dağıtımını istediği halde, Hz. Ömer'in bazı kişilere fazla verdiğini iddia etmektedir.⁵³⁶

İbn Teymiyye ise; Rasûlullah (sav) ve Hz. Ebu Bekir dönemlerinde olduğu gibi, Hz. Ömer'in de savaşa katılmadığında ganimeti ordu komutanının dağıttığını, ordu komutanının elde edilen ganimetin beşte birini ayırdıktan sonra kalanı orduya dağıttıklarını ifade eder. İslam âlimleri de ganimetlerin taksiminde ihtilaf etmişlerdir. Malik ve Şafî; bazılarına emeklerinin fazlalığından dolayı verilebilecek fazlalığın ancak beşte bir içinden verilebileceğini söylemişlerse de. Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne göre; maslahata binaen ganimetlerin şahıslara göre az veya çok taksim edilmesini caiz görmüşlerdir.⁵³⁷

Rasûlullah (sav), Gatafan kabilesi üzerine yapılan el-Ğabe gazvesinde büyük tehlikelere atılan ve düşmana karşı büyük başarılarla imza atan Seleme b. el-Ekvâ'

⁵³⁵ Hatta Hz. Ömer'in sert bir idareci olacağını tahmin edenler bile onun; "Fırat nehrinin kenarındaki bir kurt, bir kuzuyu yiyerse Allah bunun hesabını Ömer'den sorar" ve "benim için her gün bir vali değiştirmek, bir zalimi bir saatte olsa yönetimde tutmaktan daha hayırlıdır" gibi sözleri ve eylemleri karşısında hayranlıklarını gizleyememişlerdir. Kırş. Subhi es-Salih, *en-Nuzumu'l-İslamiyye Neşetüha ve Tetevvürüha*, s. 72.

⁵³⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 139.

⁵³⁷ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 55 vd.

için “en iyi piyademiz Seleme’dir” demiş ve yaya olmasına rağmen hem bir yaya hem de bir atlı payını ona vermiştir.⁵³⁸

Hz. Ömer de; yapmış olduğu icthadla bazı müslümanlara maslahata binaen bir miktar fazla verdiği doğrudur. Nitekim Rasûlullah’ın da bazen fazla verdiği yukarıdaki hadisle nakledilmiştir. Dolayısıyla Hz. Ömer’in böyle bir icthadda bulunması onun adaletsizliğine delil değildir. Hz. Ömer öyle biriydi ki Rasûlullah (sav) onun hakkında: “Allah, hakkı Ömer’in kalbi ve dili üzerine yerleştirmiştir” diye buyurmuştur. Hz. Ömer gelirlerin taksiminde icthadına binaen insanları mertebelere ayırmıştı. Ancak daha sonra: “eğer seneye yaşarsam, insanlara eşit dağıttıracağım” demiş, fakat o yıl şehid edilmiştir.⁵³⁹ Hillî’nin; “Muhakkak ki Allah, ganimetin eşit dağıtılmasını vacip kılmıştır” iddiasının herhangi bir hücceti yoktur. Kendisi de herhangi bir delil ileri sürmüş olsaydı üzerinde konuşulurdu.

Rasûlullah (sav), bazen birilerine fazla vermekle beraber, genellikle yayalara bir, atlılara üç pay verirdi. Hz. Ömer’in öncelikli kaldığı ve kendilerine fazla gelir dağıttığı kişilerin başında Rasûlullah’ın Ehl-i Beyti bulunduğunu; bizzat Hillî yukarıda bahsetmişti. Hz. Ömer; Ehl-i Beyt (Rasûlullah’ın hanımları, damadı Hz. Ali ve torunları Hasan ile Hüseyin...)’den sonra ilk iman edenleri, muhacir ve ensarı öne alırdı. Kendisini ve çocuklarını daha sonraya bırakırdı. Bu bile Hz. Ömer’in hevasına göre değil de, adalete göre taksim yaptığını tek başına gösterir. Ganimetlerin beşte biri ve fey gelirlerinin dağıtımı ise zaten halifeye bırakılmıştır.

5. Miras Taksimatında Dedenin Payı

Ebu Bekir’in dede mirası hakkında yetmiş farklı hüküm verdiğini iddia eden Hillî, şimdi de delil getirmeden Ömer’in hükümlerde tereddüt ettiğini, dedenin mirastaki payı hakkında yüz çeşit hüküm verdiğini iddia etmektedir.⁵⁴⁰

İbn Teymiyye ise durumun denildiği gibi olmadığını, aslında dedenin mirastaki payı hakkında ihtilaf eden sahabilerin en bahtıyarının Hz. Ömer olduğunu

⁵³⁸ Müslim, “el-Cihad ve’s-Siyer”, 1807.

⁵³⁹ İbn Teymiyye, a.y.

⁵⁴⁰ Hillî, *Minhâcu’l-Kerâme*, s. 139.

söyler. Muhakkak ki sahabiler kardeş ve dedenin mirastaki payı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Hz. Ebu Bekir, İbn Abbas ve Ebu Musa gibi bazı sahabiler “dedenin, kardeşleri mirastan düşürdüğünü” söylemişlerdir. Aynı zaman da bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. İkinci görüşe göre ise; “dede kardeşlere ortaktır.” Bu da; Osman, Ali, Zeyd ve İbn Mesud'un görüşleridir. Fakat bu görüşün tafsilatlarında bunların arasında da açık ihtilaflar olmuştur. Cumhur (Malik, Şafii ve Ahmed) Zeyd'in görüşünü benimsemiş, Hz. Ali'nin görüşünü benimsememişlerdir. Hz. Ali'nin dedenin payı hakkındaki görüşüne İbn Ebi Leyla dışında kimse katılmamıştır.

Hz. Ömer takvasından dolayı dedeyi baba hükmünde ele almış. Fakat dede olduktan sonra bu taksimatı (cumhurun da kendisine tabi olduğu) kadısı Zeyd'e bırakmıştır. Zeyd de önceki hükmü değiştirip ikinci hükmü tatbik etmiştir. Üstelik Hz. Ömer onbir yıllık halifeliği boyunca dedenin mirası hakkında pek konuşmamıştır.

İnsanlar bir kez hariç Hz. Ömer'den, bir farz hakkında iki hüküm görmemişlerdir. O da bayan müşrikenin mirastaki payıdır. Hz. Ömer ilk başta Hz. Ali ve Ebu Hanife'nin de benimsediği görüşe göre onu, mirasa ortak yapmamıştır. Fakat daha sonra müşrikeyi ortak yapmıştır. Bu görüşü kadısı Zeyd ile birlikte vermiştir. Malik, Şafii ve birçok âlim Hz. Ali'nin değil Hz. Ömer'in bu görüşünü benimsemişlerdir.

Ayrıca bir ictihadın başka bir ictihad ile bozulmayacağı açıktır. Nitekim Hz. Ali de çocuğu olan cariyeye hakkındaki ictihadını değiştirmiştir. Hz. Ali daha önce Hz. Ömer ile birlikte çocuğu olan cariye'nin satılamayacağına hükmetmesine rağmen, daha sonra satılabileceğine karar vermiştir. Hatta bu konuda Hz. Ali'nin kadısı Abide Selmani'nin kendisine şöyle dediğini belirtmiştik: “Ey Ali! Ömer ile beraber verdiğiniz karar, tek başına verdiğiniz karardan daha sevimli gelmektedir.” Hz. Ali'nin bunun gibi iki görüşlü meseleleri çoktur. Bunlar Hz. Ali için bir kusur sayılmadığı gibi, Hz. Ömer için de kusur sayılmaz.⁵⁴¹

⁵⁴¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 53 vd.

6. Hz. Ömer'in Teravihi Cemaatle Kıldırması

Hillî, Rasûlullah'ın(sav); "Ey insanlar, Ramazan gecelerinde cemaatle nafile namaz kılmak bid'attır, duhâ namazı bid'attır, muhakkak ki sünnetimin azı bid'atlerin çoğundan daha hayırlıdır, bütün bid'atler dalâlettir, bütün dalâletler de ateşe götürür" dediğini ve Hz. Ömer'in bir Ramazan gecesini mescitte ışıkların yandığını görünce, durumu sorduğunu ve insanların gece namazı için toplandıklarını duyunca: "bid'attır, fakat iyi bir bid'attır" diyerek bid'at olduğunu itiraf ettiğini dile getirir.⁵⁴²

İbn Teymiyye ise; "küfür ve bid'at ehli içinde Rafiziler kadar Rasûlullah'a iftira etmede, söylemediğini söyleme konusunda yalancılık etmede daha cüretli bir taife görülmemiştir" diyerek Hillî'ye karşı sert cevap verir.⁵⁴³ İbn Teymiyye devamla bu hadisin sıhhatini, delilini, isnadını ve kaynağını sorduktan sonra muhaddislerin bu rivayeti Rasûlullah'a isnad edilen bir yalan olarak kabul ettiklerini ve bu hadis diye isnad edilen yalanın ne sahih kitaplarda, ne sünenlerde, ne müsnedlerde, ne mu'cemlerde ve ne de cüzlerde zayıf olarak dahi geçmediğini söyler.

Sahabîlerin Asr-ı Saadet döneminde Ramazan ayında geceleri cemaatle nafile namaz kıldıkları sabittir. Rasûlullah'ın (sav) ashabına teravih kıldırıldığını Hz. Aişe'den şu rivayetle öğrenmekteyiz. "Rasûlullah (sav), Ramazan'da bir gece mescide namaz kıldı, insanlar da Rasûlullah'a uydu. Sonra ertesi gece Rasûlullah, yine bu şekilde namaz kıldı. Derken cemaat çoğaldı. Üçüncü yahut dördüncü gece cemaat yine toplandı. Fakat Rasûlullah onların yanına çıkmadı. Sabah olunca cemaate: "Yaptığınızı gördüm! Benim için de sizin yanınıza çıkmaya bir mâni yoktu. Yalnız bu namazın, size farz kılınacağından endişe ettim" diye buyurdu.⁵⁴⁴

Yine Hz. Aişe teravih namazının tekrar nasıl cemaatle kılındığını şöyle anlatır: "Bir Ramazan gecesini Ömer b. Hattab ile mescide çıkmıştım. Gördük ki halk teker teker ve cemaatler halinde teravih namazı kılıyorlar... Hz. Ömer: "Öyle zannediyorum ki, bunları bir imamın arkasında toplarsam daha hoş olacak" dedi.

⁵⁴² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 196

⁵⁴³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 163.

⁵⁴⁴ Buhârî, "es-Salât", 5. (H.no.1129)

Sonra azmetti ve hakikaten ertesi gün Ubeyy b. Kâb'ı teravih namazı için imam olarak tayin edip, cemaati onun arkasında topladı. Böylece teravih namazı cemaatle kılınmaya başlandı. Başka bir gece yine Ömer b. Hattab ile mescide çıkmışım. Müslümanlar imamları Ubeyy b. Kâb ile beraber namaz kılıyorlardı. Hz. Ömer halkın dini bir heyecan ile namaz kıldıklarını görünce: “Şu teravihin böyle cemaatle kılınması her yönüyle güzel bir âdet oldu” diye sevincini belirtti ve “fakat yattıktan sonra kalkıp kıldığınız namaz, şu anda kıldığınız namazdan daha üstündür” sözünü de ilave etti. Hz. Ömer'in teravihe bid'at demesi; bunun daha önce yapılmıyor olmasındandır. Çünkü lügatte ilk defa yapılan şeye bid'at denir. Dolayısıyla bu bid'at; batıl olan şer'î bid'at değildir. Eğer Ramazan gecelerinde nafileri cemaatle kılmak kötü bir bid'at olsaydı; Hz. Ali, Küfe'de iken bunu yasaklardı. Oysa Hz. Ali şöyle demiştir: “Allah, Ömer'in kabrini nurlandırsın. O, mescidlerimizi nurlandırmıştır.”⁵⁴⁵

Ebu Abdirrahman es-Sülemi de; Hz. Ali'nin Ramazan ayında Kurrâ'yı topladığını, onlardan birini cemaate yirmi rekât namaz kıldırması için imam olarak atadığını ve Hz. Ali'nin bizzat kendisinin de cemaate vitir kıldırıldığını rivayet etmiştir.⁵⁴⁶

Beyhakî *Sünen*'inde Ârfece es-Sekafi'nin Hz. Ali'nin Ramazan gecelerinin ihyası için erkeklere bir, kadınlara da bir imam tayin ettiğini ve Ârfece'nin kadınların imamı olduğunu, rivayet eder.⁵⁴⁷ Hiçbir güvenilir kaynakta Hz. Ali'nin bu teravih namazını kaldırdığına dair bir bilgi bulunmaması Hz. Ömer'in yaptığı işi güzel gördüğünü ispatlar. Madem Hz. Ali teravihe devam ederek günümüze kadar ulaşmasına vesile olmuş. O zaman Şiilerin Hz. Ali'ye muhalefet etmemesi gerekir.

İslam uleması, Rasûlullah'ın; ümmetine farz olur korkusuyla Ramazan teravihini cemaatle kılmaya devam etmediğini, Rasûlullah vefat ettikten sonra farz olma korkusu kalktığı için; Hz. Ömer'in cemaatle kıldırmasının meşru ve daha

⁵⁴⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 165.

⁵⁴⁶ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, II, 496.

⁵⁴⁷ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübra*, II, 494.

faziletli olduğunu ve bu işin Mushafı bir araya getirmek gibi olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴⁸

Muhakkak ki duha namazına Hz. Ömer'in herhangi bir müdahalesi yoktur. Zira sahiheynde sabit olmuştur ki Ebu Hureyre şöyle demiştir: "Dostum (Rasûlullah) bana şunları tavsiye etti; her aydan üç gün oruç tutmayı, iki rekât duha namazını ve yatmadan önce vitir kılmayı."⁵⁴⁹ Daha birçok hadiste Rasûlullahın duha namazı kıldığı ve bu namazı kılmaya teşvik ettiği bilindiği için bu konuyu kısa tutacağız.

7. Muğire'ye Hadd Uygulanmaması

Hillî, "Ömer; Muğire'ye hadd uygulamayarak Allah'ın hükmünü icra etmemiştir" diye iddiada bulunmaktadır.⁵⁵⁰

İbn Teymiyye ise; Hz. Ömer'in Muğire b. Şu'be meselesinde takib ettiği yolun cumhur tarafından benimsendiğini, zira Muğire'ye zina suçlamasında bulunan şahidlerin dörde tamamlanmadığı için (Hz. Ali'nin de olduğu bir mecliste) hadd uygulamaya icthad ettiğini belirtmiştir. Hz. Ali de herhangi bir itirazda bulunmayarak Hz. Ömer'in isabetli kararını onaylamıştır.

İbn Teymiyye devamla Hz. Ali'nin Hz. Osman'ın katillerine kısas uygulamamasının; Muğire'ye şahidler tamamlanmadığı için hadd uygulanmamasından daha büyük bir mesele olduğunu savunmaktadır. Meselenin Hz. Ali hakkındaki kısmı şöyledir: "Şahidler tamamlanmayınca Hz. Ömer her üç şahide de kazf (iftira) haddi uygular. Ebu Bekre sopa haddinden kalktıktan sonra: "Vallahi, Muğire zina yaptı" diye tekrar bağırınca Hz. Ömer ona ikinci kez hadd uygulamaya yeltenir. Bunun üzerine Hz. Ali: "Ey Ömer! Ebu Bekre'yi kırbaçlayacaksan Muğire'yi de recmetmen gerekir, Çünkü onun ikinci şahidliğine de hadd uygularsan şahidlerin sayısı dörde tamamlanmış olur" demiştir.⁵⁵¹

⁵⁴⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 166.

⁵⁴⁹ Buharî, "es-Salât", 33. (H.no.1178-1981)

⁵⁵⁰ Hillî, *Minhâcî'l-Kerâme*, s. 137.

⁵⁵¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 19.

Dolayısıyla Hz. Ali'nin ilk hadde ses çıkarmayıp ikincisine müdahale etmesi Hz. Ömer'in ilk ichtihadını kabul ettiği anlamına gelir. Yine Hz. Ömer oğlunun Mısır'da içki içtiğini ve vali Amr b. As'ın da, halifenin oğlu olduğu için cezasını bir evde gizlice yaptığını duyunca; hem valiyi tehdit etmiş hem de oğlunu Medine'ye çağırıp olması gerektiği gibi halkın gözleri önünde oğluna ikinci kez hadd uygulatmıştır. Çünkü haddlerin bir amacı da kişiyi toplum içinde küçük düşürmektir. Hatta Hz. Ömer'in oğlu bu ikinci hadde vefat etmiştir. Ömer'in bu tutumu, adaletindeki inceliği göstermek için yeterli olduğu kanaatindeyiz.

8. İçki İçenin Sürgün Edilmesi

Kur'an'da içki içenin haddi ile ilgili açık bir nass bulunmaması ve Rasûlullah'ın değişik hadd uygulamaları; içki haddinin ichtihada bırakıldığını gösterir. Hz. Ömer de bazen içki içenleri küçük düşürmek için şehirden çıkarttığından dolayı Hilli: "Ömer, Allah'ın hükmünü değiştirmiştir" diye iddiada bulunmaktadır.⁵⁵²

İbn Teymiyye ise Allah'ın hükmünü değiştirmenin; helali haram, haramı helal yapmakla veya farzları düşürüp Allah'ın hükmünün zıddını yapmakla olduğunu dile getirmektedir. Rasûlullah dahi içki içenin haddinin miktarını ve şeklini tam olarak takdir etmemiştir. Bundan dolayı içki içeni sopa, nalın ve hurma dalı gibi şeylerle vurarak cezalandırmak caiz görülmüştür. Zina ve iftira cezalarının haddi sabittir ve sopa ile dir. Fakat içki içene sabit olmamakla beraber kırk veya seksen değnek vurulmuştur. Hz. Ali her ikisinin de sünnet olduğunu söylemiştir.⁵⁵³

İçki cezasının "tâzir" için olduğunu ve kırk değnekten fazla vurulabileceğine mezheb imamları da ichtihad etmişlerdir. Hz. Ömer, tazir için bazen traş eder, bazen de sürgün ederdi. Hatta Peygamberimizin içki içeni üçüncü veya dördüncü defasında öldürttüğü de birçok hadis kitaplarında rivayet edilmiştir.⁵⁵⁴ Tabi âlimler bu cezann

⁵⁵² Hilli, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 137.

⁵⁵³ Müslim, "el-Cihad", 1707. Geniş bilgi için bkz. Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu*, Daru'l-Fikir, Dımeşk, 1996, II, 148-149.

⁵⁵⁴ Tirmizi, "el-Hudud", IV, 48. (H.no: 1444); Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 372.

neshi hakkında tartışmışlardır. Yine âlimler, hadd zorunlu mudur yoksa ihtiyaca ve duruma göre ta'zir için mi uygulanır? diye de ihtilaf etmişlerdir.⁵⁵⁵

Hatta Hz. Ali: "içki hariç, hadd sırasında ölenler için nefsimde üzüntü duymuyorum. İçki haddinden ölenlere diyetlerini öderim. Çünkü kendi görüşümüzle yapıyoruz" demiştir.⁵⁵⁶ İmam Şafii de Hz. Ali'nin bu sözlerini hüccet getirerek, haddin kırktan fazla uygulanmasının ta'zir için olduğunu ve ictihada binaen yapıldığını söylemiştir.⁵⁵⁷

Yine Hillî Hz. Ömer'in zina eden deli bir kadına recm cezası verdiğini, fakat Hz. Ali'nin kendisine: "deliler, akılları başlarına gelene kadar kendilerinden kalem kırılmıştır" deyince Hz. Ömer'in bu işten vazgeçtiğini dile getirmiştir.⁵⁵⁸

İbn Teymiyye ise Hillî'nin, Hz. Ömer'i kötölemek için bildirdiği şeylerin, aslında Hz. Ömer'in faziletine işaret ettiğini belirtir. Gerçekten de Hillî'nin belirttiği gibi hak Hz. Ömer'e ulaşınca, hemen ona sarılmıştır. Hz. Ömer deli kadına recm cezası vermişse muhakkak deli olduğunu veya zina yaptığında, akli başında olmadığını bilmediğinden dolayı vermiş olmalıdır.⁵⁵⁹

Ayrıca Hillî'nin Hz. Ömer'i kötölemek için getirdiği örneğe baktığımızda; Hz. Ali'nin Hz. Ömer'i sevdiğinden dolayı yanlış bir şey yapmasını engellediği görülür. Hz. Ömer de Hz. Ali'ye güvendiği için onu şûrasında tutup görüşlerine kulak vermiştir. Beşer olma münasebetiyle Hz. Ömer de Hz. Ali de bilmediği veya unuttuğu bir işte yanılabilir. Bu da gayet doğaldır.

9. Fazla Mihir İstemenin Yasaklanması

Hillî, Hz. Ömer'in bir hutbesinde: "Kim kadınların mihirinde aşırı giderse onu hazineye aktarırım" dediğini ve bunun üzerine kadınlardan birinin: "Allah'ın bize verdiğini nasıl bizden alıkoyarsın? Muhakkak ki Allah; *"Eğer bir eşinizin yerine*

⁵⁵⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e*, VI, 21.

⁵⁵⁶ Buharî, "el-Hudud", 4. (H.no. 6778)

⁵⁵⁷ İbn Teymiyye, a.y.

⁵⁵⁸ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 138.

⁵⁵⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e*, VI, 23 vd.

başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri alacaksınız?”⁵⁶⁰ diye buyurmuştur dediğini ve Ömer’in: “yüzü kapalılar da dahil, herkes Ömer’den daha bilgilidir” dediğini iddia etmektedir.⁵⁶¹

İbn Teymiyye ise bu meselenin aslında Hz. Ömer’in faziletinin kemaline, takvasına ve hakkı söyleyen bir kadın dahi olsa hemen tevazü ile hakka yöneldiğine işaret ettiğini ifade eder. Öyle ki hakkı getirenin kendisinden daha faziletli biri olmasını şart koşmamıştır. Hüdhüd kuşu, Hz. Süleyman’a hitaben: “*Senin bilgin olmayan şeyi öğrendim*”⁵⁶² demesi ve Hz. Musa’nın Hz. Hızır’dan daha faziletli olmasına rağmen ona: “*Sana öğretilenden, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgiyi bana öğretmen için sana tâbi olayım mı?*”⁵⁶³ demesi Hz.Süleyman ve Hz.Musa için bir eksiklik olmadığı gibi Hz. Ömer’in de eksikliğine delalet etmemektedir.⁵⁶⁴

Hz. Ömer’in mehir hakkındaki görüşü faziletli müctehidlerin ictehad edebileceği bir görüştür. Çünkü mehir Allah’ın tayin ettiği bir haktır. Bir şeyin ücreti veya fiyatı değildir. Ayette geçen “yükü miktar” mubalağadır. Nitekim Rasûlullah (sav): “bir demir yüzük olsa da mehir isteyin”⁵⁶⁵ diye buyurmaktadır.

Ayrıca Hz. Ömer’in kadınları fazla mehir almaktan menetmesi ve Allah’ın ayeti kendisine okunduğunda “Vekfaf” olarak vazgeçmesi de ictehadidir. Allah, (büyük günahları terk ettiklerinde) bu ümmetin hatalarını bağışlayacağını⁵⁶⁶ vaad etmişken, nasıl hatasından dönen birini bağışlamasın. Nitekim Selef-i Salihîn’in hataları; daha sonra gelenlerin hatalarından daha hafiftir. İctihadlarındaki isabet de sonrakilerin isabetlerinden daha çoktur.

⁵⁶⁰ 4 Nisa 20.

⁵⁶¹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 138.

⁵⁶² 27 Neml 22.

⁵⁶³ 18 Kehf 66.

⁵⁶⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 43 vd.

⁵⁶⁵ Buhârî, “en-Nikah”, 33. (H.no. 5121); Müslim, “en-Nikah”, 1425.

⁵⁶⁶ 4 Nisa 31.

Bu konuda Muhammed Şafî: “Sahâbiler; ilmî, fikhî ve dinî konularda, hatta bunlara ulaşacak yollarda bizlerden daha üstündürler. Bizler için onların reyî, kendi reyimizden daha hayırlıdır.” İbn Hanbel ise: “yanımızda sünnetin usulü; “Rasûlullah’ın ashâbının üzerinde olduğu şeylere tutunmaktır” diye açıklaması⁵⁶⁷ dahi sahâbilerin haleflerinden daha hayırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

10. Kudâme’ye Hadd Uygulanması

Hillî, Bedir ve Uhud ashâbından olan Kudâme’nin içki içtikten sonra yapmış olduğu savunmasında Hz. Ömer’e ve kadılarına ayetle⁵⁶⁸ savunma yaptığını, Hz. Ömer’in onu haddetmek istemediğini, Ali’nin ise Kudâme’nin bu ayetin ehlinden olmadığını belirterek Hz. Ömer’e; “ona seksen değnek vur, çünkü içki içen boş konuşur, boş konuşan iftira atar” dediğini iddia etmiştir.⁵⁶⁹

İbn Teymiyye ise bu iddianın Hz. Ömer’e atılmış açık bir iftira olduğunu, çünkü daha önce içki içenlere defalarca hadd uygulandığını belirttikten sonra Hz. Ali’nin Velid’e kırk sopa vurduğunu ve bu konuda: “Rasûlullah’ın içki içenlere kırk sopa vurduğunu, Hz. Ebu Bekir’in de kırk sopa vurduğunu, Hz. Ömer’in ise (İbn Avf’in görüşüyle) seksen sopa vurduğunu, hepsinin sünnet olduğunu ve seksen sopa vurmanın kendisine daha sevimli geldiğini⁵⁷⁰ söylediğini belirtir. Enes de; Rasûlullah’a içki içen bir adamın getirildiğini ve ona yaklaşık kırk nalınle vurduğunu, Hz. Ebu Bekir’in de kırk sopa vurduğunu bildirmektedir.⁵⁷¹

Kudâme hadisesinin doğrusu Ebu İshak’ın İbn Abbas’tan rivayetine göre şöyledir: Kudame, içki içince Ömer ona: “Seni bu duruma sevkeden nedir?” diye sorması üzerine Kudame, yukarıdaki ayeti kendisine okuduktan sonra: “Ben, Bedir ve Uhud savaşına katılan ilk muhacirlerdenim” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer

⁵⁶⁷ İbn Teymiyye, a.y.

⁵⁶⁸ “İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah iyi ve güzel yapanları sever” 5 Maide 93.

⁵⁶⁹ Hillî, *Minhâcî’l-Kerâme*, s. 138.

⁵⁷⁰ Müslim, “el-Hudud”, 1707.

⁵⁷¹ Buhârî, “el-Hudud”, 2. (H.no. 6773); Müslim, “el-Hudud”, 1706.

şurasındakilere: “Adama cevap veriniz” dedi. Ama şûra ehli sustu. Bunun üzerine Hz. Ömer, İbn Abbas’a: “Sen cevap ver” dedi. İbn Abbas ise şöyle cevap verdi:

Allah, bu ayeti içki haram kılınmadan önce içenlere mazeret olarak indirmiştir. Fakat “*Muhakkak ki içki, kumar, fal okları ve dikili taşlar şeytan işi birer pisliktir, öyleyse ondan vazgeçin ki kurtuluşa eresiniz*”⁵⁷² ayetinin insanlar üzerine hüccet olduğunu belirtince Ömer hadd durumunu sordu. Ali; “İçki içen sarhoş olur, sarhoş olan saçmalar, saçmalayınca da iftira eder. Öyleyse ona seksen değnek vur” dedi. Ömer de ona seksen değnek vurdu.⁵⁷³

Özetle Ömer’in içki içene ne kadar hadd uygulandığını bilmediği iddiası inandırıcı gözükmemektedir. Zira bu tür vakalar hem Rasûlullah’ın hem de halifelerinin döneminde defalarca gerçekleşmiştir. Suçlunun daha önce hiç karşılaşmayan bir savunma yapması neticesinde Hz. Ömer’in (Allah korkusuyla) yanlış yapmamak için şurasındakilerle istişare etmesi bir kusur değil bilakis erdemdir.

11. Hz. Ömer’in Korkusundan Bir Kadının Bebeğini Düşürmesi

Hillî, Ömer’in bir hamileyi çağırdığını ve kadının da korkusundan çocuğunu düşürdüğünü, ashabin da Ömer’e: “Seni sert bir terbiyeci olarak görüyoruz. Sana birşey gerekmez dediğini, fakat Ömer’in durumu daha sonra Ali’ye sorduğunu, Ali’nin de diyet vermesinin gerekli olduğunu söylediğini iddia eder.⁵⁷⁴

İbn Teymiyye ise bu konunun, âlimlerin üzerinde tartıştığı icthadî bir konu olduğunu, Hz. Ömer’in de sürekli Osman, Ali, İbn Mesud, Zeyd b. Sabit ve İbn Abbas... ile istişare ettiğini ve bunun; onun takvasından kaynaklandığını, bir konu hakkında farklı görüşler ileri sürüldüğünde, nasslara en uygun olanı tercih ettiğini belirtmektedir. Hz. Ömer bazen Hz. Osman’ın bazen Hz. Ali’nin bazen diğerlerinin reylerini kabul ederdi. Bir defasında kadının biri zina ettiğini serbestçe söylüyordu. Hz. Ömer’in şûra heyeti kadının recmedilmesinde karar kılmışlardı. Hz. Ömer; Hz.

⁵⁷² 5 Maide 90.

⁵⁷³ İbn Teymiyye, a.y.

⁵⁷⁴ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 138.

Osman'ın sustuğunu görünce: "Neden konuşmuyorsun?" dedi. Hz. Osman: "kadının, zinayı haram olarak bilmediğini görüyorum" diye görüş belirtince Hz. Ömer, kadını recmetmekten vazgeçmiştir. Çünkü Allah: "*Biz bir kavme peygamber göndermedikçe onlara azab edici değiliz*"⁵⁷⁵ ve "*öyle ki rasul geldikten sonra insanlar üzerine bir hüccet kalmasın*"⁵⁷⁶ ayetleriyle tebliği şart koşmuştur. Nitekim Müslümanlar kâfirlerle savaşmadan önce de onları İslam'a davet etmek zorundadırlar.⁵⁷⁷

Bebeğin düşürülmesinde kasıt olmamasına rağmen; Hz. Ömer'in Ali'nin görüşünü beğenip diyet ödemesi onun için bir fazilettir. Hz. Ömer, Hz. Ali'nin görüşünü beğense de beğenirse de suçlu gibi gösterilmesi Şii Hillî'nin tutumunun Hz. Ali'ye olan sevgisinden değil de Hz. Ömer'e olan kininden kaynaklandığı⁵⁷⁸ iddialarını doğrulamaktadır. Oysa Hz. Ömer ile Hz. Ali arasında hiçbir zaman problem olmamış bilakis sürekli dayanışma içerisinde bulunmuşlardır. Öyleki Hz. Ömer önemli konularda Hz. Ali ile istişare etmeden karar vermezdi. Hatta Hz. Ömer Beytül-Makdis seferine gittiğinde Hz. Ali'yi kendi yerine (Medine'nin tüm sorumlulukları ile birlikte) yetkili tayin etmesi⁵⁷⁹ dahi tek başına Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin birbirlerine karşı güven ve emniyet içinde olduklarını gösterir.

12. İki Annenin Bir Bebeği Sahiplenmesi

Hillî, isnadını belirtmeden Hz. Ömer döneminde iki kadının bir çocuk hakkında hak talep ettiğini, Hz. Ömer'in aralarında hükmedemeyip Hz. Ali'ye havale ettiğini, Hz. Ali'nin de kadınlara vaaz etmesine rağmen her iki kadının da çocuktan vazgeçmediğini, bunun üzerine; çocukları testere ile aralarında ikiye ayıracağını söylediğinde bir kadının annelik duygusuyla; "Allah, Allah, ey Hasan'ın babası! Muhakkak ki ben hakkımdan vazgeçtim. (Çocuk ikiye bölünmesin) Müsaade edersen, çocuğun hepsi öbür kadının olsun" dediğini, Hz. Ali'nin de: "Allahu Ekber!

⁵⁷⁵ 17 İsra 15.

⁵⁷⁶ 4 Nisa 165.

⁵⁷⁷ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 49 vd.

⁵⁷⁸ Nursî, Lem'alar, s.28.

⁵⁷⁹ En-Nedvi, *Süretani Mutedâdetâni inde Ehli's-Sünneti ve 'ş-Şiati'l-İmamîyye*, s.46.

Çocuk onun değil, senindir. Eğer o kadına ait olsaydı, mutlaka çocuğa acırdı” dediğini, Ömer’in rahatlayıp Hz. Ali’ye dua ettiğini iddia etmektedir.⁵⁸⁰

İbn Teymiyye ise Hillî’nin Moğol Hanı Olcayto’ya aktardığı bu kıssanın Hz. Ömer ve Hz. Ali ile ilgili değil de Sahihi Buharî’de geçtiği üzere Hz. Davut ve Hz. Süleyman arasında cereyan ettiğini isnadı ve ravisiyle verir.⁵⁸¹ Rasûlullah (sav) şöyle demiştir:

“İki kadın çocukları da yanlarında olduğu bir vakitte kurt gelir ve bir çocuğu götürür. Bir kadın diğer kadına; kurt senin çocuğunu götürdü der. Diğeri de: hayır seninkini götürdü der. Mesele Hz. Davut’a arz olununca, kararını büyük kadında kılar. Sonra Süleyman’ın yanına çıkarlar. Süleyman: “bana bir bıçak getirin, çocuğu ikisi arasında böleceğim” deyince küçük olan kadın oğluna acıyarak: “Allah sana merhamet etsin öyle yapma” dedi. Küçük kadının çocuğa acıdığını gören Süleyman: “çocuk senindir” diyerek çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetti.”⁵⁸²

Ayrıca Hillî’nin isnadını vermeden anlattığı bu kıssa, doğru olsa dahi Hz. Ömer için herhangi bir kusur sayılmaz. Zira Kur’an’da Hz. Davut’un verdiği bir hükmün; henüz çocuk yaşta olan Süleyman tarafından düzeltildiği belirtilmiştir.⁵⁸³ Hillî’nin belirttiği gibi Hz. Ömer takvasından dolayı yanlış bir hüküm vermemiş, Hz. Ali’ye havale etmiştir, sorun çözümlenince de Ali’ye dua atmıştır. Hz. Muhammed (sav) dahi Bedir esirleri hakkında yanlış karar verince Cenabı Allah tarafından (Hz. Ömer’in görüşünü onaylayan) Kur’an ayetleri ile uyarılmıştır.

13. Altı Aylık Bebeğin Doğumu

Hillî, Hz. Ömer’in; hamileliği altı ay süren bir kadını recmetmek istediğini, ancak Ali’nin: Eğer Allah’ın kitabı ile sana davacı olursa kazanır. Çünkü “bebeğin

⁵⁸⁰ Hillî, *Minhâcu’l-Kerâme*, s. 138-139.

⁵⁸¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 50,51.

⁵⁸² Buharî, “Ehadisu’l-Enbiya”, 41. (H.no.3427)

⁵⁸³ “Davud ve Süleyman da; hani kavmin hayvanlarının içine girip yayıldığı ekin tarlaları konusunda hüküm yürütüyorlardı. Biz onların hükmüne şahid idik. Biz bu hükmü, Süleyman’a kavratık, her birine hüküm ve ilim verdik...” 21 Enbiya 78-79.

hamileliği ve süten kesilmesi, otuz aydır”⁵⁸⁴ ile “emzirmeyi tamamlamak isteyen anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler”⁵⁸⁵ ayetlerini hatırlattığını belirtir.⁵⁸⁶

İbn Teymiyye ise Hillî'nin daha önceki anlatımlarında değindiği gibi Hz. Ömer; Cenabı Allah'ın müminlerin özelliği olarak bahsettiği “onların işleri kendi aralarında şûra iledir”⁵⁸⁷ ayetine tabi olarak işlerini şûra ile yaptığını belirtir.⁵⁸⁸

Hz. Ali de emiru'l-müminin Ömer'in şurasında olup kendisine yardımcı olurdu. Hz. Ömer bazen Hz. Osman'ın bazen Hz. Ali'nin bazen de bir başkasının hükmüne tabi olurdu. Nitekim Rasûlullah (sav) da böyle yapmıştır. Recm konusu hakkında ihtilaflar çoktur. Altı aylık hamilelik çok az görünür. Zaten mesele iyice incelendiğinde ilk kez karşılaştığı anlaşılmaktadır. Hz. Ömer de kendisine hak belli olunca hemen ona sarılmıştır. Bu dahi kendisi için bir fazilettir.

14. Hamile Kadının Recminin Ertelenmesi

Hillî, Hz. Ömer'in (bilmeden) bir hamilenin recmine karar verdiğinde Hz. Ali'nin onu uyardığını bunun üzerine Hz. Ömer'in; “Ali olmasaydı, Ömer helak olurdu” dediğini ve Hz. Ömer'in bunun dışında birçok hükümde yanlışlık yaptığını ve fikir değiştirdiğini iddia etmektedir.⁵⁸⁹

İbn Teymiyye Hz. Ömer'in kadının hamileliğinden haberdar olmadığını, Hz. Ali'nin de kadının hamileliğini öğrenip kendisine haber verdiğinde recimden vazgeçtiğini hatırlatmaktadır. Ömer'e isnaden; “Ali olmasaydı Ömer helak olurdu” sözü doğrudur. Ömer, bu sözü zinakâr kadınla beraber masum bir cana kıymasının neticesinde Allah'ın azabına duçar olmaktan korktuğu için söylemiştir.⁵⁹⁰

⁵⁸⁴ 46 Ahkâf 15.

⁵⁸⁵ 2 Bakara 233 (Hz. Ali iki yılın yirmi dört ay ettiğini, otuz aydan yirmi dört ay çıkarıldığında; altı aylık hamileliğin olabileceğini ileri sürmüştür.)

⁵⁸⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 139.

⁵⁸⁷ 42 Şûra 38.

⁵⁸⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 51 vd.

⁵⁸⁹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s.196.

⁵⁹⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 161.

Aslında Hz. Ömer'i sebbetmek için getirilen bu rivayet, Hz. Ömer'in takvasını, nezaketini ve merhametini göstermektedir. Çünkü Hillî'nin dediği gibi Hz. Ömer kadının ikinci bir can taşıdığını öğrenince recimden vazgeçmiş ve bilmeyerek de olsa bebeğin katline mani olduğu için Hz. Ali'ye iltifatta bulunmuştur. Hillî, sanki Hz. Ali'nin ikazına rağmen Hz. Ömer; bebekle birlikte her iki cana kıymış gibi tenkid atmosferi oluşturduğu gözlemlenmektedir. Oysa Hz. Ömer'i mesâlib bağlamında değerlendirdiği bu örnekle, aslında Hz. Ömer'i övüp iltifat etmektedir. Çünkü Hz. Ömer; dediği gibi durum kendisine arz olununca, hamileyi recmetmekten vazgeçmiş, hakikate yönelmiştir.

Oysa Allah, Kur'an-ı Kerim'de; hicab,⁵⁹¹ Bedir esirleri⁵⁹² ve makamı İbrahim'de namaz kılma⁵⁹³ konulu bazı ayetlerini Hz. Ömer'in görüşünü teyid ederek vahyetmiştir. Yine Hz. Ömer, şehid edildikten sonra Rasûlullah'ın kabrinin hemen yanına gömülmek üzere tabutuna konulunca Hz. Ali; Onu övmüş ve Hz. Ömer'in Rabbine kavuştuğu gibi Allah'a kavuşmayı temenni etmiştir.

Hillî'nin "Ömer, İslamî hükümlerde bilgili değildir"⁵⁹⁴ sözü isabetli gözükmemektedir. Çünkü Hz. Ömer onbir küsur yıllık halifeliği boyunca; koca imparatorlukları yıkıp, fethettikleri yerlerdeki halkların İslamî hükümleri benimsemesi için büyük gayretler göstermiş, büyük başarılarla imza atmış ve insanları Allah'ın hükmü ile sorunsuzca yönetmiştir. Hz. Ali ve diğer sahabilerin ilk kez kendisine "emiru'l-müminin" lakabı verdikleri ve Müslüman olmayanların dahi adaletinden bahsettiği halife Hz. Ömer'in ilminin az olduğunu söylemek pek inandırıcı gelmemektedir.

Hz. Ali'nin kendi hilafeti döneminde, ümmeti sorunsuzca (Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir gibi) sevk ve idare edememesi Hz. Ali'nin ilminin az olduğuna delil olmayacağı gibi Hz. Ömer'in hamile olduğunu bilmediği biri hakkında recm cezası vermesi de onun ilminin azlığı anlamına gelmez. Hem Kisra, Kayser ve Mısır süper

⁵⁹¹ Sabunî, *Safvetu't-Tefasir*, II, 105.

⁵⁹² Vahidî, *Esbabu'n-Nuzul*, s.200-201.

⁵⁹³ Sabunî, *Safvetu't-Tefasir*, I, 437.

⁵⁹⁴ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 196.

güçlerine kafa tutup saltanatlarını yerle bir eden o büyük adalet önderi Hz. Ömer kadının hamile olduğunu nereden bilsin...

O Ömer ki; kişi başına maaş ayırırken, (Beytü'l-Mal emanetine hiyanet etmemek için Allah korkusundan) süt emen bebeklere, "süt yeterlidir" diye maaş ayırmamıştır. Daha sonra bazı kadınların para almak için kumazlık yaparak, çocukları erken süttten kesmeye çalıştıklarını duyunca, bu kez çocuklara olan üstün şefkat ve merhametinden dolayı ictihadını değiştirerek: "çocuklarımızı süttten kesmeyin, biz artık onlara da pay vereceğiz" diye ferman buyurmuştur.⁵⁹⁵

Hillî'nin Hz. Ömer ve Hz. Ali hakkında getirdiği ve getireceği bütün meselelerde her ikisinin birbirlerini sevdiği, aralarında herhangi bir husumet olmadığı görünmektedir. Zira Hz. Ömer; Hz. Ali'yi sevmeseydi onu yanında tutmayacağı gibi Hz. Ali'de ona danışmanlık yapmaz ve kızı Ümmü Gülsüm'ü ona nikâhlatmazdı.

Dolayısıyla Hz. Ömer'in bilmeyerek hamile olan bir kadın için recm kararını vermesi ve hamileliğini öğrenince kararını beklemesi Hz. Ömer için bir kusur değil bilakis fazilet olarak gözükmektedir. Daha önce işlendiği gibi Hz. Ali; Haricîlerle savaşmadan önce İbn Abbas, komutan Eşter Nehaî gibi düşünmeyip onlarla konuşulması gerektiğini söyleyip Hz. Ali'den izin istemiş ve Haricîlerle yapmış olduğu uzun tartışmalardan sonra 20.000 Haricînin tekrar Hz. Ali'nin safına katılmasına sebep olarak Hz. Ali'nin onları öldürmesinin önüne geçmiştir.

15. Hz. Ömer'in Hükmetme Yöntemi

Hillî, yukarıda Hz. Ömer'in Ali ile istişare ettiğini gösteren meseleleri sorun diye dile getirmesine rağmen şimdi de: "Ömer, kendi tercih ve zannına göre hükmederdi"⁵⁹⁶ diye çelişkili bir iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise Hz. Ömer'in şûra heyetinde bulunanlarla istişare ettiğini ve imamet makamında bulunan bir halife olarak istişare neticesinde ortaya çıkan

⁵⁹⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 22.

⁵⁹⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 139.

görüşler arasından en uygun gördüğü görüşü tercih ettiğini belirtir. Hz. Ömer'den önceki ve sonraki halifeler de Hz. Ömer gibi uygun gördükleri görüşleri tercih etmişlerdir. Hatta Hz. Ali, kendisine karşı çok itirazlar olmasına rağmen onbinlerce müslüman kanının aktığı Nâkisîn⁵⁹⁷, Kâsîtin⁵⁹⁸ ve Mârikîn'e⁵⁹⁹ karşı ictihad ederek savaşmıştır. Hz. Ali, bu savaşları kendi reyine (tercihine ve zannına) göre yapmıştır.⁶⁰⁰

İbn Teymiyye devamla; nass, icma ve muteber sözlere bakıldığında, Hz. Ömer'in görüşünün, Osman, Ali, Talha ve Zübeyr'in görüşlerinden daha isabetli olduğunu, Hz. Ömer'in görüşlerinin hayırla neticelendiğini, Fars, Rum ve Mısır beldelerinin fethedilerek İslam'ı tüm dünyada izzetli hale getirdiğini, kâfir ve nifak düzenleri yıktığını, İslam diyarlarında Müslümanlar arasında çatışma çıkartmaktan ziyade adaletiyle meşhur olduğunu belirtir. Yine İbn Teymiyye, İslam adaletinin yayılmasında en büyük katkıları olan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in sadakat ve kemalinde şüphe edenin, ya hevasına tabi olan bir cahil veya İslam düşmanı bir münafık zındık olduğunu, Rasûlullah'ın vezir ve halifelerinin faziletlerinde şüphe etmenin Rasûlullah'a (sav) ve İslam dinine bir hakaret olduğunu ve bu görüşlerin Rafizî Şiilerin ve batını olduğunu iddia eden önderlerinin işi olduğunu belirtir.⁶⁰¹

Hz. Ali'nin dönemindeki iç savaşlar hakkında bize bilgi veren Kays b. Abbader ki: "Cemel ve Sıffin savaşları için Ali'ye dedim ki: Bize söyler misin? Bu tercih ettiğin savaş yolunu; Rasûlullah'tan sana ulaşan bir bilgi ile mi yoksa kendi görüşünle mi yapıyorsun?" Ali dedi ki: "Hayır, benim yanımda Rasûlullah'ın bir ahdi yoktur, bilakis kendi tercihimle yapıyorum."⁶⁰²

Bu sabit hadis bize Hz. Ali'nin birçok müslümanın ölümüne sebep olan Cemel ve Sıffin savaşları hakkında Rasûlullah'tan bir söz almadığını kesin olarak bildirir. Mârikîn/Haricî savaşları böyle değildir. Fakat Cemel ve Sıffin ehli hakkında

⁵⁹⁷ Cemel savaşına katılanları temsil eder.

⁵⁹⁸ Sıffin savaşına katılanları temsil eder.

⁵⁹⁹ Haricîlerle yapılan Nehrevan ve Harûra savaşına katılanları temsil eder.

⁶⁰⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 61 vd.

⁶⁰¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 64.

⁶⁰² Ebû Davût, "es-Sünne", 509. (H.no. 4666)

sahabilerin naklettiği hadislerin genel çerçevesi; Rasûlullah'ın fitneden uzak durulması gerektiğine dairdir. Bu konular hakkında yukarıda birçok hadis nakledilmiştir.

Hiz. Ömer'in mevcut nasslara aykırı olmayan ve Hiz. Ali'nin de içinde bulunduğu şûradan ortaya çıkan Miras ve hadd... ile ilgili görüşlerden biri hakkında icthad etmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Hiz. Ali'nin onbinlerce müslümanın kanının akıtılmasına vesile olan icthadlarında sakınca aranmadığı ve ayıplanmadığı gibi Hiz. Ömer de birkaç hadd ve miras meselesindeki icthadından dolayı ayıplanamaz.

Hiz. Ali'nin Cemel ve Sıffin savaşlarındaki tutumu bizzat kendi oğlu Hasan tarafından dahi tercih edilmemiştir. Hiz. Hasan; babası Hiz. Ali gibi Muaviye ile savaşı değil, barışı tercih etmiş ve idareyi Muaviye'ye teslim edip biat etmiştir. Bu konuda Rasûlullah (sav), torunu Hasan için: "Benim bu oğlum seyyittir. Allah, onunla "iki Müslüman" taifenin arasını sulh edecektir"⁶⁰³ diye övgüde bulunmuştur. Her ne kadar Şii'ler Hiz. Ali'nin ilk üç halifeye biatini takiyye gibi bir zorlama ile açıklamaya çalıştıkları gibi Hiz. Hasan'ın Muaviye'ye biatini de zorlama bir tevile takiyye olarak yorumlamış olsalar da⁶⁰⁴ Hiz. Hasan halife iken nasıl takiyye yapar, sorusuna tatmin edici bir cevap verememişlerdir.

Ayrıca Hiz. Ali'nin dedenin mirastaki payı ve çocuklu cariye'nin satılmasına yönelik Hiz. Ömer ile beraber verdikleri kararını değiştiren görüşü de kendi kişisel tercihi ile'dir. Nitekim daha önce de bahsettiğimiz gibi, kadı Abide es-Selmanî, Hiz. Ali'ye: "Senin Hiz. Ömer ile beraber cemaat halindeki görüşün, tek başıma verdiğin görüşünden daha sevimlidir, daha önceki hükümünüz ile hüküm veriniz. Ben ihtilaftan hoşlanmıyorum. Müslümanların cemaat olmalarından hoşlanıyorum. Arkadaşlarım (vefat eden halifeler) gibi ölmek istiyorum"⁶⁰⁵ diye talepte bulunmuştur.

⁶⁰³ Buharî, "es-Sulh", 9. (H.no. 2704)

⁶⁰⁴ Öz, Şaban, "Şii İnançların Zuhur ve Şekillendirilmesinde Tarihi Hadiselerin Rolü", *Diyanet İlim Dergisi*, 2008, c.44, sy, 3 s. 80.

⁶⁰⁵ Beyhaki, *Sünenü'l Kubra*, X, 343.

C. FAZİLET VE AHLAK KONULARINDAKİ TARTIŞMALAR

1. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e Uymayı Emreden Hadis

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in imametleri için nass olarak dahi kabul edilen ⁶⁰⁶ Rasûlullah'ın: "Benden sonra gelecek olan Ebu Bekir ve Ömer'e uyunuz"⁶⁰⁷ diye ferman buyurduğu sahih hadis hakkında: "Bu hadis, imamet için hüccet değildir. Zira fakihlere uymak onların halife olmalarını gerektirmez. Ebu Bekir ve Ömer; kendi aralarında çok ihtilaf etmişlerdir. Onlara uymak mümkün değildir. Sonra bu hadis diye rivayet ettikleri haber; "ashabım yıldızlar gibidir, onlara uyunuz"⁶⁰⁸ hadisi ile de çelişmektedir" diye iddiada bulunmaktadır.⁶⁰⁹

İbn Teymiyye ise "Benden sonra gelecek olan Ebu Bekir ve Ömer'e uyunuz" hadisinin ilim ehlinin icma'ı ile Ali'nin imameti hakkında iddia edilen rivayetlerden daha kuvvetli olduğunu kaynaklarıyla belirttikten sonra, Hz. Ali hakkındaki nassın ise tamamen batıl olduğunu ve İbn Hazm'ın Şi'ilerin bu rivayeti hakkında; "meçhulun meçhulden rivayet ettiği bir nakildir, bu meçhul kimseden Ebu'l-Hamra lakabıyla bahsedilir, oysa biz âlimler içinde böyle bir kişi tanınmamaktadır, bu iddia edilen nassı; zayıf olduğu kesinlik kazanan bir yer dışında da görmedik" dediğini aktarır.⁶¹⁰

Aslında Rasûlullah'ın, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e uymayı emretmesi, bu iki kişinin zalim ve mürted olmadıklarının en büyük delilidir. Çünkü Rasûlullah'ın zalim ve kâfir olan kimseleri kendinden sonra imam olarak tayin etmesi mümkün değildir. Rasûlullah'ın, imam olarak gösterdiği Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer; Ehl-i Sünnet âlimlerine göre ümmetin en faziletlisidirler. Hz. Osman ve Hz. Ali ise sırasıyla daha sonra gelmektedir. İçinde Sufyan-ı Sevri'nin de olduğu Kûfe âlimlerine göre ise Hz. Ali, Hz. Osman'dan önce Şeyheynden sonra gelmektedir.⁶¹¹

⁶⁰⁶ İbn Hacer, *es-Savâiku'l-Muhrika*, s. 24.

⁶⁰⁷ Tirmizi, "Menakıb", 16; 3662, Ahmed, XXXVIII, 280.

⁶⁰⁸ İbn Esir, Meccuddin el-Cezerî (606/1210), *Camiu'l-Ustûl fi Ehadisi'r-Rasûl*, thk. Abdulkadir el-Arnaut, yz. 1969, VIII, 556.

⁶⁰⁹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s.198

⁶¹⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 196.

⁶¹¹ İbn Hacer, *es-Savâiku'l-Muhrika*, s. 55.

Hiz. Ömer ile Hiz. Ebu Bekir arasındaki ihtilaflar çok azdır. Hillî'nin kabul ettiği gibi, Hiz. Ömer; en sinirli ve üzüntülü anı olan Rasûlullah'ın vefatında dahi Hiz. Ebu Bekir'i dinlemiş, yakinen vefata inanmış, duygusal bir itirazda dahi bulunmamıştır. Üstelik aralarında sorun olsaydı Hiz. Ebu Bekir; Hiz. Ömer'i halife olarak tayin etmezdi. Aralarındaki ihtilaflara gelince bunlar; kardeşlerle beraber dedenin hissesi, cihad ganimetlerinden olan fey'in eşit dağıtılıp dağıtılmayacağı ve Hâlid'in tayin ve azli gibi mevzulardır. Bu konularda farklı icthadları olmuştur. Bu farklı icthadlarından dolayı Hiz. Ali dahil hiç kimse ne Hiz. Ömer'i ne de Hiz. Ebu Bekir'i eleştirmemiştir.

Hiz. Ali'nin, kendilerini icthadlarından dolayı eleştirmedeği Rasûlullah'ın müşavirleri ve diplomatları olan ve aralarındaki derin bir münasebetten dolayı birbirlerinin tamamlayıcısı olarak vasıflanan⁶¹² Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer'e Hillî'nin eleştirisi de bulunması, Hiz. Ali taraftarlığı hakkında soru işaretleri uyandırmıştır.

Muhakkak ki "Benden sonraki iki kişiye, Ebu Bekir ve Ömer'e uyunuz" hadisinde geçen "uymak" fiili o ikisini "imam olarak kabul etmeyi" vacip kılar. İmama itaat etmek zorunludur ki kasıt da budur. "Ashabım yıldızlar gibidir" mealindeki hadis ise, hadis ehli tarafından zayıf olarak kabul edilmektedir. Üstelik bu hadiste, yukarıdaki hadiste geçen "benden sonra" kelimesinin bulunmaması farkı açıkça göstermektedir.⁶¹³

Hillî; daha önce kendilerinden cahil, bid'at ehli, ilimleri kıt, İslam düşmanı ve zalim gibi birçok kötüleyici vasıfla nitelendirdiği, Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer'e uymayı emreden sahih hadisle karşılaştığında (Hiz. Ali'nin imametini mani olur düşüncesiyle red etmeye çalışarak; "fakihlere uymak, onların halife olmalarını gerektirmez" diyerek her ikisinin "fakih" olduğunu dile getirmektedir. Bu cümleyi ikisinin imametlerini inkâr için dile getirmiş olsa da, aslında daha önceki iddialarının bizzat kendisi tarafından çürütüldüğünü görmekteyiz. Ayrıca Hillî "Ashabım

⁶¹² Laoust, Henry, *İslamda Ayrılkçı Görüşler*, s. 21.

⁶¹³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 197.

yıldızlar gibidir, onlara uyunuz” hadisine inanması; Neden Rasûlullah’a en yakın olan halifelere uymuyor? sorusunu akıllara getirmektedir.

2. Hz. Ömer’in Şehid Ediliş Anındaki Sözleri

Hillî, Ömer’in ölüm anındaki: “Keşke bir koç olsaydım da kavmin en sevileni gelip beni kesseydi. Yarısını kızartsalar, diğer yarısını da kurutsalardı da beni yeselerdi. Özür sahibi biri olsaydım da; bir insan olmasaydım” sözünü (dünyadayken zulümle muamele eden kâfirlerin ahiret âleminde ki); *“Keşke toprak olsaydım”*⁶¹⁴ sözüne benzemektedir. Ömer’in: “Eğer yeryüzü dolusu ve bir o kadar daha altınım olsaydı, bu ani durumdan nefsimin kurtuluşu için fidye verirdim” sözünü de; (dünyadayken insanlara zulmeden zalimlerin ahiretteki durumlarına benzetmektedir.) *“Ve eğer yeryüzünde olanların hepsi ve bir o kadarı daha birlikte zalimlerin olsaydı, kıyamet günü kötü azaba karşı (kurtulmak için) onları mutlaka fidye olarak verirlerdi.”*⁶¹⁵ Hillî, Ali’nin İbn Mülcem tarafından vurulunca “Kâbe’nin rabbine andolsun ki ben kurtuldum” dediğini ve şu beyitleri okuduğu rivayet eder: “ne zaman sevgililere ulaşacağım, Muhammed ve hizbine, ne zaman karşılaşacağım. En şakî olan (beni öldüren) ne zaman dirilecek.”⁶¹⁶

İbn Teymiyye ise Hillî’nin bu sözleriyle cahillikte bile ifrat ettiğini, Hz. Ali’ye isnat ettiği sözlerin benzerini; her dört halifeden daha az faziletli kişilerin de söylediğini, hatta Hz. Ali’yi küfürle itham eden Haricîlerin dahi öldürülürken bu gibi sözleri söylediklerinden bahsetmektedir.

Bilal, vefat ederken, hanımı: vay başıma gelenlere diyorken, Bilal: “Ey sevincim, yarın sevgili Muhammed’e (sav) ve onun hizbine kavuşacağım” demiştir. Yine Rasûlullah’ın (sav) övgüsünü kazanan ve Kurayza Yahudileri hakkında Allah’ın hükmü inmeden aynısı ile hüküm veren, ensarın önde gelenlerinden Sa’d b. Muaz, ruhunun alınmasında şiddetli ağrılar çekmesine rağmen: “Rabbim! Beni

⁶¹⁴ 78 Nebe 40.

⁶¹⁵ 39 Zümer 47.

⁶¹⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 136.

dilersen boğ. İzzetine andolsun ki, senin de bildiğin gibi ben, seni seviyorum” demiştir.

Hiz. Ebu Bekir’in azadlısı Amr b. Fuheyre, Bi’ri Mâüne baskınında şehid düşerken “Allah’a andolsun kurtuldum” demiştir. Haricî denilen Şebib dahi, ölümüne sebep olan darbeleri aldığıında: “Ya Rabbi! Benden razı olman için, sana gelmekte acele ettim” demiştir.⁶¹⁷

Hiz. Ömer’in korkusuna gelince; İbn Abbas, Hiz. Ömer’in; (zehirli hancer) yarasından dolayı elem duyduğunu görünce, ona şu sözlerle moral vermiştir: “Ey Emire’l-Müminin! Muhakkak ki sen, Allah Rasûlü ile güzel bir arkadaşlık yaptın. Sonra o, senden razı olarak ayrıldı. Sonra Ebu Bekir ile güzel bir arkadaşlık yaptın. Sonra o da, senden razı olarak ayrıldı. Sonra Müslümanlar ile güzel bir arkadaşlık yaptın. Eğer sen onlardan ayrılırsan, muhakkak ki onlar da senden razı olacaklar.” Bunun üzerine Ömer: “Rasûlullah ve Ebu Bekir ile güzel bir arkadaşlık yapmam ve benden razı olmaları, Allah’ın benim üzerimdeki minnetidir (ikramıdır). Senin bende gördüğün titreme; sizin durumunuz içindir. Vallahi, eğer yeryüzü dolusu ve bir misli daha altınım olsaydı, Allah’ın azabını görmemek için onu verirdim”⁶¹⁸ demiştir.

Görüldüğü gibi Rasûlullah (sav), Hiz. Ebu Bekir ve Hiz. Ömer’in raiyeti; Hiz. Ömer’in adaletini ikrar ederek razı olmuşlardır. Bu durum bize “Sizin en hayırlı imamlarınız; kendilerinin sizi sevip dua ettikleri ve sizlerin de kendilerini sevip dua ettiğiniz kişilerdir. Sizin en şerli imamlarınız; sizin kendilerine buğzedip lanet ettiği ve kendilerinin de size buğzedip lanet ettiği kişilerdir”⁶¹⁹ hadisini hatırlatmaktadır.

Hiz. Ömer’in Allah’tan korkması, muhakkak ki ilminin kemalinden dolayıdır. Nitekim Allah: “*muhakkak ki Allah’tan hakkıyla ancak âlimler korkar*”⁶²⁰ diye buyurduğu ayeti kerime; Hiz. Ömer’in ilimde kemale erdiğini göstermektedir. Rasûlul-lah’ın, kendisine Kur’an okumasını istediği İbn Mesud; “*her ümmetten bir*

⁶¹⁷ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 6.

⁶¹⁸ Buharî, “el-Menakib”, 35. (H.no. 3692)

⁶¹⁹ Müslim, “el-İmare”, 1855.

⁶²⁰ 35 Fatır 28.

*şahid getirdiğimizde ve seni de onların üzerine şahid kılıp getirdiğimiz zaman...*⁶²¹ ayetine geldiğinde Rasûlullah'ın kendisine "yeter" dediğini ve mübarek gözlerinin yaşarmış olduğunu rivayet etmektedir.⁶²² Yine "*emrolunduğun gibi dosdoğru ol*"⁶²³ ayeti hakkında da benzer rivayetler bulunmaktadır. Rasûlullah gibi masum biri, Allah'tan korktuğu için gözleri yaşarıyorsa, Hz. Ömer'in korkması ve gözlerinin yaşarması takvasından⁶²⁴ ve Muhammedî olmasından ileri gelmektedir denilebilir.

Yine "*Onlar ki Rablerine olan sayğıdan titrerler (korkarlar)*"⁶²⁵ ayeti ve "Benim bildiklerimi bilseydiniz; az güler, çok ağladınız" hadisi de Hz. Ömer'in Allah korkusundan dolayı titremesinin ve korku sözleri sarfetmesinin, kâfirlerin tevbenin kabul edilmediği kıyamet gününde söylediği; "*keşke toprak olsaydım*" sözüyle hiçbir ilgisi olmadığı bilakis muttakilerin sözüne⁶²⁶ benzediği anlaşılmaktadır.

Hz. Meryem'in; "Keşke, bundan önce unutulup gitseydim..."⁶²⁷, Ebu Zerr'in; "dikenli bir ağaç olmayı isterdim" gibi sözleri; onlar için birer fazilet olduğu gibi Hz. Ömer için de bu sözler fazilettir. Dünyada Allah'tan korkan, kıyamette emin olur. Müminin Allah korkusunu, kâfirlerin kıyametteki korkusuna benzetmek, nuru zülümata benzetmektir. Hz. Ömer'den razı olan bu raiyetin daha sonra Hz. Ali'nin raiyeti olunca bir bölümü (haksızca) Hz. Ali'nin zalim olduğunu ilan etmiştir. Hatta raiyetinden bazı asiler onu kâfirlikle itham edip, şehid etmişlerdir. Üstelik İbn Teymiyye Hz. Ali'nin ailesinden bazılarının; Hz. Ali'nin raiyetine karşı insaflı davranmadığını, Hz. Osman'ın akrabalarının ise Hz. Ali'nin; katilleri yanında tutup kısas yapmayarak Hz. Osman'a zülmettiğini söylediklerini belirtmektedir.⁶²⁸ Bununla beraber Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğer Aşere-i Mübeşşere cennetlikler ve halifelerin her dördü de raşid ve adil imamlardır.

⁶²¹ 4 Nisa 41.

⁶²² Buhârî, "Fedailu'l-Kur'an", 33. (H.no. 5050)

⁶²³ 11 Hud 112.

⁶²⁴ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 8,9.

⁶²⁵ 23 Mûminun 57.

⁶²⁶ İbn Teymiyye, a.g.e, VI, 9.

⁶²⁷ 19 Meryem 23.

⁶²⁸ İbn Teymiyye, a.y.

Raşid dördüncü halife olan Hz. Ali ise; raiyetinin azımsanmayacak bir bölümünü zalim hesap ederek sürekli şikâyet etmiş ve şöyle dua etmiştir: “(Allah’ım!) Ben onlardan buğz ederim, onlar da benden. Ben onlardan usandım onlar da benden. Ya onlardan hayırlısını bana ver. Ya da benden şerlisini onlara ver.”⁶²⁹ Dolayısıyla Hz. Ömer ve Hz. Ali’nin imamet dönemlerini ve raiyetlerini yukarıda verilen rivayetler ışığında incelersek; Hz. Ömer’in Hz. Ali’den çok daha faziletli olduğunu görürüz.

İbn Abbas, Hz. Ömer’in vefatını şöyle anlatır: “Ömer’i iyilikle andığımız sırada, bir cemaat içinde ayaktaydım, Ömer tabuta konmuştu. Cemaat, Ömer için Allah’a dua etti... Ali de: “Ey Ömer! Allah sana rahmet etti. Muhakkak ki, Allah’ın seni, iki dostunla (Rasûlullah ve Ebu Bekir’le) beraber bulduracağını kuvvetle umuyordum. Çünkü ben, Rasûlullah’ın (sav) birçok kez: “...Ebu Bekir ve Ömer’le şöyle... yaptım; Ebu Bekir ve Ömer’le şuraya gittim” dediğini işitmiştim. Bunun için Allah’ın seni (Hücre-i Saâdet’teki) iki dostunla beraber bulduracağını kuvvetle umuyordum” demiştir.⁶³⁰

Hillî, İmamiyye Şîâsının imamet nazariyesinin önünde engel olarak gördüğü ilk üç halifenin ikincisi olan Mısır, Bizans ve İran topraklarını fethederek, halklarını İslam’la şereflendirerek, İslam’ın olağanüstü bir şekilde yayılmasını ve genişlemesini sağlayan ikinci halife Hz. Ömer el-Faruk’un⁶³¹ kâfir, farşlı ve mecûsî bir köle tarafından şehid edildiği sırada⁶³² Allah korkusundan dolayı söylediği sözleri çarpıttığını açıkça görmekteyiz.

⁶²⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 11.

⁶³⁰ Buharî, “el-Menakib”, 34. (H.no. 3677)

⁶³¹ Rıdâ, *el-Faruk Ömer b. Hattab*, s. 19.

⁶³² Suyutî, *Tarihu l-Hulefa*, s.134.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. OSMAN'IN HİLAFETİ İLE İLGİLİ İDDİA VE REDDİYELER

A. SİYASİ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR

1. Hz. Osman'ın Atadığı İdareciler

Hiz. Ali'nin kendisine biat ettiği ve halife seçilmesinde hiçbir itirazın bulunmadığı, hilafeti döneminde büyük İslam fetihlerinin gerçekleştiği, imkânların zirvede olduğu ve Rasûlullah'ın iki kızını kendisine nikâhlayıp Cennetle müjdedediği Hz. Osman hakkında Şîh Hillî: "Osman, ehil olmayanları valilik makamlarına atamıştır. Hatta kimi valilerinden fasıklık ve ihanet ortaya çıkmıştır. Valilik ve emirlikleri akrabaların arasında taksim etmiştir. Bu konuda defalarca eleştirilmesine rağmen vazgeçmemiştir"⁶³³ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise Hz. Ali'nin valilerinin Hz. Osman'ın valilerinden daha fazla hain olduğunu, hatta Hz. Ali'ye ihanet edip mal toplayan kişiler hakkında kitaplar yazıldığını, bunlardan bazılarının Hz. Ali'yi terk edip Muaviye'nin yanına gittiklerini ifade eder. Yine Hz. Ali; oğlu Hüseyin'in katili olan Ubeydullah'ın babası Ziyad b. Ebi Süfyan'ı Basra'ya atamıştır. Hz. Osman'a karşı isyan edenler arasında bulunan Malik Eşter en-Nehaî ve Hz. Osman'ın katil zanlısı Muhammed b. Ebi Bekir'i Mısır'a vali tayin etmiştir. Bunun gibi örnekler çoktur.⁶³⁴

Hiz. Osman, Ümeyyegoğullarını bazı mevkilere getirdiği gibi Hz. Ali de Haşimoğullarını büyük mevkilere atamıştır. Amcası Abbas'ın oğulları olan Abdullah'ı Basra'ya, Ubeydullah'ı Yemen'e, Kusem'i Mekke ve Taife atamıştır. Hz. Ali; Medine'ye Sehl b. Huneyf'i ve Sümame b. Abbas'ı, Mısır'a da kendi yanında büyüttüğu Hz. Osman'ın katil zanlısı Muhammed b. Ebi Bekir'i atadığı bilinmektedir. Fakat Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer akrabalarını tayin etmemiştir. Bununla beraber (Ehl-i Sünnet kabul etnese de) İmamî Şîhler Hz. Ali'nin; kendi

⁶³³ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 140.

⁶³⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 101.

oğullarını imamet-i kubra'ya atadığını (tayin ettiğini) iddia ediyorlar. Oysa ne Ebu Bekir, ne Ömer, ne Osman, ne de Ali kendi çocuklarını imamete atamamışlardır. Hatta Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer çocuklarının seçilmelerinin önünü dahi tıkamışlardır. Şiîler dahi bu konuda onlara dil uzatamamışlardır.

Oniki imam Şiîleri Hz. Ali ve diğer imamlarının nass ile atandıklarını ve masum (hatasız, günahsız) olduklarını savunarak Hz. Ali ve çocuklarına iftira etmektedirler. Çünkü masumluk yani "ismet" sıfatı sadece peygamberlere ait olduğunu bilen Hz. Ali ve çocukları böyle bir iddiada bulunmamışlardır. Masumluk sıfatını birilerine vermek onları nübuvvette ortak kılmak anlamına gelmektedir. Nitekim birçok Şiî gibi Hillî de İmamlara itaatin kayıtsız vacip olduğunu, muhalefetin caiz olmadığını çünkü imamların masum olduğunu iddia eder.⁶³⁵ Hatta Hillî; (Hz. Muhammed de dahil) peygamberlerde "hata, zelle, fisk, yalan ve unutkanlık..." fiillerinin mevcut olduğunu, bundan dolayı da masum olamayacaklarını ancak kendi imamlarının masum olduğunu da iddia etmektedir.⁶³⁶ Oysa Allah (cc), Kur'an-ı Kerim'de:

*"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin; elçiye itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, artık onu Allah'a ve elçisine döndürün. Şayet Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız; bu hayırlıdır ve sonuc bakımından daha güzeldir."*⁶³⁷ Görüldüğü gibi ayette; işlerin, ancak Allah ve Rasûlüne döndürülebileceği zikredilmektedir. Masum imamlara değil. Dolayısıyla böyle bir iddiada bulunmak İslam dinine (Kur'an'a, sünnete ve selef-i salihîne) muhalefet etmek anlamına gelmektedir.⁶³⁸ Zaten Rafizî Şiîler Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e biat eden bütün sahabilere dil uzatmaktadırlar.⁶³⁹

⁶³⁵ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 78 vd.

⁶³⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.* I, 286. Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 78-79.

⁶³⁷ 4 Nisa 59.

⁶³⁸ Oniki İmam Şîasının fukahasına göre Ehl-i Beyt'in masum imamlarının sözleri Hz. Muhammed'in sözü yerine geçmektedir. Çünkü imamların insanlar üzerine hüccet olduğunu ve onlara itaatin vacip olduğunu, imamların söz, fiil ve takrirlerinin hadis/sünnet olduğunu iddia ederler. Bkz. Rıda, Muhammed El-Muzaffer, *Usulu'l-Fıkıh*, Müessesetü'l-İl-İlem, Beyrut, trz, II, 61.

⁶³⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.* VI, 104.

Masum olana (peygamberlere) itaat farzdır. Muhalefet edene de azap vardır. Cenabı Allah bir ayette: "*Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı gelirse, şüphesiz onlar için, içinde ebedi kalacakları cehennem ateşi vardır*"⁶⁴⁰ diye buyurmuştur. Masum imamlara karşı gelenleri, cehennemle korkutmamıştır. Hatta bahislerini dahi etmemiştir. Birine masum olduğu için itaat etmek veya etmemek; dine karşı gelmektir. Fakat âlim ve amir olduğu için itaat etmek ma'siyet değil, bilakis meziyettir.

İbn Teymiyye son iki halife hakkında şunları savunmaktadır; Hz. Osman ve Hz. Ali'nin her ikisi de raşid halife olmakla birlikte ikisi de masum değillerdir. Hz. Ali mazur ise Hz. Osman da mazurdur. Hz. Ali, kendi velâyeti döneminde kâfirlerle savaşmamış, bilakis isyan eden Müslümanlarla savaşmış ve bu savaşlarda, onbinlerce müslüman şehid olmuştur. Hz. Ali döneminde Müslümanlar Hz. Osman'ın dönemindeki kadar hâyır (iyilik) içinde değillerdi. İkisi de akrabalarını bazı makamlara atamışlardır. Hz. Osman'ın döneminde ise fetihler ve iyilikler daha çok olmuştur. Şehadetine sebep olan isyandan önce insanlar emniyet içinde idiler. Oysa Hz. Ali döneminde emniyet pek kalmamıştı. Hz. Ali'nin atadığı valiler bile öldürülüyordu. Valileri Eşter Nehâf ve Muhammed b. Ebi Bekir de öldürülmüştür. Hatta Hz. Ali dahi bu dönemde mazlumca şehid edilmiştir. Oysa Hz. Osman kendi kanı pahasına da olsa hiçbir müslümanın kanını akıtmamıştır. Hz. Ali'nin Müslüman kanındaki te'vili ve ictihadları caiz ise Hz. Osman'nın te'vili ve ictihadları daha da caizdir.⁶⁴¹

Rasûlullah da sayıları, şerefleri ve kabiliyetleri çok olduğu için Ümeyye oğullarını birçok göreve getirmiştir. Âttab b. Useyd b. Âs el-Emevî'yi Mekke'ye, Ebu Süfyan'ı Mecran'a, Halid b. Said b. Âs'ı Mezhec ve Yemen zekât tahsildarlığına, Osman b. Said b. Âs'ı Teym ve Hayber'e, Eban b. Said'i bazı seriyelere ve Bahreyn'e, Velid b. Utbe'yi de "*Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın*"⁶⁴² ayeti nazil oluncaya kadar bazı

⁶⁴⁰ 72 Cin 23.

⁶⁴¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 105.

⁶⁴² 49 Hucurat 6.

görevlere atamıştır. Hz. Ebu Bekir'de, Yezidu'l-Hayr b. Ebi Süfyan'ı Şam'ın fethinde⁶⁴³ görevlendirmiş. Şam valiliğine getirilen Yezidu'l-Hayr vefat edince, halife Hz. Ömer; onun kardeşi Muaviye'yi Şam valiliğine⁶⁴⁴ atamıştır.

Rasûlullah'ın Ümeyye oğullarını vali olarak tayin etmesi hakkındaki sahih nasrlar; velâyetin sadece Haşim oğullarına ait olmadığını gösterir. Hz. Osman'ın da kendi kabilesi olan Beni Ümeyye'den birilerini ataması haram değildir. Fakat hakikatte her ne kadar Hz. Osman, Rasûlullah'ın Ümeyye oğullarını atadığını hüccet olarak getirse de; bu hüccet bütün yönleri ile uyum içinde değildir. Çünkü Rasûlullah, Beni Ümeyye'den değildir. Beni Haşim'dendir. Rasûlullah; kendi kabilesi olan Beni Haşim'den öz amcası Abbas'ın dahi yetki istemini red edip sadece Ali⁶⁴⁵ ve Cafer'i⁶⁴⁶ bir mevkiye atamıştır. Hz. Osman ve Hz. Ali'nin; "kendi yakınlarını mevkilere atamama" sünnetine tabi olan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi davranmaları, Rasûlullah'ın (sav) sünnetine daha çok uygunluk arzedeceği kanaatindeyiz.

Zira Hz. Ali'nin de kendi kabilesi olan Beni Haşim'den birçok akrabasını iş başına getirdiğini yukarıda belirttik. Durum Hz. Ali için caiz olduğu kadar Hz. Osman için de caizdir. Nitekim her ikisi de masum olmamakla birlikte Rasûlullah'ın cennetle müjdelediği iki sevgili sahabîsi ve damatlarıdır. Şiîler Hz. Ali'nin hatalarını iyiliğe çevirirken, cennetle müjdelenen, birçok fetihler ve güzel dini hizmetlerde bulunan bir diğer İslam halifesi olan Hz. Osman'ın iyi amellerini görmezden gelerek, mesâlib bağlamında değerlendirmeleri Ehl-i Sünnet nazarında zülüm olarak değerlendirilmektedir. Zira Kur'an-ı Kerim'de Cenabı Allah'ın övgüsüne mazhar olan Rasûlullah'ın sahabîlerine dil uzatılmaması gerektiği birçok sahih hadisle de ümmete emir buyurulmuştur.⁶⁴⁷

Ehl-i Sünnet; Hz. Osman ve Hz. Ali'nin başlarına gelen imtihan ve musibetlerin onlar için kefaret olacağına inanmaktadır. Zira eda edilen iki farz

⁶⁴³ Taberi, *Tarih*, II, 331-491.

⁶⁴⁴ Taberi, *Tarih*, II, 618.

⁶⁴⁵ İbn Hişâm, II, 603. (Rasûlullah, Hz. Ali'yi Yemen'de görevlendirmiştir.)

⁶⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakat*, II, 128. (Rasûlullah, Cafer'i Mute harbinde komutan olarak görevlendirmiştir.)

⁶⁴⁷ Muhammed Şefî', *Makamu's-Sahabe*, s. 58-63.

namaz; vakit arasındaki seyyieler için kefarete olmakla birlikte, halifelerin İslam dinine ve Rasûlullah'a hizmetleri ve fetihleri de kefarettir. Rasûlullah'ın şefaati büyük günah işleyenler için ise onlar neden şafaate nail olmasın. Zira Rasûlullah, her ikisini hem cennetle müjdelemiş hem de başlarına musibet⁶⁴⁸ geleceğini bildirmiştir. Nitekim her ikisi de mazlum olarak şehid edilmiştir.⁶⁴⁹

Haricilerin son iki halifeyi, Şiiilerin ilk üç halifeyi, Osmanîlerin Ali'yi kötölemesine gelince; İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet bu ekollerin hepsini tenkid etmekte, onları Rasûlullah'ın sahabilerine dil uzattıkları ve lanet okudukları için eleştirmekte ve her iki halifeyi de veli kabul etmektedir. Bununla beraber aşırı Şiiilerin Hz. Ali'yi ilah, peygamber veya (peygamber vasfı olan) "masumluk"la nitelikleri gibi Osman'ın Şiası, Hz. Osman'ı bu gibi sıfatlarla nitelendirmemiştir.⁶⁵⁰

"Ammar'ı bağı bir topluluk öldürecek" ⁶⁵¹ hadisinde dahi karşı cephedekilerin kâfir olmadığı sadece bağı olduğu anlaşılmaktadır. Ammar, sabahı olduğu gibi onu Sıffin'de şehid eden Ebu Ğadiye⁶⁵² de sahabidir.⁶⁵³ Hem de Allah'ın kendilerinden razı olduğunu ayetle⁶⁵⁴ bildirdiği Rıdvan biati ehliendir. Her ne kadar cumhurun ittifakı ile (hutbelerde Hz. Ali'ye lanet okutturan⁶⁵⁵) Muaviye tarafında olsa da Allah'ın onları ictihadlarından dolayı bağışlaması ve iyilikleriyle kötülüklerini gidermesi⁶⁵⁶ umulur.

⁶⁴⁸ Buharî, "el-Menakib", 35. (H.no.3693, 3695); Müslim, "Fadailu's-Sahabe", 2403.

⁶⁴⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 107 vd.

⁶⁵⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 108 vd.

⁶⁵¹ Müslim, "el-Fiten", 2916.

⁶⁵² "Ammar, Ebu Ğadiye Yesar b. Seb el-Selemî tarafından öldürüldü. O, Rıdvan biatine katılmış ve Allah Teâlâ'nın, kalbinde geçenleri bildiği için lehine tanıklık yaptığı, kalbine huzur indirdiği ve kendisinden razı olduğu kimselerdendi. Ebu Ğadiye, tevîl edip içtihadında hataya düşerek Ammar'ı öldüren ve bu açıdan bir mükâfat alan "müçtehid" idi. O, Hz. Osman'ın katilleri gibi değildi; çünkü Hz. Osman'ın katillerinin içtihat yapmaya hakları yoktu. İbn Hacer de "el-İsabe" adlı eserinde Ebu Ğadiye'nin Ammarı şehid ettiğini, onun müctehid sahabilerden olduğunu söylemiştir. <http://www.jran-kulturevi.com/lang-tr-AmmarYasirinKatiliEbuGadiye.cgi>

(30.07.2012)

⁶⁵³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 239.

⁶⁵⁴ 48 Fetih 18.

⁶⁵⁵ Demir, *Fezailu's-Sahabe*, s.94 vd.

⁶⁵⁶ 11 Hud 114.

1. 1-Velid b. Ukbe'nin Valiliği

Hillî: "Osman'ın akrabası olan valilerden Velid b. Ukbe, içki içmiş ve sarhoş halde Müslümanlara namaz kıldırmıştır"⁶⁵⁷ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise; siyer ve hadis kitaplarında anlatıldığı üzere Rasûlullah'ın Velid'i zekât toplamak üzere görevlendirdiğini, Velid'in daha önce aralarında sorun olan bu kavmin kendisine doğru (karşılmak üzere) geldiğini görünce, onu öldürmek istediklerini zannetmiş ve korkarak kaçıp tahayyül ettiği durumu, tahakkuk etmiş gibi Rasûlullah'a anlatmıştır. Rasûlullah da kavmin üzerine ordu göndermeyi irade etmiş. Fakat Cenabı Allah: "*Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın...*"⁶⁵⁸ diye meselenin iç yüzünü Rasûlû'ne bildirmiştir.

Kûfe'ye vali olarak atanan Velid hazine sorumlusu İbn Mesud'dan borç para alır fakat ödemez. Borcu tahsil edemeyen İbn Mesud istifa eder. Ancak Velid'in Hz. Osman'a şikâyeti üzerine İbn Mesud dövülür. Bu hadise halifenin itibarının düşüşü geçtiği ilk olaylar arasında değerlendirilebilir. Bunun dışında Velid'in getirdiği sihirbazlar Kûfeliler tarafından öldürülünce Velid öldürenleri cezalandırır.⁶⁵⁹

Velid, daha sonra içki içip sarhoş olarak namaz kıldığı da doğrudur. Fakat Hz. Osman bunu haber alınca onu görevden almış. Ona hadd uygulayarak hem onurunu kırmış, hem de bu hadd işini Emevilerin eski rakibi Haşimîlerden Hz. Ali'ye yaptırarak⁶⁶⁰ şerefini de kırdırmıştır.⁶⁶¹

Hiç şüphesiz Rasûlullah (sav), Velid b. Ukbe'yi göreve atadığında onun fasık biri olduğunu bilmiyordu. Yani durumu Rasûlullah'a dahi gizliydi. Muhtemelen Hz. Osman onun tevbe ettikten sonra bu ve benzeri günahlara bulaşmayacağını zannetmiştir. Aslında Hz. Osman'ın Sa'd b. Ebi Vakkas'ı görevden alıp Velid gibi

⁶⁵⁷ Hillî, *Minhâcî'l-Kerâme*, s. 140.

⁶⁵⁸ 49 Hucurat 6.

⁶⁵⁹ Korkmaz, *Tarihîni Tahrîfi*, s. 32 vd.

⁶⁶⁰ Hz. Osman Hz. Ali'ye hadd uygulamasını söyledi. Hz. Ali yapmak istemeyip oğlu Hasan'a emretti. Hasan da yapmak istemeyip amcası Cafer'in oğlu Abdullah'a yaptırmıştır. Kırk sopa vurunca Hz. Ali: yeter, Rasûlullah kırk, Hz. Ebu Bekir kırk, Hz. Ömer seksen sopa vurmuştur. Hepsî sünnettir. Fakat bu bana daha sevimli geliyor" demiştir. Müslim, "el-Hudud", 1707.

⁶⁶¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 130 vd.

birini göreve atması⁶⁶² pek isabetli gözükmemektedir. Ancak Hz. Osman, Velid'den tekrar fasıklık amelleri görünce onu görevinden aldığı da unutulmamalıdır.

Muhakkak ki Hz. Osman; akrabalarından daha uygun ve ehil kişilerin var olduğunu biliyordu. Belki de ictihaden akrabalarını diğerlerinden daha çok hak sahibi gördüğünden dolayı, ya da merkezi otoritenin daha güçlü olması için akrabalarını atamış olabilir. Hatalı ictihadlarda dahi bir sevap vardır.

1. 2-Said b. Âs'ın Kûfe Valiliği

Hillî: “(Kendisine hadd uygulanıp görevden alınan Velid'den sonra) Kûfe'ye atanan Said b. As'tan öyle haller ortaya çıkmış ki, Kûfe ehli onu şehirlerinden çıkarmışlardır”⁶⁶³ diyerek onu atayan Hz. Osman'ı suçlamaktadır.

Hz. Osman akrabası olan Said b. Âs'ı; Kufe'ye vali tayin etmiştir. Kûfeliler Said'den önce ve sonra da valilerini çıkartmışlardır. Said'in çıkartılması onun günah işlediğine delil olmaz. Günah işlese bile bu Hz. Osman'ın onun günahına rıza gösterdiği anlamına gelmez. Rasûlullah'ın görevlendirdiği kişilerin günah işlemesi risalete zarar vermediği gibi Hz. Ali veya Hz. Osman'ın idarecilerinin günahı da hilafete zarar vermez. Ancak halife; amirleri günahlardan dolayı gerekli önlemi almayıp, hadd uygulamaz ise o zaman suç işlemiş olur. Ayrıca Kûfelilerin İnan-Kisra fatihi Sâ'd b. Ebi Vakkas, Ammar ve Muğire gibi bazı sahabîler için de⁶⁶⁴ problem çıkarttıkları bilinmektedir.

Rivayetlere göre Kûfe valisi Said b. Âs İnan'a kadar uzanan Kûfe bölgesini “Kureyşin çiftliği” olarak niteleyerek halkın asabiyet duygularını körüklemiştir. Bundan dolayı başlarını Malik el-Eşter en-Nehâî'nin çektiği bir gurup tarafından bu anlayış benimsenmeyip vali aleyhinde toplantılar yapılmasına sebep olmuştur. Hatta valiye arazileri sahiplenmesi adına yağcılık yapan Abdurrahman b. Hüneys valinin evinde Eşter tarafından dövülmüş daha sonra Eşter'e de kısasen dayak atılmıştır. Nihayetinde bu gurup Şam'a sürülür. Fakat tekrar Kûfe'ye döndüklerinde 34/654 yılı

⁶⁶² Rîda, Muhammed, *Zimmreyin Osman b. Affan*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, H.1402, s. 38 vd.

⁶⁶³ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 140.

⁶⁶⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 132 vd.

olaylarından sonra vali Said'in şehre girmesine izin vermezler. Hz. Osman da Said'in yerine Ebu Musa el-Eş'arî'yi atamak⁶⁶⁵ zorunda kalmıştır. Velid'den sonra Said'in bu tutumu Kûfeliler nezdinde Halife Osman'ın itibarını da zayıflatmıştır.⁶⁶⁶

1. 3-Abdullah b. Serh'in Mısır Valiliği ve İsyancılar

Hillî; Hz. Osman'ın Mısır valisi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'ten açık zülümler görüldüğünü ve halkın şikâyeti üzerine onu gizli vali olarak görevlendirdiğini ve Muhammed b. Ebi Bekir'in öldürülmesini emrettiğini iddia etmektedir.⁶⁶⁷

İbn Teymiyye ise Hillî'nin bu idiasının yalan olduğunu, halife Hz. Osman'ın (bir zorunluluğu olmamasına rağmen) böyle bir mektup yazmadığına dair yemin ettiğini dile getirmektedir.⁶⁶⁸

Hariciler, Mısır'da Amr b. As'ın sıkı kontrolü altında oldukları için hareket edemiyor, halife ve emirleri hakkında açıkça kötü sözler söyleyemedikleri için sertliği bahanesiyle Hz. Osman'dan, onu Mısır'dan alıp yerine daha yumuşak birini ataması için sıkıştırdılar. Hz. Osman da Amr b. As'ı savaş komutanlığından azledip namaz imamlığı görevinde bıraktı. Savaş komutanlığına ve maliye emirliğine de Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i atadı. Ancak Hariciler, Amr b. As ile Abdullah b. Sa'd arasında fesatlık yapıp onları birbirine düşürdüler.

Hz. Osman da bütün valilik görevlerini Abdullah'a verip Amr'ı yanına çağırır. Harac görevi de elinden alınan Amr b. As hazmedemeyip Hz. Osman ile tartışır ve insanları ona karşı kışkırtmaya başlar.⁶⁶⁹ Bununla beraber Abdullah b. Sa'd da halk nezdinde kabul görmez. Zira her ne kadar affedilmiş olsa da Rasûlullah döneminde mürted olmuştu. Vali olmaya daha layık bilinen sahabiler de vardı. Kendi valiliği döneminde yaptığı siyasî hatalarını Halife Osman'a şikâyet edenleri

⁶⁶⁵ Suyutî, *Tarîhu'l-Hulefa*, s. 156.

⁶⁶⁶ Korkmaz, Sıddık, *Tarîhin Tahriifi İbn Sebe Meselesi*, s. 33, 43, 149.

⁶⁶⁷ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 140-141.

⁶⁶⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 134.

⁶⁶⁹ Belâzurî, *Ensabu'l-Eşraf*, V, 74 vd.

dövdürmüştü. Hatta bu durum Mısırlıların Hz. Osman'a olan güvenini de sarsmıştır.⁶⁷⁰

Bu yüzden Hz. Osman'ı; büyük sahabîlerin yerine daha aşağı derecedeki kimseleri idarecilîğe atadığı için ona karşı öfke duyan ve çirkin sözler sarfeden bu topluluk Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'i de beğenmeyip ayaklanmaya yeltendiler. Ancak Abdullah b. Sa'd; Afrika'daki Mağribîler ve Berberîlerle savaştığı için onlara pek aldırış etmiyordu. Bazı sahabe çocuklarından oluşan bu topluluğun elebaşları Muhammed b. Ebi Bekir ile Muhammed b. Ebi Hüzeyfe idi. Böylece 600 kadar süvariyle umre sıfatıyla Medine'ye yöneldiler. Haberi alan Hz. Osman; Medine'ye yaklaşan bu grubu geri göndermek için Hz. Ali'yi görevlendirdi.⁶⁷¹ Hz. Ali de Hz. Osman'a itaat ederek kendisinin hilafetini isteyen bu grubu yaptıklarından dolayı kınayıp ağır sözler söyleyince grub kendi kendilerini kınayarak: "Biz bu adam için halife ile savaşıyoruz, o da kalkmış; onu bize karşı savunuyor" dediler.

Bu topluluk; Hz. Osman'ı, bazı arazileri koruluk haline getirdiği, (ihtilaflı) Mushafları yaktığı, seferde namazı dörde çıkardığı, büyük sahabîleri bırakıp genç adamları valiliklere atadığı, diğer insanlara nisbetle Ümeyyeoglullarına daha çok ihsanda bulunduğunu ileri sürünce Hz. Ali:

"Osman, kendi hayvanları için değil semizlensinler diye zekât develeri için arazileri koruluk haline getirdi. Ömer de bazı arazileri koruluk haline getirmiştir.⁶⁷² Osman, (üzerinde ittifak edilen Mushafları değil) içinde ihtilaf görülen Mushafları yakmıştır. Mekke'de evlenip, ikamete niyet ettiği için namazı iki rekât değil de dört rekât olarak kılmıştır. Osman, sadece adaletli ve düzgün davranışlı bir adamı (Abdullah b. Sa'd'ı) valiliğe atamıştır. Kaldı ki Rasûlullah (sav) da yirmi yaşındaki Attab b. Üseyd'i Mekke'ye vali olarak atamıştı. İnsanlar, Üsâme'nin komutanlığını

⁶⁷⁰ Korkmaz, *Tarihin Tahrifi*, s. 39.

⁶⁷¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 281.

⁶⁷² Bakillani de Hz. Osman'a yöneltilen ithamlardan birinin, bazı meralarda halkın hayvanlarını otlatmalarına izin vermeyişi olduğunu belirtir. Bakillani, bu hususta Hz. Osman'ın aleyhinde bir delil olmadığını söyler. Zira zekât hayvanlarının arttığını; öte yandan çobanlar ile muhafızlar arasında husumet çıktığını; hatta bazı sürü sahiplerinin öldüğünü belirtir. Hz. Osman'ın, bu sebeple bazı yerleri Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi koruma altına aldığını belirtir. (Demircan, Adnan, "Üçüncü Halife Osman'a Yöneltilen Bazı Eleştirilere Bakillani'nin Cevapları", *ISTEM*, 2006, sy.8, s.13.)

da eleştirdiklerinde Rasûlullah (sav), onun komutanlığa layık olduğunu söylemişti. Hz. Osman'ın Benî Ümeyye'yi tercih etmesine gelince; Rasûlullah da Kureyş'lileri, diğer insanlara tercih ederdi. Vallahi! Eğer Cennet'in anahtarları elimde olsaydı; Benî Ümeyye'yi oraya yerleştirdim" diyerek sorularına tatminkâr cevaplar vermiş ve onları Mısır'a geri göndermişti. Hz. Osman da Hz. Ali'nin tavsiyesi üzerine bazı yanlışlarından dolayı özürlü dileyen ve Allah'a tevbe eden bir hutbe vermişti.⁶⁷³

Hilafet mührü kendisinde bulunan kâtib Mervan b. Hakem⁶⁷⁴ Hz. Osman'dan habersiz geri dönenlerin öldürülmesi için Mısır'a mektup yazdı. Ancak mektup bu grubun eline geçince iş yeniden kızıştı. Hz. Osman mektuptan haberinin olmadığını söyleyince Mervan'ın yaptığı ortaya çıktı. Topluluk Mervan'ı öldürmek için Hz. Osman'dan talepte bulundu. Fakat Hz. Osman; kimse ölmediği için Mervan'a kısas yapılmasının uygun olmadığını belirterek teslim etmedi. Bakillanî'nin deyiimiyle; eğer öldürülmesi gerekse dahi haddi uygulamak isyancılara düşmezdi⁶⁷⁵ Mervan'ı teslim alamayan suikastçiler Hz. Osman'ın evini kuşattılar. Hz. Osman, kendi canına kastedildiğini bilmesine rağmen, askerleri ve muhafızları müdahaleden uzak tuttu. Çünkü kendi canı pahasına da olsa; hiçbir müslümanın kanını akıtmak istemiyordu.

Muhammed b. Ebi Bekir, ölüm emrinin Mervan tarafından verildiğini öğrenmesine rağmen; Hz. Osman'ı öldürenler ile beraber eve girip İslam halifesini sakalından tutup yere atması ve isyancıların Hz. Osman'ı şehid etmesinden dolayı Muhammed b. Ebi Bekir; Mervan'dan çok daha büyük suç işlemiştir.

1. 4-Muaviye'nin Şam'a Atanması

Sahih hadis ve tarih kitaplarında geçtiği üzere; Şam'ın fethinde bulunan ve Şam'a vali olarak atanan Yezidu'l-Hayr, vefat edince emiru'l-müminin Ömer, Şam

⁶⁷³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 282 vd.

⁶⁷⁴ Mervan'ın babası Hakem b. Ebu'l-As Vail, Hz. Osman'ın amcasıydı. Hakem b. Ebi'l As cahiliye döneminde Rasûlullah'ın komşusuydu. O dönemde Peygamberi çok incitiyordu. Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye gelerek zahirde İslam'ı kabul etti. Ancak sürekli olarak toplumda Peygamberi tahkir etmeye çalışırdı. Rasûlullah yürüdüğünde Hakem, Hz. Peygamberin peşine takılarak gözü, eli, ağzı, burnu ile taklit ve maskaralıklar yapardı. Hatta namazda bile bir takım hareketler yaparak Hz. Peygamberi aşağılamaya çalışırdı. Rasûlullah onu Taif'e sürgün etti. Küçük oğlu Mervan da onunla beraber gitmişti. (Taberi, *Tarih*, II, 680.)

⁶⁷⁵ Demircan, *a.g.m.*, sy.8, s.17.

valiliğine, Yezid'in kardeşi Muaviye'yi atamıştır. Buna rağmen Şiilerin kendisine "Allâme" dedikleri Hillî ilmi bir hata ile şöyle bir iddiada bulunmaktadır: "Osman, yapabildiğince fitneler yapan Muaviye'yi Şam'a vali tayin etmiştir."⁶⁷⁶

İbn Teymiyye ise Muaviye'nin Hz. Osman tarafından değil Hz. Ömer tarafından atandığını, Hz. Osman'ın da onu görevinde devam ettirip valilik sınırlarını genişlettiğini ve Muaviye'nin raiyeti tarafından sevilen seçkin bir vali olduğunu belirtir. Zira Hz. Osman kendi döneminde Suriye ve çevresinin idareciliğini komple Şam valisi Muaviye'ye bırakmıştır.⁶⁷⁷ Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle zirve yapan fitneler çok yaygınlaşmıştı. Fitneye düşen sadece Muaviye değildi. Binlerce Müslüman bu fitnenin içinde idi ve Hz. Ali'nin deyimiyle içlerinde iyi insanlar da vardı.⁶⁷⁸

Hasan Basrî'nin Muaviye'yi suçladığı dört mesele olmasaydı, muhakkak ki Muaviye; İslam'a yapmış olduğu hizmetlerden dolayı saygıyla anılacaktı. Çünkü Muaviye; Şam ve çevresini başarılı bir şekilde uzun yıllar idare etmiş, Bizanslılara karşı cihad ederek birçok yerin fethedilmesine vesile olmuş, İslam ordusunun ilk deniz ötesi seferlerinde güçlü donanmalar kurdurup önderlik yapmış, "vahiy kâtibi" bir sahabidir. Ancak kesinlikle Hz. Ali'ye karşı isyan edip savaşmasından dolayı haksız ve bağidir.

1. 5-Abdullah b. Âmir'in Basra Valiliği

Hillî: "Osman, birçok münkerler işleyen Abdullah b. Âmir'i Basra'ya vali tayin etmiştir"⁶⁷⁹ diyerek Hz. Osman'ı valileri ile kötülemeye devam etmektedir.

İbn Teymiyye ise Abdullah'ın Basra halkı tarafından sevildiğini, valiliği sırasında iyilikler yaptığını ve bir kötülüğü olmuşsa; kendi günahı olduğunu, Hz. Osman'ın onun kötülükleri ile bir ilgisi olmadığını belirtir.⁶⁸⁰

⁶⁷⁶ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 141.

⁶⁷⁷ en-Neccar, *el-Hulefau'r-Raşidun*, s.295.

⁶⁷⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 134, 135.

⁶⁷⁹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 141.

⁶⁸⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 135.

Hillî, Abdullah b. Âmir'i kendisiyle karaladığı hangi münkerleri işlediğini söylemediği için kısa keseceğiz.

1. 6-Kâtib Mervan'ın İhaneti

Hillî; "Osman, Mervan'ı yönetim işlerinde görevlendirmiş, mührünü ona vererek onu yetkili kılmıştır. Mervan'a verilen bu mühür ve yetki; Osman'ın ölümüne ve ümmet arasında çıkan büyük fitnelere sebep olmuştur" diye iddia etmektedir.

İbn Teymiyye ise Hz. Osman'ın şehid ediliş sebebinin sadece Mervan olmadığını, ancak Mervan'ın, o görevdeki birine yakışmayan hareketlerde bulunarak hem devlete hem de halifeye büyük zararlar verdiğini anlatır. Mervan, Hz. Osman'ın yaşlılığından istifade ederek ondan habersiz gizli işler çeviriyordu. Hz. Osman akrabalarını bazı valiliklere atasa da, onlarda bir kötülük gördüğü vakit onları azlediyordu. Nitekim müfsitler valilerinin azledilmesini talep ettiklerinde valileri azletmiş, hazinenin anahtarlarını da diledikleri sahabilere vermişti. Öyle ki müfsitlerin herhangi bir talebi kalmamıştı. Nitekim Hz. Aişe bu konuda: "Osman'ı elbisenin sıkıldığı gibi sıkınız. Sonra da ona kastettiniz ve öldürdünüz."⁶⁸¹

Halifenin mührü yanında bulunan Mervan, Emevî asabiyetinin⁶⁸² elde ettiği mevkiiler için tehlikeli gördüğü asileri; sular durulmuş ve fitne ateşi söndürülmüşken, yetkisi ve izni olmadan öldürtmek için mektup yazması daha büyük sorunların çıkmasına vesile olmuş ve nihayetinde müfsitler Hz. Osman'ı şehid etmişlerdir.

2. Hz. Osman'ın Bazı Sahabilerle Problemleri

2.1-Ammar İle Arasındaki Problem

Hillî, Hz. Osman'ı kötülemeye devam ederek: "Osman; Rasûlullah'ın kendisi için "Ammar iki gözümün arasındaki ettir. Bağî (isyankâr) bir gurup onu

⁶⁸¹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 135, 136.

⁶⁸² Subhî es-Salih, *en-Nuzumu'l-Islamiyye Neşetüha ve Tetevvuruha*, s. 75.

öldürecekler. Kıyamet günü Allah, onları şefaata ulaştırmayacaktır” dediği Ammar’ı dövdürmüş, Ammar da onu kötülemiştir⁶⁸³ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye, Hillî’nin getirdiği hadisin sonundaki; “Kıyamet günü Allah onları şefaata ulaştırmayacaktır” cümlesinin hadis kitaplarında bulunmadığını, sonradan eklendiğini belirtmektedir. Rasûlullah (sav); kızı Fatıma’nın kendisinden bir parça olduğunu⁶⁸⁴ söylemesine rağmen aynı kızı için “eğer kızım Fatıma hırsızlık yapsa; onun da elini keserim”⁶⁸⁵ diye buyurmuştur. Ayrıca Hz. Muhammed (sav), Üsame’yi sevmesine rağmen, Müslümanlığını ilan eden birini öldürdüğü için kendisine oldukça kızmıştır.⁶⁸⁶ Yine Halid b. Velid’e “Seyfullah/Allah’ın kılıcı” unvanını vermesine rağmen, Halid’in Beni Huzeyme’deki aşırılığından dolayı; “Allah’ım! Ben, Halid’in yaptığından uzağım”⁶⁸⁷ diye buyurmuştur. Dolayısıyla Ammar’ın sevilmesi, hatasının görmezden gelineceği anlamına gelmez.⁶⁸⁸

Yine Hz. Muhammed (sav), Ali için “sen benden, ben de sendenim”⁶⁸⁹ demesine rağmen, Hz. Ali; Ebu Cehil’in kızını, Fatıma’nın üzerine getirmek isteyince Hz. Muhammed: “(üç kez) izin vermiyorum, ancak Ali, kızım Fatıma’yı boşadıktan sonra onların kızı ile evlenebilir. Vallahi, Allah Rasûlü’nün kızı ile Allah düşmanının kızı aynı adamın yanında bir araya gelemez”⁶⁹⁰ diye buyurmuştur.⁶⁹¹ Oysa Rasûlullah (sav), Hz. Osman ile evlendirdiği kızı Rukiye vefat edince, diğer kızı Ümmü Gülsüm’ü de Hz. Osman ile evlendirmiş ve: “Ey benim kızım! Osman’dan gökteki melekler hayâ ederler. Ey canım kızım! Osman’a çok saygı göster. Çünkü Ashabım arasında, ahlâkı bana en çok benzeyen odur” demiştir.

⁶⁸³ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 141.

⁶⁸⁴ Müslim, “Fedailü’s-Sahabe”, 2449.

⁶⁸⁵ Müslim, “el-Hudud”, 1688; Buhârî, “el-Hudud”, 11. (H.no. 6787, 6788)

⁶⁸⁶ Müslim, “el-İman”, 158.

⁶⁸⁷ Buhârî, “el-Megâzi”, 59, (H.no. 4339), “el-Ahkâm”, 35. (H.no. 7189)

⁶⁸⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 141 vd.

⁶⁸⁹ Buhârî, “es-Sulh”, 6. (H.no. 2699)

⁶⁹⁰ Müslim, “en-Nikâh”, 2449; Ebu Dâvud, “en-Nikâh”, 2071; Tirmizî, “el-Menakib”, 3867.

⁶⁹¹ Rasûlullah Ali’ye kızdığı bu konuşmasında, kızı Zeyneb’in üzerine kuma getirmeyen damadı As b. Rebi’yi övdüğü nakledilmektedir. (Muhibbuddin el Habib, “İslam Mezheb ve Fırkalarının Birbirine Yaklaşırılması Konusu”, çev. M. Hayri Kırbasoğlu, *AÜİFD*, cilt. XXX, s.293-327.

Ümmü Gülsüm de vefat edince Rasûlullah, başka kızı olsaydı onu da Osman'a vereceğini belirterek⁶⁹² Hz. Osman'a olan husûsî muhabbetini izhâr etmiştir.

Ammar'ın cezalandırılmasına gelince Ammar; Abbas b. Utbe b. Ebi Leheb'e sövdüğü için aralarında kavga çıkmış, Hz. Osman da ikisini cezalandırmıştı. İşte bu sebeple Ammar, Hz. Osman'a karşı öfke duymuş ve onu insanlara kötüleyip insanları ona karşı kıskırtmıştı. Sa'd b. Ebi Vakkas, Ammar'ı bu hareketinden sakındırıp kınamasına rağmen bu tutumundan vazgeçmemiştir.⁶⁹³

Bir diğer rivayette ise; Ammar, halkın şikâyetlerini toplamış ve Hz. Osman'a büyük hakaretlerle iletmış, kaba konuşup ifiralarda bulunduğu için yani hilafet makamına saygısızlıkta bulunduğu için tedip edilmek üzere dövdürülmüştür. Eş'arîliğin sistemli bir mezhep haline gelip yayılmasında önemli hizmetleri olan Bakillanî'nin de görüşü bu şekilde olup Ammar'ın Hz. Osman'a karşı aşırı gittiğini, Hz. Osman'ın da -eğer vurdurtmuşsa- tedip için vurdurttuğundan dolayı mazur sayıldığını belirtmiştir.⁶⁹⁴

Sahabilerin kendi aralarında duygusal bazı problemleri olsa da hatalarına kefaret olacak birçok sebep vardır. Nitekim Rasûlullah (sav): "Hadler; ehli için kefarettir"⁶⁹⁵ ve "Müslüman bir kişiye isabet eden herhangi bir yorgunluk, hastalık, sıkıntı, hüzün, gam ya da eziyet; hatta vücudunun bir yerine batan bir diken bile olsa mutlaka Allah onu o kulunun günahlarına kefaret yapar"⁶⁹⁶ diye buyurmuştur. Öyle ise Rasûlullah'ın: "Ben Allahu Teâlânın huzurunda, Osman'ın düşmanlarının hasmıyım, onlara karşıyım"⁶⁹⁷ diye buyurduğu şahıs için neden kefaret olmasın.

Hz. Osman'ın uyguladığı haddler de ehli için kefaret olmuştur. Ammar'ın Allah'ın affına ihtiyacı yoktur denilemez. Hz. Ömer zamanında biri içki içtiğinde; Hz. Ömer'e gelip hadd ile temizlenmesini isterdi. Rasûlullah da kendisine

⁶⁹² Nîşancızade, Mehmet Efendi *Mir'at-ı Kâinat*, Bulak matbası, Kahire, 1841, I, 560.

⁶⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, VII, 191.

⁶⁹⁴ Demircan, *a.g.m.*, sy.8, s.11.

⁶⁹⁵ Ahmed, *Müsned*, V, 214, 215.

⁶⁹⁶ Buhârî, "el-Merda", 75. (H.no. 5640); Müslim, "el-Birr", 2572.

⁶⁹⁷ Suyutî, İmam Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (911/1505), *el-Hasaisü'l-Kübra*, çev. Naim Erdoğan, İz yay. İstanbul 2003, s. 726-729.

temizlenmek için gelen Ma`iz ve Ğamidiyye'ye zina haddini uygulamış,⁶⁹⁸ onları bu günahtan temizlemiştir. Hz. Ali'yi hatalarından dolayı savunmak gerektiği gibi Hz. Osman'ı da hatalarından dolayı savunmak hem vacip hem de daha önceliklidir.

2.2-İbn Mesud İle Arasındaki Problem

Hillî, İbn Mesud'un Hz. Osman'ı kötüleyip tekfir ettiğini, Hz. Osman'ın da İbn Mesud'u ölene kadar dövdürdüğünü iddia etmektedir.⁶⁹⁹

İbn Teymiyye ise; İbn Mesud hakkında söylenenlerin açık bir yalan olduğunu, İbn Mesud'un Hz. Osman döneminde Küfe'ye yerleştiğini ve "en büyük ve en üstünümüz ulu'l-emr oldu..." dediğini nakletmektedir.⁷⁰⁰

Hz. Osman, ihtilafın kalkması için en son kıraat halî dışındaki Kur'an'ın farklı kıraatlerde yazılmış Mushaf'larını sildirtmişti. Hafız olan İbn Mesud'un da bir Mushafı vardı. Hz. Osman, Mushafın tek bir nusha halinde çoğaltılıp şehirlere gönderilmesi işinin sorumluluğunu İbn Mesud'a değil de (daha önce Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in Kur'an ayetlerinin toparlanma işini kendisine verdiği) Zeyd b. Sabit'e vermişti. Çünkü Zeyd, Cibril'in (a.s) son yılda toplu bir şekilde Rasûlullah'a (sav) arz ettiği kıraatle Kur'an'ı ezberlemişti.

Bakillanî; Hz. Osman'ın Mushaf'ları tek bir nusha haline çevirip ihtilafı çözmek için İbn Musud'dan da Mushafını istediğini ancak İbn Mesud'un bu ihtilafın çözümünde halifeye yardımcı olmadığı ve Mushafını vermediği için dövdürdüğünü söylemektedir. Bakillanî, Hz. Osman'ın tedip etmek için; İbn Mesud'u dövdürmesinin caiz olduğunu da dile getirmektedir. Zira İbn Mesud'un farklı kıraatte olan Mushafını vermeyerek ihtilafın giderilmesinde engel teşkil ettiğini savunmaktadır.⁷⁰¹

⁶⁹⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e*, VI, 145.

⁶⁹⁹ Hillî, *Minhâcü'l-Kerâme*, s. 141.

⁷⁰⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e*, VI, 137 vd.

⁷⁰¹ Demircan, *a.g.m*, sy.8, s.12.

İbn Mesud, Kûfe valisi Velid içki içtiğinde oradaydı. İbn Mesud onu Hz. Osman'a şikâyet edip Velid'i dövdürmüştü. İbn Mesud, atanan valilerden dolayı Hz. Osman'a kızmış olabilir. Her ikisi de müctehiddir ve büyük sahabilerdendir. İctihadlarında hata yapan olsa da sevap kazanmıştır. Hz. Osman ulu'l-emr olduğu için itaat olunması farzdır. Aralarında çıkan problemler de normaldir. Hz. Ali ile kendi raiyesi arasında da çok daha büyük problemler çıkmıştır.

Bu rivayetlerin dışında yukarıda da bahsettiğimiz gibi İbn Mesud'un dövdürülme sebeplerinden biri Kûfe valisi Velid'in hazine sorumlusu olan İbn Mesud'dan borç para alıp ödememesi ve İbn Mesud'un bunu protesto etmek gayesiyle istifa etmesidir. Zira İbn Mesud istifa edince Velid onu Hz. Osman'a şikâyet etmiş Hz. Osman da İbn Mesud'un dövdürülmesine karar vermiş⁷⁰² diye nakledenler de vardır.

İbn Teymiyye, Hz. Osman'ın bahsi geçen İbn Mesud, Ammar ve Ebu Zerr'den daha hayırlı olduğunu, Hz. Osman'ın bazı hataları olsa da dini hizmetlerinin çok daha fazla olduğunu, sahabîlerin aralarında çıkmış sorunları dillendirmenin pek faydası olmadığını Allah'ın bizleri; onların yaptıklarından dolayı sorguya çekmeyeceğini belirtir. Ömer b Abdulaziz de bu konuda: "Allah ellerimizi onların kanlarına bulaştırmayarak temiz tuttu. Bize de dilimizi bu meselerle kirlenmemek, daha sevimli geliyor" demiştir. Yine Cenabı Allah benzer bir konuda: "*onlar kazançları kendilerine olan bir ümmetti, sizin kazancınız da size aittir. Onların yaptıklarından sorguya çekilmeyeceksiniz*"⁷⁰³ diye buyurmaktadır. İbn Teymiyye bunlarla birlikte; "eğer bazı bid'at ehli çıkıp, sahabîlere batıl delillerle dil uzatarsa, bizlerin sahabîleri savunması, onların batıl ve uyduruk delillerini çürütecek hüccetleri ilim ve adaletle zikretmemiz gerekir" diye açıklama yapmaktadır.⁷⁰⁴

Bir mümin diğer bir mümini yanlış yorumundan dolayı nifakla suçlarsa; bu ikisinin de imanına zarar vermez. Useyd b. Hudayr'ın Sa'd b. Ubade'yi münafıkların

⁷⁰² Korkmaz, *Tarihin Tahrifi*, s.32.

⁷⁰³ 2 Bakara 134.

⁷⁰⁴ İbn Teymiyye, a.y.

reisi Abdullah b. Ubeyy'i savunduğundan dolayı münafıklıkla nitelemesi,⁷⁰⁵ Hz. Ömer'in de Hatib b. Ebi Belteâ'yı müşriklere fethi haber verdiği için münafıklıkla nitelemesi⁷⁰⁶ hiçbirine zarar vermemiştir. Hz. Osman'ın; İbn Mesud, Ammar ve Ebu Zerr ile arasında problem olduğu gibi Hz. Ali'nin de Talha, Zübeyr ve Ümmü'l-müminin Aişe... ile aralarında problemler çıkmıştır.⁷⁰⁷ Üstelik Hz. Ali'nin kendileriyle savaştığı bu kişiler; Hz. Osman'ın kendileriyle sorun yaşayan bu üç kişiden çok daha hayırlıydılar.

2.3-Ebu Zerr İle Arasındaki Problem

Hillî, meşhur sahabîlerden olan Ebu Zerr ile Hz. Osman arasındaki sorun ile ilgili olarak: "Osman, Rasûlullah'ın kendisi hakkında; "toprak Ebu Zerr'den daha doğru sözlüsünü üzerinde taşımamış, yeşillik de gölgelememiştir" dediği Ebu Zerr'i, Rebeze'ye sürmüş ve şiddetle dövdürmüştür. Oysa Rasûlullah (sav); "Allah bana dört sahabîmi sevdiğini ve benimde onları sevmemi emretti. Bunlar; efendileri olan Ali, Salman, Mikdad ve Ebu Zerr'dir" diye buyurduğunu iddia etmektedir."⁷⁰⁸

İbn Teymiyye ise; Ebu Zerr'in, zühdü vacib olarak kabul eden, salih ve zahid bir sahabî olduğunu beyan eder. Ebu Zerr; "*altın ve gümüşü yağıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!*" ayetindeki birikimi, "ihtiyaç fazlası" olarak yorumlamış, böylece zekâtını vermiş olsa da birikimi olan sahabîlere dil uzatmaya onları eleştirmeye başlamıştır.⁷⁰⁹ Ebu Zerr bu ayetle birlikte şu hadisi de sürekli işlemiştir: "Ey Ebu Zerr! Uhud dağının altın olup yanında üç gün kalmasından hoşlanmam... Dünyalığı çok olanlardan az kişi kıyamette kurtulacaktır. Ancak malını şöyle şöyle fakirlere verenler müstesnadır..."⁷¹⁰

⁷⁰⁵ Buhârî, "et-Tefsir", 6. (H.no. 4750)

⁷⁰⁶ Buhârî, "el-Cihad ve's-Siyer", 140, (H.no. 3007); Müslim, "Fedailü's-Sahabe", 2494.

⁷⁰⁷ Sallabi, *Hakikatu'l-Hilafî beyne's-Sahabe*, s.51 vd.

⁷⁰⁸ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 141.

⁷⁰⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 149 vd.

⁷¹⁰ Buhârî, "el-İstikrâz", 3. (H.no. 2388)

Ebu Zerr, cennetle müjdelenen Abdurrahman b. Avf vefat ettiğinde arkada mal bıraktığını görünce; bu malın Abdurrahman için azab vesilesi olduğunu söylemiş, bundan dolayı Hz. Osman onunla tartışmıştı. Ka'b, Hz. Osman'ı destekleyince onu vurmıştı. Ebu Zerr benzer sorunları Muaviye ile de yaşamıştır.⁷¹¹

Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a biat eden ancak Hz. Ali'ye biat etmeye muvaffak olamayan Ebu Zerr, zühd sahibi bir insandı, insanlara zühdü tavsiye değil, emrediyordu. Ancak sahabe ve tabiînin çoğu onun bu yorumuna katılmıyordu. Çünkü Rasûlullah (sav), belli bir miktara ulaşmayan mal ve para birikiminden zekât dahi almamıştı. Sahabenin cumhuru, ayette geçen "kenz"den kastın, zekâtı verilmeyen mal birikimi olduğunu ve Allah'ın Kur'an'daki miras tayininin dahi; arkada mal bırakmanın (zekâtı verildikten sonra) haram olmadığına delalet ettiğini dile getiriyorlardı.

Rasûlullah döneminde birçok sahabînin malı vardı. Bu mallarıyla; fakir Müslümanların ihtiyacını karşılıyorlardı veya işkence gören Müslümanları satın alıp azad ediyorlardı. Medine döneminde ise özellikle İslam ordusunun techizi için harcadıkları gibi Müslümanların su ihtiyacı için kuyu satın alıp sebil yapıyorlardı... Hz. Osman da bir kuyu satın alıp infak etmişti. Hatta şehid edilmeden önce evini muhasara altına alanlar; ona, bu kuyudan su ulaşmasına engel olmuşlardı. Ancak Hz. Ali, Hz. Osman'a su ulaştırmıştı.⁷¹² Ayrıca Hz. Ali isyancıların Hz. Osman'a kastedeceklerini duyunca Hasan ve Hüseyin'i Hz. Osman'ın kapısının önüne kılıçlarıyla birlikte koruma olarak göndermiş ve Hz. Hasan yaralanmıştı.

Hz. Ebu Zerr zayıf yapıda bir insandı. Her dört halife ondan hem takva hem de adalet yönünden daha faziletliydi. Bir keresinde Ebu Zerr, Rasûlullah'tan idarecilik talebinde bulunduğu Efendimiz (sav) kendisine: "Ey Ebu Zerr! Ben seni zayıf görüyorum. Ben nefsimi istediğimi senin için de istiyorum; iki kişi dahi

⁷¹¹ Görmez, Mehmet, "Ebu Zerr el-Ğifari Biyografileri Üzerine", *İslamiyat* 2, Ankara 2002, 178 vd.

⁷¹² En-Nedvi, *Süretani Muteddetâni inde Ehli's-Sünneti ve Ş-Siati'l-İmamiyye*, s. 44.

olsa onlara amirlik yapma ve yetim malına da veli olma”⁷¹³ diye nasihatte bulunmuştur.⁷¹⁴

Bakillanî, Hz. Osman'ın Ebu Zerr'i sürgün etmediğini, muhayyer bırakılınca kendisinin Rebeze'ye gitmek istediğini eğer sürgün edilmiş olsa bile bunun (zülüm ve haksızlığı ile ilgili açık bir delil olmadığı sürece) Hz. Osman'ın günahkârlığına değil adalet ve doğruluğuna delil olduğunu belirtmektedir.⁷¹⁵

Hillî'nin Ebu Zerr hakkında getirdiği hadisin tam metni şöyledir: “Rasûlullah (sav) buyurdular ki: “Ümmetimin(in ferdleri arasında) ümmetime karşı en çok merhametli olan kimse Ebu Bekir'dir. Onlar içinde Allah'ın emri hususunda en çok titiz olanı Ömer'dir. Hayâ cihetiyle en şiddetli olanı Osman'dır. (Davalarda) en isabetli hüküm vereni Ali'dir. Helal ve haramı en iyi bilen Muâz b. Cebel'dir. Ferâizi en iyi bilen Zeyd b. Sâbit'tir. Kur'an okumasını en iyi bilen Übeyy b. Ka'b'tır. Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebu Ubeyde b. Cerrah'dır. Ebu Zerr'den daha doğru sözlü olan birini ne gök gölgeledi, ne de yer taşıdı. O, verâda İsa aleyhisselâm gibidir.”⁷¹⁶

Dikkat edilirse Hz. Muhammed (sav), her dokuz sahabînin diğerlerinden üstün olan, ağır basan faziletli yönlerini anlatmıştır. Örneğin mezkûr sahabîlerin Hz. Osman'dan daha ziyade ağır basan faziletlerini anlattığı gibi; bu sekiz sahabînin Hz. Ali'den daha ziyade ağır basan faziletlerini de anlatmıştır. Yani Rasûlullah (sav); en isabetli hüküm veren olarak Ali'yi göstermesine rağmen, “helal ve haramı en iyi bilen” kişi olarak Hz. Ali'yi değil Hz. Muaz b. Cebel'i göstermiştir.

B. FIKHÎ KONULARDAKİ TARTIŞMALAR

1. Hz. Osman'ın Beytu'l Mal Uygulaması

Hillî; Hz. Osman'ın İslam devletinin hazinesi olan Beytu'l-mal ile ilgili bazı ictehadî uygulamaları hakkında: “Osman, Beytu'l-mal'den kendi ehline birçok para

⁷¹³ Müslim, “el-İmare”, 1826.

⁷¹⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 151.

⁷¹⁵ Demircan, *a.g.m.*, sy.8, s.14.

⁷¹⁶ Tirmizî, “el-Menakib”, V, 664-665. (H.no: 3790, 3791)

vermiştir. Hatta dört kızını evlendirdiği Kureyş'li damatlarına 400.000 dinar vermiştir. Mervan'a da bir milyon dinar vermiştir⁷¹⁷ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise Hz. Osman'ın; akrabalarına belirtildiği kadar yüksek meblağ olmasa da mal verdiğinin doğru olduğunu fakat akrabası olmayanlara ve hatta tüm Müslümanlara da ihsanda bulunduğunu belirttikten sonra Muaviye'nin de (hiç kimseye vermediği kadar) Hasan b. Hz. Ali'ye 300.000 dirhem verdiğini nakleder.⁷¹⁸ İbn Teymiyye, bazı âlimlerin ichtihadine göre halifenin; zekât toplayan zengin memurlar gibi, zekâtın alabileceğini, zira onun da zekât toplanılması için çaba sarfettiğini, dolayısıyla Hz. Osman'ın da böyle yapabileceğini dile getirmektedir. Yine İbn Teymiyye, Hz. Osman'ın kendi insiyatıfına bıraktığı mal konusunda yapmış olduğu tevilin; Hz. Ali'nin onbinlerce müslümanın kanının dökülmesine sebep olan te'vilinden daha az hüccetli olmadığını belirtmektedir.⁷¹⁹

Asrı Saadet döneminde Rasûlullah (sav); beşte birlik payın beşte dördünü yine fakir Müslümanlara ve devlet giderlerine ayırır, geri kalan beşte birin, beşte birini (yani toplam gelirlerin yirmi beşte birini) kendi aile ihtiyaçları ve yakınları için ayırırdı. Rasûlullah (sav) döneminde bu payın büyük bir hacmi yoktu. Fakat daha sonraları fetihler gelişince bu pay oldukça artmıştı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer bu paya dokunmadılar. Beşte birin tümünü fakir Müslümanlara, devlet giderlerine, eğitim, savaş, silah ve su işleri gibi masraflara ayırdılar. Bu konuda Şiiler bile Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e dil uzatamamışlardır. Hz. Osman ise hilafetinin ikinci altı yılında başlayan itirazların en önemlilerinden olan Beytu'l-mal uygulaması Hz. Osman'ın itibarını sarsmıştır. Rasûlullah'ın kendi ailesine ayırdığı bu payı (yirmi beşte biri) ichtihad edip kendisinin de alabileceğine hükmetmiş ve yakınlarına da bu paydan dağıtmıştır. Sahabiler kendisini uyarmasına rağmen bunu uygulamıştır. Hatta Hilli'nin kısmen bahsettiği gibi İfrikiyye hümusunu damadı ve kâtibi Mervan'a vermiştir.⁷²⁰

⁷¹⁷ Hilli, *Minhâcî'l-Kerâme*, s. 141.

⁷¹⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 136.

⁷¹⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 136, 137.

⁷²⁰ Suyutî, *Tarihü'l-Hulefa*, s.156.

Hz. Osman'ın sevdiği kabilesi Benî Ümeyye; Kureyş'in en büyük koluydu. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in kabileleri fazla geniş değillerdi. Hz. Osman, sıla-i rahm gerekçesiyle kendisine ayrılan payı akrabalarına da dağıtmıştı. Aslında Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer gibi yapması, daha iyi olabilirdi. Fakat tüm halifeler gibi Hz. Osman da masum değildi ve bazı hatalar yapabiliyordu. Hz. Osman; hükümdarlar gibi akrabalarının desteğini düşünmüş olabilir. Zira liderler, akrabalarının desteğini; belaların def'inde ve sorunların çözümünde yanlarında görmek için bazı insiyatifler kullanmışlardır. Akrabası olmayan liderler ise bazı teşkilatlanmalar ile düşman ve bağilere karşı tedbir almışlardır. Ebu Bekir ve Ömer de bu gibi teşkilatlar ile İslam devletini idare etmişlerdir.

2. Hakem b. Ebi'l Âs'ın Sürgününün Kaldırılması

Hillî Hz. Osman hakkında şu iddiada bulunmaktadır: "Rasûlullah, Osman'ın amcası Hakem'i Medine'den sürgün etmişti. Ebu Bekir ve Ömer de onu sürgünde bıraktı. Osman ise, onun ve oğlu Mervan'ın Medine'ye girmesine izin verdi. Hatta Mervan'ı katib ve güvenlik sorumlusu yaptı." Oysa Allah: "*Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumu; -babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve Rasûlüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin*"⁷²¹ diye buyurmuştur.⁷²²

İbn Teymiyye ise Hakem'in diğer "tuleka" mensupları ile birlikte Mekke'de kaldığını, Rasûlullah'ın Mekke fethinden sonra Medine'ye hicreti yasakladığını,⁷²³ dolayısıyla Hakem'in Mekke'den sürgün edilmiş olabileceğini, hatta bazılarına göre Taif'e kendi isteği ile gittiğini dile getirir. İbn Teymiyye devamla, Rasûlullah'ın(sav) onu sürgün ettiği düşünülse dahi ömür boyu sürgünde kalacak diye bir kaide olmadığını, tevbe etmiş olabileceğini, tevbenin cezaı kaldırabileceğini ve İslam da bir günahkârın sürekli sürgünde kalacağına dair ceza olmadığını dile getirir.⁷²⁴

⁷²¹ 58 Mücadele 22

⁷²² Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 141.

⁷²³ "Fetihten sonra hicret yoktur, lakin cihad ve niyet vardır." Buharî, "el-Cihad", 1. (H.no. 2783)

⁷²⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 146 vd.

H. Osman, daha önce Abdullah b. Sa'd için şefaati olmuş ve Rasûlullah da onu affetmişti.⁷²⁵ H. Osman'ın öldürölme emri verilmeyen, on beş yıla yakın sürgünle cezalandırılan ve bağışlanma dileyen; Hakem b. Ebi'l As için şefaati neden kabul olunması. H. Osman'ın, Hakem'i affetmesi Allah ve Rasûlüne isyandan dolayı değil, bilakis şefkat ve merhametinden ileri gelen ictihadından dolayı idi.

Bakillanî ise, H. Osman'ın; Rasûlullah'tan Hakem'in sürgününün kaldırılması için vefat etmeden önce izin aldığı, bu izni H. Ebu Bekir ve H. Ömer'e hilafetleri döneminde iletliğini ancak şahid getiremediği için isteğinin reddedildiğini, kendisi halife olunca da Rasûlullah'ın bu iznini icra ettiğini belirtir.⁷²⁶

Rasûlullah'ın hamını Safiye; akrabalık bağından dolayı bazı Yahudi yakınlarına vasiyette bulunmuştur.⁷²⁷ Kâfir akrabalara sahip çıkmak imana zarar vermediği gibi Müslüman akrabalara sahip çıkmak da imana zarar vermez.

3. H. Osman ve Haddlerin Tatbiki

Hillî, bir taraftan H. Osman'ın hadleri tatbik etmediğini bir taraftan da Velid'i, H. Ali'ye dövdürdüğünden şöyle bahsetmektedir: "Osman, Allah'ın haddlerini tatbik etmemiştir. Ali'nin kölesi Hüzmüzan'ı öldüren Ubeydullah b. Ömer'e kısas uygulamamış, şarap içtiği için Velid'e ceza tatbik etmek istememiş. Fakat Ali; "Ben varken Allah'ın haddleri iptal edilmez" diyerek, Velid'e hadd cezasını tatbik etmiştir"⁷²⁸ diye iddia etmektedir.

İbn Teymiyye ise Hüzmüzan'ın H. Ali'nin kölesi olduğu iddiasının yalan olduğunu, daha önce Kisra'nın Müslümanlarla savaşmak üzere görevlendirdiği fars asıllı bir emir olduğunu, bir savaşta esir edilip H. Ömer'e getirildiğini, H. Ömer'in de onu Müslüman olma karşılığında azad ettiğini belirtir. Eger köleyi azad eden velisi olacaksa Hüzmüzan'ın velisinin H. Ömer olacağını belirtir.⁷²⁹

⁷²⁵ Taberî, *Tarih*, II, 160.

⁷²⁶ Demircan, *a.g.m*, sy.8, s.14.

⁷²⁷ Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. El-Fadıl b. Behram (255/868), *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed, Daru'l-Muğni, Riyad trz. II, 517, "el-Vasaya" (H.no.3298)

⁷²⁸ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 141-142.

⁷²⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e*, VI, 152.

Ebu Lü'lü, Hz. Ömer'i şehid etmeden önce (hançeriyle birlikte) Hürmüzan'ın yanında görülmüştü. İkisi de farslı idi. Suikaste ortak olduğu şüphesi uyanmıştı. İslam'da, katile yardımcı olan veya azmettiren kişi de cezalandırılmaktaydı. Fakat Hz. Ömer'in oğlu Ubeydullah, bu işi Hz. Osman'a bırakmamış, suçlu olduğu henüz tam olarak tespit edilmemiş olan Hürmüzan'ı öldürmüştü.

Hz. Osman, kendisine biat edildikten sonra Ubeydullah'ın kisası hakkında sahabilerle istişare etti.⁷³⁰ Sahabilerden bazıları: "Dün ümmetin halifesi olan babası Ömer şehid edildi. Bugün kendisi öldürülürse fitne çıkar" dediler. Hürmüzan'ın velisi de olmadığı için; Hz. Osman Ubeydullah'ı, (Üsame'nin şehadet getiren birini tevile öldürmesine rağmen kisas uygulamayan Rasûlullah'ı örnek göstererek) ictihaden bağışladı.⁷³¹ Hürmüzan'ın oğlunun Ubeydullah'ı bağışladığını söyleyenler de vardır. Nitekim Hz. Ali'de Hz. Osman'ın katillerine kisas uygulamamıştır. Hz. Ali'ye ictihadlarından dolayı karşı gelinemeyeceği gibi Hz. Osman'a da karşı gelinmez.⁷³²

Oniki imam Şîa'sının katil zanlısı Hürmüzan için böylesine kıyametleri koparıp, Allah ve Rasûlü'ne (sav) harb açmaya denk sayılan Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın şahadeti için sessiz kalmaları, hürmet göstermemeleri İslam ümmetinin anabünyesi olan Ehl-i Sünnet tarafından yakışsız karşılanmıştır.

Hillî; Hz. Ali'nin, Hz. Osman'ın ictihadına karşı gelip, Ubeydullah'ı öldürmeyi irade ettiğini iddia ederek farkına varmadan Hz. Ali'yi kötülemektedir. Hürmüzan'ın velisi olmadığı için Halife yetkisini kullanıp ictihad etmişse; Hz. Ali, halifeye karşı gelecek değildir. Üstelik Hz. Ömer, Hz. Ali'nin damadı idi. Hz. Ali'nin, halife Osman'a muhalif olarak kızının kocasını öldüren, katil zanlısını savunduğu iddiasının doğruluğu da düşündürücüdür. İbn Teymiyye de, Hillî'yi; zem edilmeye yakın olan bir davranışı methederek anlattığı için akılsızlıkla

⁷³⁰ Demircan, *a.g.m.*, sy.8, s.15.

⁷³¹ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, VII, 167.

⁷³² İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 154 vd.

nitelendirmekte ve Hz. Ali'nin velisi olmadığı bir katil hakkında, Hz. Osman'nın ictihadına karşı gelemeceğini ifade etmektedir.⁷³³

Hz. Osman, Müslümanların kanının dökülmesinden en çok sakınan halifedir. Müfsid bir topluluk onu öldürmek için toplandıklarını bildiği halde, gelen yardım kuvvetlerine isyancılara müdahaleyi yasaklamış, isyancılara dokunmayan köleleri azad etmekle ödüllendirmiş ve canı pahasına da olsa; "Rasûlullah'ın vefatından sonra, ümmeti içinde ilk kılıç çeken ben olmak istemiyorum" diyerek kâmil takva ve faziletini göstermiştir. Ancak Hz. Ali, hem Hz. Osman'ın katillerine gereken hadleri uygulamamış hem de kısas için isyan eden Müslümanların kanının dökülmesinde ictihad etmiştir. Hz. Ali, kendisine zülmen dil uzatıp savaşımlara karşı desteklenip savunulduğu gibi, Hz. Osman da savunulmaya layıktır. Hatta daha mazurdur.⁷³⁴

Hillî'nin, Hz. Ali'nin; "Ben varken Allah'ın haddleri iptal edilmez" diyerek, Velid'e hadd cezasını tatbik ettiği de doğru gözükmemekle birlikte Şiîlerin "takiyye" nazariyelerini de çürütmektedir. Zira Şiîler; Hz. Ali'nin ilk üç halifeden çekindiği için yirmi beş yıla yakın takiyye yaparak biat ettiğini ve şeyhu'l-islamlık yaptığını iddia ederler. Oysa Ehl-i Sünnet; bu korkaklığı Hz. Ali'ye yakıştırdıkları için Şiîleri eleştirmektedir.⁷³⁵ Şiî Hillî; Hz. Ali'nin, cesaretini toparlayıp, Hz. Osman'a hadd için baskı kurduğunu nasıl iddia edebiliyor. Hz. Ali böyle bir şey yapabilecek durumda ise neden Hüzmûzan'ın katledilmesi meselesinde aynı tepkiyi gösterememiştir? Yine Hillî'nin belirttiği gibi Hz. Osman, Velid'e hadd uygulatmıştır. Bu Hz. Osman döneminde Allah'ın tayin ettiği haddlerin tatbik edildiğini göstermektedir.

İbn Teymiyye; Hz. Ali'nin, Hz. Osman'ın katillerinden çekindiği için Allah'ın tayin ettiği hadd cezası uygulayamadığını, bundan dolayı da büyük fitneler çıktığını ve Hz. Osman'ın katillerine ve naiblerine hükmedemeyen Hz. Ali, nasıl Hz. Osman'a hükmedebilir? diye bir soru sormaktadır.⁷³⁶

⁷³³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 155,156.

⁷³⁴ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 157.

⁷³⁵ Krş. Öz, Şaban, *a.g.m.*, sy.1, s.196.

⁷³⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 157, 158.

Hz. Osman'ın şûrasındaki Hz. Ali; Hüzmüzan'ın katili olan Ubeydullah'ın kisası hak ettiğine dair görüş belirtse dahi, Hz. Osman'ın Hz. Ali'nin görüşünü beğenme zorunluluğu yoktur. Nitekim Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de Hz. Ali'nin görüşünü beğenmedikleri olmuştur. Hatta Hz. Muhammed (sav) dahi Hz. Ali'nin görüşünü beğenmediği olmuştur. Örneğin Cenabı Allah'ın kendisi hakkında "müminlerin annesi" diye vasıflandırdığı Hz. Aişe'ye atılan ifk hadisesinde Rasûlullah (sav); Hz. Ali'nin çözüm olarak boşanma tavsiyesini beğenmemiş, onun gibi yapmamıştır...⁷³⁷

4. İkinci Cuma Ezanının Uygulanmaya Alınması

Hillî, iddiasını kendi fikri ile çürütecek bir çelişkiyle; "Osman, bid'at olan Cuma günkü ikinci ezanı ziyade etmiş, şimdiye kadar sünnet olarak gelmiştir"⁷³⁸ diyerek Hz. Osman'ı eleştirmektedir.

İbn Teymiye ise Hz. Ali'nin; Ömer'in cemaat halinde kıldırılmaya başlattığı teravihi devam ettirdiği gibi, Hz. Osman'ın da ihtiyaca binaen icihad ederek gerçekleştirdiği ikinci Cuma ezanını tasvip ettiği için uygulamadan kaldırmadığını ifade etmektedir. İbn Teymiye devamla, Hz. Ali'nin kible ehli ile savaşa icihad yapmasının daha büyük bir ihtilaf barındırdığını; "Kible ehli ile savaşmak nerede, ikinci Cuma ezanı nerede..." sözleriyle açıklamaktadır.⁷³⁹

Ayrıca Hz. Ali; Hz. Osman'ın atadığı valileri değiştirmişti. İkinci Cuma ezanını tasvip etmeseydi daha rahat bir şekilde uygulamadan kaldırabilirdi. Hz. Ali bu uygulamaya devam ettiği için, bu konuda Hz. Osman'ı eleştirmek Hz. Ali'yi de eleştirmek anlamına gelir. Hz. Ömer'in teravihi, cemaat halinde kıldırması, Hz. Osman'ın ikinci Cuma ezanını uygulamaya alması gibi benzer icihadlar Hz. Ali'de de görülmüştür. Daha önce Cuma ve bayram namazları tek bir yerde kılınmıyordu. Hz. Ali ihtihaca binaen dışarıda kılınan Bayram namazını ikinci kez de mescid de

⁷³⁷ Vakîdî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitabu'l-Megâzi*, thk. A.Şirbîni, Daru'l-Mearif, Mısır, 1948, I, 222, Ahmed, *Müsned*, VI, 196.

⁷³⁸ Hillî, *Minhâcî'l-Kerâme*, s. 142.

⁷³⁹ İbn Teymiye, *a.g.e.*, VI, 159.

kıldırmaştır. Günümüze kadar da böyle ayrı ayrı yerlerde kılınarak gelmiştir. Hz. Ali'nin bu ve benzeri ictihâdî sünnetine dil uzatılamayacağı gibi Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın da ictihâdî sünnetlerine dil uzatılamaz.⁷⁴⁰

Nitekim bizzat Rasûlullah (sav); Hulefa-i Raşidin'in sünnetine de tabi olunması gerektiğini belirtmiştir: "Size Allah'tan korkmayı (takvâyı) ve başınızdaki idareci Habeşli bir köle de olsa itaat etmenizi tavsiye ve vasiyyet ediyorum. Benden sonra hayatta kalanlarınız birçok ihtilâflar görecektir. O zaman benim Sünnetime ve hidâyet üzere olan Râşid halifelerin sünnetine sarılın. Onları (Sünnet-i Seniyyeyi) azı dişlerinle ısırın (iyice sarılın)."⁷⁴¹

Oniki imam Şiasının; ezana ekledikleri bid'atten bahsetmeyip, Hz. Osman'ın ictihâdî olarak Cuma ezanını iki kez okutturmasını mesâlib bağlamında değerlendirmelerine pek anlam verilememektedir. Şiîler ezana "şehadet ederim ki Ali; Allah'ın velisidir, şehadet ederim ki Ali; Allah'ın hüccetidir" diye eklemeye yaparak büyük bir bidat yapmışlardır. Bunu Hz. Ali'nin peygamber olmadığını ilan etmek için yaptıklarını söylediler de Hz. Ali'nin böyle bir şey yapmadığı bilinmektedir.

Kısacası ikinci ezan okunmasında dini bir problem olsaydı, sonraki halife Hz. Ali, bunu kaldıracak, günümüze kadar da gelmesini engelleyecekti. Dolayısıyla Hillî, Hz. Osman ile beraber Hz. Ali'yi de suçlamaktadır dersek yanlış söylemiş olmayız.

C. FAZİLET VE AHLÂK KONULARINDAKİ TARTIŞMALAR

1. Hz. Osman'ın Bedir, Uhud ve Rıdvan Biatindeki Durumu

Hillî, Rasûlullah'ın tebliğ ettiği dini Kafkasya⁷⁴², Orta Asya⁷⁴³ ve Orta Afrika'ya⁷⁴⁴ kadar genişletmiş ve Müslümanların müreffeh bir hayat yaşamasına vesile

⁷⁴⁰ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 159.

⁷⁴¹ Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame(321) *Şerhu Müşkulu'l-Asar*, thk. Şuayb Arnaut, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1994, III, 223.

⁷⁴² Rıda, *Zimmeyn Osman b. Affan*, s.44.

⁷⁴³ Rıda, *Zimmeyn Osman b. Affan*, s.89, 95.

⁷⁴⁴ Rıda, *Zimmeyn Osman b. Affan*, s.49-50.

olmuş olan Hz. Osman'ı mesâlib bağlamında ele almaya devam ederek: "Müslümanlar, öldürülünceye kadar Osman'a muhalefet etmiştir. Müslümanlar Osman'ı fiiliyatlarından dolayı ayıplayarak, ona: "Bedir'de kayboldun, Uhud'dan kaçtın, Rıdvan biatına şahid olmadın" demişlerdir. Bu konudaki haberler hesap edilmeyecek kadar çoktur"⁷⁴⁵ diye büyük bir iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise Hz. Osman'ı, isyankâr ve zalim küçük bir topluluğun öldürdüğünü, Müslümanların çoğunluğunun bu işten büyük bir üzüntü duyduğunu belirtmektedir. Hatta evine girenlerin; gizliden gece karanlığında evlere giren hırsızlar gibi olduklarını dile getirmektedir.⁷⁴⁶

Sahâbilerin çoğu Hz. Osman'dan memnundu, yönetime atadığı akrabaları dışında onu pek eleştirmezlerdi. Bu atadığı valilerin çoğunu da daha sonra azletmişti. Hz. Osman'ın şûrasındaki Hz. Ali ve diğer sahâbiler yağcılıkla itham edilemeyeceği için, Hz. Osman'ın görüşlerini gönülden destekledikleri de söylenebilir. Nitekim akrabaları konusunda Hz. Osman'a rahatlıkla uyarıda bulunmuşlardı.

Hz. Osman, hilafeti döneminde İbn Ömer'le beraber; Bedir, Uhud ve Rıdvan biati hakkında ilgili açıklamalarda bulunmuştu. Rasûlullah (sav), Bedir'e savaş için değil, kervanı ele geçirmek için gitmişti. Rasûlullah'ın vefat edecek olan kızı, (Osman'ın hanımı) Rukiyye çok hastaydı. Rasûlullah (sav) onu, kızının yanında bırakmıştı. Hatta ona Bedir ganimetlerinden pay da vermişti.

Uhud savaşında geri çekilenler hakkında da ise Cenabı Allah şöyle buyurmuştur: "...derken denemek için Allah sizi geri çevirip bozguna uğrattı. *And olsun ki O (Allah) sizi bağışladı. Allah'ın inananlara nimeti boldur*"⁷⁴⁷ ve "*And olsun ki, Allah, onları affetti. Allah bağışlayandır, Halim'dir.*"⁷⁴⁸ Allah'ın Kur'an ayetleri ile kendisini bağışladığı Hz. Osman hakkında ileri geri konuşmak Kur'an'a karşı bir saygısızlık olarak değerlendirilebilir. Mülk Allah'ındır, dilediği şekilde tasarruf edebilir.

⁷⁴⁵ Hilli, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 142.

⁷⁴⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 161.

⁷⁴⁷ 3 Ali İmran 152.

⁷⁴⁸ 3 Ali İmran 155.

Hudeybiye seferinde yapılan biate şahid olamadığı için Hz. Osman'ı mesâlib bağlamında ele alan Hillî; aslında Hz. Osman'ın kendisiyle övüleceği bir menkıbeyi anlatmaktadır. Çünkü müşrikler Müslümanların Kâbe'yi tavaf etmesine mani olunca, Rasûlullah (sav), umre adaylarından Hz. Ali veya bir başkasını değil, Hz. Osman'ı Mekke'ye elçi olarak göndermiş, Mekkeliler de onu alkoyunca, öldürülmüş olabileceği haberleri yayılmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (sav), bizzat Hz. Osman için, Rıdvan biatini yapar ve Osman'ın elinden daha hayırlı olan kendi elini diğer elinin üzerine bırakıp; "bu da Hz. Osman'ın biatidir" deyerek biatini gerçekleştirmişti.⁷⁴⁹ Yani Hillî'nin Hz. Osman'ı eleştirdiği şey aslında Hz. Osman'ın Rasûlullah (sav) dönemindeki en büyük faziletlerinden biridir.

Bakillanî de, Hz. Osman'ı; onun ölüm haberi üzerine gerçekleştirilen Rıdvan biatinde bulunmadığı için eleştirmenin gaflet, cehalet ve inattan kaynaklandığını zira Rasûlullah'ın onu diğer ashabına tercih edip Mekke'ye elçi olarak gönderdiğini, biatin onun ölüm haberi üzerine yapıldığını ve bizzat kendi ağzıyla Hz. Osman adına biat aldığını belirtir.⁷⁵⁰

2. Hz. Osman'ın Katledilmesi

Hillî: "Osman caiz olmayan birçok iş yaptı. Öyle ki bütün müslümanlar ona karşı geldi ve öldürülmesi için toplandı. Hatta onun ve iki arkadaşının imamete seçilmeleri sırasında oluşan kalabalıktan daha fazla bir kalabalık toplanmıştı"⁷⁵¹ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye, bu iddianın açık bir yalan olduğunu Hz. Osman'a; içinde Hz. Ali'nin de bulunduğu altı kişilik şura heyetinin ve tüm Müslümanların biat ettiğini; başta Medine olmak üzere bütün İslam şehirlerinde iki kişinin dahi Hz. Osman'ın imametinde ihtilafa düşmediğini hatırlatır.⁷⁵²

⁷⁴⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VI, 162.

⁷⁵⁰ Demircan, *a.g.m.*, sy.8, s.18-19.

⁷⁵¹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 142.

⁷⁵² İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 168 vd.

Ahmed b. Hanbel ise Hz. Osman'ın seçimindeki ittifakın diğer üç halifeden daha güçlü olduğunu söyleyerek Hz. Osman hakkında söylenen iddiaların geçersiz olup imametinin sağlam, hilafetinin raşid olduğunu belirtmektedir. Hz. Osman'ı katledenler ise İbn Zübeyr'in deyiimiyle evlere arkalarından giren küçük bir hırsız gurubu gibi azdı. Ne Medine ehli ne de ilk sahabiler ölümüne katılmamışlardır. Bilakis onu öldürenler biatine katılanların yüzde birinden daha az idiler. Hillî, Hz. Osman'ın katline katılanların; biatine katılanlardan daha fazla olduğunu hangi kaynaktan aldığını vermeyerek, doğru bilgi edinme kurallarına uymadığını göstermektedir.

Hz. Ali ile harp edenler ve onu kabul etmeyenler; Hz. Osman'ı katledenlerden kat kat fazladır. Hatta Hz. Ali'nin kendi Şiasından binlercesinin onu tekfir ettiği ve ona karşı geldiği ve sonunda (haksız bir şekilde): “Sen İslam'dan ayrıldın, mürted oldun. Sen İslam'a dönmeyinceye kadar biz sana itaat etmeyeceğiz” diyerek ve katlini de helal görerek Hz. Osman'ın şehid edildiği gibi şehid etmişlerdir. Hatta Hz. Ali'yi öldürmekle Allah'a yaklaştıklarını zannetmişlerdir. Hz. Ali'yi öldürenler, Hz. Osman'ı öldürenlerden daha kötü bir inançla onu öldürdüler. Hz. Osman'ı öldürenler onu küfürle itham etmemişlerdir. Cemel, Siffin, Harure ve Nehrevan'da Hz. Ali'ye (haksızca) karşı çıkıp onunla savaşımlar Hz. Osman'a karşı çıkanlardan belki bin kat fazla idi. Fitne o kadar yaygındı ki; Hz. Ali ile savaşımlar arasında (maalesef) zühd ve ibadet ehli olanlar da vardı. Bununla beraber Hz. Osman ve Hz. Ali'nin kanlarını helal sayanlar; zalim ve hadlerini aşan müfsitlerdir.⁷⁵³

Hz. Osman'ın şehid edilmesini İbn Sebe gibilere bağlayanlar⁷⁵⁴ olsa da Korkmaz'ın yapmış olduğu araştırmasını incelediğimizde şunları söylememiz mümkündür. Birçok kaynak Hz. Osman'ın katillerinin başında İbn Sebe'yi gösterse de Taberî ve Seyf'in nakillerinde bile Mısır, Kûfe ve Basra'dan gelen gurup başlarında İbn Sebe'nin isminin geçmemesi ve şikâyetçilerin Hz. Osman ile 40 veya

⁷⁵³ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 168.

⁷⁵⁴ İbn Sebe; Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in vasisi olarak hilafette daha çok hak sahibi olduğunu ileri sürerek; hem Şîa içinde daha sonra sahiplenecek düşünceler geliştiriyor hem de Hz. Osman'ı öldürmek için planlar yapıyorlardı. Geniş bilgi için bkz. Subhi es-Salih, *en-Nuzumu'l-İslamiyye Neşetüha ve Tetevürüha*, s. 76.

70 gün boyunca tartışmaları, Medine'ye gelen şikâyetçilerin niyetinin halifeyi öldürmek olmadığı anlaşılıyor. Çünkü tartışmaların sürdüğü bu 70 günlük süre içinde namazları yine Halife Osman kıldırmaktaydı. Şikâyetçiler Hz. Osman'ı öldürmek isteseydiler, Hz. Ömer ve Hz. Ali'yi öldürmek niyetiyle gelenler gibi bir an önce bunu uygulayacaklardı. Ne zaman ki Mervan'ın, bazı şikâyetçilerin öldürülmesi için yazdığı mektup ele geçti ve Hz. Osman da Mervan'ı onlara teslim etmedi o zaman işler değişti ve isyan başladı. Hatta Hz. Osman'ın evi kuşatıldığı için Hz. Ali, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr oğullarını Hz. Osman'ı korumak için evine gönderdiler.⁷⁵⁵ Sonuç olarak:

“Hz. Osman olayları içerisinde Seyf b. Ömer tarafından kullanılan Sebeyye kavramının Onat'ın da işaret ettiği gibi⁷⁵⁶ her hangi bir fırka ya da guruba işaret etmekten öte sadece Osman muhaliflerine verilen bir isim olduğunu belirtebiliriz. Öte yandan Seyf'in bu rivayetlerinin değerinin ise kendi yaşadığı dönemdeki Cülat Şîa ve müfrit Haricilerin, tarihi olayları kullanarak eleştirilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Hz. Osman döneminde Sebeyye kavramının da kullanılmamış olabileceğini, sadece Seyf tarafından o döneme taşınmış olabileceğini iddia edebiliriz. Nitekim Hz. Osman dönemini anlatırken Seyf'in çağdaşlarının ya da Taberî'den önceki tarihçilerin de bu kavramı o dönem için kullanmamaları bu iddiayı kuvvetlendirmektedir.”⁷⁵⁷

İbn Teymiyye, şikâyete gelen isyancıların Hz. Osman'ı sevenlerin de kafasını karıştırdığını ve öyle ki Müslümanların Hz. Osman'a karşı buğzede yardımcıları kestiğini aktarmaktadır.⁷⁵⁸ Böylece çoğu, kabileleri içinde İslami iyiliklerinin bilinmediği ve eğer şehadet olayı olmasaydı hiç anılmayacak, çerçöp (ayak) takımı olan gurup⁷⁵⁹; üçüncü raşid halifeyi şehid ettiler.

Fakat Hz. Ali halife olduktan sonra, muhacir ve ensardan olan ilk Müslümanların azımsanmayacak bir bölümü, ona biatten uzaklaşıp, yanında yer almadılar. Hz. Ali'nin safında yer almayanlar arasında İbn Ömer, Üsame, Sa'd b. Ebi

⁷⁵⁵ Korkmaz, *Tarihin Tahrifi*, s. 44 vd.

⁷⁵⁶ Onat, Hasan, *Emevîler Devri Şîa Hareketleri ve Günümüz Şîiligi*, s. 60

⁷⁵⁷ Korkmaz, *Tarihin Tahrifi*, s. 50-51

⁷⁵⁸ Geniş bilgi için; Taberî, *Tarih*, II, 647 vd; İbn Kesîr, *el-Bidaye*, II, 188 vd.

⁷⁵⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 170.

Vakkas, Muhammed b. Mesleme... gibi büyük sahabiler de vardı. Hatta Hz. Aişe ve cennetle müjdelenen sahabilerden Hz.Talha ve Hz.Zübeyr gibi büyük sahabiler de ona karşı cephe açmışlardı. Hatta içlerinde kardeşi Akil'in de bulunduğu bir kesim Hz. Ali'ye isyan eden Şam valisi Muaviye'ye katılmıştı. Oysa Hz. Ali icihadında haklıydı.⁷⁶⁰

Dikkat edilirse Şif Hillî, ne yazık ki Hz. Osman'ın mazlum bir şekilde öldürülmesinden memnun olmuş gibi bir tarzda konuyu ele almakta keyifle anlatıp sevincini izhar etmektedir. Hz. Osman'ın mazlum bir şekilde katledilmesini bazı uygulamalarının kötülüğünün neticesi olduğunu söylemeye çalışmaktadır. Oysa Ehl-i Sünnet'e göre; Hz. Osman ve Hz. Ali'yi katledenler, her ne kadar Müslüman olduklarını söyleseler dahi her ikisi de mazlum bir şekilde asiler tarafından vurulmuştur. Hz. Ömer ise bir kâfir tarafından vurulduğu için daha çok mazlumdur.

3. Hz. Osman'ın Hilafet ve Şehadetinde İcma' Mukayesesi

Hillî; Hz. Ali'ye biat edenlerden çok daha fazla kişinin icma'en biat ettiği ilk üç halifenin imametleri hakkında: "İcma, delil olarak kabul edilse dahi bütün ümmetin icma'a katılmış olması gerekirdi ki bu olmamıştır. Medine ehli de söz birliği etmemiştir. Fakat muhakkak ki insanların çoğu Osman'ın öldürülmesi konusunda icma etmiştir"⁷⁶¹ diye iddiada bulunmaktadır.

İbn Teymiyye ise imametinin sahih olduğuna dair yapılan icma'a kavimlerin yetkili güç sahiplerinin katılmasının yeterli olduğunu, kabileler bu yetkili reislerine uyuyorlarsa -yetkililerin sayısı az olsa bile- bu reislerin yaptıkları biatın sahih olduğunu belirtir. Ahmed ve diğer Ehl-i Sünnet imamlarının da kararı budur. Her halükarda Rasûlullah'tan sonra halifede aranan özelliklerin tümü her dört halifede de bulunmaktadır.⁷⁶²

Hillî'nin "Osman'ın öldürülmesinde insanların çoğu icma' etmiştir" iddiasına gelince; daha önce de kısmen değinildiği gibi Hz. Osman'ın öldürülmesine karışanlar

⁷⁶⁰ İbn Teymiyye, a.y.

⁷⁶¹ Hillî, *Minhâcu'l-Kerâme*, s. 198.

⁷⁶² İbn Teymiyye, a.g.e., VIII, 193.

hırsızlar gibi az bir topluluğa benzetilmişti. Hz. Ali'nin askerlerinin çoğu, Hz. Ali'yle savaşanlar ve savaşlarda oturmayı tercih edenler, Hz. Osman'ın katilleri olmadığı halde nasıl olurda ittifak ve icma' sağlanmıştı denilebilir. Oysa Hz. Osman'ın şahadetine karışanlar ümmetin genelinin binde biri dahi değillerdi. İslam tarihinden az da olsa haberdar olanlar bilirler ki Hz. Osman'ın zamanında İslam devletinin sınırları Orta Asya'ya kadar ulaşmış ve Müslümanların sayısı oldukça artmıştı. Hz. Osman'a karşı isyan eden ve sonunda onu katledenler ise 600⁷⁶³ veya 1000⁷⁶⁴ civarındaydı.

Hz. Osman'ı katleden grubun niteliği hakkında önceki bölümde yeterince açıklama yaptığımız için burada kısa kesmeyi uygun bulduk. Zira İbn Sebe'nin faaliyetleri hakkındaki birçok şüphe aktüelliğini korumaktadır. Zira çelişkili rivayetler mevcuttur. Bunlardan biri İbn Sebe'nin H. 36'da Şam'da karşılaştığı iddia edilen Ebu Zerr'in H.31'de vefat ettiğinin bilinmesidir. Dolayısıyla İbn Sebe meselesi Müslümanların tarih telakkisine sinmiş bir anakronizm (tarih yanılığı) olarak değerlendirilebilmektedir.⁷⁶⁵

⁷⁶³ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 281.

⁷⁶⁴ İbn Teymiyye, a.y.

⁷⁶⁵ İbn Sebe hakkında geniş bilgi için bkz. Korkmaz, *Tarihin Tahriifi*, s.27 vd.

SONUÇ

İlk üç halifeden sonraki dördüncü halife döneminde Muaviye ile zirve yapan isyanlar neticesinde ortaya çıkan tevelli ve teberri kavramlarının zamanla anlam kayması veya genişlemesiyle ilk üç halife hakkındaki menakibler; Şîa tarafından mesâlib bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Hiç şüphesiz bu da dini-siyasi farklı yorumlamalar ile itikadi birlikteliği ayırıştırılmıştır. Fakat Müslümanların çoğunluğu (sevad-ı azam), hilafet döneminin sorunlarını “dünün ibretli tarihi” olarak değerlendirip; sahabiler arasındaki sorunlar hakkında dini birlikteliği bozacak herhangi bir söylem geliştirmekten kaçınmıştır.

Ümmetin ana bünyesini oluşturan bu yapı; kendini Ehl-i Sünnet olarak isimlendirmiş, herhangi bir sahabî veya tabiîn taraftarlığı ile kendini sınırlandırmayarak, dine yeni olmazsa olmaz şartlar (kırmızıçizgiler) eklenmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Bu mevcut tavır Ehl-i Sünnet'in; Rasûlullah'ın davasını sırtlandığı için Allah'ın Kur'an'da övgüsünü kazanan sahabilere özellikle de halifelere dil uzatmayıp kucaklayıcı bir yol izlemesinin meyvesi olarak değerlendirilebilir.

Tez içerisinde kaynakları ile verdiğimiz veriler; Hz. Ali ve çocuklarının (Ehl-i Beyt'in) ilk üç halifeye dil uzatmadıklarını, bilakis onları daha faziletli olarak nitelediklerini göstermiştir. Şîa ise ilk üç halifeye dil uzattıkları için; İslam ümmeti tarafından sert bir şekilde kınanmıştır. Şiîler, bu itici özelliklerini çekici kılmak gayesiyle; Emevi ve Abbasî sultanlarının dini-siyasî talepleri olan Ehl-i Beyt'e yaptıkları zülümleri dillendirip ve Ehl-i Beyt'in başkaldırılarını da sahiplenerek Şîî doktrini (ilk üç halife hakkındaki karalayıcı iddialarıyla beraber) şekillendirmeye çalışmışlardır.

Nihayet hicri üçüncü yüzyılda teşekkül sürecini tamamlayıp kurumsallaşarak İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet'ten hem siyasî hem de itikadî öğretilerle ayrılan Şîa mezhebi; temel düşüncelerinden biri olan imametini, Hz. Ali'nin hakkı olduğunu ve ilk üç halifenin gaspçı liderler olduğunu inanç meselesi haline getirerek, hem ilk üç halifeyi hem de onlara biat eden Selef-i Salihin'i mesâlib

bağlamında değerlendirmiş ve bunu günümüze kadar böylece getirmişlerdir. Dolayısıyla Ehl-i Sünnet ile Şîa arasındaki hilafet tartışmaları yüzeysel değil köklü bir problem olarak karşımıza çıkmıştır. Zira mezhepler arası ayrışma ve çatışmanın temel saiklerinden en önemlileri siyasi ve itikadî uyumsuzluklardır.

Mezhepleri ayırıştırın bu gibi kırılma noktaları Ehl-i Sünnet ve Şîa arasında karşılıklı iddia ve reddiyelerin telif edilmesine sebep olduğu gibi, siyasi ve itikadî doktrinlerin ilk kaynaklarıyla taâssuba varan beğeniyle benimsenmesi; tarihsel sorunların aktüelliğini korumasına vesile olmuştur. Mezheplerin “İslam birliğini” sağlama hedefleri; plan ve programlarında olsa da, taâssub ve önyargı nazarlarının göz ardı edilememesi, kaybolan İslam birliğinin inşa edilmesi yerine, ihtilaf kulvar çeşitliliğini artırmıştır. Esneklikten uzak tavizsiz prensipler; mezhepleri yakınlaştırma çabalarını, kendi doğrularına yakınlaştırma çabasına dönüştürdüğü için birliğin yanında, beraberlik de rafa kaldırılmıştır.

Hillî ise kusurları görmezden gelen rıza gözüyle; dördüncü halife Hz. Ali'nin hilafeti döneminde zirve yapan büyük fitneleri, Hz. Osman'ın katillerine kısas uygulanmamasını, Haşimoğullarının valiliklere atanmasını, fetihlerin durmasını ve iç savaşlarda akıtılan onbinlerce Müslüman kanını görmezden gelmiş. Ancak konu ilk üç halifenin fazilet sayılabilecek uygulamalarına gelince; bunları ayıplama ve karalama malzemesi olarak kullanmak için kendini oldukça zorlamıştır. Hatta ilgili bölümlerde bazı uydurma mevzu hadisleri delil olarak getirdiği de nakledilmiştir. Dolayısıyla imamet gibi önemli bir meselenin bu zayıf ve uydurma hadislerle dayandırılmaya-cağı aklı daha uygun bir hüccet olarak gelmektedir.

Ehl-i Sünnet âlimlerinden İbn Teymiyye ise; ictihadında haklı olarak gördüğü Hz. Ali'ye rıza gözüyle baktığı gibi ilk üç halifeye de rıza gözüyle bakmış, onların İslam dininin yayılmasında daha çok başarılarla imza attığını savunmuştur. Hatta Hz. Ali'nin “istiyerek” ilk üç halifeye biat ve itaat ettiği, Hillî'in iddialarının satır aralarında dahi açıkça görünmektedir.

İbn Teymiyye'nin, geniş bir şekilde ele aldığı reddiyesinde yer yer Hillî'nin nakilsiz ve isnatsız olarak ilk üç halife hakkında ileri sürdüğü iddialarını ve çelişkili

ifadelerini gözler önüne sererken Hz. Ali'nin de benzer kusurlu yönlerini anlatmıştır. İbn Teymiyye, Hilli'nin naklettiği hadislerin sıhhatini, senedini, kaynağını, metinleriyle birlikte tenkid edip titiz bir şekilde incelemekte ve rivayetleri meçhulün meçhulden rivayeti olarak değerlendirmektedir.

Hilli'nin bazen ilk üç halifenin uygulamalarını mesâlib bağlamında ele alırken; önce ki anlatımlarına zıt tablolar da çizdiğinin görünmesi, Hz. Ali için taktığı şeffaf gözlüğü, ilk üç halife için takmadığı kanaatine varmamıza neden olmuştur. Şia'nın otoriter âlimlerinden Hilli'nin birbiri ile çelişen iddialarda bulunmuş olması olaylara objektif olarak yaklaşmadığını; Şii-siyasî fikirlerini temellendirmeye çalışırken tezat delilleri bile kullanmaktan imtina etmediğini müşahade etmiş bulunmaktayız. Zira somut veya soyut hiçbir zıt kavram bir insanda aynı anda bulunmaz.

Hilli, defalarca Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i cahillik ve bilgisizlikle nitelemesine rağmen, sıhhatini inkâr edemediği; “benden sonra şu iki kişiye; Ebu Bekir ve Ömer'e uyunuz” hadisiyle ilgili olarak; bu hadisin Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in imametine değil de fakihliklerine delil olabileceğini ileri sürmektedir. Bir yerde cahil olarak bahsedilen kişiler birkaç sayfa ötede nasıl din fakihî olabilir?

Yine Hilli; birçok kez Hz. Ebu Bekir'i din düşmanı, zalim ve ikiyüzlü biri olarak nitelemesine rağmen; Hz.Ömer'i Rasûlullah'ın vefatı anındaki “Muhammed ölmemiştir...” sözünden dolayı eleştirirken farkında olmadan Ebu Bekir'in en büyük faziletlerinden biri olan; Rasûlullah'ın vefatından sonra Müslümanların gevşemesinin önünü kesecek ve moral olacak o tarihi konuşmasından bahsetmektedir.

Bütün bunlar ve yukarılarda bahsettiğimiz onlarca çelişki ve tutarsızlık bizleri şu sonuca ulaştırmıştır. Şia'nın Hz. Ali'yi ilah ve peygamber olarak kabul eden fırkaları dışında, yirmi dört fırkadan biri olan oniki imam Şiası; halifelüğün Hz. Ali'nin hakkı olduğunu delillendirmek ve hakkının ilk üç halife tarafından gasp edildiğini savunmak için; Hz. Ali'ye peygamberliğin “masumluk” sıfatı da dahil olmak üzere birçok tarafgir nitelemede bulunmuştur. Bu nitelemelerin temelindeki Hz. Ali'nin faziletiyle ilgili hadislerin de Hz. Ali'nin imameti için delil olarak

kullanılmayacağı kanaatindeyiz. Çünkü Rasûlullah birçok sahabînin faziletleri hakkında hadis buyurmuştur. Ehl-i Sünnet âlimleri ise ictihadlarından dolayı hiçbir zaman Hz. Ali'yi dilerine dolamamış bilakis onu ciddi sevmiş, onu raşid halifelerden saymışlardır. Durumun böyle olması, İslam ümmetinin ana bünyesi olan Ehl-i Sünnet'e olan sempatinin artmasına vesile olmuştur. Zira Ehl-i Sünnet'in Şîa'ya nazaran siyasi-itikadî konularda daha toleranslı ve objektif bir duruş sergilediği gözlemlenmiştir.

Oniki imam Şîa'sının; dinin ittifak ettiği konuları anlatmak yerine, sahabiler hakkındaki ihtilafları konuşarak, konuyla ilgili donanıma sahip olmayan körpe dimağları hiçbir faydası olmayacak hilafet, efdaliyet ve masumiyet gibi tarihi tartışmalar ile bulandırarak Şîileştirme temayülünde olmaları, yani özelde (Allah ve Rasûlünün kendilerinden razı olduğu) ilk üç halife ve Hz. Aişe annemize, genelde ise ilk üç halifeye biat eden bütün sahabeye dil uzatmaları; büyük bir vebalin altına girdikleri inancını beraberinde getirmiştir.

Şiiler, imamet merkezli siyasî gayeleri için birçok Kur'an ayetini mezhepsel düşünceleri doğrultusunda tevil ve batını yorumlarda bulunmuşlardır. Öyle ki bazen aklın sınırlarını zorlayan bir takım tefsirler üretip hadis uydurdukları da açıkça bilinmektedir. Hiç şüphesiz bunun en büyük nedeni Şîi düşünceyi ve taraftarlığı artırarak potansiyel güçlerini artırmaktır. Yoksa Şiiler de biliyorlar ki kendi toprakları dahil İslam beldeleri ilk üç halife döneminde fethedilmiş ve kendi ataları ilk üç halife zamanında hidayete ermişlerdir. Zira dördüncü halife Hz. Ali döneminde hiçbir fetih gerçekleşmemiş, hatta Şam, Kudüs ve Mısır gibi birçok şehir tek tek elinden çıkıp Muaviye'nin eline geçmiştir.

Tez içerisinde defalarca vurgulandığı gibi amaç fitne ateşini körüklemek değildir. Nitekim biz de İbn Teymiyye gibi; "eğer bazı bid'at ehli çıkıp, sahabilere batıl delillerle dil uzatarsa, bizlerin sahabileri savunması, onların batıl ve uyduruk delillerini çürütecek hüccetleri ilim ve adaletle zikretmemiz gerekir" inancı içindeyiz. Arzumuz farklı mezheplere mensup Müslümanların "bir" olmasa dahi en azından "birlikte" olabileceği inancıyla bu gibi ihtilafların Müslümanlar arasında

fitne konusu olmaktan çıkması ve Asr-ı Saadet'teki İslam kardeşliğine benzer bir kardeşliğin tesis edilmesidir. Tevfik ve hidâyet, âlemlerin Rabbi, Allah'tandır.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Müessesetu'r-Risale, trz.
- Ahmed Emin, *Fecrü'l-İslam*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.
- Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi İktidar Kavgaaları*, Prestij Matbaacılık, Ankara 2001.
- el-Allâme Hillî, İbnü'l-Mutahhar Cemâluddîn Hasan b. Yusuf (726/1325), *Minhâcu'l-Kerâme fi Ma'rifeti'l-İmâme*, thk. Muhammed Reşad Sâlim, Kahire 1962.
-, *el-Elfeyn fi İmâmeti Emiri'l-Müminin Ali b. Ebî Tâlib*, Beyrut 1982.
- el-Âlûsi, Mahmut Şükri, *Muhtasarü't-Tuhfeti'l-İsna Aşerîyye*, İstanbul 1988.
- el-Amidî, Seyfüddin, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Salim (631/1233), *Ebkârü'l-Efkâr fi Usûli'd-Din*, thk. Ahmed Ferid el-Müzeydî, Beyrut 2003.
- Atçeken, İsmail Hakkı, "İbn Teymiyye'nin Hz. Ali'nin İmametiyile İlgili Şii Rivayet ve Yorumları Tenkidi", *SÜİFD*, 2001, sy. 12, s. 49-69.
- Aycan, İrfan-Söylemez, Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara Okulu yay. Ankara 1998.
- Azimli, Mehmet, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Halife Seçimleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII (2007), sy. 1, s. 35-59.
- el-Bağdâdî, Abdulkahîr b. Tahir b. Muhammed (429/1037), *el-Fark beyne'l-Fırak*, thk. İbrahim Ramazan, Beyrut 1997.
-, *Usulu'd-Din*, İstanbul 1928.
- el-Bahrâni, Lü'lüü'l-Bahreyn, nşr. Muhammed Sâik Bahru'l-Ülum, Beyrut H.1406.
- el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah, Daru'l-Mearif, Mısır trz.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir b. Hüseyin b. Ali (458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarâbâd 1344.
-, *el-Cami'u li Şü'âbi'l-İman*, thk. Abdulâli Abdulhamid, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003.

- el-Buharî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, (256/869) *el-Camiu's-Sahih*, thk. Muhammed Nizar Temim, Daru'l-Erkam, Beyrut 1422.
- Boyacıoğlu, Ramazan, "Hz. Muhammed'in Hastalığı Sırasında Hz. Ömer'in Tavrı ve Halife Seçimi", *CÜİFD*, Sivas 2002, s. 85-92.
- Bozan, Metin, *İmâmîyye'nin İmâmet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, İSAM, İstanbul 2009.
-, *İmâmîyye Şîasının İmâmet Tasavvuru*, Avrasya yay. Ankara 2007.
- Bulut, Halil İbrahim, "Şîf-Usulî Gelenekte Hz. Ali ve İmâmetinin Dayanakları (Şeyh Müfid Örneği)", *DEÜİFD*, Hz. Ali Sempozyum Bildirileri, İzmir 2009, s. 75-110.
- el-Bûti, Said Ramazan, *Selefiyye İslami Bir Ekol/Mezheb Değil Zamansal Bir Aşamadır*, çev. Vecihi Sönmez, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat yay. İstanbul 2009.
- Curcanî, Seyyid Şerif (816/1413), *et-Ta'rifat*, Daru'l-Mustafa el-Halebî, Kahire H.1357.
- Çağatay, Neşet, *İslam Mezhepleri Tarihi*, AÜİFY, Ankara 1976.
- Dalkıran, Sayın, "Yetmişüç Fırka Hadîsi ve Düşündürdükleri", *EKEV Akademi Dergisi*, c. I, sayı I, Ankara 1997, s. 97-116.
- Darimî, Ebu Muhammed Abdullah b. el-Fadıl b. Behram (H.255), *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed, Daru'l-Muğni, Riyad trz.
- Demir, Mahmut, "Sahabe ve Ehl-i Beyt Ekseninde Şîf-Sünnî İhtilafının Hadis Rivayetine Yansımaları", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, sy. VI, 2011, s. 90-111.
- Demircan, Adnan, "Üçüncü Halife Osman'a Yöneltilen Bazı Eleştirilere Bakılları'nın Cevapları", *İSTEM*, 2006, sy. 8, s. 9-20.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdi'l-Hâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, thk. Ekrem Bûsi, Beyrut 1989.
- Ebû Davûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdilhamit, Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul trz.
- Ebû Zehra, Muhammed, *İbn Teymiyye Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, çev. Nusreddin Bolelli, İslamoğlu yay. İstanbul 1988.

-, *Tarihu'l-Mezahibi'l-İslamiyye*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Cize trz.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâil (324/936), *Makâlâtu'l-İslâmiyyin ve İhtilâfu'l-Musallin*, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1995.
-, *el-İbane*, çev. Ramazan Biçer, Gelenek yay. İstanbul 2010.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikâdi İslâm Mezhepleri*, Selçuk yay. İstanbul 1993.
- Gölpınarlı, Abdulkaki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul 1987.
- Gömbeyaz, Kadir, "73 Fırka Hadisinin Mezhepler Tarihi Kaynaklarında Fırkaların Tasnifine Etkisi", *UÜİFD*, c. 14, sy: 2, 2005, s. 147-160.
- Görmez, Mehmet, "Ebu Zerr el-Ğifari Biyografileri Üzerine", *İslamiyat V*, Ankara, 2002, sy. 2, s. 177-182,
- el-Hâkim, Ebu Abdillâh Nisaburî (405/1011), *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, Beyrut trz.
- el-Hatib el-Bağdadî, Ahmed b. Ali (463/1071) *el-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye*, thk. Ahmed Ömer Haşim, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1986.
- Henri Loust, "el-Hillî Doktrininde Sünniliğin Eleştirisi", *AÜİFD*, çev. M. Saffet Sankaya, Ankara 1997, sy. 13, s. 299-300.
-, *İslamda Ayrılkçı Görüşler*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Sabri Hizmetli, Pınar yay. İstanbul 1999.
- el-Heytemî, İbn Hacer Ahmed el-Mekkî (H.974), *es-Savâiku'l-Muhrika fi'r-Reddi âlâ Ehli'l-Bid'a ve 'z-Zendeka*, thk. Abdulvehhab Abdullatif, Mektebetu'l-Kahire, Kahire trz.
- Izutsu, Toshihiko, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Pınar yay. İstanbul 2005.
- İbn Ebi'l-Hadîd, Abdulhamid Hibbetullah b. Muhammed b. Hüseyin, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, Kum 1404,
- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu'l-Kerem b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvâhid eş-Şeybanî (630/1233) *el-Kamil fi'l-Tarih*, çev. Ahmet Ağırakça, Bahar yay. İstanbul 1987.
- İbnü'l-Esir, Mecduddin el-Cezerî (606/1210), *Camîu'l-Usûl fi Ehadisi'r-Rasûl*, thk. Abdulkadir el-Arnâvut, yrz, 1969.

- İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, thk. Ahmed Abdulmevcud, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1971.
-, *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buharî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1989.
- İbn Haldun, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed (808/1405), *Mukaddime*, çev. Zakir Kadirî Ugan, İstanbul 1997.
- İbn Hamza, Abdullah el-Mansur Billâh, *Safvetu'l-İhtiyar fî Usûli'l-Fıkh*, thk. İbrahim Yahya ed-Dersî, Merkezu Ehli Beyt, Yemen 2002.
- İbn Hibbân, Âlauddin Ali b. Belban el- Farisi, *es-Sahih*, thk. Şuayb el-Amavut, Beyrut 1993.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik (218/833), *es-Siretum-Nebevîyye*, thk. Mustafa es-Sakka, İbrahim el-Ebyarî, Abdulfazî Şeybî, Beyrut trz.
- İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, çev. Muzaffer Can, Cantaş yay. İstanbul 1989.
- İbn Kesîr, İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer ed-Dımeşki (774/1372), *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türki, Beyrut trz.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Camalüddin b. Muhammed (711/1311), *Lisanu'l-Arab*, tsh. Emin Muhammed Abdülvahhab, Muhammed Sadık el-Ubeydî, Beyrut 1997.
- İbnu'n-Nedim, Ebu'l-Ferac Muhammed b. İshak (385/995), *el-Fihrist*, Daru'l-Ma'ri-fe, Beyrut 2010.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh b. Muhammed (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut trz.
- İbn Teymiyye, Ahmed Takiyyuddin b. Abdulhalim b. Abdusselam (728/1357), *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebevîyye fî Nakzi Kelami's-Şiati'l-Kaderiyye*, thk. Muhammed Eymen eş-Şebravî, Kahire 2004.
- el-İcî, Abdurrahman b. Ahmed (756/1355), *el-Mevâkıf fî İlmi'l-Kelâm*, Beyrut trz.
- İlhan, Avni, "Şîa'da Usulu'd-Din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*, İSAV, İlmi Neşriyat 11. İstanbul 1993, s. 411-415.
- İrfan Abdulhamid, *İslam'da İtikadî Mezhepler ve Akaid Esasları*, çev. M.Saim Yeprem, TDVY, Ankara 2011.
- İsfehânî, Rağîb (425/1034), *Müfredatü Elfazi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Davûdî, Dımeşk 2009.

- İşcan, Mehmet Zeki, *Selefilik İslami Köktencilikğin Tarihi Temelleri*, Kitap yay. İstanbul 2006.
- Kahveci, Niyazi, "Haricilik, Şîa ve Mutezile'nin İmamet Literatürü Üzerine Çalışma", *Dini Araştırmalar Dergisi*, c.8, sy. 23, s. 171-189.
- Kandehlevi, Muhammed Yusuf, *Hayatu's-Sahabe*, çev. Cengiz Yağcı, Huzur yay. İstanbul 2004.
- Kılavuz, Saim, *Anahatlarıyla İslam Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, Ensar nşr, İstanbul 2006.
- Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye", *DİA*, XX, 391-414.
- Korkmaz, Sıddık, *Tarihin Tahrifi İbn Sebe Meselesi*, Araştırma yay. Ankara 2005.
-, *Şîa'nın Oluşumu Hz. Ali'nin Vasiliği Düşüncesi*, İz yay. İstanbul 2012.
-, "Sınırları Belirlenemeyen Dini Bir Oluşum: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat", *Marife*, Konya 2005, sy. 3, s. 377-392.
- Kotku, Mehmet Zahid (1980), *Ehl-i Sünnet Akaidi*, Seha Neşriyat, İstanbul 1992.
- Kutlu, Sönmez, *Mezhepler Tarihine Giriş*, Dem yay. İstanbul 2008.
-, "İslam Düşünce Ekollerinin Ortaya Çıkış Sebepleri", *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankuzem, Ankara 2005, s. 5-39.
-, "Zeydilik, İsmailiyye, İmamiyye", *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankuzem, Ankara 2005, s. 93-136.
-, "Hadis Taraftarları, Eş'arilik, Maturidilik", *İslam Düşünce Ekolleri Tarihi*, Ankuzem, Ankara 2005, s.149-182.
- Küleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Yakub b. İshak (329/940), *el-Usûlu'l-Kaifi*, tsh. Necmuddin Âmilî, Tahran 1388.
- Mahmud Şakir, *Adem'den Günümüze İslam Tarihi*, çev. Ferit Aydın, Kahraman yay. İstanbul 2004.
- Mirza Muhammed Tenkâbûnî, *Kıyasu'l-Ulema*, İntişaratu İslamiyye, Tahran 1985.
- Muhammed Şefî, *Makamu's-Sahabeti ve İlmu't-Tarih*, Daru'l-Hicr, Cize H.1409.
- Muhibbuddin el Habib, "İslam Mezheb ve Fırkalarının Birbirine Yaklaştırılması Konusu", *AÜİFD*, çev. M. Hayri Kırbasoğlu, c. XXX, s.293-327.

- Mustafa Dîb el-Buğa, *et-Tezhib Edilleti'l-Ğayeti ve't-Takrib*, Daru İbn Kesir, Dîmeşk 1989.
- Mustafa, İbrahim, *Mu'cemu'l-Vesit*, Çağrı yay. İstanbul trz.
- Müfid, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Bağdâdî (413/1022), *Evâilü'l-Makâlât fi Mezâhibi'l-Muhtârât*, nşr. Fadlullah ez-Zencanî, Tebriz 1363.
-, *el-İrşâd fı Ma'rifeti Huvecillahi ale'l-İbâd*, thk. el-Mü'temer li's-Şeyh Müfid, Kum 1992, I, 175.
- Müslim, İbn Haccâc en-Nisaburî (261/875), *es-Sahih*, thk. Halil Me'mun Şeyha, Beyrut 2010.
- Neccar, Abdulvahhab, *el-Hulefau'r-Raşidîn*, Daru'l-Kelime, Beyrut H. 1406.
- en-Nedvî, Ebu'l-Hasan Ali el-Hasanî, *el-Mürtedâ*, Daru'l-Kalem, Dîmeşk, H.1409.
-, *Sûretani Mutedâddetâni inde Ehli's-Sünneti ve 'ş-Şiatil'l-İmamîyye*, Daru'l-Beşir, Cidde H.1410.
-, *İslam Önderleri Tarihi*, çev. Yusuf Karaca, Kayhan yay. İstanbul 1992.
- en-Nevevî, Muhyiddin Ebi Zekeriyya Yahya b. Şeref (631/1234), *İrşadu Tullabi'l-Hakaik ilâ Ma'rifeti Süneni Hayri'l-Halaik*, thk. Nureddin İtr. Matbaatu'l-İttihad, Dîmeşk 1408.
- Onat, Hasan, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV yay. Ankara 1993.
- Öz, Mustafa, "İbnu'l- Mutahhar el-Hillî", *DİA*, XVIII, 37-38.
- Öz, Şaban, "Şii İnançların Zuhur ve Şekillendirilmesinde Tarihi Hadiselerin Rolü", *Diyanet İlmî Dergi*, 2008, c.44, sy. 3, s. 73-86.
-, "Şii ve Sünnî Tarih Yorumu Açısından Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'e Biat Meselesi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, sy.1, s. 187-198.
-, "Tarih Felsefesi Bağlamında Şii Tarih Yorumu", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2007. sy. 7, s. 122-138.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Olcayto Han", *DİA*, XXXIII, 346-349.
- Razi, Fahrüddin İbnu'l-Allâme Muhammed Diyaidin b. Ömer (606/1209), *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1981.

-, *Kitabu'l-Erbain fi Usuli'd-Din*, thk. Ahmed Hicazi es-Saka, Beyrut 2004.
- Rıda, Muhammed El-Muzaffer, *Usulu'l-Fıkh*, Müessesetu'l-Alemi, Beyrut trz.
- Rıda, Muhammed, *Ebu Bekir es-Sıddık Evvelu Hulefai'r-Raşidin*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut H.1402.
-, *el-Faruk Ömer b. Hattab*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut H.1407.
-, *Zinnureyn Osman b. Affan*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut H.1402.
-, *İmam Ali*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut H.1358.
- Rızaeddin b. Fahreddin; *Kalem ve Kılıç Üstadı Şeyhülislam İbn Teymiyye*, çev. Ömer Hakan Özalp, Özgü yay. İstanbul 2007.
- es-Sabunî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasir*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 2009.
- Said Nursi, *Lem'alar*, Envar Neşriyat, İstanbul 1980.
-, *Şuâlar*, Envar Neşriyat, İstanbul 1995.
- Salim b. Zekvan, "Salim b. Zekvan'ın Sire Adlı Eserindeki Mürcie ile İlgili kısmın Tercümesi", *AÜİFD*, çev. Sönmez Kutlu, XXXV, s. 467-475
- Sallabî, Muhammed Ali, *Hakikatu'l-Hilafi beyne's-Sahabe*, Müessesetu İkra, Kahire H.1428.
- es-Savî, Ahmed el-Maliki, *Haşiyetu'l-Allâme Savî âlâ Tefsiri'l-Celaleyn*, Eser nşr, İstanbul 1972.
- es-Sibâ'î, Mustafa, *es-Sünne ve Mekanetiha fi't-Teşrii'l-İslâmî*, Beyrut 2003.
- Subhi es-Salih, *en-Nuzumu'l-İslamiyye Neşetuha ve Tetevvuruha*, çev. İbrahim Sarmış, Düşünce yay. İstanbul 1981.
- es-Suyutî, Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (911/1505), *el-Hasaisü'l-Kübra*, çev. Naim Erdoğan, İz yay. İstanbul 2003.
-, *Tarihu'l-Hulefa*, Mektebetu's-Saâdet, Eser Neşriyat, İstanbul 1952.
- Süleym, Ebû Sâdık b. Kays el-Hilâlî el-Kûfî, *Kitâbu Süleym*, I-III, Thk. Muhammed Bâkır el-Ensârî ez-Zencânî, Kum trz.
- eş-Şâtıbî, Ebû İshak İbrahim b. Mûsa b. Muhammed el-Lehmî el-Ğirmâtî, *el-İ'tisâm*, thk. Mustafa Ebû Süleyman en-Nedvî, Riyad 1996.

- eş-Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (548/1153), *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Abdülemir Ali Muhennâ, Ali Hasan Fağur, Beyrut 1996.
- eş-Şevkanî, Muhammed b. Ali (H.1250), *el-Fevaidü'l-Mecmuâ fi'l-Ehadisi'l-Mevduâ*, Matmaâtü'l-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire H.1380.
- et-Taberanî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (H.360), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire trz.
- et-Taberî, İbn Cerir, (310/932), *Tarihu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- et-Taftazanî, Mes'ud b. Ömer b. Abdullah Sa'duddin (793/1390), *Şerhu'l-Akâid*, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh yay. İstanbul 1982.
-, *Şerhu'l-Mekâsid*, thk. Abdurrahman Umeyye, ırz, Beyrut trz.
- et-Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame (321/932), *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1994.
- et-Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali b. Muhammed, *Keşşafu Istilahati'l-Fünûn*, Beyrut 1988.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (297/892), *el-Camiü's-Sahih Sünenü't-Tirmizî*, thk. İbrahim Atve İvad, Beyrut 1975.
- Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, çev. Özden Arkan, Tarih Vakfı Yurt yay. İstanbul 2008.
- Turan, Abdullah; *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, Al-i Taha yay. İstanbul 1999.
- Uyar, Mazlum, *Şif Ulemanın Otoritesinin Temelleri*, Kaknüs yay. İstanbul 2004.
-, *İmamîyye Şîa'sında Düşünce Ekolleri Ahbârilik*, Ayışığıkitap, İstanbul 2000.
- Ümit, Mehmet, "Ehl-i Beyt Merkezli Yaklaşımlarda Sahabe İmajı", *İslami İlimler Dergisi 2*, Çorum 2007, s.224.
- Üzüm, İlyas, "Sünnîlikten Şîliğe, Şîlikten Sünnîliğe Geçen iki Müellif ve Eserleri", *İAD*, 1997, sy.1, s. 189-202.
- el-Vahidî, İmam Ebu'l-Hasan, *Esbabu'n-Nüzul*, Daru'l İbn Kesir, Dimeşk H.1408,

- el-Vakidî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitabu'l-Megâzî*, thk. A. Şirbinî, Daru'l-Mearif, Mısır 1948.
- Watt, Montgomery, *İslam Felsefesi ve Kelâm*, çev. Süleyman Ateş, Pınar yay. İstanbul 2004.
-, *The Formative Period of İslamic Thought (İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri)*, çev. Ethem Ruhi Fıglalı, Sarkaç yay. Ankara 2010.
- Wellhausen, Julius, *Die Religiös-Politischen Oppositions Parteien Im Alten Islam, (İslamiyetin İlk Devirlerinde Dini-Siyasî Muhalefet Partileri)*, çev. Fikret Işıltan, TTK, İstanbul 1989.
- Yahya b. Hamza (747/1346), *Risale el-Vazie lil-Mu'tedin ân Sebbi Sahabeti Seyyidi'l-Murselin*, tsh. Ebi Abdurrahman Mukbil b. Hadi el-Vadiî, Daru'l-Hadis, Kahire H.1409.
- Yıldız, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ yay. İstanbul 1987.
- ez-Zehabî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Tezkiratü'l-Huffâz*, thk. Abdurrahman b. Yahya, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, yrz H.1374.
-, *Tarihu'l-İslam*, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut trz.
- ez-Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslami ve Edilletuh*, Daru'l-Fikir, Dımeşk 1996.

